



9 771302 353507



iktisat dergisi

aylık dergi

sayı: 445-450 6.000.000 TL.

i.ü. iktisat fakültesi mezunları cemiyeti xxviii. iktisatçılar haftası özel sayı

cumhuriyet'in 80. yılında yurt ve dünya

prof. dr. gülten kazgan, prof. dr. ali özgüven ve prof. dr. halil sahillioğlu'na armağan

türker alkan - erdoğan alkin - cengiz arın - tülây arın - toktamış ateş
deniz baykal - alpar biber - natık buda - cengiz çandar - metin çulhaoğlu
beril dedeoğlu - toker dereli - mithat zeki dinçer - refik erzan
memduh hacioğlu - eser karakaş - attila karaosmanoğlu - kurtuluş kayalı
fehmi koru - levent köker - cemil oktay - baskın oran - ilber ortaylı
süleyman seyfi öğün - izzettin önder - haluk özdalga - sinan sönmez
taner timur - barlas tolan - nihal tuncer - cemalettin uslu - erinç yeldan

piyasada nakit mi yok?

gani var.

Acil nakit ihtiyacı mı var?

gani var.

Çek/senet tahsilatında problem mi var?

gani var.

Stok maliyetini düşürmek mi lazım?

gani var.

Satış fiyatı doğru mu?

gani var.

Nakit akışı kontrol altında mı?

gani var.

Ödeme ve tahsilat planlarını kim yapacak?

gani var.

Gerçekten kâr ediyor musunuz,

daha fazla kâr edebilir misiniz?

gani var.

Şirketinize özel çözüm getirecek

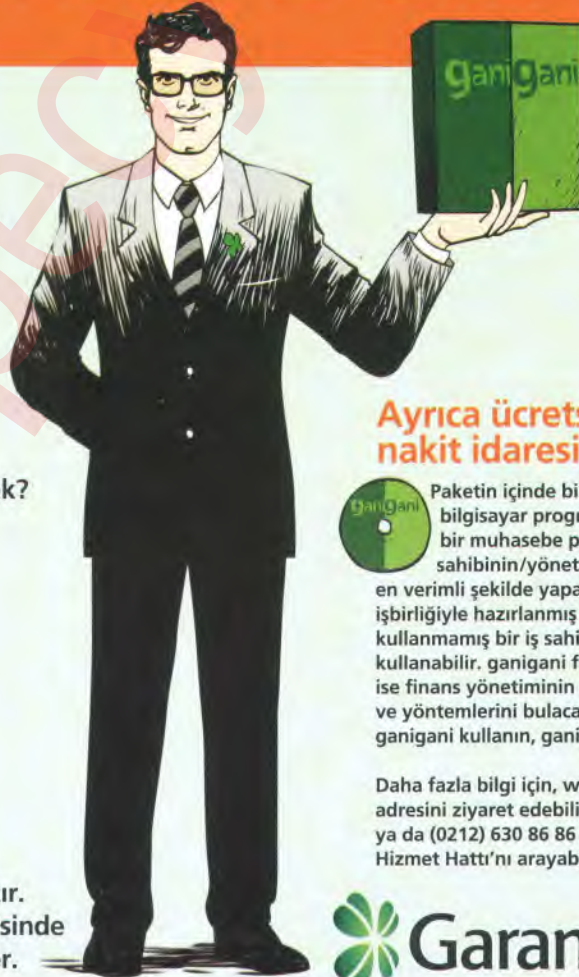
bir bankacıya mı ihtiyacınız var?

gani var.

gani kim?

Garantili Nakit İdaresi Uzmanı.

gani bu hizmetleri her sektörde,
her KOBİ ve işyeri sahibine vermeye hazır.
Sizin gani'niz size en yakın Garanti şubesinde
davetinizi bekliyor. Bir telefonunuz yeter.



Ayrıca ücretsiz nakit idaresi paketi



Paketin içinde bir finans rehberi, bir de bilgisayar programı CD'si var. Dikkat, bu bir muhasebe programı değil. KOBİ sahibinin/yöneticisinin, finans yönetimini en verimli şekilde yapabilmesi için, Microsoft işbirliğiyle hazırlanmış özel bir yazılım. Bilgisayar kullanmamış bir iş sahibi bile kolayca kullanabilir. ganigani finans rehberinde ise finans yönetiminin temel kavram ve yöntemlerini bulacaksınız. ganigani kullanın, ganigani kazanın...



Daha fazla bilgi için, www.ganigani.com
adresini ziyaret edebilir, 444 0 333 Alo Garanti'yi
ya da (0212) 630 86 86 İşletme Bankacılığı
Hizmet Hattı'nı arayabilirsiniz.



Garanti

İşletme Bankacılığı

Teşekkürler. Birlikte başardık.

1955



TÜRKİYE'DE İLK

Radyatör Üretimi

1963



TÜRKİYE'DE İLK

Şofben Üretimi

1979



TÜRKİYE'DE İLK

Panel Radyatör Üretimi

1984



TÜRKİYE'DE İLK

Döküm Kat Kaloriferi Üretimi

1985



TÜRKİYE'DE İLK

Monoblok Elektrikli
Termosifon Üretimi



1990



TÜRKİYE'DE İLK

Kombi Üretimi

1997



TÜRKİYE'DE İLK

Atmosferik Kazan Üretimi

1999



TÜRKİYE'DE İLK

Jetstream Döküm Kazan Üretimi

2003



TÜRKİYE'DE İLK

Yoğuşmalı Kombi Üretimi

1954'ten beri ısıtma - soğutma sektöründe ilkleri gerçekleştiren DemirDöküm, bugün de ilk günün heyecanıyla üretmeye, yenilikler sunmaya ve ilklerin altına imza atmaya devam ediyor. DemirDöküm gücüne güç katan, başarısında emeği geçen eski - yeni tüm çalışanlarına, yetkili satıcılarına, yetkili servislerine ve DemirDöküm'ü konfor lideri yapan Türk halkına yürekten teşekkür ediyor.



- ÖMÜR BOYU SERVİS GARANTİSİ
- TÜRKİYE'NİN HER KÖŞESİNDE SERVİS AĞI
- SÜREKLİ YEDEK PARÇA

www.demirdokum.com.tr



24 SAAT ÜCRETSİZ
Müşteri İletişim Merkezi
0 800 211 33 33

DemirDöküm

GROUP

İşimiz konfor, işyerimiz dünya



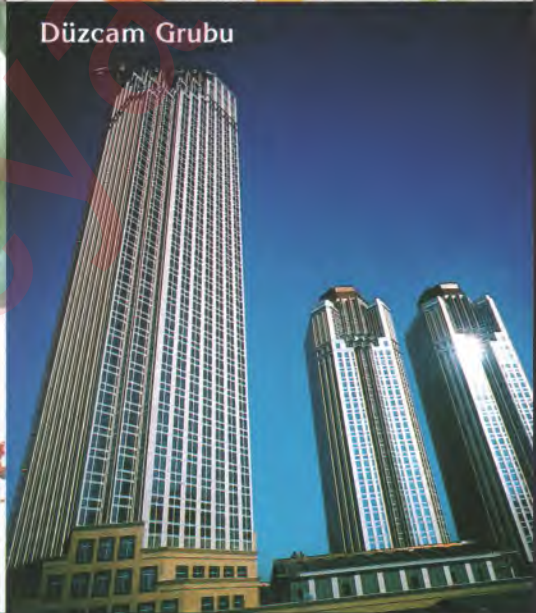
Cam Ev Eşyası Grubu



Cam Ambalaj ve
Metal Grubu



Kimyasallar Grubu



Düzcam Grubu

cam konusunda bütün sorularınıza cevap...

Şişecam



İçindekiler

İ.Ü. İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti'nin hakemli yayın organıdır. İktisat Dergisi, aylık olarak yayınlanır.

Kurucuları:
Nihat Batur, Oktay Emed, Reşat Umur

Sahibi:
İ.Ü. İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti adına

Yönetim Kurulu Başkanı:
Vahap Adıyaman

Genel Yayın Yönetmeni:
Serhat Aligil

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü:
Hikmet Akçiçek

Yayın Kurulu:
Hikmet Akçiçek, İker Aktükün, Serhat Aligil, Fuat Ercan, Özge İzdeş, Gökhan Karabulut, Oğuz Oyan, Yasemin Öztürk, Metin Sarfatı, Sermin Sarıca Marangoz, Emine Tahsin, Kurtar Tanyılmaz

Editörler Kurulu:
Özlin Akgüç, Erdoğan Alkin, Mehmet Altan, Kaya Ardic, Cengiz Arın, Taner Berksoy, Ercan Eren, Nihat Falay, Tamer İşgüden, Kuvvet Lordoğlu, Türkül Minibaş, İzzettin Önder, Murat Özyüksel, Nail Satılğan, Ümit Şeneken, Gül Günver Turan

Yayın Kurulu Sekreteri:
Z. Canan Özatalay

Kapak Tasarım:
Yorum Ajans

Yönetim Yeri:
Cumhuriyet Cad. Ceylan Apt. No: 27/6
80090 Taksim / İSTANBUL
Tel.: 0.212 250 50 34 - 235 61 55
Fax: 0.212 255 17 73
E-posta: dergi@ifmc.org.tr
bilgi@ifmc.org.tr
Web: www.ifmc.org.tr

Ofset Hazırlık ve Baskı:
Kurtiş Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti.
Tel.: 0.212 613 68 94/95 - 567 87 56/57
Fax: 0.212 613 68 96
E-mail: kurtis@kurtismatbaa.com
Web: www.kurtismatbaa.com

Abone Koşulları:
Yıllık: 30 milyon TL.
Üye, Öğrenci, Arş. Gör. ve Öğretim Üyesi:
(Yıllık) 24 milyon TL.
Yurtdışı: 60\$

Abone Hesap No:
Garanti Bankası Harbiye Şubesi: 6299680
Akbank Taksim Şubesi: 41007
İş Bankası Taksim Şubesi: 709365
Dergide yayınlanan yazılar Cemiyeti bağlamaz;
görüşler yazarlara aittir.
Davet edilmiş olanların dışındaki yazılar
hakem denetiminden geçer.

* Hakemli dergi kuralları 73. sayfadadır.



3 uluslararası alanda siyasi gelişmeler ve türkiye

açılış konuşmaları: Alpay Biber (IFMC Genel Başkanı)

Natık Buda (İktisatlar Yalıtı)
Prof. Dr. Mithat Zeki Dinçer
(İ.Ü. İktisat Fakültesi Dekanı)

oturum başkanı: Prof. Dr. Erdoğan Alkin

panelistler: Cengiz Çandar
Doç. Dr. Beril Dedeoğlu
Prof. Dr. Baskın Oran

23 80. yılda siyasi kültür ve demokrasi

açılış konuşması: Deniz Baykal

oturum başkanı: Cemalettin Uslu

panelistler: Prof. Dr. Toktamış Ateş
Prof. Dr. Cemil Oktay
Prof. Dr. İlber Ortaylı
Prof. Dr. Süleyman Seyfi Ögün

47 neoliberal iktisadi mali politikalar ve büyüme

oturum başkanı: Prof. Dr. Toker Dereli

panelistler: Memduh Hacıoğlu
Prof. Dr. Eser Karakaş
Prof. Dr. İzzettin Önder
Prof. Dr. Eriş Yeldan

74 dünya ekonomisinde yeni gelişmeler ve türkiye

oturum başkanı: Prof. Dr. Nihal Tuncer

panelistler: Prof. Dr. Tülay Arın
Prof. Dr. Refik Erzan
Dr. Atilla Karaosmanoğlu
Prof. Dr. Sinan Sönmez

96 80. yılda düşünce akımlarının uygulamaya yansımaları ve geleceği

oturum başkanı: Dr. Cengiz Arın

panelistler: Prof. Dr. Türker Alkan
Prof. Dr. Kurtuluş Kayalı
Prof. Dr. Levent Köker
Prof. Dr. Barlas Tolun

125 80. yılda düşünce akımlarının uygulamaya yansımaları ve geleceği

oturum başkanı: Dr. Cengiz Arın

panelistler: Melin Çulhaoğlu
Fehmi Kuru
Haluk Özdeğir
Prof. Dr. Taner Timur

iktisat

dergisi

AYLIK DERGİ

Sayı: 445-450 Ocak-Haziran 2004

Fiyatı: 3.000.000.-TL.

ISSN 1302 3535

editörden

İ.Ü. İktisat Fakültesi Mezunlar Cemiyeti'nin (İFMC), kamuoyuna dönük en uzun soluklu etkinliği olan İktisatçılar Haftası'nın 28'incisi "Cumhuriyet'in 80. Yılında Yurt ve Dünya" üst başlığıyla 11 - 13 Aralık 2003'te yapıldı.

28. İktisatçılar Haftası'nın hem oluşturulması hem düzenlenmesi Türkiye Cumhuriyeti'nin 80'inci kuruluş yıldönümüne denk geldi. Bu nedenle de haftanın konuları hem geçen 80 yılı değerlendirmeye hem günümüzde yaşanan ve geleceğe damgasını vuracak konuların irdelenmesine ayrıldı.

Türkiye, özellikle Soğuk Savaş döneminin kapanmasından sonra yeniden şekillendirilmeye çalışılan bir coğrafyanın ortasında yer alıyor. Bu süreç 11 Eylül sonrası daha da hızlandı. Önce Afganistan'ın, sonrasında da Irak'ın işgali bunun en somut sonuçları olarak karşımıza çıktı.

Bu süreç hâlâ devam ediyor. Ancak Türkiye bu süreçte, özellikle ekonomik anlamda zor bir dönemde yakalandı. Ağır bir borç yükü altında olan Türkiye gerek yurtiçinden gerek yurtdışından hem siyasi hem ekonomik bir dizi taleple karşı karşıya.

Üstelik Kasım 2002 seçimleri sonrası Türkiye'de siyasi yelpaze yeniden şekillendi. Bunun sonucu olarak da, geçen 80 yılda sürdürülen; laiklik -müslümanlık, demokrasi, insan hakları, asker - sivil ayrımı gibi bir dizi tartışma konusu daha da alevlendi. Buna bir de, Avrupa Birliği'ne tam üye olmak ve 2004 sonunda müzakere tarihi almak için yapılan bir dizi köklü yasal düzenleme eklenince, Türkiye'de her türlü yerleşik değer ve kurum tartışılır hale geldi. 28. İktisatçılar Haftası'nda yer alan konular da, yapılan tartışmalara katkı yapmayı hedefliyor.

Bilindiği gibi bu toplantılar dizisi her yıl İktisat Dergisi'nin özel bir sayısı olarak yayınlanıyor. Bundaki temel amaç, uzun zamandır "entelektüel ziyafet sofrası" olarak nitelenen bu toplantılarda yapılan açıklamaları ve tartışmaları kalıcı hale getirmek ve Türkiye'de düşünce dünyasına katkı yapmaktır. Bu anlamda, İktisatçılar Haftalarına katılan herkese teşekkür ediyoruz.

Yine, son yıllarda olduğu gibi bu yıl da, 28. İktisatçılar Haftası'nın her bir günü Fakültemize ve düşünce dünyamıza büyük katkılar yapan çok değerli üç bilim insanına armağan edildi: Prof. Dr. Gülten Kazgan, Prof. Dr. Ali Özgüven ve Prof. Dr. Halil Sahillioğlu. Kendilerine bir kez daha teşekkür ediyoruz.

İFMC geçen yıl 60'ıncı yılını kutladı. Ve bu 60'ıncı yılda 28. İktisatçılar Haftası'nı gerçekleştirdi. Bu süreçte, başta İktisatçılar Haftaları olmak üzere yapılan bir dizi çalışmada hem Fakültemiz mezunlarının hem İFMC üyelerinin hem İFMC gibi gönüllü kuruluşlara destek vermeyi toplumsal gelişim açısından görev edinen kuruluşların büyük payı var. Bu desteğin her zaman sürmesi ve artması dileğiyle onlara da çok teşekkür ediyoruz.

Dostlukla..

Düzeltilme ve Özür

İktisat Dergisi'nin "Çalışma Hayatı Yeniden Düzenleniyor" konulu sayısında editör yazısının 2 ve 4'üncü paragraflarında, redaksiyon hatası nedeniyle çeşitli yanlışlıklar yer almıştır. Paragrafların doğru biçimleri aşağıdadır. Düzeltir, özür dileriz.

"Bu düzenlemeler; Avrupa Birliği'ne ve gittikçe şiddetini artıran, hatta gaddarlaşan küresel rekabete entegre olma sürecinde yapılıyor ve Türkiye'nin kendine özgü (ekonomik kriz gibi) koşullarından etkileniyor..."

"... İşsiz sigortası ve iş güvencesi düzenlemeleri, ILO şartlarını yerine getirmek ve seçim sürecine giren Türkiye'de işçi konfederasyonlarının bastırmasıyla çıkarıldı..."

prof. dr. gülten kazgan

Istanbul'da doğan Gülten Kazgan, Amerikan Kız Koleji'nde orta öğrenimini tamamladıktan sonra İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesini bitirdi. Aynı fakültede doktorasını verip Rockefeller bursu ile Chicago Üniversitesi'ne gitti.

Orada T.W. Schultz ile iki yıl birlikte çalıştı. Daha sonra İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'ne dönüp, doçent olan Kazgan, Tarım ve Gelişme adlı kitabını yazdı. Aynı yıllarda Ford Vakfı bursu ile SVIMEZ'de (Roma) iki yaz, ISEA'da (Paris) bir ders yılı çalıştı.



Profesörlüğünü İstanbul Üniversitesi'nden alan Kazgan'ın İktisadi Düşünce, Tarım ve Gelişme, Ortak Pazar ve Türkiye, Ekonomide Dış Açık Büyüme, Tanzimat'tan 21. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi, Küreselleşme ve Ulus-Devlet gibi kitapları ile çok sayıda makale ve araştırmaları bulunmaktadır. Ayrıca, Kuştepe Araştırması, Kuştepe Gençlik Araştırması, Dünden Bugüne Türkiye ve Rusya, Politik, Ekonomik ve Kültürel ilişkiler başlıklı derlemeleri vardır.

Kazgan 1988'de Ekonomik Panorama dergisi okurları tarafından "kendi alanında yılın en başarılı iktisatçısı"; 1998'de "Aydınlanmanın Kadınları" ödülünün verildiği yedi bilim kadınından biri; 2000 yılında Finans Dünyası dergisinin okurları tarafından "Yılın Akademisyeni" seçilmiştir. 1994'te Altın Kitaplar yayınevinin verdiği "Altın Kitap" ödülünü, 2002'de Tanzimat'tan 21. yy'a Türkiye Ekonomisi kitabı ile de "TGC Sedat Simavi Vakfı Sosyal Bilimler" ödülünü almıştır.

1994'te İstanbul Üniversite'sinden emekli olarak ayrılan Kazgan, İstanbul Bilgi Üniversitesi'nin kuruluşuna "Kurucu Vakıf Üyesi" olarak katıldı. Halen aynı üniversitede Kurucu Vakıf Yönetim Kurulu Üyesi ve Toplum, Ekonomi, Siyaset Araştırma Merkezi (TESAR) Müdürü olarak çalışmaktadır. Kazgan, çok sayıda meslek ve araştırma kurumunun da üyesidir.

28. İktisatçılar haftası

“cumhuriyet’in 80. yılında yurt ve dünya”

11-13 aralık 2003

uluslararası alanda siyasi gelişmeler ve türkiye

Prof. Dr. Gülten Kazgan'a armağan

1. gün
11 aralık 2003, sabah

açılış konuşmaları : Alpay Biber (İFMC Genel Başkanı)
Natik Buda (İktisatlılar Vakfı)
Prof. Dr. Mithat Zeki Dinçer (İ.Ü. İktisat Fakültesi Dekanı)

oturum başkanı : Prof. Dr. Erdoğan Alkin

panelistler : Cengiz Çandar (Gazeteci-Yazar)
Doç. Dr. Beril Dedeoğlu (Galatasaray Üniversitesi)
Prof. Dr. Baskın Oran (Ankara Üniversitesi SBF)



Cengiz Çandar - Erdoğan Alkin - Beril Dedeoğlu - Baskın Oran

• **Hüseyin Ilgın** - (İFMC) - İ.Ü. İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti (İFMC) tarafından düzenlenen “28. İktisatçılar Haftası”nın birinci oturumuna hoş geldiniz.

İktisatçılar Haftası’nın bu ilk oturumunda “Uluslararası Alanda Siyasi Gelişmeler ve Türkiye” konulu panelimizi yapacağız. Sabah panelimizin başkanlığını yapmak üzere, Sayın Hocamız Prof. Dr. Erdoğan Alkin’i kürsüye davet ediyorum.

• **O. Başkanı** - İyi sabahlar.

Şimdi efendim açılış konuşmaları için ön-
ce Sayın Alpay Biber’i çağıracağım. Mezunlar Cemiyeti’mizin 8 yıllık yükünü omzunda taşı-

yan, bu sene bırakmaya niyetliymiş, bizim pek onu bırakmaya niyetimiz yok ama, bakalım bize neler söyleyecek.

• **Alpay Biber** - Teşekkür ederim Hocam. Hoş geldiniz İktisatçılar Haftası’na. Bu sene 28’incisini yapıyoruz, ilki 1974’te yapılmıştı. Bir özelliğimiz var, bu belki iktisatçıların da bir özelliği olsa gerek: Başladığımız işi yarım bırakmak istemiyoruz. O nedenle 2 yıl hariç, 12 Eylül dönemi haftayı yapmak mümkün olmadı. 1974’ten bu yana her yıl yapılan bir haftadır, İktisatçılar Haftası. İlk başladığında 6 gündü, sonra 5 gün oldu, 4 gün oldu, sonra 3 gün oldu, tekrar 4 gün oldu, bu sene de, 3 gün olarak kutluyoruz.

Alpay Biber

Haftasının
bu sene
28’incisini
yapıyoruz,
ilki 1974’te
yapılmıştı.
Bir özelliğimiz
var,
bu belki
iktisatçıların da
bir özelliği
olsa gerek:
Başladığımız
iş
yarım
bırakmak
istemiyoruz

Daha önceleri, İktisatçılar Haftası'nın ilk gününü Fakülte'de yapardık. Ancak, birkaç yıldır maalesef bu pek mümkün olamıyor. Ama doğrusu, bizim düşündüğümüz İktisatçılar Haftası'nı tekrar 7 güne çıkarmak. Bunun ilk 2 veya 3 gününü de Fakülte'de daha farklı bir biçimde yapmak. Sanıyorum ileriki yıllarda bunu başarmamız mümkün olur. Fakülteyle mezunların kaynaşması şimdikinden daha çok, daha uygun, daha düzenli bir hale gelir.

Bu haftanın bir özelliği de, konuşulanların belgelenmesidir. Çünkü, bizim gibi gönüllü kuruluşların bir amacının da toplumsal hafızanın oluşmasına hizmet etmek olduğunu düşünüyoruz. Bugüne kadar yapılan 27 İktisatçılar Haftası, İktisat Dergisi'nin özel sayısı olarak yayınlandı.

Bu haftayla ilgili bir davranış biçimimiz de, konunun veya tarafların en rafine temsilcilerini bir araya getirerek tartışmaktır. Çünkü Türkiye'de sağlıklı tartışma zeminlerinin çok az olduğunu düşünüyoruz. Bize öyle geliyor ki, İktisat Fakültesi Mezunlar Cemiyeti, gibi kuruluşların böyle bir özelliği var.

Yine sanıyorum, İFMC 36 yıldır İktisat Dergisi çıkartıyor. Övünerek söylemek gerek, bu da Türkiye'de çıkan ilk İktisat dergilerinden bir tanesidir. Haftayla ilgili özel sayılar derginin en çok aranan sayıları arasındadır.

İlk sözcüğü konuşmada geçmişken, İktisat Fakültesi'nden bahsetmemek mümkün değil. İktisat Fakültesi Türkiye'de kurulan ilk İktisat Fakültesi'dir. Bir süre önce, ODTÜ Gelişim Dergisi'nde İktisat ve İktisat Fakültesi'nin kuruluşundan bahseden bir yazı çıktı. Yazıda, İktisat Fakültesi'nden Darülfünun'dan İstanbul Üniversitesi'ne geçişin simgesi olarak bahsediliyor. Biliyorsunuz, İktisat Fakültesi kurulmadan evvel Hukuk Fakültesi'nde İktisat dersleri okutulurdu. Bir de Edebiyat Fakültesi'nin Coğrafya Bölümü'nde İktisat dersleri okutulurdu. İktisat Fakültesi kurulduktan sonra, Almanya'dan gelen hocalarla birlikte hem çok yoğun İktisat okutulmuştur, hem Türkiye'de İktisat eğitimi veren fakültelere birçok hoca kazandırılmıştır.

Kazandırma işi birkaç biçimde oldu. Bir de, maalesef YÖK'ten İktisat Fakültesi'nden ister emekli olup ayrılan, ister başka nedenle ayrılan ve diğer okullara, vakıf üniversitelerine kazandırdığımız bizim için çok anlamlı, değerli hocalarımız var. Bir gün bu hocalarımızın önemli bir kısmının tam gün değilse bile, yüksek lisansta da olsa ders vermesini, tekrar



Alpay Biber

kendi yuvalarına dönmesini arzuluyoruz, bekliyoruz.

Ben katıldığınız için hepinize teşekkür ediyorum. Bu İktisatçılar Haftası'nın 28'inci yıla gelmesinde katkısı olan arkadaşlarımızı -bir kısmı aramızda- kutluyorum. Eski Cemiyet Başkanımız Ufuk Uras, Vakıf Yöneticimiz Nattık Buda, hep Cemiyetin Yönetim Kurulu'nda çalışmış arkadaşlarımızdır. Ben hepsine huzurunuzda teşekkür ediyorum ve geldiğiniz için tekrar hoş geldiniz diyorum.

• **O. Başkanı** - Efendim iki noktayı hemen izah edeyim.

Birincisi; bizim Fakültemiz, dünyada da İktisat Fakültesi adını taşıyan ilk fakültedir. Bize gelen dökümanlardan böyle biliyoruz.

İkincisi; biz emekli olduktan sonra kendi üniversitemizde tabiidir ki ders vermeyi öncelikle arzu ederdik ama, bizim üniversite yönetimi emekli hocaların üniversitede lisans dersi vermesini yasakladığı için, biz kendi üniversitemizde ders veremiyoruz emekli olduktan sonra.

Efendim; ikinci konuşmacı olarak, İktisatçılar Vakfı'nı temsilen Yönetim Kurulu Üyesi Nattık Buda'yı çağırıyorum.

• **Nattık Buda** - Sayın Başkan, değerli hocalarım, değerli İktisatlı kardeşlerim, ağabeylerim ve değerli basın mensupları; İktisat Fakültesi Mezun ve Mensupları Vakfı adına hepinizi saygıyla selamlıyorum. Sayın Başkanımız Mehmet Emanet Bey'in bir mazereti çıktı, onun için ben bu görevi üstlendim.

28'inci İktisatçılar Haftası'nı çok önemsiyorum, hepimize hayırlı olsun. İnşallah 2 sene sonra 30'uncusunu kutlayacağız. Şimdi bakı-

Alpay Biber

Vakıf
üniversitelerine
kazandırdığımız
bizim
için
çok
anlamlı,
değerli
hocalarımız
var.
Bir gün
bu
hocalarımızın
önemli
bir kısmının
tam gün
değilse
bile,
ders
vermesini,
tekrar
kendi
yuvalarına
dönmesini
arzuluyoruz

yorum geriye, Fakültemizin 67'nci yılı geride kalmış. Cemiyetimiz kurulu 60 yıl, Dergimiz çıkışı 36 yıl, Haftamız başlayalı 28 yıl olmuş. Vakfımız da 20 yıla yaklaşıyor. Çok derin bir geçmişimiz var ve bu derin geçmişten büyük bir camia doğdu. Bu camia çok kıymetli insanlar yetiştirdi. Aralarında başbakanlar, başbakan yardımcılar, bakanlar, büyük iş adamları, sanayiciler, hocalar ve büyük bürokratlar var. Onun için ben her zaman iktisat camiasıyla gurur duymuşumdur.

Cemiyet Yönetim Kurulu'nda da çalışırken, İktisatçılar Hattaları'nın harcında bir katkım var diye her zaman övündüm. Katkısı olan herkese, başta tabi Cemiyet başkanlarına, geçmişteki başkanlara, hocalarımıza, bilhassa Fakültemize ve dekanlarımıza teşekkür ediyorum. Bu toplantılara katılan bütün iktisatlılara da teşekkür ediyorum. Bunu böyle 28 yıl devam ettirdik, kolay bir şey değil.

Bugün gazetelerin sayfalarını açtığınız zaman en az beş altı sayfa iktisatla ilgili bölüm var. Geçmişte bir iki sütun olurdu. Ayrıca gazetelerde ve televizyonlarda senede bir veya iki defa iktisatla ilgili açık oturumlar olurdu. İşte o zamanlarda başlamış olan İktisatçılar Haftası çok büyük ses getirdi. Buraya dünya çapında iktisatçılar katıldı. İnşallah 30'uncu yılda da dünya çapında iktisatçıları getirmek kismet olacaktır.

Türkiye'de, bu haftaya eşit bir etkinlik görmüyorum. Bu hafta İktisat Fakültesi sürdüğü ve mezun verdiği sürece, iktisatlılar da buradan yetişip de Cemiyet'e katıldığı ve Cemiyetimiz de var olduğu sürece devam edecektir. İnşallah çok daha uzun yıllarını biz görmesek bile, bizden sonraki nesiller görecekler.

Bu duygularla hepinizi saygıyla selamıyorum, teşekkür ediyorum. Hayırlı olsun efendim.

• **O. Başkanı** - Efendim, Fakültemizin Dekanı Mithat Zeki Hocayı rica edeyim. Geleneksel olarak Dekanımız mutlaka bir açılış konuşması yapar.

• **Mithat Zeki Dinçer** - Sayın Başkan, değerli konuklar ve çok sevgili öğrenciler; elbette ki bir Dekan mikrofonu ele alırsa muhakkak ki fakültesi hakkında da birtakım şeyler söylemek durumundadır. Evet gerçekten İ.Ü. İktisat Fakültesi 1936 yılında kuruldu. Hocamızın özgeçmişi okunurken bir şeye dikkat ettim, Fakültemiz Erdoğan Alkin Hocamızla aynı yaşta, Toker Dereli Hocamızla da aynı yaşta.

Yine Fakültemiz çok sayıda hoca yetiştirdi ve bu arada uluslararası üne sahip birtakım

öğretim üyelerinin de görev yaptığı bir fakülte oldu. Wilhelm Rukke, ünlü bilim adamlarından Fritz Neumark, Alexander Rustov, Alfred İshak ve Gerhard Kesler uluslararası üne sahip bu değerli öğretim üyeleri İktisat Fakültesi'nin kuruluş yıllarında hocalık yaptılar.

Dolayısıyla, bu isimler sadece birkaç tane, uzatılabilir, söylenebilir. Elbette ki bu değerli uluslararası üne sahip yabancı hocalar çok değerli bilim adamlarını yetiştirdiler. Onlar da çok değerli aynı bilim adamları yetiştirdiler. Konuşmalarda ifade edildiği gibi bugün İktisat Fakültesi birçok üniversitenin birçok aynı daldaki fakültesine hizmet vermektedir ve oralar da binlerce öğrencinin de yetişmesine katkıda bulunmaktadır.

Yine ifade etmek isterim ki, evet biz Hukuk Fakültesi'nden doğduk, iktisat ve içtimaiyat kürsüsünden doğduk 1930'lu yıllarda, fakat İktisat Fakültesi de İşletme Fakültesi'ni doğurdu, İletişim Fakültesi'ni doğurdu. Yani İstanbul Üniversitesi'nin, diğer üniversite birimlerinin de gelişmesine, kurulmasına çok büyük katkıları oldu.

Fakültemizde, kim ne derse desin doğru, bu bizim acımızdır, üzüntümüzdür, değerli öğretim üyelerimizin bir kısmı yaş haddini doldurmadan ayrılmışlardır. Sebep ne olursa olsun, ama onların yeri hiçbir zaman doldurulamaz. Ama şunu da unutmamak lâzım, yine İktisat Fakültesi yaklaşık 100 dolayında öğretim üyesiyle, ki bunun 45'i profesör ünvanlıdır ve çok sayıda araştırma görevlisiyle yine Türkiye'nin en iyi eğitim veren kurumlarından biridir.

Cemiyetimiz yaklaşık 20 bin belki de daha fazla mezuna ev sahipliği ediyor, el birliğiyle birtakım işler yapıyorlar. İktisat Fakültesi işte bugün Cemiyet'in düzenlediği bu toplantılarda önemli bir kaynak oluşturuyor. Ben Dekan olarak elbette ki bu açıklamaları belki Fakültemizi çok yakından bilmeyen dinleyenlerimiz vardır diye açıklamayı bir fırsat bildim.

Bu arada konunun başlığına bakıyorum, "Cumhuriyetin 80. Yılında Yurt ve Dünya" deniyor. İzin verirseniz birkaç dakika da bu konuda fikirlerimi söylemek istiyorum.

Bu başlığı görünce ister istemez 80 yılda olup bitenler gözümün önünden bir şerit gibi geçiyor. Tabi ki okuduklarımızdan, benim yaşamım elbette ki 80 değil. Bir baktığımda ilginç şeyler de görebiliyorum. Örneğin 1923'lerin birkaç yıl öncesinde Lenin Sovyetler Birliği'ni kurmuş o günkü dünya düzeni yeni oluşma aşamalarında. Batıda ise ABD kapitalist dün-

Mithat Zeki

Dinçer

Yine
Fakültemiz
çok sayıda
hoca
yetiştirdi ve
bu arada
uluslararası
üne sahip
birtakım
öğretim
üyelerinin de
görev
yaptığı
bir fakülte
oldu

yanın liderliğine soyunmaya başlamış. Yani diğer bir deyişle çok kutuplu bir dünya o yıllarda. Oysa bugünün dünyası tek kutuplu bir dünya, dünya gayrisafi yurt içi hasılasının üçte birini elde eden bir ABD, üreten bir ABD var karşımızda. Birçok alanda tek kutuba dönüşmeye başlayan bir dünya.

Yine o yılları şöyle bir geçtiğimizde, kendimce bazı ilginç şeyler de düşünüyorum. Örneğin 1950'li yıllar, o dönemin iktidarı KİT'leri azaltmak istiyor ama o dönemin iktidarının sonlarına doğru KİT'lerin sayısı artmış. Yine bakıyorum 1970'li yıllar geçiyor, 1980'li yıllara geliyoruz... Türkiye'de nüfus hızlı artıyor, emek arzı iyi, emek yoğun üretim teknolojilerine dayalı birtakım dallarda ciddi gelişmeler sağlanmış. Ama bugünün dünyasına bakıyorum ki, küreselleşmenin rüzgârlarının hızlı estiği bu dünyada nedense çok uzakta olduğunu düşündüğümüz Çin dünyayı kasıp kavurmaya başlıyor. Bırakınız yakınınızdaki Balkan ülkelerini, birkaç bin kilometre uzaktaki Çin'deki emeğin maliyeti, bu Uzakdoğu ülkelerindeki emeğin maliyeti benim ülkemizin emeğinin maliyetinden o kadar düşük ki, taşımacılık nakliye ücretlerini maliyetini bile bertaraf edebiliyor, o hale gelmiş.

Elbette bu zaman süreci içerisinde ticaretin küreselleşmesini, üretimin küreselleşmesini ve 1980'li yılların sonlarında da finansal küreselleşmeyi görüyoruz, bambaşka bir dünya... 1980 öncesinden çok farklı bir dünyayla karşı karşıyayız. Tabi yine 80 yıllık ekonomimize baktığımız zaman, süre gerçi az gibi gözükse bile çok şeyler de yapılmıştır Türkiye'de. Ancak buna karşın bir şeyi daha gözlemliyorum, 1958 istikrarsızlığı, 1970 istikrar tedbirleri, 1978, 1979, 1980, 1988, 1994 ve nihayet 2001 istikrarsızlıkları. Yani bizim ekonomimiz bu tür istikrarsızlıklara da alışmış. Yine bir gözlem daha yapmak istiyorum. 1980'li yılların öncesindeki istikrarsızlıklarda mal kıtlıkları var, mal yoklukları var, kuyruklar var. 1980'li yılların sonrasındaki istikrarsızlıklarda ise ilginçtir mal bolluğu var, yani diğer bir deyişle mal bolluğu içerisinde de krize girebiliyoruz. Elbette ki bunun da bilinci içerisindeyim: Asolar marjinal fayda kanunudur. Ben daha fazla konuşmayı uzatmayayım... Böylesi güzel ve yararlı olacağına içtenlikle inandığım paneller dizisini düzenleyen Cemiyetimizin çok değerli Başkanına, Yönetim Kurulu Üyeleri'ne ve emeği geçen herkese İktisat Fakültesi Dekanı olarak şükranlarımı ve teşekkürlerimi sunar, saygılarımı sizlere arz ederim.



• **O. Başkanı** - Hemen hatırlatayım bugünkü toplantılarımız Prof. Gülten Kazgan'a armağan. Biz Fakülte'de öğrenciyken, Gülten Kazgan yeni asistan olmuştu. Besim Hoca'da burada, fırtına gibi derslere gelirler, hocaları takip ederiz o zamanlar. Gülten Hoca ile ilk hatıramız doktora salonumuz, **Ünlü** doktora salonumuz önünde imtihana girerken düşünüp bayıldı heyecandan. Gerçi kendisi o kadar telaşlı değildir, ama Haydar Kazgan'la evli olup da telaşlı olmamak da mümkün değil. Ufak bir şey, rahatlamak için, Gülten Hanım hamile, o zaman Boğaz Köprüsü yok, Kalamış'ta Moda'da bir evde oturuyorlar. Akşamleyin sancısı tutmuş artık, belli son dakikalar. Haydar Ağabey'i uyandırmış, demiş ki tamam Haydar, hadi karşı tarafa geçiyoruz doğuma. Haydar Ağabey açmış pencereyi, "Ya" Gülten sen deli misin, bu havada doğurulur mu, sık dişini de yarın doğurursun" demiş. Sonra gitmiş, yatmış.

Neyse, Gülten Hoca sabahleyin dersi olduğu için, -hâlâ derslerine çok titizlikle devam ediyor- öğleden sonra ancak katılabilecek.

İlk panelistimiz Cengiz Bey'den başlayalım konuşmaya.

• **Cengiz Çandar** - Teşekkür ederim Sayın Başkan, değerli konuklar; öncelikle yıllardır medya aracılığıyla varlığından haberdar olduğum ve gayet itibarlı olduğunu dolayısıyla bildiğim İktisatçılar Haftası'nın bu 28 inci yılında rol almış olmaktan ötürü onur duyduğumu belirtmek istiyorum ve İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti'ne de teşekkür ederim. Gerçekten kurumlaşmış, istikrar kazanmış başka bir mezunlar cemiyetine pek rastlamadık. Zaten buraya girmeden önce Sayın Başkan Alpay Bey'le konuşurken kaç yıldır başkan olduğunu

Cengiz Çandar

2. Dünya Savaşı'ndan itibaren gelen iki kutuplu uluslararası sistem yerini tek süper devlette tek kutuplu uluslararası sisteme bıraktı

sorduğumda, 8 yıl dedi. Kolay kolay 8 yıl Amerikan başkanlarına bile nasip olmuyor. Bu hafta, bir hayli istikrarlı bir topluluğun kurumlaşmış bir faaliyeti...

Az önce açılış konuşmalarında dikkatimi çeken bir cümle oldu. İktisat Fakültesi başka okullara da hoca yetiştirmiştir diye. Ben bir Mülkiyeli olarak burada Besim Üstünel'i, değerli hocam Besim Üstünel'i görüyorum. Onun seminer öğrencisiydim ve o dönemlerde, 1960'lı yıllar, "onlar ortak, biz pazar" diye sloganlaştırılan akımın ateşli savunucularından biriydim. İktisatla da yakından uzaktan ilgim yoktu. Olmadığı da zaten o slogana derhal dahil olmaktan anlaşılabılır. Seminer hocası olarak Besim Üstünel'in eğilimlerinin ne olduğunu tespit edip, onun damak tadına uygun bir tez yazdım ve iyi bir notla da mezun oldum. Buradan da İktisat Fakültesi mezunlarının aynı zamanda bir hayli zarif ve hoşgörülü sahibi olduğu sonucuna varıyorum. Bizim gibi insanları bu halimizle mezun edebildiklerine göre.

Ayrıca o yıllardan bugüne, buralarda biraraya gelebilmenin mutluluğunu taşıyorum.

Bu konu başlığı, gayet iddialı bir konu başlığı ve kısa sürede kolay kolay altından çıkılacak bir husus değil ama, ben esas olarak uluslararası siyasî gelişmeler ve Türkiye ana başlığının birinci bölümünün makro düzeyde bir çerçevesini çizmek ve hangi parametrelerle hareket ettiğine yönelik birkaç şey söylemek istiyorum.

Yeni bir yüzyıla aslında çok yeni girmiş durumdayız. Üni tarihçi Eric Hobsbawm siyasi tarihçilerin yüzyıl tanımlamalarının kronolojik olarak ifade edilmediğini önemle belirtir. Örneğin, Hobsbawm'a göre 20. yüzyıl 1 Ocak 1900 yılında başlamamıştır. 26 Haziran 1914 yılında Saray Bosna'da Sırp, Bosna'lı Sırp milliyetçi Gavrilo Pirincip'in Avusturya veliahdı Francis Ferdinand'a sıktığı kurşunla başlamıştır, der. Çünkü o kurşun arkasında bir 75 yıllık birikimi tetikleyerek, bir dünya savaşına yöneltmiştir ve 1. Dünya Savaşı'nın patlak vermesini bir uluslararası sistemin sona erişi, yeni bir uluslararası sistemin ortaya çıkışının sembolü olarak alır ve dolayısıyla, 20. yüzyıl 1. Dünya Savaşı'yla, 1914 yılında başlamıştır, der.

Aynı tanımlamayla 20. yüzyıl Berlin Duvarı'nın çöküşüyle, 9 Kasım 1989 günü sona ermiştir. Bu aynı zamanda soğuk savaşın sona ermesini simgeler. Soğuk savaşın sona ermesi; iki kutuplu dünya sisteminden, tek sü-

per devletli uluslararası sistemin başlangıcına işaret eder.

Bu mantıkla, bu tanımlama yöntemiyle baktığımız vakit, 21. yüzyılın da 1 Ocak 2000 tarihinden itibaren değil, 11 Eylül 2001 tarihinden itibaren ve belki de bir kısa parantezin diğer ucu olarak Irak Savaşı'nın başlamasından, yani Mart 2003'ten itibaren kurdelesinin kesildiğini söyleyebiliriz.

Tabii Berlin Duvarı'nın çöküşü 9 Kasım 1989'dadır ve soğuk savaşın sona erdiğini ifade eder dedik ama, hâlâ Sovyetler Birliği vardır, Varşova Paktı vardır, sosyalist sistem sona doğru ilerlemekle birlikte yine sahnededir. O bakımdan asıl Sovyetler Birliği'nin dağılışı diye tanımlanacak olursa, 1991 yılının sonlarıdır o. Ama 1989'da 1991 arasında 2 yıllık bir parantez, tarih anlamında cim karnında nokta kadar anlam taşıdığı için sembolizm Berlin Duvarı'na yöneltilmiştir.

Aynı şekilde 21. yüzyılda 11 Eylül 2001 veya Irak Savaşı'nın başlangıcı ve sona erişiyi itibariyle yine tarih açısından baktığınız zaman cim karnında noktadır. Irak Savaşı aslında 11 Eylül 2001'in uluslararası sistemin yeniden şekillendirilmeye başlaması açısından en anlamlı ve çarpıcı sonucudur. Şimdi bu çerçevede niye böyle olduğunu anlamak gerekirse, daha önceki uluslararası sistem tanımlarına baktığımız zaman, 1. Dünya Savaşı'ndan önceki uluslararası sistem sömürge sistemlerine dayalı Eurosantrik, Avrupa merkezli ve Avrupalı büyük güçlerin arasındaki uluslararası dengeleri ifade eden bir sistemdi. O sistem 20. yüzyıl 1. Dünya Savaşı'yla başlatarak farklı bir yapıya gitti ve nihai olarak 3 tane dünya savaşını içerdi; 1. Dünya Savaşı, 2. Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş. Soğuk Savaş da bir dünya savaşıydı, enstrümanları farklı olduğu için adı Soğuk Savaş'lı ama, dünya ölçeğinde bir dünya savaşıydı. Onun sona ermesi ki 2. Dünya Savaşı'ndan itibaren gelen iki kutuplu uluslararası sistem yerini tek süper devletle tek kutuplu uluslararası sisteme bıraktı ve o uluslararası sistem, yani şu anda içinde bulunduğumuz uluslararası sistem, o sistemin mihenk taşı konumundaki o tek kutubun yeni sistem arayışı ve yeni sistemi çerçevelemesi prizmasından bakarak anlaşılabılır.

Oradan bakarak, o tek kutbu temsil eden ABD'nin 11 Eylül'le birlikte ve Irak Savaşı'yla kristalize olmuş yeni dünya modeli arayışının üç ayağı olduğunu görüyoruz ve bu ABD'de hangi yönetimin iş başında olduğundan, başkanın kim olduğu, nasıl biri olduğundan ba-

Cengiz Çandar

Irak Savaşı aslında 11 Eylül 2001'in uluslararası sistemin yeniden şekillendirilmeye başlaması açısından en anlamlı ve çarpıcı sonucudur

Siz de yarınlara güvenle bakın.

Türkiye'nin en yüksek likit özkaynaklarına sahip
özel sektör bankası... Sahip olduğu gücü
size hizmet olarak geri dönmesini sağlamak için
toplam aktiflerinin % 97'sini bankacılık alanında kullanarak
bir banka... Güvenli bir gelecek için çalışan bir banka

Siz, ne zaman ihtiyaç duyarsanız onu
yanınızda olacağına güvenebilirsiniz. Siz, Akbank'
yarınlara güvenebilirsiniz



444 25 25
www.akbank.com

AKBANK

Gözüm aydın.

R01

-0.25

AKSigorta

Sigorta poliçeniz göz tedavilerinizi kapsasın istiyorsanız, sizin de gözünüz aydın! Aksigorta'da size özel bir seçenek var: Artık gözlük, lens, çerçeve ve cam ek teminatlarını da poliçenize dahil edebilirsiniz. Böylece göz sağlığınızla ilgili bu tür harcamalarınız da Aksigorta tarafından karşılanır.

Aksigortalılara özel bir diğer ayrıcalık ise Geo-Coding destekli ambulans sistemi. Ayrıca Geo-Coding hizmetinin yanı sıra, gerektiğinde hava ambulansından da yararlanır, hiçbir ücret ödemezsiniz.

Bunlar size "İyi ki Aksigortalıyım!" dedirtecek nedenlerden sadece bazıları. Daha fazlası için size en yakın Aksigorta acentesine* başvurun ya da hemen arayın: **444 27 27**

İyi ki Aksigortalıyım!

»Geo-Coding
(Otomatik Yer Tespiti)

Geo-Coding** Aksigorta tarafından sunulan büyük bir yenilik. Bu sistem sayesinde, ev telefonunuzdan Aksigorta'nın size vereceği numarayı aradığınız anda bulunduğunuz nokta otomatik olarak tespit edilir. Konuşmanıza bile gerek kalmaz. Sağlık durumunuzu iyi bilen bir ambulans ekibi en kısa sürede evinizin kapısına gelir.

Aksigortalılar, www.aksigorta.com.tr adresindeki formu doldurup Geo-Coding'ten yararlanmaya başlayabilirler.

*Akbank subeleri de Aksigorta acentesidir.

**Dijital ev telefonu hatları için geçerli olan Geo-Coding sistemi simdilik İstanbul, Ankara ve İzmir'de. Yakında tüm büyük şehirlerde...

www.aksigorta.com.tr

ğimsiz bazı dinamiklerle anlaşılabilir bir durum.

Çünkü şu anda, daha doğrusu 11 Eylül'den itibaren gelip Irak Savaşıyla kristalize olan bu sistemde, ABD'nin mevcut Cumhuriyetçi yönetiminin fikri deposu olarak çalışan neo-con'lar diye ifade edilen yeni muhafazakar çizgi ile, ona karşıt olan Demokrat Parti'nin neoliberalleri -onlarda öyle ilân ediliyor- bu esaslarda ayrılmıyorlar. Modalitelerinde belki ayrılıyorlar ama, şu sıralayacağım esaslarda ayrılmıyorlar.

Bu esasların birincisi, ABD'nin yeni strateji belirlemedeki üç esas "terörizm" ve "rogue state" dedikleri, haydut devletler diye tanımladıkları devletlerin ABD'nin esenliğine ve dolayısıyla dünya düzenine tehdit teşkil ettiği algılamasından yola çıkıyor. Bu terörizm soyut kavram ama, içi birtakım eylemlerle ve birtakım adreslerle dolabiliyor. Bu haydut devletler diye ifade edilen devletlerin kitle imha silahlarını edinebilme kabiliyeti, yeni stratejik doktrini beraberinde getiriyor. O da bugüne kadar uluslararası sistemdeki kutuplardan birinin dayandığı caydırıcılık ve çevreleme politikası, İngilizce'siyle "deterrence" ve "containment" politikalarının terk edilip, yerine önleyici askeri eylem, önleyici savaşa bırakması ki, 17 Eylül 2002 tarihli Ulusal Güvenlik Stratejisi adlı belge bu doktrini bütün ayrıntılarıyla ortaya koymuştur. Ve bu önleyici savaş doktrinin de ilk uygulaması, laboratuvar deneyi Irak'ta gerçekleşmiştir.

Bu yeni stratejik biçimlemenin ikinci ayağı, Ortadoğu'nun Avrupa ve Doğu Asya'yı jeopolitiğin mihenk taşı olmaktan çıkartması, dönüşmesi anlamına geliyor. Yani bu yeni yüzyıla kadar, bu 21 inci yüzyıla kadar uluslararası sistemi biçimleyen, belirleyen jeopolitik alan esas olarak Avrupa kıtası ve Doğu Asya iken, Ortadoğu bu yeni doktrinle beraber Avrupa ve Doğu Asya'nın uluslararası sistemi belirleme ve biçimleme rolünü almıştır. Yeni uluslararası sistem Ortadoğu'daki gelişmeler üzerinden tek süper devlet, o uluslararası sistemin tek kutubu tarafından belirlenmek istemektedir ve bunun yöntemi olarak da Ortadoğu'nun yeniden tanzim edilmesi, o yeniden tanziminin de Arap ve İslam uluslarına ya da Arap ve İslam ülkelerine demokrasi denilen sistemin benimsenmesi veya empoze edilmesi yoluyla yapılmak isteniyor. Deneme bu; uluslararası sistemi yeniden şekillendirecek olan bu jeopolitik alan, Arap ve Ortadoğu veya daha geniş tanımla İslam dünyasında demokrasinin ya da



Mithat Zeki Dinçer

demokratik rejimlerin yerleşmesinin ABD'yi daha güvenli ve dolayısıyla ABD'nin tespit ve tayin etmeye çalıştığı dünya düzenini daha istikrarlı ve korunabilir hale getirmesi tasavvur ediliyor.

Üçüncüsü esas, ABD'nin dünyanın egemen askeri ve iktisadî gücü olarak kalabilmesi ve bunun yanı sıra ABD'yi dünyanın tayin edici, strateji belirleyen, düzen belirleyen tek gücü olarak tutmayı öngörüyor. Dolayısıyla bu ABD'ye, kendi algılamasına göre hem özel sorumluluklar veriyor, hem buradan yola çıkarak bazı özel haklara sahip olduğu duygusunu veriyor.

Bu şekilde bir egzersizi yapılan yeni sistem oluşturma çabalarında Türkiye'nin çok özgün bir konumu oluşmuş durumda. Çünkü; daha önceki yüzyılda bir önceki uluslararası sistemde NATO'nun kanat ülkesi olarak anlam taşıyan, uluslararası sistem içinde öyle bir rol sahibi olmuş olan Türkiye, bu yeni uluslararası sistemde modeli olma çabalarında kendiliğinden NATO kanat ülkesi olarak anlamını kaybedip, yepyeni ve daha önemli bir anlam kazanıp bir cephe ülkesi, uluslararası sistemin yeniden şekillenmesi anlamında bir cephe ülkesi konumuna gelmiş oluyor. Az önce ifade etmeye çalıştığım nedenlerden ötürü ve daha da önemlisi buna ek olarak, sadece jeopolitik anlamda bir cephe ülkesi olmaktan öteye, kültürel anlamda, jeokültürel anlamda da diyebiliriz bir fay kırığı üzerinde bulunan bir ülke durumuna geliyor. Böyle bir ülke her türlü çekime tâbi bir ülke konumunda. Bu çekimlerden bir tanesi hem kültürel, siyasî, dinî bakımından, hem yaşam tarzı bakımından ortak özellikler taşıdığı ve üçüncü dünya diye tanımla-

Cengiz Çandar

Ancak
uluslararası
sistemin
böyle
oluşup
oluşmayacağı
da
belli
değil,
bir
sürü
soru
işaretlerini ve
gerilimleri
beraberinde
taşıyor

nan ülkeler grubuna, dünyanın o bölümüne, etkilerine tâbi olmaktadır. Aynı zamanda tam üyelik peşinde koştuğu ve bu Transatlantik çatlağında, Irak Savaşı ile yüzyılla ortaya çıkmış olan o çatlağın bir tarafı olan ve kıtasal anlamda, coğrafi anlamda eklemlendiği, aynı zamanda ekonomik vokasyonunun kendisine bir anlamda empoze ettiği Avrupa Birliği'nin, Avrupa'nın çekim alanındadır.

Üçüncü ve başka bir çekim alanı da, güvenlik öncelikli bir devlet olarak ABD'nin şu andaki hâkim ideoloji savunucularının da öngördüğü ölçülerde, ABD Savunma Bakanı Donald Rumsfeld'in söylediği yeni Avrupa, yani Akdeniz hattını oluşturacak olan Portekiz, İspanya, İtalya, arkasında Transatlantik ilmi konumundaki İngiltere'nin yer aldığı ve sosyalist sistemden çıkıp Avrupa Birliği'ne entegre olmuş olan yeni ülkelerle şu anda genişlemeye ortaya çıkan o Avrupa vektörüne girebilecek bir Türkiye.

Bu üç veya dört çekim alanının türbülansını yaşadığımız bir tarih dönemindeyiz. Dünyanın hâkim gücünün Türkiye'ye vermek istediği rol ise, az önceki o yeni stratejinin, yeni doktrinin temel unsurlarından birine uygun olarak lâik kimliğiyle, ama aynı zamanda bir Müslüman demokrasi modeli olarak Ortadoğu ve İslam dünyasına bir model konumunu devam ettirmektedir.

Tabi bütün bunlar iç politikaya yansıyan belli spazmları, belli travmaları, belli açmazları getiriyor. Henüz yüzyılın çok başındayız. Az önce ABD prizmasından bakarak nasıl bir uluslararası sistem oluşturulmak istendiğini gördük. Ancak uluslararası sistemin böyle oluşup oluşmayacağı da belli değil, bir sürü soru işaretlerini ve gerilimleri beraberinde taşıyor. Onun için Türkiye'nin de öbür bir sürü soru işaretleriyle dolu ve bu soru işaretlerinin cevabı tarih yapıldıkça çıkacak, kritik ilginç renkli bir dönem yatıyor.

Ben bu noktada konuşmayı tamamlamak istiyorum ve sabrınızdan ötürü hem sizlere, hem Sayın Başkan'a teşekkür ediyorum.

• **O. Başkan** - Teşekkürler efendim. Buyurun Sayın Dedeoğlu.

• **Beril Dedeoğlu** - Teşekkür ederim Sayın Başkan.

Ben de büyük ölçüde Cengiz Bey'in bıraktığı yerden devam etmek istiyorum. Eğer biz bu türden toplantıları 1990'lı yıllardan önce yapmış olsaydık, Türkiye'yi anlamak, onu konumlandırmak için çok kolay parametrelerle

sahiptik, dünyayı açıklarken çok net yargılara varma imkânına sahiptik. Belki de bu yanılgımız dönemlerdi aslında, ama işte iki kutup içerisindeki dengeye bakarak Türkiye'yi anlamak, anlamlandırmak, onu bir yere oturtmak falan çok daha kolaydı.

Dolayısıyla, bizim mesleğimizin de daha kolay yıllarına denk geliyormuş o yıllar. 1990'lı yıllar öncesi Türkiye açısından Doğu-Batı Kuzey-Güney ilişkisi dendiğinde, Batı, tek bir Batı, bir bütünlük içerisinde algılanırdı ve bu parametreleri buradan okumak, Türk dış politikasını, konumunu, davranışlarını açıklamak bakımından kolaydı.

1990'lı yıllardan sonra ise şöyle bir sorun ortaya çıktı, Batı tek değildi, bir iki tane, üç tane Batı çıktı. İkincisi bu Batı kavramının içerisindeki oyunculardan bir tanesi dünyada tek güç olma yoluna döndü, böyle bir göreve soyundu ve bunu iki farklı fazda denedi. Diğer yandan, Türkiye'nin hedefleri arasında yer almış olan diğer Batı ise, yani özellikle Avrupa oluşumlarını kastediyorum bu bağlamda. Bunu da homojen olarak açıklama imkânına sahip olmadığımız bir döneme girdik. Yani şunu söylemek çok zor oldu. Türkiye Avrupa Birliği ilişkisi falan deniyor, sanki Avrupa Birliği tek başına bir oyuncu da, Türkiye'nin de ilişkilerini bu bağlamda sanki bir anonim yapı içerisinde, bir bütün yapı içerisinde değerlendirmek mümkünmüş gibi.

Bu çok ciddi sorun çıkardı bize analizlerimizde; çünkü Avrupa şöyle diyor dediğimizde hangi Avrupa sorusu da karşımıza çıktı, kim bunlar, ne istiyorlar, bu netliğin kazanmaması açısından da çok önemli bir süreçti. Öncelikle ABD'nin bu iki fazlı uygulamasından bahsetmek istiyorum. Bunlardan birincisi; Clinton dönemi idi. Clinton döneminde, dünya sistemine ABD'nin yönelttiği öneriler genellikle iş birliği yöntemlerinin kullanılması biçimindeydi. Bunun arkasındaki beklentilerin günümüzden çok farklı olduğunu düşünüyorum doğrusunu isterseniz. Sadece kullanılan araçlar ve yöntemler oldukça farklıydı ve bu işbirliği girişimleriyle dünyada bir Pax Americana dönemi başlatmanın yolları denenmişti. Bu işbirliği ilişkileri içerisinde Clinton dönemi ABD, Türkiye'yi de stratejik işbirliklerinin odak noktası haline getirecek görevlere çağırdı ve Türkiye de bunu kabul etti. Bunlardan bir tanesi, Türkiye-İsrail, Türkiye-Gürcistan, Türkiye-Azerbaycan ilişkileridir. Yine Balkanlar'daki görevler ve diğer dünyanın çeşitli yerlerdeki faaliyetler konusunda bir işbirliği ortamı söz konusuydu;

Beril Dedeoğlu

Clinton
döneminde
dünya
sistemine
ABD'nin
yönelttiği
öneriler
genellikle
iş birliği
yöntemlerinin
kullanılması
biçimindeydi

boru hatları projelerinin sık sık tartışıldığı dönemlerdi. Bu dönemde Türkiye'nin bu sistemin içerisindeki yeri konusunda oldukça pro-Amerikan bir davranış içerisinde seyriz izlediğini söylemek mümkün.

Fakat Türkiye ile ABD ilişkilerinin bu şekilde sürdürülmesine izin vermeyecek konjonktürel değişiklikler ortaya çıktı. Bu arada hemen hatırlatmak istiyorum ki, söz konusu dönem, yani Clinton dönemi, ABD'nin dünyayı şekillendirme çabalarının bulunduğu dönemde, Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerine bakıyoruz, oldukça da ilginç bir dönemdir o dönem. Öncelikle aday ülke sayılmaması krizinin yaşandığı, arkasından "adaysın" dendiği dönemlere denk gelir. Ben o dönemde bakmıştım, neden bize "sizi aday sayamayız" dediler Avrupalılar? Bu raporlara bakıyorsunuz birtakım eleştiriler var. İşte şuyunuz yok, buyunuz yok, onu yapmıyorsunuz bunu yapmıyorsunuz diyor. İyi peki, bunlar yapılırken belki alırlar diye bekledik, 1999 yılında Helsinki Zirvesi'nde Türkiye aday ülkeler arasında yer alırken, ben de dedim ki, bu 2 yıl içinde Türkiye bir şey yaptı herhalde ki, bizi aday saydılar... Tekrar raporlara bakımı ne yaptık bu arada acaba diyerekten, hiçbir şey yapmamışız aslında. Ne hukukî açıdan, ne Kopenhag kriterleri açısından, yani müzakereleri başlatacak, süreçleri hazırlayacak hiçbir alt yapı çalışması yok, uluslararası sözleşmeler onaylanmamış, imzalanmamış, hatta ekonomik veriler daha da kötüye gitmiş falan. O zaman anladık ki, burada dünya dengeleri rol oynamış. Türkiye'yi bu sürece itecek bir dünyada bir değişiklikler süreci yaşanıyor ki, Türkiye bu konuda dışlanamaz bir durumda kalmış...

Konjonktür Türkiye'yi Avrupa ilişkilerine yaklaştırmış, fakat bu trend devam etmedi uluslararası sistemde ve Clinton politikalarını uygulanma zeminini ortadan kaldıracak uluslararası tehditler ortaya çıktı. Daha ziyade bunlar hep vardı da iyice açığa çıktı. Uluslararası tehditlerin başında da terörizm büyük ölçüde ön plana geçti. Aslında karşılaşılan tüm sorunların bu başlık altında toplatılması gibi de sübjektif bir yargı ortamı da oluştu.

Fakat, uluslararası terörizm 11 Eylül'le birlikte iyice açığa çıktıktan sonra hakikaten ciddi bir kırılma oldu. Bu kırılma sistemi tanımlarken, şöyle bir durum ortaya çıkardı: Eylemi biliyorsunuz, eylemin ne talepte bulunduğunu iyi kötü anlıyorsunuz, fakat bunun sorumlusunu bulma imkanınız mevcut değil. Dolayısıyla, ABD terörizmle mücadele üzerinden yeni bir

dünya sistemi öngörüyor, ama failini bilmiyor-sunuz.

Bu ABD'ye ciddi anlamda avantaj getirmiş bir durum gibi gözüküyor. Çünkü dünyanın her yerinde fail aramak için gitmek durumundasınız. Bu çok ciddi bir paradoks, çünkü aslında fail bulunamayacak. İkinci paradoks, zaten terörizmin içinde, içkin bir durum ve şöyle bir şey: Terörizmle mücadelede kullanılan yöntemle ilgili. Sürekli çatışmacı ve askeri yöntemler kullanılıyor, işte bu terörizmle mücadele için dünyanın her yerine giderken askerlerimizle, topraklarımızla, tüfeklerimizle gidiyoruz. Bu yaklaşım ABD'de şöyle bir durum da getirdi: "Ya bendensiniz ya da değilsiniz. Benden değilseniz çok fena, ben sizi kesinlikle düşman ilan edeceğim."

Bu düşmanlık konseptinin içerisinde bazı gruplar, devletler, halklar çok açık bir şekilde giriyor. Örneğin ABD'nin Ulusal Stratejik Belgesi'nde çok ilginç bir şey vardır. Bu belgede diyor ki; öyle kötü toplumlar var ki, bunlar kız çocuklarını okula göndermiyorlar. Hani isim vermiyor ama, hangi toplumları hedef aldığı gayet aşikar.

Öte yandan gelişmelere baktığımızda, Clinton döneminde Türkiye'yi de fevkalâde zor durumda bırakan bir başka durum daha açıklık kazanıyor. Bu açıklık biraz belki şöyle okunabilir: ABD; dünyayı paylaşma, yeniden düzenleme konusundaki talebinde, rakiplerini de denetleme beklentisi içerisinde. Zaten bunu yapmadığı takdirde, dünyayı yeniden düzenlemeyeceğini düşünüyor. Rakiplerinin tam olarak adını koymamış olmakla birlikte, davranış biçimlerine baktığımızda şu türden bir şey görüyoruz ki, ABD'nin genel politikası, Balkan olaylarından günümüze kadarki tüm çatışma alanlarında Avrupa'ya sınırlandırmak, Rusya-Çin ittifakını denetlemek ve dünya ticari, ekonomik kaynaklarının, merkezlerinin yeniden düzenlenmesinde birinci oyuncu olmak.

Bu gelişme çerçevesinde bakıldığında, Türkiye'nin iki Batı arasında sıkışmışlığının biraz daha açık ve net hale geldiğini görmekteyiz. George Bush dönemi ABD'nin sert ve düzenleyici politikaları sırasında Türkiye'de yaşanan gel-gitler hafızalarımızda... Fakat Türkiye'nin genel tavrı, gerek İsrail'le, gerek ABD'yle pek de bu politikaları uygulamaktan yana olmadığını ve bu çatışma süreçleri içerisinde anlaşmazlık noktaları bulunduğu, özellikle Irak'ın bölünme tehdidi konusunda gayet açık bir şekilde ortaya çıktı, terörizmle mücadele konusundaki yaklaşım farklılıkları da or-

Beril Dedeoğlu

ABD'nin genel politikası, Balkan olaylarından günümüze kadarki tüm çatışma alanlarında Avrupa'ya sınırlandırmak, Rusya-Çin ittifakını denetlemektir

taya çıktı. Doğrusu ABD ve İsrail'e karşı çok da ılımlı ve hoş bir dönemin sürdürülmediğini görüyoruz.

Bu dönemde gene paralel olarak şunu da izlemek mümkün: AB'ye tam üyelik süreci hız kazandı. Sanki bileşik kaplar gibi biriyle olduğu zaman diğeriyle daha az oluyor gibi bir süreç yaşanıyor ve AB'ye tam üyelik sürecinde çeşitli reformların yapılmaya başladığı, hatta o kadar hızlı yapıldığını, birçoğunu basından takip edemediğimiz, içerisinde tam olarak neler olduğunu bile doğrusu belki kişisel olarak çok yakından takip etme imkânını bulamadığım hızlı bir gelişme süreci yaşanıyor. Böylece bir AB'den müzakere tarihi almaya yaklaşmış bir döneme giriliyor.

Bu durum, büyük ölçüde birbirine iki rakip taraftan birine doğru ağırlığını verme yönünde verilmiş siyasî bir karar diye düşünüyorum. Fakat sorun şu ki, Türkiye ağırlığın herhangi bir tarafa tam olarak verebilecek ve diğeriyle tam anlamıyla taleplerini kabul ettirebilecek cesamette bir ülke olup olmadığı konusunda endişelerim var. Gerek ekonomisindeki hassasiyet, gerek siyasî yapısındaki hâlâ çok uzun dönemlerden önce çözülmüş olması gereken sorunların hassasiyetini taşıdığı, Türkiye'nin tam da talepleri yönünde bu denklemi kendi başına çözebileceğinden çok emin olamıyorum.

Dolayısıyla, konjonktürden bunu okumak daha anlamlı gibi geliyor. Taraflar arasındaki rekabetin boyutu arttıkça, çatışmaların alevi büyüyor. Ve ABD'nin dünya çapında yürüttüğü eylemlerin maliyetleri arttıkça, bu konudaki uluslararası talebinin farklılaşabileceği anlaşıyor. Örneğin, Irak ihalelerinden Rusya, Almanya ve Fransa'nın dahil edilmemesi yolundaki kararın bir kapısı açık, şöyle bir açıklama yapıldı: Şimdilik böyle diyoruz, ileride hiç belli olmaz. Şimdi bu açık kapı bu konularda, bu konuda olmasa bile başka konularda yapılabilecek pazarlıklardan sonra listelere dahil olunabileceği yönünde gözüküyor.

Dolayısıyla, ABD'nin AB'nin çekirdek ülkeleriyle, yani kendisiyle ittifak içerisinde çok da olmayan devletleriyle olan ilişkisini çok uzun süre çatışmacı düzeyde sürdürme imkânının olmadığı bir dönem de gelebilir. Bu dönemin tasarılarının şimdiden hazırlandığı anlaşıyor. İşte bana kalırsa, Türkiye'nin bundan sonraki yeriyile ilgili tercihler yapılırken, muhtemelen tam da bu uzlaşmanın bir zemini olmasının zorlaması gerektiğini düşünüyorum. Bu zemin

iki tarafın uzlaşmasının sadece stratejik yönden açıklanmasıyla değil, dünya istikrarına yapılabilecek temel katkılar noktasından getirilmesi mümkün; çünkü bu taraflılık üzerinden hareket edildiği takdirde, Türkiye'nin bu işten, uluslararası sistemdeki değişimlerden kalıcı, sürdürülebilir faydalar sağlama imkânının çok da bulunmadığını düşünüyorum. Çünkü geçmiş yıllara baktığımızda, bunun çok olumlu sonuçlarının gelmediğini düşünüyorum.

Şimdilik teşekkür ederim.

• **O. Başkan** - Teşekkür ederim, Efendim şimdi konuşma sırası sevgili Baskın Oran'da.

• **Baskın Oran** - Teşekkür ederim, Efendim, Cemiyet'inize çok teşekkür ederim bana bu sefer de konuşma fırsatı verdiği için.

Bizlere yollanan faksta şu sorulara özelliklerle cevap aranması isteniyordu. Ortadoğu haritasını kim nasıl şekillendirecek, AB içindeki güç dengeleri ve AB'nin ABD ile güç dengeleri dünyayı nasıl etkileyecek, Türkiye ne yapmalı?

Şimdi sınırlı bir zaman içinde şematik olarak konuşmak, konuşmacı açısından da dinleyici açısından da daha iyi, ben böyle yapacağım. İki tane saptamada bulunacağım, sonra bu iki saptama üzerine konuşacağım.

Bu iki saptamadan biri, daha önce de konuşan arkadaşlarımızın söylediği bir şey. Artık ABD bir süper devlet değil. Çünkü süper devlet dediğiniz zaman birden çok süper devlet vardır ve bir tür denge vardır... ABD artık bir hegemon güç, gücün tekeline sahip ve dünyada tek kutuplu bir düzen var.

Bu hegemon güç, küreselleşmenin gittikçe hızlandığı bir dönemde, yıllardır unuttuğumuz bir kavramı gündeme getirdi; emperyalizm kavramını. Yani şu anda ABD küreselleşmeye karşı emperyalizm yapmaya başladı; bir tespit de bu. Bunu uzun uzun izah etmeye gerek yok, tek bir örnek vermekle kolay anlatmak mümkün. Ünlü spekülâtör Soros bugüne kadar Başkan Bush'u tekrar seçtirmemek için 10 milyon dolar harcadı, şu anda da 15 milyon dolarlık bir fon oluşturdu bu amaçla; çünkü Bush ve neo-con'ların yaptığı esas olarak sermayenin sınırsız mobilitesine dayanan küreselleşmenin tekeline çomak sokmaktan ibaret.

Bir ihalenin hangi ülkelerin hangi şirketleriyle verileceğini siyasî olarak tespit etmenin küreselleşmeye çok ciddi bir müdahale olduğu ortada. Bu birinci tespit. Şimdi acaba bu konuda, yani ABD konusunda, ABD'nin bu tek ku-

Baskın Oran

Ortadoğu'da
bir
Kürdistan
kuruluyor.
Bu
kellimenin
içimizden
bazılarının
tüylerini
diken
diken
ettildi
bir gerçek
ama,
dış
politika
duygulara
en az
yer
veren
bir alandır

tuplu tekeli konusunda Türkiye şimdiye kadar ne yaptı, ne yapmalı?

İkinci tespit, saptama şu: Ortadoğu'da bir Kürdistan kuruluyor. Bu kelimenin içimizden bazılarının tüylerini diken diken ettiği bir gerçek ama, dış politika duygulara en az yer veren soğukkanlı tespitlere dayanması gereken bir alan olduğu için, bunu açık açık söylemek lâzım. Türkiye'nin şimdiye kadar önlemek istediği Kürdistan kuruluyor. Ama kısa dönemde federe olarak, ama uzun veya orta dönemde bağımsız devlet olarak.

Türkiye şimdiye kadar bu konuda ne yaptı, bundan sonra ne yapmalı? İkinci olarak ele alacağım saptama bu. İlkisinden başlayayım isterseniz, daha heyecan verici olduğu için.

Türkiye bugüne kadar bu Kürdistan'ın bağımsız veyahut da bir federe devlet olarak ortaya çıkması olasılığı karşısında, şimdiye kadar ki tutumunu sürdürdü, yani kapalı veya açık olarak böyle bir birimin kurulmasına engel olma niyetinde olduğunu açıkça belli etti. Hatta 7 Ekim'de Meclis'ten çıkan Irak'a Amerikan işgaline yardım için asker gönderme kararının oradaki Kuzey Iraklı Kürtler'in başıboş bırakılmaması ve böyle bir devletin kurulmasına müdahale için verildiğini, esas güdünün bu olduğunu biliyoruz.

Bununla birlikte, ben böyle bir politikanın hem imkânsız hem anlamsız olduğunu düşünüyorum. İmkânsız, çünkü artık ortaya çıkmış, yani rahimden çıkmış bir çocuk var ve bu konjonktür, ki bunun 180 derece tersinin oluşması pek olası gözüküyor, bu konjonktürde bir Kürdistan ortaya çıkacaktır. Bu Kürdistan'ın ortaya çıkmaması için elinden geleni yapmak, hatta askeri müdahalede bulunma niyeti taşımak Türkiye'nin âli menfaatlerine uygun bir şey değildir. Tam tersine kara sınırları içine hapsolmuş bir Kürdistan'ın tek mantıklı çıkış yolu ve coğrafi çıkış yolu Türkiye'dir. Dolayısıyla, daha doğmadan kendimize düşman ilân edecek yerde, bunun Türkiye'nin yardımı olmaksızın yaşamasının zor bir ülke olduğunu telkin edecek davranışlarda bulunmak daha akıllıcadır.

Böyle bir devletle ilişkilerin yanı sıra, böyle bir devlet hakkındaki Türk genel politikasının da bu yönde olması gerektiğini düşünüyorum. Çünkü aksi halde şöyle bir kanaatler zinciri oluşacaktır, ki zaten bu şimdiden de vardır.

Bir kere bunlar PKK terörüne karşı mücadele ettiklerini söylüyorlardı, PKK terörü yenildi, şimdi başkalarının Kürtlerine de müdahale

ediyorlar, demek ki bunların derdi kendi toprak bütünlüklerini korumak değil, Kürt denilen kavramı ortadan kaldırmak.

Bunun yanı sıra, bundan çok daha ciddi bir olay olduğunu düşünüyorum, bir zararı olabileceğini düşünüyorum böyle bir politikayı devam ettirmenin. Kendi Kürt kökenli yurttaşlarımızı yabancılaştırmak söz konusudur, unutmayalım bu insanların soydaşlarıdır. Biz nasıl Batı Trakya'da veya Kıbrıs'taki insanlarımızı, yakınlık duyduğumuz insanlara yapılan bir müdahaleden rahatsızlık duyuyorsak, Türkiye Cumhuriyeti'ne çok büyük çoğunlukla sadakat duyduğuna kuşku duymadığım Kürt yurttaşlarımızın böyle bir müdahale niyeti babında devlete yabancılaşacakları endişesini taşıtmaktayım.

Yarısı bu, ikinci yarıya gelelim, birinci söylediğim husus. Türkiye ABD'nin dünya kuvvet tekeli eline alması konusunda şimdiye kadar ne yaptı? Zikzaklar çizdi, çünkü AKP Hükümeti daha yeni iktidara gelir gelmez Irak'a bir Amerikan saldırısı oldu, benim burada güzel kararsızlık diye nitelendireceğim bir sendeleme, ne yapacağını bilmeme politikası izledi hükümet. Allah'tan ne yapacağını bilmeme politikası izledi, Allah'tan kararsız davrandı; çünkü kararlı davransaydı, o zaman ABD'nin yanına, işgal kuvvetlerine, koalisyon kuvvetlerine katılmaktan başka bir kararlı davranış sergilemesi zordu.

Ve nitekim 1 Mart'ta göndermeme kararı, Amerikan askerlerinin Türkiye'ye gelmesine red kararı çıktı. Bunun arkasından tabii ortalık karıştı, siz piyasaları mahvedeceksinden tutun da, ABD bizi çok fena yapara kadar birçok şey söylendi. Onun arkasından, 7 Ekim'de bir kuvvet gönderme kararı çıktı, biraz önce sözünü ettiğim karar. Fakat bu Türkiye'nin çok akli başında olarak vermediğini düşündüğüm bu karar, Allah'tan ABD'nin aklının başına gelmesi sayesinde uygulanamadı ve ABD Türk askeri istemekten vazgeçti.

Ortada Türkiye açısından bir kararsızlık tablosu var. Pekî Türkiye ne yapmalıydı? Türkiye gibi stratejik orta boy bir devlet böyle bir durumda, yani hegemon gücün kendisini bu kadar sıkıştırdığı ve müracaat edebileceği bir karşıt güç, meselâ bir Sovyetler Birliği olmadığı durumda ne yapabilir? Teorik olarak iki şey yapabilir. Birincisi, hegemon devletin eksen ülkesi olur, yani onun her dediğine "peki" demek karşılığında, hayatını daha rahat bir şekilde idame ettirir. Meselâ, İsrail buna çok

Baskın Oran

Türkiye
80 yıllık
dış
politikası
sırasında,
bırakınız
80 yıllık
Türk dış
politikasını,
Osmanlı
yenilmeye
başladığından
bu yana,
18. yüzyıldan
bu yana
temel
politika
olarak
dengeyi
aramıştır

yakın bir politika izler. Yalnız Türkiye'nin böyle bir politika izlemesi hâlinde, İsrail gibi olmadığı için, yani ABD'de çok güçlü olmadığı için, lobi vesaireyle ve iktisadiyatı son derece sallantılı olduğu için çok önem verdiği bağımsızlığına, buna isterseniz gelin görelim özerklik diyelim, görelim özerkliğine kolay kolay hâkim olmayacak bir durumun ortaya çıkmasından korkulur.

Peki, ikinci olarak ne yapabilir Türkiye gibi bir stratejik orta büyüklükteki devlet? Denge arayabilir; çünkü Türk dış politikasının üç tane temel direği vardır. Batıcılık, dengecilik ve meşruiyetçilik ve bunlardan da en önemli di-rek öyle sanıyorum ki dengeciliktir. Türkiye 80 yıllık dış politikası sırasında, bırakınız 80 yıllık Türk dış politikasını, Osmanlı yenilmeye başladığından bu yana, 18. yüzyıldan bu yana temel politika olarak dengeyi aramıştır.

İki tür denge. Bir; Batıyla Batı karşıtları arasında denge. Meselâ Sovyetler Birliği'yle İngiltere arasındaki denge. İkincisi, eğer Batıyla Batı karşıtları arasında kurulabilecek bir denge durumu yoksa, o zaman Batının kanatları arasında denge; İngiltere'yi Almanya'ya, Fransa'ya İtalya'ya karşı oynamak.

Peki, böyle bir durum var mı, böyle bir olanak var mı şu anda? Bulunabileceğini sanıyorum. Bakınız, 1 Mart ret kararından sonra AB yetkilileri Verheugen, Genişleme Genel Direktörü Landaburu, İtalyan Başkanı ve Başbakanı Berlusconi ve arkasından da Türkiye'ye gelen Fransız Dışişleri Bakanı De Villepin, birtakım şeyler söylüyorlar, bizim çok dikkatimizi çekmesi gereken, bizi uyarması gereken birtakım şeyler söylüyorlar.

Verheugen diyor ki, lâik ve Müslüman bir ülkenin de AB'ye alınmasını, kriz bölgesindeki gelişmelerden dolayı faydalı görüyorum. Bu okuyacağım alıntılar Mayıs 2003'te, yani 1 Mart'tan hemen sonra söylenmiştir.

Landaburu şöyle diyor: "Dinsel farklılıkları özümsemiş ve sağlam bir demokrasiye dayalı güçlenmiş çok kültürlü yapı, sınırları İran'a kadar uzanacak olan AB'yi gerçek bir küresel güç haline getirecektir."

Berlusconi'nin dediği şu: "Daha fazla hesaba katılmak için aynı zamanda askerî güç de lazım. Avrupa buna sınırlarını özellikle Türkiye ve Rusya'ya doğru genişleterek ulaşabilir."

De Villepin'in, Türkiye'ye geldiği zaman gazetelere yansıyamayan söylemi şudur: "Irak'tan aldığımız ders şudur ki, Avrupa'ya

birçok küçüğün değil, bir büyük ülkenin katılması lazım."

Türkiye'nin bu eğilimi kullanması gerektiğini düşünüyorum. Biz şu anda sanıyorum 1950 yılına gittik. 1950'ye kadar iki kere resmen, bir kere gayri resmî olarak Türkiye'nin NATO'ya girmesini reddeden ABD, Kore Savaşı'nın çıkması üzerine Türkiye'yi mumlu davetiyeyle çağırmıştı. Bakın, AB bizi çağırıyor demiyorum, yanlış anlaşılmasın. Ben sadece şematik konuşmaya çalışıyorum, zihinleri tahrik etmek için.

AB'nin böyle bir eğilim içine girdiğini görmekteyim. Bunun bir ön koşulu var: Türkiye'nin demokratikleşmesi. Dinsel farklılıkları özümsemiş ve sağlam bir demokrasinin önceden getirilmesi Avrupa'nın bu eğilimini hızlandıracak veya yavaşlatacaktır.

Bütün söylediklerimin özetini söylemeye çalışayım şimdi. Biz burada ABD'nin güç tekeline sahip olması durumunda, ki bu bir stratejik orta boy devlet için felaket bir durumdur. Çünkü stratejik orta boy devletler sadece denge ortamında teneffüs edebilir, nefes alabilir. ABD'nin dünyada ve Ortadoğu'da kuvvet tekeline sahip olması durumunda, Türkiye'nin AB alternatifini pompalaması ve bunun için de demokratikleşmesi gerekir.

Demek ki, global açıdan, en azından bölgesel açıdan Türkiye'nin önündeki bir dış politika sorunu olmaktan çok, bir iç politika sorunudur, bir demokratikleşme sorunudur.

Kürdistan meselesine gelince, aynı cümleleri aynı kelimelerle bu konuda da kullanmama izin veriniz. Kürdistan'ın ortaya çıkması, tabî ki 3,5 milyonluk bir Kürdistan'ın 68 milyonluk bir Türkiye'ye saldırması söz konusu olamaz. Böyle bir olasılığın bizleri korkutan tarafı, Güneydoğudaki Kürt kökenli vatandaşlarımızın böyle bir kurulacak olan, kurulabilecek olan böyle bir devlete meyletme olasılığıdır. O zaman Kuzey Irak sorunu aynen ABD ile olan sorun gibi, bir dış politika sorunu değildir, bir iç politika sorunudur; çünkü bu insanlar zorunlu vatandaş olmaktan gönüllü vatandaş olmaya döndürüldükleri takdirde, böyle bir ikinci olasılık sıfırlanacaktır. Bugün zaten Türkiye'yle Suriye gibi, Irak gibi, İran gibi Kürt ihtiva eden devletler arasında belli bir refah ve demokrasi eşliği vardır. Bu eşik ne kadar yükseltilirse, Türkiye'nin daha da demokratikleşmesiyle ne kadar yükseltilirse, kendi Kürtlerimizin o eşikten aşağı atlayarak böyle bir muhtemel Kürdistan'a katılmak istemeleri olasılığı o ka-

Baskın Öran

Global
açıdan,
en azından
bölgesel
açıdan
Türkiye'nin
önündeki
bir dış
politika
sorunu
olmaktan
çok,
bir iç
politika
sorunudur,
bir
demokratikleşme
sorunudur

dar berhava olacaktır. Demek ki Kuzey Irak meselesi de aynen ABD meselesi gibi bir dış politika sorunu değil, bir iç politika sorunudur.

Benim maruzatım bundan ibaret.

• **O. Başkan** - Rahmetli Metin Toker'ın bir sözü vardır "2. Dünya Savaşı bizim için 1949'da bitmiştir, 1946'da bitmemiştir" diye. Çünkü; biliyorsunuz, 1946'dan sonra Sovyetler Birliği Kars-Ardahan meselesini ortaya çıkardı, Boğaz statüsünün değişmesini istedi. O zaman yapayalnızız, etrafımızda destek alacağımız hiçbir ülke yok, Fransa ve İngiltere Doğu Akdeniz Bölgesi'nden çekilmişler, ortada bir vakum var. ABD o sırada yorgun, Pasifik Savaşı'nı yeni bitirmiş, hiç bize aldıracağı yok, ama Sovyetler Birliği sanıyorum ki hemen 1946'dan sonra bir nükleer deneme yaptı ve ilk atom bombasını patlattı. Onun üzerine ABD'deki çok başarılı Büyükelçimiz rahmetli Ertegün, Ertegün'lerin babası Ertegün'ün cenazesini Missouri Zırhlısı'na koydu, İstanbul'a yolladı, bu bir jestti Sovyetler Birliği'ne karşı. Yani Fransa ve İngiltere'nin bıraktığı boşluğu, bu Doğu Akdeniz Bölgesi'nde doldurma niyetini, soğuk savaşın belki başlangıcıydı gösterdi, Türkiye bir rahat nefes aldı ama, bu arada da 1948 senesini de devirmiş olduk.

Sonra aynen Baskın Hoca'nın söylediği gibi Kore Savaşı, NATO'ya müracaat ediyoruz bizimle dalga geçiyorlardı, Kuzey Atlantik neresi, Türkiye neresi diye... Hatta Yunanistan'ın da başvurusu vardı ama, Kore Savaşı çıkınca davul zurnayla hakikaten, balmumlu davetiyle bizi NATO'ya üye yaptılar.

Gene Avrupa Ortak Pazarı kurulduğunda 1957'de Menderes Hükümeti zamanında bazı teşebbüsler vardı ama, Yunanistan'ın da benzer teşebbüsleri vardı, gene bizimle dalga geçildi, ama Küba buhranı, arkadan soğuk savaşın iyice tehlikeli bir hâl alması, nedense bize Ankara Anlaşması'nı getirdi.

Gayet iyi hatırlıyorum, 1978'de Gülten Hoca, Asaf Savaş Akad ve ben, o zamanki AB Temsilcisi Jean Paul Papa apar topar Brüksel'e götürdü. 1978'in Türkiye'si anarşi, terör, ekonomi berbat, 70 cent'e muhtaç durumda, efendim insan hakları hepsi şimdiki kadar kat kat geride, ama tam üyeliğe başvurumuza adeta hazır Avrupa Birliği... Çünkü Soğuk Savaş zirvesinde gibi, öyle bir siyasal ortam var.

Türkiye artık hep bu uluslararası gelişmelerin rüzgârına kapılmış gidiyor gibi, kendine ne yapabilir, işte bütün değerli panellistler ne yapabileceğimizi bize açık açık söy-

lüyorlar, ama acaba politikacılarımız bu işin altından kalkabilecekler mi o da belli değil.

Efendim buyurun sorularınızı bekliyorum.

• **Nural Söğüt** - Teşekkür ediyorum Sayın Başkan. Ben CHP üyesiyim. Sayın Baskın Oran'a iki sorum olacak. Bir tanesi fiilî olarak bir Kürt devleti kurulduğu ve bunun Türkiye'nin de fazla endişelenmemesi gerektiğini söylediniz. Acaba diğer bölge ülkeleri bu konuda ne düşünüyorlar, özellikle İran'ın tavrı ne olur? Bir sorum bu.

İkincisi de, acaba o bölgede yeni bir Ermenistan mı doğuyor ve gelecek zamanda istikrar mı yoksa istikrarsızlık mı getirir?

• **Baskın Oran** - Efendim, bildiğim kadarıyla Türkiye diğer bölge ülkeleri, yani Kürt ihtiva eden diğer bölge ülkeleriyle devamlı temaslarda, diplomatik temaslarda bulunuyor. Tabi ki onlara inat olsun diye bir politika güdecek değil. Tabi burada bir Suriye var, İran var. Özellikle İran'la anlaşmanın mümkün olduğunu düşünüyorum, çünkü meselâ İran'da Kürdistan diye bir eyalet var. Kürtçe yayın, televizyon radyo yayını yapmak mümkün. İran Türkiye gibi bir ulus devlet olmadığı için, ulus devletin dezavantajlarına da sahip değil ve bu Kürt meselesini şimdiye kadar çok daha suhuletle götürdü. Ama burada bölge devletlerinin ne diyeceğinden çok, Türkiye'nin zaten yapılması imkânsız bir işi yapmaya girişmek yüzünden kendini heder etmemesini bilinçli olarak ortaya koymak gerekiyor.

Hani "open secret", açık sır diye bir şey vardır, herkes bilir, kimsenin cesareti yetmez söylemeye veya yazmaya. Türkiye 1991'den beri bir Kürt devleti embriyosunun olduğunu biliyor ve dünyada bu embriyonun büyümesi için katkı yapan, en önemli katkıyı yapan devlet de Türkiye Cumhuriyeti'dir. Çekiç Güç'ün kanatları altında gelişen bu embriyoya Türkiye Cumhuriyeti kırmızı pasaport vererek ve bizzat bu Çekiç Gücü 12 yıl ülkesinde barındırarak katkıda bulunmuştur; daha ne yapsın? Yani en büyük Kürdistan diye mi bağırırsın?

Ama şimdi kimse kalkıp da ne söyleyebiliyor ne yazabiliyor. Türkiye'nin artık aklını başına alması ve politika gerçeklerine uygun politika üretmesi gerektiğini kolay kolay kimse söyleyip yazamıyor her nedense.

Yeni bir Ermenistan'a gelince, bunu tam anlamadım. Nedir, biraz açar mısınız?

• **Nural Söğüt** - Ekonomi ve iktisat alanında sordum, yani nasıl bir gelişme göstere-

Baskın Oran

Açık
sır
diye
bir şey
vardır,
herkes
bilir ama
kimsenin
cesareti
yetmez
söylemeye.
Türkiye'de
1991'den
beri
bir Kürt
devleti
embriyosunun
olduğunu
biliyor

bilecek, nasıl bir ilişki kurabilecek, bu açıdan sordum.

• **Baskın Oran** - Efendim, çok iyi bir noktaya temas ettiniz, çünkü muhtemel Kürdistan konusunda Türkiye şimdiye kadar ürkek ve yanlış bir politika izlediyse, Ermenistan konusunda da daha ürkek ve daha yanlış bir politika izliyor. Çünkü; eğer Türkiye Ermenistan'la normal ilişkiler kurabilseydi ve bu normal ilişkilerin kurulması da bir sınır kapısının açılmasıyla bağlıdır. Sadece sınır ticareti sayesinde, bugün artık insan kalmayan Kars gibi illerimizin normal bir ekonomik hayata kavuşacak olmasını bir kenara bırakınız, bu o kadar önemli bir şey değil. Asıl Türk dış politikasının zaten zayıf olan enerjisini sular seller gibi götüren bir olay ortadan kaldırılacaktı, yani Ermeni tasarıları olayı. Aynen Kürdistan'ın kurulması nasıl artık önlenemez bir olguysa, bu Ermeni tasarıları meselesi de önlenemez bir olaydır. Bir tanesini engellersiniz, on tanesi çıkar. Çünkü Diaspora'yı razı etmek katıyen mümkün değildir, onlara etki yapabilecek tek unsur Ermenistan'la normal ilişkiler kurmaktır. Bugün Ermenistan'da çocuklar ve yaşlılar soğuktan ve gıdasızlıktan kötü durumda. Biz bugün ne diyoruz, Azerbaycan'a soralım diyoruz, 2000 yılında Loğoğlu, o zaman Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri iken 3 maddelik bir plân sevk ettiler hükümete. Sınır kapısının açılması, akademik temasların başlaması, en sonunda da normal diplomatik temas kurulması öngörülmüyordu. Başbakan Ecevit bir de Azerbaycan'a soralım dedi, bitirdi işi.

Azerbaycan bize birtakım şeyleri ne kadar soruyorsa, biz de Azerbaycan'a birtakım şeyleri o kadar sormalıyız. Ayrıca Azerbaycan'ın da muazzam menfaati vardır, Ermenistan'ın normalleşmesi. Bugün Ermenistan başında eğer bir Taşnak hükümeti varsa, Ermenistan Türkiye tarafından fena hale köşe sıkıştırıldığı ve iktisadî durumunun gittikçe daha fenaya gitmesine yol açıldığı içindir. Çünkü milliyetçilik kötü günlerden beslenen bir ideolojidir.

Onun için, teşekkür ederim aklıma gelmemişti ve bunu yazayım da. Ermenistan'la Kürdistan politikası arasında muazzam bir benzerlik vardır.

• **O. Başkanı** - Efendim, diğer panelistlerin de katkılarını alalım, buyurun.

• **Cengiz Çandar** - Soru bana sorulmadı ama, sorunun içeriğiyle bir ünsiyetim olduğu için, Hanımefendi soruyu açınca, denize kapalı bir kara devleti anlamında bir Kürdistan

söz konusu mu deyince, bir şeyler söyleme ihtiyacını duydum.

Son birkaç ay içinde ben Irak'a iki kez gittim, zamanımın yarısını Bağdat'ta, geri kalan zamanı da bizim Kuzey Irak demeyi tercih ettiğimiz Irak Kürdistanı'nda geçirdim. Bu çok korkutucu bir terim de değil, çünkü Saddam Hüseyin rejimi zamanında dahi, yani bir Arap milliyetçi rejim Bağdat'ta varken de, o bölgenin Bağdat'taki adı Kürdistan'dı, Irak Kürdistan'ıydı. Yani milliyetçi Arap rejimi açısından da, idarî bir anlamda da merkezi Erbil olan bir Kürt özerk bölgesi 1974 yılından beri orada var. Keza İran'da da vilayetin adı Kürdistan, bir vilayet var. Türkiye'deki hassasiyetler Irak Arap milliyetçi rejimleri ya da İran'daki rejimler nezdinde Türkiye'deki kadar değil. Ama asıl söylemek istediğim şu: Şimdi baktığınız vakit, bir Kürt devletin embriyo olmaktan çıkmış bir gerçeklik olarak var olduğunu görüyorsunuz. Habur sınır kapısının karşı tarafında "Kürdistan'a hoş geldiniz" yazısından daha öteye bir durum var. Çünkü bütün kamu otoritesi Kürt; güvenlik güçleri, polisi, bilmem jandarması şu-su busu Kürt, Kürtçe konuşuluyor. Hele son 12 yılda doğup büyüyen çocuklar Arapça bile bilmiyorlar, kendi bütçesini kullanıyor. Tek farkı parası yok. Ayrıca Birleşmiş Milletler'de sandalyesi yok çeşitli ülkelere Kürt büyükelçisi göndermiyor. Yine, yeşil beyaz kırmızı ortasında bir güneş olan bayrak Kuzey Irak'ın her yerinde var. Yani bir devleti işler kılabilir çok önemli unsurların hepsi var. Fakat şimdi sanıyorum biz Türkiye'de çok önemli bir gerçeği gözden geçiriyoruz. Irak'ta bu son savaşla rejim yıkıldıktan sonra, işgalci güç olan ABD'nin A projesi (B-C projeleri de vardır) bilinen toprak bütünlüğü içinde, bilinen sınırları içinde federal bir Irak'ı ortaya çıkartmaktır. Şu anda Irak'ta Iraklılar içindeki bu yönetim konseyinin unsurları içindeki en canlı ve tek tartışma bir anlamda nasıl bir anayasa, ama federal bir Irak olmayacağına dair hiçbir görüş yok. Federal Irak bir kazei muhkime hâlinde yerleşmiş durumda. Nasıl bir federasyon olacak, idarî bir federasyon mu olacak, bölgesel bir federasyon mu olacak; çünkü 18 tane vilayeti var Irak'ın. Saddam zamanında da öyledi. Amerikan federal sistemine uygun bir biçimde 18 vilayetin her biri bir federe birim mi olacak, yoksa etnik temelli mi olacak? Etnik temelli dediğin zaman Kürtler var, etnik mezhebi diyelim Şiiler var, bütün Güney onların, başka kimse yok. Bir de orta bölgede Arap Suniler var. Yeni Irak'ı kuracak bütün aktörler,

Cengiz Çandar

Asıl söylemek istediğim şu: Şimdi baktığınız vakit, bir Kürt devletin embriyo olmaktan çıkmış bir gerçeklik olarak var olduğunu görüyorsunuz

Irak'ın federal olacağı konusunda birleşmiş durumdalar.

Şimdi bunun soruyla ne alakası var? Şu alakası var: Bağdat'taki merkezi otoritede Kürtler var şimdi; çünkü Irak'ın yeniden inşa süreci Iraklılar'la yapılacaksa, yani Amerikan işgal şemsiyesi altında dahi olsa, netice itibarıyla Iraklılar tarafından yapılacaksa, ki öyle bir egzersiz zaten şu anda var. Bağdat'taki merkezi otorite Irak'ın nüfus oranlarına uygun yansıyacak bir şekilde Bağdat'ta çeşitli unsurları merkezî hükümetin içine geliyor ve şu anda geçici hükümetin Dışişleri Bakanı Kürt. Su ve Kaynaklar Bakanı Kürt, Sanayi Bakanı Kürt, Bayındırlık Bakanı Kürt. Yani Madrid Konferansı'nda Irak'a uluslararası camianın cüzdanlarından çıkarıp koyduğu paraları yatırım olarak kullanacak bakanlıkların önemli bölümü Kürtler'in elinde. Yani bağımsız Kürdistan'dan öteye bir durum var. Biz sadece Güneydoğu ve Kuzey Irak'a, o paranteze zihinlerimizi kısırmış durumdayız. Karaya kapalı Kürt devleti mi olacak? Hayır! Kürtler'in elinde şu anda Irak devleti var, yani kendi federe bölgeleri artı Irak Devleti'nin kendisi Kürtler'in de... Sadece Kürtler'in değil tabi, çok önemli Şii unsuru var orada. Onların elinde şekilleniyor.

Dolayısıyla, karaya kapalı bir Kürt devleti ni ancak Irak'ın mevcut toprak bütünlüğü içinde muhafaza etme projesi başarılmaz ve mukadder bir parçalanmaya giderse Irak, o zaman söz konusu olabilir. O zaman da karaya kapalı bir Kürt devleti için İran, Suriye ve Türkiye'nin nüfuz mücadelesine girmesi kaçınılmaz bir dinamik olarak ortaya çıkar. Öyle bir Kürt devleti de az önce Baskın'ın söylediği gibi, Türkiye'siz denizlere çıkamaz, şu anlamda çıkamaz, yani Suriye'den çıkamaz filan. Akdeniz boyutunu düşünürseniz Türkiye'nin, Avrupa bağlantısını düşünürseniz, yani Batı sistemine, uluslararası sistemin önemli bir sütunu olan Batı sistemine o Kürt devletinin çıkması Türkiye üzerinden olur. Ama Irak şayet bu şekilde, kaçınılmaz bir şekilde parçalanacaksa, o parçalanma Irak'la kalmaz, o zaman bütün bölge sınırlarının yeniden çizilmesi süreci demektir o. Baskın kendi sunuş bölümünde iki noktadan hareket etti ve zihinlere provokatif gelecek çarpıcı bir şekilde Ortadoğu'da bir Kürdistan kuruluyor dedi ama, Ortadoğu'da Kürdistan kurulamaz tek başına. Çünkü Ortadoğu sorununun özünü teşkil eden Filistin-İsrail sorunu var ortada. Bir Filistin devleti kurulmadan sadece bir Kürdistan kurulamaz. Bir Filistin devletinin kurulması da Irak'ın ya fede-

ral yapısını ya da Irak'ın içinde çeşitli birimlerin ayrı bağımsız devletler olarak kurulmasını hızlandırabilir; çünkü sınır yeniden çiziliyor demektir Ortadoğu'da.

O bakımdan zaten önümüzdeki gelecek çok soru işaretli, heyecanlı ve dalgalanmalı bir gelecek olacak.

• **Beril Dedeoğlu** - Cengiz Bey'i destekleyecek bir şeyden söz etmek istiyorum. Sözü edilen A planı gereği Irak'ın kuzeyindeki bir bölünme kendi başına ABD'nin planında ciddi bir sorun oluşturmuyor. Tam tersine Irak hareketinin bütünündeki siyasi üs gibi düşünmek lazım. Yani hareket merkezi oradan kaynaklandığı için, bütün siyasi operasyonun merkezi olduğu için ve Kürt bölgesindeki liderlerle ittifak içerisinde bu iş düzenlendiği için, parçalanma ihtimali güney açısından Amerikan projesi, yani A planını çok zarara sokabilecek bir durum. Sanıyorum Türkiye'den kaynaklanan en temel endişe ve sizin sorunuzdan hareketle söylenen şu: Eğer ki federasyon, neyse çok kısa zamanda hayata geçeceği anlaşıyor. Kürtler'e tanınan ayrıcalıklı siyasi pozisyon, ki bunun sonucu da ekonomik bir pozisyondu ve hiç kuşkusuz ABD'nin A planı içerisine ekonomik bakımdan da desteklenmesi, projelendirilmesi mutlaka vardır. Çünkü devleti kurduk, kenara çekildik gibi bir şey söz konusu olamaz, alt yapısının hazırlanmış olması gerekir. Bu bölgenin kalkınmasının hızla gerçekleşip çekim merkezi olmasıyla ilgili bir sorun.

Tabi burada Türkiye'nin bu bölgenin, yani Irak'ın bundan sonraki zaman içerisindeki ekonomik sürecini çok yakından takip etmesi gerekir, dolayısıyla bence esasen oradan bakılmasının çok anlamlı olduğunu düşünüyorum.

• **Ufuk Uras** - Başlığımız "Cumhuriyetin 80. Yılı" vurguyu oradan yaparak, Türkiye ayağına gelmek istiyorum. Mustafa Kemal'e 1928'de cumhuriyet nedir? diye sorduklarında, kimsesizlerin kimsesidir diyor. 80 yılda "Kimsesizlerin kimsesi" olabildik mi meselesi, sosyal ve demokratik bir cumhuriyet karşısında, toplumsuz bir cumhuriyet özlemi karşılığıyla ilintili bir fotoğraf var ve bu dış politikaya çok yansıyor. Yani bizim dış politikayı sivilleştirmeden, biraz önce Baskın Hoca'nın bahsettiği denge ve demokratikleşmeyi nasıl sağlayacağız sorusunu sormak istiyorum. Çünkü Sayın Abdullah Gül bizden pekiyi dereceyle mezun oldu ama, pek iyi olmayan bir lâf etti,

Baskın Oran

Biz kendi
Kürtlerimizden
korkmasak,
bu Kürdistan
meselesi
bizim için
bir sorun
olmazdı.
Kürtleri,
kendi
Kürtlerimizi
korkulacak
unsurlar
olmaktan
çıkarmak
lazım

dedi ki, "Türkiye Anadolu topraklarına sığdıramaz." Burada bir yeni Osmanlıcı fütühatçı vurgu var mı? Keza Deniz Baykal diyor ki, Kuzey Irak'a 10 bin asker yollamalıyız, işte İnal Batu Denktaşçı bir hat çerçevesinde şimdi Kıbrıs'ta. O yüzden bu çerçeveye baktığınızda, siyasi partilerin dış politika eğilimleri sivilleşmeden Türkiye'de sivilleşme ve demokratikleşmeyi nasıl sağlayacağız?

Kısa bir ikinci soru Cengiz Bey'e. Osman Öcalan'la Guardian dergisi bir söyleşi yaptı ve Osman Öcalan dedi ki, "Silâhları bırakabiliriz, ama Kuzey Irak'ta kalırız." Bu Türkiye açısından da makul bir şey gibi gelebilir. Acaba bu çerçevede Türkiye, İsrail, ABD ve Kuzey Irak'taki Kürt siyasi gruplar ekseninde bir optimum noktaya gelinmesi olasılığı var mıdır?

• **Baskın Oran** - Benim cevaplandırmamı istiyorsanız, zaten konuşmamın temel gereği olarak bunu söyledim. Dedim ki, ABD ile ilişkiler ve Kürtler'le, Kuzey Irak Kürtleri'yle ilişkiler bir dış politika sorunu değildir, bir iç politika sorunudur. İçeride demokratikleştiklerimiz takdirde AB'yi karşıt ağırlık olarak devreye sokabiliriz ve bir stratejik orta boy devlet olarak nefes almaya başlayabiliriz. Yine demokratikleşmeyi sağladığımız takdirde, kendi Kürtlerimizi memnun ederiz, ondan sonra bizim dışımızda bir değil yirmi tane Kürdistan kurulsaydı Türkiye için hiçbir şey farketmez. Bir Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra bizim güneyimizde ve doğumuzda az mı devlet kuruldu? Kafkasya'da 3 tane devlet kuruldu. 1994'te Suriye kuruldu. Ürdün kuruldu. Bir sürü devlet kuruldu, biz hiç irkilmedik, sadece bir devlet kurulacak diye irkiliyoruz, kendi Kürtlerimizden korktuğumuz için. Biz kendi Kürtlerimizden korkmasak, bu Kürdistan meselesi bizim için bir sorun olmazdı. Ha demek ki Kürtleri, kendi Kürtlerimizi korkulacak unsurlar olmaktan çıkarmak lâzım. Onları zorunlu vatandaş değil, yani bastırıldığı için efendi gibi oturan vatandaş değil, bastırılmadığı zaman efendi gibi oturmaktan mutlu olan vatandaş haline sokmalıyız, ama biz bunu yapmamak için büyük bir başarıyla direniyoruz.

Yazdığım şeyler arasında öyle örnekler ortaya çıktı ki yazarken ben bile şaşırdım. Yani tam 4 ayrı uyum paketinde, ki 7 uyum paketi çıktı malum. 4 ayrı uyum paketinde kendi ana dilinde ve lehçesinde yayın yapma izni verildi. Ya bunu bir kere vermek yetmiyor mu? Yetmiyor, çünkü birincisi uygulanmadığı için ikincisi, ikincisi, üçüncüsü ve dördüncüsü çıktı. En sonunda da adamlar beş santim dar kapılar nedeniyle eğitim izni vermediler, kurs izni

vermediler. Bu Türkiye'ye ihanettir, bölücülüktür bu. Beş santim dar kapı var diye Kürt kursuna izin vermemek bölücülüktür ve bölücülüğün 312. maddeye mi girer, kaçınıcı maddeye girerse, o maddeden yargılanmalıdır bunu yapanlar.

Yani hakikaten ben anlayamıyorum. Eğer Türkiye Kürtleri bazı şeyleri söke söke alırlarsa, bir gün bağımsızlığa gidebilirler. Eğer Türkiye onlara gönlü bol bir biçimde verirse, bu memleketin şimdiye kadar nasıl ayrılmaz bir parçasıysa, öyle olmaya devam ederler. Biz bunu bir türlü anlayamıyoruz, niye anlamadığımızı da bendeniz anlayamıyorum. Yani ya onlarda bir anlayışsızlık var, ya bende bir anlayışsızlık var.

• **Cengiz Çandar** - Şimdi bu optimizasyon konusunu ABD, Türkiye, İsrail ve Irak Kürtleri'nin arasından çıkacak bir optimizasyondan çok daha geniş bir çerçevede görmek gerektiği kanısındayım.

Şuradan hareket edeyim: Benim bir görüşüm var, bunu 1990'lı yıllarda birkaç makalede üst üste yazmıştım, hâlâ da o görüşü muhafaza ediyorum, şimdi söyleyeceğim görüşü.

1. Dünya Savaşı'ndan sonra bu bölgenin 400 yıllık coğrafi ve idari durumu yeniden tanzim edildiği vakit Ortadoğu'nun millî devlet esprisine göre, ki bir Avrupa sistemidir, o imparatorluğun terk ettiği coğrafya üzerine, o espriye uygun şekilde yerleştirildiği zaman o konsept, millî devlet konsepti Türkiye Cumhuriyeti olarak Türkler'in devleti oldu. Farslar'ın devleti İran oldu. İran çok uluslu bir devlet ama, esas olarak Fars kültürünün biçimlediği bir devlet.

Arapların lüzumundan bir sürü devleti böyle oluştu. 25 milyonluk bir millî küme teşkil eden Kürtlerin devleti olmadı. Şimdi bu olgu 1 inci Dünya Savaşı sonrasında bugüne kadar Ortadoğu'da ve uluslararası planda ciddi bir sancının zeminini teşkil etti. Dolayısıyla, 4-5 milyon Filistinli'nin bağımsız devlet meselesi bu kadar çalkantıya, uluslararası sistemde depreme yol açıyor ama 25 milyon Kürdün bu bölgede, bu kadar hassas önemli bir uluslararası kavşak noktasında devleti yok.

Dolayısıyla, bu sancının ortadan kalkması iki şekilde mümkün olabilir. Ya Kürtlerin de bir gün millî devleti olacak veya Kürtler mevcut devletlerden birini kendi devletleri gibi hissedecekleri bir duruma gelecek. İkisinden biri.

İkincisi olursa, yani bizim bağımsız bir devlet kurmaya ne gereği var, işte bu devlet

Cengiz Çandar

Ya Kürtlerin de
bir gün
millî
devlet
olacak
veya
Kürtler
mevcut
devletlerden
birini
kendî
devletleri
gibi
hissedecekleri
bir duruma
gelecek

bizim devletimizdir, biz orada varız, biz orada ifade edilebiliyoruz, temsil edilebiliyoruz duygusunu bir kolektivite olarak edinmeleri lâzım. Şimdi oradan hareket edersek, bugün geldiğimiz noktada da, bu ikinci durum Irak Kürtleri açısından geçerli bir hâl alıyor. Irak Devleti, yeni Irak Devleti Irak Kürtlerinin "İşte burası benim devletimdir" diyebileceği ve ayrı bir devlet arayışına, bir bağımsız Kürdistan'ı, işte Zaho, Süleymaniye bilmem Dohuk, Kerkük arası benim devletim olsun deme arayışından çıkacakları, işte Bağdat başkentli Irak Devleti benim de devletimdir, ben orada varım. O noktaya gelinmiş durumda.

Az önce Beril Hanım'ın söylediği gibi, Türkiye Kürtlerine bir cazibe noktası oluşturması ihtimali ya da Baskın'ın, sık sık ifade ettiği Türkiye'de Kürtlerin buraya aldiyet hissetmemesi neticesi o dinamikle hareketlenmesi dışında, Türkiye Kürtlerinin bu yabancılaşmasını giderecek tek dinamik Türkiye'nin Avrupa Birliği sistemine dahil olmasıdır. Yani PKK'nın yürüttüğü silahlı eylem askerî planda yenilgiye uğratıldı, lideri İmralı Adası'nda. O da bir Kürt ayaklanmasıydı, bizim cumhuriyet tarihimizde görülmuş en büyük, en kapsamlı, en geniş çaplı Kürt ayaklanmasıydı, ama netice itibarıyla yenildi. Daha öncekiler gibi PKK da askerî anlamda yenildi. Fakat sorun duruyor, sorun kalkmadı ortadan.

Eğer bugün; Türkiye'nin Kürtleri, seyirci gibi durumu izliyorlarsa, bunun en önemli nedeni bu PKK'nın başını çektiği ayaklanma dürtüsü ortadan kalktığı için değil; çünkü o ayaklanma dürtüsüne onları sevk eden dinamikler gene duruyor. Yabancılaşma duyguları giderilmiş değil, yani Türkiye'ye ruhen her bakımdan entegre olmuş, bu ülke içinde Kürt olarak yaşamaktan fevkalâde memnun bir hâllerî yok. Az önce Baskın'ın söylediği gibi bilmem kaç tane uyum paketi çıktı ama uygulanmıyor, çünkü uygulanamıyor.

Sebebi, birdenbire 1999'dan itibaren, Abdullah Öcalan'ın yakalanışıdır. Fakat aynı yılın sonunda Helsinki'yle birlikte Türkiye'ye bir Avrupa Birliği perspektifi çıktı. AB'nin yapısal özellikleri Türkiye Kürtlerine, Türkiye Kürdû olarak Türkiye'nin içinde Türkiye'yi benimseyecek şekilde var olabilmeleri perspektifini getirdi. O bakımdan Türkiye'de şu anda Türkiye Kürtlerinin 1990'lı yıllarda, 1980'li yıllardakine benzer bir faaliyet arayışı içinde bulunmadığını görüyoruz. Umut duruyor, çünkü orada.

Türkiye'nin Avrupa Birliği kapıları şayet kapanırsa, Türkiye'nin iç istikrarının ne şekilde

etkileneceğini bilemiyorum. O zaman Irak'taki Kürtlerin fonksiyonel olduğu devlet işte o zaman bir cazibe noktası haline gelebilir, ama Türkiye Avrupa Birliği sistemi içinde esaslı bir biçimde yer alırsa, o zaman Türkiye Kürtleri açısından da az önce söylediğim mevcut devletlerden birini kendi devletleri gibi hissetmek ve bağımsız devlet arayışına yönelme ihtiyacının ortadan kalkacağı, Baskın'ın sürekli altını çizdiği, demokratikleşme durumu temin edilmiş olabilir.

Dolayısıyla, optimizasyonu ben bu parametreler içinde görüyorum, yani Türkiye-ABD-İsrail-İrak Kürtleri dörtgenine o parantezi sıkıştırıp bakarak bulunabilecek bir optimizasyon olduğu kanısında en azından açıkçası ben de-ğilim.

• **Beril Dedeoğlu** - Özellikle Ufuk Uras'ın dış politikadaki tutarsızlıklara yansımaları noktasında sorduğu soru bence oldukça önemli. Çünkü; dış politikada uzun süre güvenilir ve inandırıcı olabilmeniz için referansınız iç uygulamalarınız, yani dışarıya ne söylediğinizin kabul edilebilirliği sizin nasıl bir ülke olduğunuzla ilgili bir şeydir ve tutarlı olması gerekir.

Dolayısıyla, aynı parametreden bir bölgeye başka bir şey, bir bölgeye başka bir şey uygulanması tam da iç politika karmaşamıza karşılık geliyor diye düşünüyorum. Örneğin azınlıklar konusunda, azınlık hakları konusunda Türkiye'de olmaz, ama Yunanistan'da Bulgaristan'da mutlaka olmalı, işte kişilerin kendini ifade hakkı şu bölgelerde çok olmasın, ama şuradaki yaşayan insanlar mutlaka ifade etmeli. Kendi geleceğini tayin hakkın Kuzey Irak'ta olmaz ama Kıbrıs'ta olmalı. Burada hangisinin inandırıcı olduğu konusunda dünya kamuoyunu da inandırmanız, kendi kamuoyunuzu da inandırmanız mümkün değildir. Bu da bizim demokrasimizin işlememesinden kaynaklanan son derece açık bir dış politika yansımasıdır.

• **Besim Üstünel** - Sayın Cengiz Çandar'a çok kısa bir sorum olacak. Fakat soruma geçmeden önce bütün karşında oturan panelistlere ve Başkan'a teşekkür etmek istiyorum; çünkü hepsi bir yerde hayatımın, kariyerimin bir noktasında, Gülten Hanım ve Haydar Bey dahil öğrenci olarak oturdular ve şimdi ne kadar güzel öğrendiklerini daha ileri noktalara götürerek yeni ufuklara açıldıklarını görmekte iftihar ediyoruz. Gerçekten çalışmalarına devam etmelerini ve Türk toplumuna aydınlatıcı görüşlerini aktarmakta başarılı olmalarını diliyorum.

Beril Dedeoğlu

Kendi
geleceğini
tayin
hakkın
Kuzey
Irak'ta
olmaz ama
Kıbrıs'ta
olmalı.
Burada
hangisinin
inandırıcı
olduğu
konusunda
dünya
kamuoyunu da
inandırmanız,
kendi
kamuoyunuzu
da
inandırmanız
mümkün
değildir

Evet, şimdi efendim soruma geçiyorum. Sayın Çandar, konuşmasının sonuna doğru Türkiye'nin Avrupa Birliği'yle tam üyeliği ve entegrasyonu için iyi bir avantajı olduğunu vurgularken dedi ki, işte hem demokrasi hem Müslüman, İslam ülkesi, dolayısıyla başka Ortadoğu ülkelerine, İslam ülkelerine örnek gösterilebilir. Bu çok tekrarlanan bir tirat. Gerçekten de bizim gibi hem demokrasi olan hem Müslüman olan bir başka toplum, lider yok. Buradan hareketle, Türkiye maalesef 80 yıl, daha öncekileri de katarsak 150 yıldır çağdaşlaşmasını, aydınlanmasını tamamlayamamış bir ülke, bir toplum.

Dolayısıyla, biz ılımlı İslam tezini benimseyerek, referansı İslam olan bir demokrasi kanalına girersek, acaba –sorum burada geliyor– bu aydınlanma sürecini saptırmış, çağdaşlaşma olgusunu tamamlamadan birtakım değişik alanlara girmiş olur muyuz? Yani başkasına örnek olacağız diye kendimiz kendi reformlarımızı, çağdaşlaşma sürecimizi tamamlamadan alıkonmuş olur muyuz diye içimde çok kuvvetli bir şüphe var. Çünkü bunu tamamlayamadığımız taktirde, biz Japonlardan evvel başlamışız, Ruslardan evvel başlamışız, onlar son derece başarılı bir şekilde çağdaşlaşmalarını tamamlamış, biz hâlâ daha çok siyasal ve ekonomik faktörlerden doğan birtakım sorunlarla tamamlayamamışız.

Dolayısıyla, böyle bir risk var mı? Bunu bertaraf ederek, yani referansı İslam olmayan bir demokrasiyle, çağdaş bir demokrasiyle rasyonel düşünen toplumu egemen kılarak, Batı tipi bir demokrasiye devam edemez miyiz? Öte yandan, Ortadoğu demokrasi tipi, Özal'ın çok özlemini duyduğu bir şeydi, belki yanıltıcıdır.

Bu meselede bir şey daha söyleyeyim. Sayın Çandar'ın hatıra olarak anlattığı bir şey vardı Avrupa Ortak Pazarı'yla ilgili. "Onlar ortak, biz pazar" tezini o zaman savunmuş. Şimdi 40 yıla yakın bir süre sonra ne kadar haklı çıktığı da ortada. Ama ümit ederiz ki Türkiye'ye 2004'te tarih verilir, ondan sonraki 4-5 yılda da tam üye olursak o zaman hem üye oluruz, hem pazar oluruz, ona razıyız. Teşekkür ederim.

• **Cengiz Çandar** - Hocam görüyorum ki, ben sizin 40 yıl önce bize öğrettiğiniz noktaya gelmişim, siz de 40 yıl önce benim kopya çektiğim noktaya geri gelmişsiniz... Böyle paradoksal bir durumdayız.

Sorunuzu fevkalade sizden beklenebilecek bir ustalıkla överek sordunuz ama, sorarken birdenbire sizi bu soruya sevk eden motivasyonun arkasında hatırlanması gereken Cumhuriyet Halk Partisi Milletvekili ve Bakanı kimliğinizi de düşündüm. Bu devasa bir soru... Cevabı için bir İktisatçılar Haftası'nın konu başlığı olmalı. Bu iki dakikada altından kalkılabilecek bir soru değil.

Ancak, yine de onu şuradan hareketle söyledim: Sunuş konuşmasını yönlendiren benim, Baskın Oran'ın deyimiyle hegemonun ya da daha akademik bir dil kullanırsak tek kutuplu uluslararası sistemde kural koyucu rolü oynayan ABD'nin bu yeni uluslararası mimariyi oluşturma çabaları içinde Türkiye'nin laik ve aynı zamanda Müslüman kimlikli demokratik bir ülke olarak bir model teşkil etme durumunun o projeye çok uyduğu, bu faydınığı üzerinde bulunan –daha önce konuştuğumuz– Türkiye'nin bu proje için çok merkezi bir rolü bulunduğunun ABD'liler tarafından tespitinden söz ettim. Kastettiğim şu: Eğer yeni jeopolitik alanı uluslararası sistemin yeniden inşa edileceği Ortadoğu olarsa, Ortadoğu'ya da proje olarak demokrasilerin yaygınlaştırılması gibi bir misyon yükleniyorsa, ABD ve Irak bunun mukaddimesi, girizgâhı yani. Irak'ta tutturursa işte bakın oluyor ve hadi bakalım, zaten bir domino efektiyle diğer Arap ülkelerinde de olması bekleniyor.

Şu anda yaşayan, ayakta duran İslam dünyasının tümü içinde işlevsel, fonksiyonel olan tek demokrasi deneyimi Türkiye. Bu demokrasi deneyimi özellikle AKP gibi İslam referanslı bir partinin iktidarda olmasıyla ABD için daha da anlam kazanıyor. Ve ABD için son derece önemli olan bu Irak savaşında o kadar müttefik olarak beklentilerinin çok altında davranmasına rağmen Türkiye, dikkat edersek son 9 ay içinde fatura hiç AKP'ye çıkarılmadı. Hep hükümet âdeta ondan müstani tutuldu. Çünkü dediğim gibi ABD'nin böyle bir Türkiye'yi ayakta tutmakta kendi projesi bakımından menfaatli var.

Şimdi bu hele son bu terör dalgasıyla birlikte mütalâa edilirse, İslam dünyası Batıdan bakıldığında terörizm üreten, işte El Kaide ve benzeri faaliyetlere yol açan bir yapı. İslam kelimesiyle kökten dincilik, terörizm eş anlamlı kullanılır halde. Antitez, işte sizin ılımlı İslam ya da çok kişinin ılımlı İslam dediği tür, o da AKP'nin temsil ettiği laik ve demokratik bir sistem içinde bir anlam taşıyabiliyor ve AKP ve

Cengiz Çandar

**Türkiye'yi
Avrupa
Birliği
için
anlamlı
kılan,
onu
bir küresel
güç haline
getirebilecek
özellikler
taşıması ve
Avrupa
Birliği'ni çok
kültürlü, çok
dinli
iddiasına
uyabilecek
bir yapıyı
temsil
etmesidir**

Türkiye için aynı zamanda bu büyük bir şans, ama dediğiniz sakıncalar var mı, içeriyor mu? Olabilir ve zaten iç politikada belli gerilimler yaratmaya müsait durumu da buradan kaynaklanıyor.

Avrupa Birliği açısından bakıldığında da, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne yönelik olarak elindeki en önemli koz da bu kimliği aslında. Yoksa Türkiye 70 milyonluk nüfusuyla ülkesinin belli bölümleri, bir hayli geniş bölümü, Gazze görüntüleri veren bir ülke olarak, genişleme sürecindeki bir Avrupa Birliği için hazmı imkansız bir lokma gibi. Yani Avrupa'da Türkiye'ye bayılan kimse, aman mutlaka Türkiye de gelsin Avrupa Birliği'ne eklemlesin diyen filan yok. Hele hele Anayasalarına belli kesimleri Avrupa'nın yahudi-hristiyan kültürüne ait olduğunu sokmaya çalışıyorlar ve Beril Hanım'ın az önce sunuşta söylediği gibi, 1997 Lüksembourg'ta 1999 Helsinki arasında hiçbir şey yapmadı Türkiye. Buna rağmen, aday üye ilan edildi birdenbire. Bu tamamiyle uluslararası konjonktürün, o dinamiğin zorladığı bir şeydi. Şimdi aynı uluslararası konjonktür ve dinamikle, -gerçi Türkiye uyum paketleri filan çıkarıyor ama- Türkiye'yi Avrupa Birliği için anlamlı kılan, onu bir küresel güç haline getirebilecek özellikler taşıması ve Avrupa Birliği'ni çok kültürlü, çok dinli iddiasına uyabilecek bir yapıyı temsil etmesi ve uluslararası enerji havzalarına bitişik büyük ve askerî gücü olan konumda bulunmasıdır.

Ya ABD için değer taşıyan yanı Türkiye'nin... AB'ye üyeliği mümkün kılacak belki bazı şeyleri göz ardı etmelerine onları ikna edecek, ama tabii olmazsa olmaz bazı ön şartlar. İşte Kıbrıs gibi, işte demokratikleşme gibi, onlar olmazsa olmaz şeyler. Onlar dışında, diyelim ki Kıbrıs'ı ve bilmem demokratikleşme işini hallettik, yine de Avrupa Birliği'nin bayılacağı bir ülke değil Türkiye. Yani hazmı imkansız bir ülke, koca bir lokma. Bu ancak işte bu konuştuğumuz kimliği nedeniyle, o kimlik kartı nedeniyle Avrupa Birliği'ne bir anlam kazandıracak bir şey, fakat tekrar ediyorum söylediğiniz sakıncaları içeriyor, bunu yaşayarak görebileceğiz ama, bildiğimiz laiklik - İslam gerilimi sürerse Türkiye'de, iç politikada o gerilim beslenirse o kimliği de erozyona uğrayabilir ve Avrupa Birliği için de hiçbir ilginç tarafı kalmayabilir Türkiye'nin. O sakınca da sizin ifade ettiğiniz sakıncanın hemen yanında bence mevcut.

• **Baskın Öran** - Şimdi efendim Ortadoğu'da 3 tip ülke var. Birincisi milliyetçi Arap re-

jimleri Baas tarafından temsil edilen. İkincisi kökten dinci rejimler, Suudi Arabistan tarafından temsil edilen. Üçüncüsü de, Batının uzantısı olan ülkeler; İsrail ve Türkiye.

Bunlardan birincisi 1960 ve 1970'lerde yükseldi. İkinci tip ülke 1980 ve 1990'larda yükseldi. İşte yeşil kuşaklar, şunlar bunlar sayesinde. Şimdi de 2000'lerde üçüncü tip ülke revaçta. İşte onların model olması, tabii İsrail Yahudi olduğu için ve fazla Anti-Arap olduğu için ve bir küçük ABD olduğu için böyle bir model olma şansı yok ama, Türkiye'nin bir model olmasından bahsedildiğinden de anlıyoruz ki, şimdi Türkiye revaçta. Bu revaçta olmada, konuşulandıran gördüğümüz kadariyle bir ılımlı İslam ülkesi, demokratik ve ılımlı bir İslam ülkesi olmasına dayandırılıyor.

Gördüğüm kadariyle, Türkiye'nin revaçta olmasının ılımlı İslam'la veya İslam'la bir ilgisi yok, sadece küreselleşmeyle var. Yani Türkiye'nin Batının bir uzantısı olması olayıyla var. ABD açısından önemli olan bu; çünkü Türkiye -açık konuşmaya başladıysa devam edelim- Ortadoğu'da zerre kadar sevilmeyen bir ülkedir, öyle model falan olarak görülecek bir ülke değildir. Bir kere, eski efendidir; Bremer bunu söyledi. Bizimkiler çok heyecanlandılar, ama Bremer'in söylediği çok doğruydu. "Old colonial power" dedi adam. Bizimkiler İngilizce bilmediği ve sömürgecilik kavramının içinde mutlaka sömür kavramının olması gerektiğini sandıkları için çok heyecanlandılar. Eski efendi sevilmez.

İngiltere emperyalisttir, sömürgecidir, sömürmüştür, İngiltere sevilir, çünkü eski efendiden Irak'ı kurtaran İngiltere'dir. Açık konuşalım. O şu anda kurtulma safhasında. Biliyorsunuz kovboy gelir, kızı tecavüzden kurtarır, ondan sonrası ayrı bir filmidir.

İkincisi, Türkiye İslamı kaldırıp atmıştır Ortadoğu ülkelerinin gözünde... Onun için Türkiye sevilen bir ülke değildir ve bundan sonra da artık kurtçuğun kelebek olması gibi bir metaformoz gerçekleştirerek kendisini Ortadoğu'ya sevdirecek bir durumu yoktur. AB açısından bakarsanız, Türkiye orada da ılımlı İslam'la bir ilişkisi yoktur bunun. AB açısından Cengiz'de söyledi, yani satır arasında değil, satırlarla dahi söyledi. AB açısından Türkiye'nin önemi hegemon güce "Challenger", rakip olabilmesi için kendinde eksik olanın Türkiye tarafından ikame edilebileceği düşüncesidir. Şimdi bunu Türkçe'ye tercüme etmeme izin verirseniz, bir ülkenin hegemon güç olabilmesi için veya hegemon güce rakip olabilmesi

Baskın Öran

Türkiye'nin
revaçta
olmasının
ılımlı
İslam'la
veya
İslam'la
bir ilgisi
yok,
sadece
küreselleşmeyle
var.
Yani
Türkiye'nin
Batının
bir uzantısı
olması
olayıyla
var

için siyasal-toplumsal bir, ekonomik iki, askerî üç; üç boyutunun olması gerekir. AB'de üçüncü boyut sıfırdır ve AB vergi ödeyen bir ordu kurulması için para vermeye katılan razı değildir. Türkiye'nin kriz bölgelerine bitişik olması, bu zafiyetini gidereceği için AB 1 Mart'tan sonra, daha doğrusu işgalden sonra, Irak'ın işgalinden sonra Türkiye'ye önem vermeye başlamıştır.

Onun için Besim Hoca'nın söylediklerinin dikkatle mütalâa edilmesi gerektiğine inanırım.

• **İsmet Conkar** - Ben İktisat Fakültesi 1964-1965 mezunuyum. Şimdi meseleler çok genişledi, yani cevaplar da tekrar yeni cevapları doğuruyor. Ben bilhassa şimdi Baskın Bey'in son konusuyla ilgili olan hususa dokunmayı zarurî addettim.

Osmanlı hiçbir zaman İngiliz emperyalizmi gibi Ortadoğu'da emperyalist bir imparatorluk olmamıştır. Adı imparatorluk olmasına rağmen, onun adı zaten Osmanlı Devleti'dir, yani imparatorluk daha sonra Batı'nın yakıştırdığı hususlardan biri olarak gelebilir, emperyal güç göstermek için belki de.

Eğer Ortadoğu'daki insanlar Türkiye'yle olan münasebetlerinde devlet bazında düşündüğünüz zaman belki sizinle paralel olabilir, ama Ortadoğu halkları aynı inanç birliği dolayısıyladır ki, Türkiye'ye sempatiyle her zaman bakmaktadırlar. Türkiye bir adım atsa, onlar on adım her zaman atıyorlar. Bu gerçeği de hiçbir zaman unutmamak gerekir. Çünkü inanç bazındaki beraberliklerin ortadan kaldırılması öyle kolay bir iş değildir.

Öteyandan Türkiye hiçbir ülkenin elinde bulunmayan büyük bir potansiyele sahiptir ve Ortadoğu ve İslam ülkelerini tesir altına her an alabilme imkânına haizdir, ama bu hususu kendi önüne koyduğu engeller dolayısıyla kaldıramıyor.

Yine hem 11 Eylül'den önce hem sonra Türkiye, İsrail, ABD ve İngiltere eksenî kurulmak isteniyor. Neden? Türkiye sizin dediğiniz manada Ortadoğu ülkeleriyle kardeşlik unsuru bazında bir işbirliğine giremesin diye. Ama Türkiye'nin belki de en fazla içinde bulanamayacağı bir strateji bu olabilir. O kadar kardeş devleti ihmal edeceksiniz, 500-600 yıl, 700 yıl beraber yaşadığınız insanlara sırt çevireceksiniz. Türkiye İslam âleminde koparılmak iste-

niyor. Halbuki ECO var, D8'ler var... Bu konuda bütün panelistlerin fikirlerini istiyorum.

Teşekkür ederim.

• **Cengiz Çandar** - Sizin itiraz etmenize yol açacak bir şey söylemedim, tersini söyledim. Yani Osmanlı İmparatorluğu buraları sömürdü, İngiltere sömürmedi diye bir şey söylemedim. Tam tersine dedim ki, bir ipucu verebilmek için, sömürgecilik kavramı mutlaka sömürü kavramını içermez dedim. Yayılmacı devletler ikiye ayrılır, biri Roma İmparatorluğu ve Osmanlı İmparatorluğu gibi zaptettikleri yerleri kendi ülkelerine katanlar. İkincisi İngiltere, Fransa, İspanya, Portekiz gibi zaptettikleri yerlerin kaynaklarını kendi ülkelerine aktaranlar.

Birinciler kendi ülkesi saydıkları için fazla bir sömürde bulunmamışlardır, çünkü zaten her şeyden önce sömürülecek bir artı değer, o basit göçebe ve tarım toplumlarında son derece sınırlıdır.

• **Baskın Oran** - Şimdi bu apayrı paradigma üzerinde konuşmayı gerektiren bir soru, şu anda buna imkân yok ama, şunu söyleyeyim. Yani bu beyefendinin sorduğu, "Osmanlı İmparatorluğu yeni şartlarda, yeni dinamiklerle, yeni parametrelerle ihya edilebilir mi acaba" sorusunun cevabını aramak lâzım.

Benim kanaatim o tarihin kapanmış bir dönemidir. Yani fütuhat yoluyla zaten olamaz da, bir iktisadi birleşmeler yoluyla olabilir mi? D8'den ciddi şüphelerim var benim o egzersizlerde, Necmettin Erbakan'ın Asya seyahatlerinde bulunduk. Nijerya, Endonezya, Malezya, Türkiye, Mısır, İran, şimdi Pakistan, bunların hepsi başlı başına önemli ülkeler, bölgesel güç merkezleri belki ama, ayrı tarihler, ayrı dinamikler, farklı ekonomiler ve çok farklı coğrafyalar ve çok şüpheliyim yani işlerliğinden. Ama dediğim gibi, bu apayrı bir paradigmadır beyefendinin ortaya koyduğu, o bambaşka bir şekilde her şeyi sil baştan yaparak konuşmayı icap ettiren bir şeydir. Belki de ihtiyaç vardır o ayrı bir mesele.

• **O. Başkanı** - Efendim, çok değerli panelistlerin çok değerli katkılarıyla çok ilginç bir sabah oturumu yaptık. Bir kere önce değerli panelistlere teşekkür ederim. Efendim sizlere sorularınız için, katkılarınız için çok teşekkür ederim. Bütün izleyicilere de sabırları için, bizi ilgilile sonuna kadar toplantıyı izledikleri için çok teşekkür ederim.

Cengiz Çandar

Yayılmacı devletler ikiye ayrılır, biri Roma İmparatorluğu ve Osmanlı İmparatorluğu gibi zaptettikleri yerleri kendi ülkelerine katanlar. İkincisi İngiltere, Fransa, İspanya, Portekiz gibi zaptettikleri yerlerin kaynaklarını kendi ülkelerine aktaranlar

80. yılda siyasi kültür ve demokrasi

Prof. Dr. Gülten Kazgan'a armağan

1. gün

11 aralık 2003, öğleden sonra

- açılış konuşması** : Deniz Baykal
oturum başkanı : Cemalettin Uslu
panelistler : Prof. Dr. Toktamış Ateş (İ.Ü. İktisat Fakültesi)
Prof. Dr. Cemil Oktay (İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi)
Prof. Dr. İlber Ortaylı (Galatasaray Üniversitesi)
Prof. Dr. Süleyman Seyfi Ögün (Uludağ Üniversitesi)



Cemil Oktay - Toktamış Ateş - Cemalettin Uslu - İlber Ortaylı - Süleyman Seyfi Ögün

• **Hüseyin Ilgın** (İFMC) - Değerli konuklar, İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti tarafından düzenlenen 28. İktisatçılar Haftası'na hoş geldiniz. "Cumhuriyetin 80. Yılında Yurt ve Dünya" konulu paneller dizimizin 1 inci gününü her yıl, her İktisatçılar Haftası'nda olduğu gibi değerli büyük hocalarımıza armağan ediyoruz bildiğiniz üzere. 28. İktisatçılar Haftası'nın ilk günlük oturumunu da çok sevgili Hocamız Sayın Prof. Dr. Gülten Kazgan'a armağan ediyoruz.

Değerli konuklar, saygıdeğer Hocamız'ın ödülünü vermek üzere Fakültemiz Öğretim Üyesi Sayın Yard. Doç. Dr. Burak Atamtürk'ü davet ediyorum.

• **Burak Atamtürk** - Önce kendisinin öğrencisi, daha sonra asistanı olmaktan büyük bir kıvanç duyduğum günlerden birini yaşıyorum yine. Kendisine ödül vermek bana apayrı bir gurur verecek. Birkaç kelimeyle Gülten Hoca'nın akademiadaki görüntüsünü sizlere aktarmak isterim. Sanırım 40 yıllık süre boyunca İktisat Fakültesi'nden mezun olmuş birçok kişinin gözünde Gülten Hoca'nın saygınlığı bir başkadır. Bunda tabi ki bilim insanı olmasının

avantajının yanında, sanırım entelektüel tarzının da büyük bir rol oynadığı tartışılmaz.

Hocamız olarak bizi yetiştirirken, iktisadin özellikle değer, bölüşüm gibi konularında toplumsal sorumluluğumuzu asla elden bırakmamız gerektiğini bize hep hatırlattı. Kendisi öğlen yemeklerinde evinden getirdiği sandviçle bizim doktora tezlerimizi tartıştı. Kendisine, bize verdiği emekler için çok teşekkür ediyoruz.

Her beyni sürekli çalışan insan gibi unutkanlıkları oldu, gözlüğünü, kalemini, isimleri ve yüzleri hep unuttu, ama ders notu kullanmadan girdiği derslerde hiçbir şekilde verdiği dersi unutmadı, bizlere söz verdiği makaleleri, kitapları getirmekte asla bir gün bile unutkanlık yaşamadı.

Kendisine şimdi vereceğim bu ödülü benim bir gururum olarak taşıdığımı ifade etmek isterim. Ayıryetten eskilerin deyiimiyle rahle-i tedrisinden geçmiş olmaktan da çok büyük bir gurur duyuyorum. Kendisine bundan sonraki yaşamında sağlık, mutluluk ve şimdi olduğu kadar da üretken bir yaşam diliyorum.

Burak Atamtürk

Sanırım
40 yıllık
süre
boyunca
İktisat
Fakültesi'nden
mezun
olmuş
birçok
kişinin
gözünde
Gülten
Hoca'nın
saygınlığı
bir başkadır

• **Gülten Kazgan** - Şimdi burada biz bizeyiz, ben size bana verilen bu plaketin hikâyesini anlatacağım. Alpay Biber'den izin aldım bu hikâyeyi anlatmak için.

Geçen yıl Alpay Biber bana bir plaket vermek üzere davet etti, dedi ki 50 inci yıl mezunlarına plaket veriyoruz. Ben de davet ettiği yere geldim, ama ben bu plaket almam dedim. Çünkü insan 50 yıl önce bir okulu bitirdi diye plaket verilmez. Mutlaka bir şey yapmış olmalı ki plaket verilsin. Plaket reddettim ve almadım. Şimdi plaket Alpay Biber'in elinde kaldı. Alpay Biber'in elinde kaldı, buna pazar da bulamadı, üstünde ismim yazılı Allah bilir. Dolayısıyla, bugünü bana ithaf etti, sizleri de davet etti, böylece ben de metazori plaketimi aldım. Yani plaketin hikâyesi bu.

Efendim bu uydurulmuş bir hikâye değildir, harfiyen doğrudur. İzin almasaydım size anlatmazdım, ama nasıl olsa burada aile içi gibiyiz, herkes birbirini tanıyor. Dolayısıyla, anlatmakta bir sakınca görmedim.

Efendim, şimdi gerçek duygularımı ifade etmek isterim. Burada birçok eski meslektaşım, eski öğrencilerimle bir arada bulunmak, Sayın Deniz Baykal'la da çok eski, ta 1960'lı yıllarda Mss. Pendrose'la hatırlarsınız seminerden gelen bir dostluğumuz vardır. Böyle eskiden beri tanıdığım, bildiğim, bir arada yollarımızın geçtiği insanlarla bir arada olmaktan son derece mutluyum. Bir başka türlü duygu bu, mutluluktan öte bir şey. Daha böyle mutluluğun verdiğinden öte bir doygunluk, başka türlü ifade edemiyorum, o kadar edebiyat paralamam bilgim yok.

Ayrıca İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti için size düşüncelerimi ifade etmek isterim. Biliyorsunuz Türkçe'de bir söyleyiş biçimi vardır. Bir işe Türk gibi başla, ama İngiliz gibi bitir.

Şimdi İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti bu anlayışın dışında, bakınız 28 inci kez kutluyor bu günü. Bu toplantıları sürdürdü, birtakım malî sıkıntılara, diğer sıkıntılara rağmen her şeye göğüs gerdi ve bizleri bir araya getirmeyi başardı. Bu açıdan Türkiye'de bu kadar uzun soluklu biçimde çalışmalarını sürdüren başka bir kurum var mı bilmiyorum. 28 yıl çünkü herkesin hayatında çok uzun bir süre. Sadece bu toplantıları yapmakla kalmıyor, ayrıca bildiğiniz gibi İktisat Dergisi çıkarılıyor, onun dışında bize bir araya gelmemizi sağlayacak mekânlar bulup, onları yenileyip, bir sosyal tesis yapma çabaları var. Hâlen Ceylan Apartmanı'nda

olan yer dışında Kandilli'de bir yer alındı, orada toplanmak için çabaları var. Diğer bir deyişle akademik ve akademik olmayan, ama bizleri biraraya getiren sosyal nitelikli faaliyetleri var. Son zamanlarda bildiğiniz gibi akademik çalışmalarını da yoğunlaştırdı, kitaplar yayınlıyor, öğretim üyelerini bir araya topluyor, onlara derleme niteliğinde kitaplar yazdırıyor. Bunlar hepsi çok önemli faaliyetler.

Onun için kendilerini kutluyorum. Alpay Biber'e bu işlere başkanlık ettiği için teşekkür ediyorum. Ayrıca şunu da belirteyim, şimdi yeni bir faaliyet içindeyiz, beni de danışman diye sürüklediler kendileriyle birlikte. Şimdi bir Cumhuriyet'in 80 yıllık tarihiyle ilgili belgesel hazırlanacak, bir sergi hazırlanacak. Bunlara ben de elimden geldiği kadar katkı yapıyorum ama, genç arkadaşlar var işin içinde, esas yükü onlar götürecekler.

Bu itibarla, Mezunlar Derneği çok üzülerek söyleyeyim ki, İktisat Fakültesi'nin bugün yapamadığı pek çok işi yapıyor. Hem akademik düzlemde hem sosyal düzlemde olmak üzere. Kendilerine çok teşekkür ediyorum. Hepinizin önünde bunu bildirmek isterim.

Sizlere de sevgiler, sağlıklar, başarılar dilerim.

• **Hüseyin Ilgın (İFMC)** - Değerli konuklarımız, oturumumuzun "80 inci Yılda Siyasî Kültür ve Demokrasi" isimli panelini biraz sonra başlatacağız. Panel başkanımız Sayın Cemalettin Uslu'yu kürsüye davet ediyoruz..

Buyurun efendim.

• **O. Başkanı** - Teşekkür ediyorum. Ben de izninizle öncelikle çok değerli Hocam Gülten Kazgan'ı tebrik etmek istiyorum. Bugünün anısına ve ayrıca öğrencisi olmaktan da gurur duyduğumu ifade etmek istiyorum.

28 inci defa yapılmakta olan bu İktisatçıları Haftası'nda birinci günün öğleden sonraki bu oturumunda bulunan herkese hoş geldiniz diyorum. Aramızda Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanı Sayın Deniz Baykal var. Kendilerine de hoşgeldiniz diyorum, saygılarımı sunuyorum.

Bize hitap edecekler, ben kendilerini kürsüye davet ediyorum efendim.

Buyurun.

• **Deniz Baykal** - Saygıdeğer konuklar, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti'nin artık kurumsallaşmış, gelenek-selleşmiş olan bu toplantılarından birine daha da katılma fırsatını buluyorum. Bundan önce

Gülten Kazgan

İnsan
50 yıl
önce
bir okulu
bitirdi
diye
plaket
verilmez.
Mutlaka
bir şey
yapmış
olmalı ki
plaket
verilsin

**Her zaman,
her yerde
yanınızdayız!**

Hızlı, güvenli, kolay internet bankacılığının
adresi www.oyakbank.com.tr

ile dilediğiniz zaman bilgisayarınızdayız.

444 0 600 ile 7 gün 24 saat telefonunuzdayız.

**Yaygın ATM ağıımız ve 280'i aşkın şubemiz ile
Türkiye'nin her yerinde, çok yakınıınızdayız.**

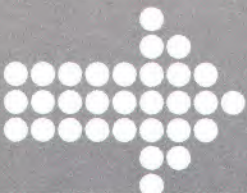
Oyak Bank'ın gelişen ürün ve hizmetlerine
siz nasıl ulaşmak isterdiniz?

DÖVİZ? FON? BONO?

Bana uygun
yatırım aracı
hangisi?

TEB'DEN TÜRKİYE İÇİN BİR İLK!

BİRİKİM
YÖNLENDİRME
HİZMETİ



TEB

birkaç kez birarada olmuştuk. Bu toplantıyı da değerlendirmek istedim.

Bu girişim, 28 yıldır Cemiyetin bu çalışmalarını sürdürüyor olması bence de gerçekten önem taşıyor. Türkiye'de iktisat düşüncesinin akademik çevrenin dışına, toplumun değişik kesimlerine, kamuoyuna yansıtılması iktisat düşüncesinin geliştirilmesi kadar önemli bir sorumluluk.

Bu tip toplantılar profesyonel, ciddi bilim adamlarının topluma yönelik anlayışlarını yansıtır olanağını bulmalarına fırsat veriyor, toplumun, kamuoyunun şekillenmesi, bilinçlenmesi, sorunları daha derinlemesine anlar bir noktaya gelebilmesi açısından bu çok yararlı bir çalışma oluyor.

Bu nedenle ben de çağrıldıkça bu toplantılara katılmayı görev biliyorum, bir sorumluluk olarak düşünüyorum. Bu yılki toplantıda da biraradayız.

Bu yılki toplantımızda tabl Sayın Gülten Kazgan'ın onuruna bu oturumun düzenlenmiş olması ve benim de bu toplantıda açılış konuşmasını yapıyor olmamın benim için ayrıca özel bir anlamı ve değeri var. Sayın Gülten Kazgan ülkemizdeki ekonomi düşüncesinin gelişimine, oluşumuna çok önemli, ciddi katkılar yapmış bir değerli bilim insanı. Kendisini ben çok önceki yıllarda tanımak ve birarada olmak fırsatını bulmuştum. Zihnimizde yarattığı imajın da ötesinde bir saygınlığı hak ettiğini, tanıdıkça daha yakından görmüştüm, değerlendirmiştik. Bizler o zaman Siyasal Bilgiler Fakültesi'ndeydik, Fakültemizde ekonomi düşüncesinin çok saygın, önemli isimleri bulunuyordu, biz de bununla iftihar ediyorduk, ama Sayın Gülten Kazgan niye bizde değil duygusu daima Siyasal Bilgiler Fakültesi'ndeki asistanlar, öğrenciler, öğretim üyeleri olarak hepimize egemen olmuştu.

İstanbul İktisat Fakültesi bu dönem içinde gerçekten önemli, değerli bir gelişme gösterdi. Son zamanlarda üniversite yönetimiyle ilgili sorunlardan kaynaklanan nedenlerle belki İktisat Fakültesi kendilerini çok mutlu hissedemiyorlar, ama bunun geçici olacağına inanıyorum. Çok yakın bir gelecekte İktisat Fakültesi'nin akademik yaşamımızdaki önemli yerini, konumunu alması gerektiğine ve alacağına da inanıyorum, bu inancımı da ifade etmek istiyorum.

Evet, bugün başlıklara baktım, gerçekten çok ilgi çekici bir dikkatle toplantılar planlanmış. Ortak tema herhalde 80. yılın bir ge-

nel muhasebesini çıkarma, buna çeşitli katkıları yansıtabilme, aktarabilme.

Bu oturumumuzun konusu da "80. Yılında Siyasal Kültür ve Demokrasi." 80. yıl tabii cumhuriyete referans yapan bir ifade, yani bunu herhalde şöyle tercüme edebiliriz: 80. Yılında Cumhuriyet, Siyasal Kültür ve Demokrasi.

Bu da tabii bence çok yerinde bir saptama, önemli bir konu. Bu panelde konuşacak olan çok değerli bilim adamları, bu konuyu bütün yaşamları boyunca incelemiş, tartışmış ve kamuoyuyla duyarlılıklarını paylaşmış çok seçkin bir kadro birarada bunu konuşacak. Ben de fırsat buldukça bunu izleyebilmek isterim. Ne kadar değerlendirebileceğimi bilemiyorum ama, panelde konuşacak arkadaşlarımı da böylece selamlamış oluyorum.

Bu konularla ilgili birkaç saptamayı da bir açılış konuşması çerçevesi içinde söylemek isterim.

Önce şu genel gözlemi belki hep birlikte yapabiliriz: Cumhuriyet ve demokrasi bizim toplumumuzun doğal spontane gelişiminin bir uzantısı olarak ortaya çıkmış siyasal oluşumlar olarak değerlendirilmemelidir. Yani cumhuriyet ve demokrasi toplumumuzun kendi dinamikleriyle, kendi doğal gelişmesiyle zaman içinde spontane bir şekilde ortaya çıkmış bir siyasal aşamalar dizisi olarak değerlendirilemez. Keşke değerlendirilmiş olsaydı, keşke öyle olmuş olsaydı. Eğer öyle olmuş olsaydı, bugün karşılaştığımız sorunların önemli bir kısmı bizi uğraştırmıyor olacaktı. Bu gözlemi dünyada demokratik rejime doğru evrimini tamamlamış olan ülkelerin tamamı için yapmak durumunda değiliz, yani bütün ülkeler siyasal rejimlerini, cumhuriyet, demokrasi aşamalarını ya da bu aşamalardan herhangi birisini kendi doğal, ekonomik, sosyal, kültürel spontane gelişmelerinin sonucu olarak yakalamış değildir. Çoğu, özellikle Batı dünyası, demokratik rejimi, böyle bir evrim süreci içinde ortaya koymuşlardır. Doğal bir evrimin bir aşaması olarak bunlar ortaya çıkmıştır, ama bizde cumhuriyet de, demokrasi de toplumumuzun doğal evriminin bir aşaması olarak ortaya çıkmıştır diyemeyiz, tam tersine büyük kesintilerin yaşandığı, karmaşaların ortaya çıktığı, yapıyen siyasal oluşum zorunluluklarının kendisini gösterdiği ortamlarda kendisini göstermiştir.

Önce herhalde cumhuriyet konusu tarihsel bir öncelik olarak ele alınmalı ve düşünülmelidir. Türkiye Cumhuriyeti demin ifade ettiğim

Deniz Baykal

Cumhuriyet ve demokrasi bizim toplumumuzun doğal gelişiminin bir uzantısı olarak ortaya çıkmış siyasal oluşumlar olarak değerlendirilmemelidir

bir evrim sürecinin sonucunda ortaya çıkmış değildir. Cumhuriyet bir devrim sürecinin sonucunda ortaya çıkmıştır. Türkiye'de yaşanan gelişmeler, 1. İnci Dünya Savaşı sonrasında yarattığı kaos, kargaşa ve bir ulus devleti oluşturma konusunda ülkenin aydınlarının, askerlerinin kendi kararlılıklarıyla ortaya koydukları bir mücadele, sadece bir yabancı işgalin ortadan kaldırılması, işgale son verilmesi hareketi olmaktan çıkmış, yeni bir siyasî yapılanma zorunluluğunu da beraberinde getirmiştir ve cumhuriyet bunun sonucu olarak ortaya çıkmıştır.

Yani Mustafa Kemal'i, arkadaşlarını, bizim Anadolu Kurtuluş Savaşı'mızı sadece Anadolu'nun düşmandan arındırılması, kurtarılması amacıyla gerçekleştirilen bir askerî hareket olarak anlamak kesinlikle yeterli değildir. Elbette bu boyutu vardır, ama bu boyutunun ötesinde onlar yaşayarak görmüşlerdir ki, Türkiye'nin işgalden kurtarılması yeni bir siyasal egemenlik anlayışına dayalı bir yeni rejim yapılması olmadan sürdürülemez. Yani daha önce var olan saltanat temelindeki bir siyasî yapılanmayla Türkiye'nin işgalden kendisini kurtarması, bağımsızlığını güvence altına alması söz konusu olamaz. Bunları değerlendirmişir o dönemin siyasal kadroları ve çok doğru bir saptamayla, çok ileri bir zihni sıçramayla olayı sadece Yunan'ın, İngiliz'in, Fransız'ın, İtalyan'ın Anadolu'dan uzaklaştırılması olarak değil, ama Türkiye'de egemenliğin yeniden yorumlanması olarak anlamışlardır ve saltanata dayalı egemenliğin yerine millî egemenlik anlayışına dayalı bir siyasî yapılanma ortaya koymuşlardır.

Ve bu elbette demokratik bir anlayışla, bir plebisit, bir referandumla, bir oylama ile ortaya çıkmış değildir. Millî Kurtuluş Savaşı koşullarının sıcak ortamı içinde kendisini dayatan bir temel tercih olarak ortaya çıkmış ve ülkenin siyasî kadroları buna sahip çıkarak, buna yön vererek, Türkiye'yi bir cumhuriyet anlayışı üzerinde yeniden yapılandırmışlardır.

Bu Türkiye'de o zaman egemen olan siyasal kültürün talebi olarak, o siyasal kültürün özlemlerine cevap veren bir açılış olarak değerlendirilebilse herhalde çok iyi olurdu, ama ne yazık ki aşağıdan yukarıya doğru bir istem sonucu değil, yukarıdan alınan bir kararı ülkenin uzun dönemli yararlarının gereği olarak değerlendiren bir kadronun kararlılıkla bu kurumsallaşmayı gerçekleştirilip, sürekli kılacak bir arayışa girmeleri biçiminde kendisini göstermiştir.



Deniz Baykal

Tabi bu ilişki, yani Türkiye'de ortaya çıkan yeni tablonun bir toplumsal talep ve tercih sonucu değil, dünya koşullarının dayatması, ülkeyi yönlendiren siyasî kadronun bir temel tercihi olarak ortaya çıkmış olması Türkiye'de devlet millet ilişkisinin, siyasî kültür, siyasî yapılanma farklılaşmalarının, gerilimlerinin özünü, kökünü oluşturmuştur.

Sadece kuruluş aşamasındaki bu farklılık değil, cumhuriyetin kurumsallaşması doğrultusunda atılan bütün adımlar, eğitim alanında yapılan açılımlar, bütün devrimler, Atatürk ilkeleri, Atatürk devrimleri olarak bildiğimiz bütün açılımlar, kılık kıyafetten, harften, rejime kadar uzanan bütün yeni yapılanmalar aslında yeni bir kültürü oluşturmayı amaçlayan, yeni cumhuriyet insanını öngören, yeni cumhuriyet insanının değerlerini biçimlendirmeye ve onu kalıcı kılmaya yönelik bir arayışın sonucunda ortaya çıkmıştır.

Onun için eğitim alanında belli açılımlar yapılmıştır, eğitim programlarının içeriği bu anlayışa göre yeniden şekillendirilmiştir, öğretmen yetiştirme ihtiyacı bu konuda yeniden ele alınmıştır, yeni bir öğretmen tipi tasavvur edilmiştir, ilk kurulan kurumlardan birisi bu Gazi Eğitim, Gazi Terbiye Okulları'dır. Çünkü; o yeni cumhuriyet insanını yetiştirmek üzere hazırlanacak insanlardı, ona göre dışarıdan hocalar getirilmiştir, ona göre müfredat getirilmiştir. Bu aydın yetiştirme bakımından, halk eğitimi bakımından köy enstitüleri yaklaşımıyla bütünleşerek götürülmüştür. Halkevleri bir yaygın eğitim ve yönlendirme kurumu olarak öngörülmüştür. Ama bütün bunlar yukarıdan

Deniz Baykal

Hukuk
bir ülkenin
kültürünün,
tarihinin
somutlaşmış
yansımasıdır ve
bunun
tercüme
edilerek
alınması
bir başka
kültür
dünyasına
geçme
kararlılığının
bir
ifadesidir

aşağıya yeni cumhuriyet düşüncesinin bir cumhuriyeti inşa etme ihtiyacının gerektirdiği açılımlar olarak ortaya çıkmıştır ve ülkeyi yönetenler cumhuriyeti temellendirme gayreti içinde böyle davranmışlardır, eğitim bu anlayışla sürdürülmüştür, idare buna göre yeniden yapılandırılmıştır, hukuk buna göre yapılandırılmıştır.

Şimdi cumhuriyet sonrası Türkiye çok büyük bir hukuk devrimi geçirmiştir. Yani İsviçre'den Medeni Kanunu aldık, İtalya'dan Ceza Kanunu'nu aldık, Borçlar Hukuku'nu, Usul Hukuku'nu hep Avrupa'dan aldık, tercüme ettik ve getirdik. Hukuk bir ülkenin kültürünün, tarihinin somutlaşmış yansımasıdır ve bunun tercüme edilerek alınması bir başka kültür dünyasına geçme kararlılığının bir ifadesidir. Ama, o kültür dünyasına geçmiş olduğumuzun bir işareti değildir. Daima arada o fark olmuştur. Hedef aldığımız bir dünya vardır, o dünyanın kültürü Türkiye'ye yansıtılmıştır, hukuku yansıtılmıştır, eğitimi yansıtılmıştır, siyaseti, idare biçimi, eğitim kurumları, Cumhurbaşkanlığı, Senfoni Orkestraları, baleler, müzik kurumları, konservatuarlar, hepsi bizim kültürümüzün, toplumumuzun doğal üretimi olarak ortaya çıkmış değil, olmak istediğimiz, amaçladığımız toplumun kültür kurumları olarak alınmış ve o kültür kurumlarının Türkiye'de bu gereksinmeyi hissettirir, kendi temelini, tabanını oluşturur hale dönüşmesi amaçlanmıştır.

Ama bu daima bir gerilimi de beraberinde getirmiştir ve ülkemizin siyasî kültürünün sürekli olarak yukarıdan önerilen yapılanmanın dışında olması, önerilen yapılanmanın ortaya koyduğu kurumların sürekli olarak kendi insanını üretme çabasını bir taraftan götürürken, öte taraftan buna karşı tedirgin, yabancılaşmış, mesafeli, dışta duran bir kesimin varlığını sürdürmesi siyasetle kültür arasındaki temel gerilimi besleyen ana konulardan birisi olmuştur.

Değerli arkadaşlarım, bu cumhuriyet döneminde daha kolay taşınmıştır; çünkü cumhuriyet çok partili demokratik aşamaya henüz gelmemişken, hukuk, yönetim biçimi, eğitim düzeni devletin uygun gördüğü çerçeve içinde götürülmüştür. Tabi bu uygun görülen çerçeveyle yürürlükten kaldırmaya yönelik arayışlar, tepki tahrirleri, iç-dış karıştırma girişimleri bu arada yaşanmıştır. Yani çeşitli iç isyan girişimleri, ayaklanma girişimleri, suikast girişimleri hep bu oluşumu tıkamaya, engellemeye yönelik arayışlardı, yukarıdan önlemeye çalışıyorlardı. O başarılamamıştır, kararlı biçimde Türkiye millî mücadelenin hemen sonuçlandığı

noktadan 1950'lere kadar bir cumhuriyet anlayışı içinde bu iddiasını, hedefini sürdürmeyi başarmıştır.

1950'den sonra dünya şartlarındaki değişimin bir ölçüde sonucu olarak Türkiye'nin demokratik bir aşamaya geçmesi kaçınılmaz hale gelmiş, yavaş yavaş çok partili rejim işlemeye başlamıştır ve aynı zamanda yavaş yavaş yeni bir gerilimin ortaya çıkmaya başladığına tanık olmuşuzdur. Bugün de kendisini gösteren işte o gerilimdir aslında. Demokrasinin ortaya koyduğu tablo, siyasî tabloyla Türkiye'nin hedef aldığı dünyanın değerlerinin, kurumlarının sahiplenilmesi arasında bir çelişki, bir gerilim kendisini göstermeye başlamıştır.

Değerli arkadaşlarım, bunlar tabi dışarıdan bakan bir siyasetçinin kaba, genel gözlemleri, değerlendirmeleridir. Ama bu mekânın gözden kaçırılmamasının Türkiye'deki sorunların anlaşılması bakımından önem taşıdığına inanıyorum. Bizim siyasî kültürümüz, bizim kültürümüzün, genel olarak kültürümüzün kaçınılmaz bir biçimde din anlayışından etkilenmiş olduğu çok doğal bir gözlemdir. Temel meşruiyet kategorileri, temel değerler sistemi, temel bakış açısı bizim toplumumuzda, özellikle millî mücadele döneminden başlayan süreç içinde dine dayalı bir temel kültür anlayışını ortaya çıkması biçiminde kendisini göstermiştir.

Bunun tabi demokratik bir siyasî kültüre, cumhuriyet anlayışını sahiplenen bir siyasal kültüre aktarılması önemli bir problemi de beraberinde getirmiştir. Yani büyük dinlerin bazıları bu sorunu, yani siyaset-din ilişkisini tarihi süreç içinde çözmüşlerdir. Hristiyanlık, din ve siyaset ilişkisini çok uzun bir tarih süreci içinde, belki ağır bedeller ödeyerek, büyük acılar yaşayarak çözme noktasına gelmiştir, gelinen noktada Hristiyanlıkta artık Papa'nın hakkıyla Sezar'ın hakkı arasında bir ihtilaf kalmamıştır diye düşünmek mümkündür. Ama böyle bir evrimin İslam dünyasında yaşandığını söylemek çok kolayca mümkün değildir.

Bu sorun kendisini götürüyor, bu sorunun altında yatan bir ciddi gerilim de kendisini hissettiriyor. Nedir bu sorun? Dinin bir felsefi kategori olarak yapısıyla, siyasetin bir felsefi kategori olarak yapısı arasında çok önemli farklılıklar vardır. Din inanca, iman etmeye, itaat etmeye, kabule dayalı bir felsefi kategoridir, buna karşılık siyaset ikna edilmeye, şüpheyle esas almaya, ihtilafı doğal karşılamaya ve ihtilafı yararlanmaya yönelik bir kategoridir. Bu ikisi arasında bir ayrışma ihtiyacı kaçınılmaz-

Deniz Baykal

Hristiyanlık,
din ve
siyaset
ilişkisini
çok
uzun
bir tarih
süreci
içinde,
büyük
acılar
yaşayarak
çözme
noktasına
gelmiştir.
Ama
böyle
bir
evrimin
İslam
dünyasında
yaşandığını
söylemek
çok
kolayca
mümkün
değildir

dır. Bu ikisini birbirine karıştırdığınız zaman, din din olmaktan çıkar, siyaset siyaset olmaktan çıkar. Siyasette çünkü muhalefet esastır. Dinde muhalefet şirk koşturmak, dinde iman esastır, siyasette tartışmak esastır. Bu iki birbirinden temel farklılıkları olan kategorileri bir-biri içine katacak olursak çok ciddi sorunlar çıkar; bunların ayrışması da kolay değildir. Yani bu ayrışmayı sağlamanın yolunu işte lâiklik anlayışında bulmuşuzdur. Lâiklik; din ve siyaset arasındaki ayrışmanın temel alındığı bir anlayışı ortaya koymuştur. Dinin eğitimi, dinin hukuku, dinin siyaseti, devlet yapılanmasını yönlendirmesine yönelik açılımların, uzun dönemde bu beraberliği ciddi sıkıntı içine sokması kaçınılmazdır.

O nedenle en temel noktalardan birisi bu ayrışmayı kalıcı kılmaktır, yani dini, eğitimi, hukuku ve siyaseti belirleyen, devleti belirleyen bir kategori haline dönüşmekten uzak tutmak zorunluluğu vardır. Eğer uzak tutamazsak bunun beraberinde ortaya çıkacak çok ciddi sorunlar vardır.

Eğitim eğer din anlayışının etkisi altında şekillenmeye başlarsa, genel eğitim, hukuk onun anlayış etkisi altında şekillenmeye başlarsa ve devlet yönetimi onun anlayışı içinde şekillenmeye başlarsa, bunun yol açacağı sonuçlar çok dramatik biçimde ortaya çıkar.

Değerli arkadaşlarım, terör sorunu işte bu çerçeve içinde ele alınıp değerlendirilmesi gereken bir konudur. Terör bir yöntemdir, terör günümüzde nihilist anlayışın, bütün değerler sistemini inkâr edişin, varlığa meydan okumanın bir yöntemi olarak ortaya çıkmıyor. Öyle ortaya çıktığı dönemler olmuştur, öyle ortaya çıktığı şartlar olmuştur, nihilist bir terör de yaşanmıştır.

Günümüzde karşı karşıya bulunduğumuz, son dönemlerde bizim de acı bir biçimde yaşamak durumunda olduğumuz terör olayları böyle bir nihilist tepkinin yansıması değildir, tam tersine dogmatik bir iddianın, inancın gereği olarak başvurulmuş bir yöntem olarak değerlendirilmiştir. Yani terör bir amaç değildir, terör bir yöntemdir. Neyin yöntemidir? Belli bir düzen arayışının yöntemidir, belli bir iddiayı ortaya koymanın yöntemidir.

İşte bu siyasetle dinin demin söylediğimiz tehlikeli karışmasının yol açtığı tablo içinde kendisini gösterebilecek bir manzaradır. Bundan çıkmanın, kurtulmanın yolu bu ayrışmayı haklı, meşru, doğru ve kabul edilen bir temel ayrışma haline dönüştürmektir. Bu yapılması

gereken ana işlerden birisidir. Eğer bunu başarabilirsek rahatlarız. Bunun başarılmasının çok kolayca mümkün olmadığı görülüyor. Bizim 80 yıllık deneyimimizin bu konuda tam bir güven noktasına bizi hâlâ taşıyamadığı, yaşanan olaylarla maalesef ortaya çıkmıştır.

Bu; tabi bu ayrışmanın görmemezlikten gelinmesine değil, tam tersine bu ayrışmanın öneminin anlaşılmasına neden olmalıdır, onun gerekçesi olarak değerlendirilmelidir.

Değerli arkadaşlarım, ben bu genel çerçeveyi sizin dikkatinize sunmak istedim panel vesilesiyle. Cumhuriyet ve demokrasi arasındaki bir ilişkiyi de izin verirseniz, kısaca değerlendirmeye çalışayım. Bizde genellikle şöyle bir anlayış vardır: Cumhuriyet antidemokratiktir, demokrasi cumhuriyetin azaltılmasıyla güvence altına alınabilir. Cumhuriyet ne kadar eksiltilirse, demokrasi o kadar çoğaltılabilir anlayışı zaman zaman bazı çevrelerde dile getirilir. Bunun tabi baştan aşağı kabul edilemez bir anlayış olduğunu ben düşünüyorum. Cumhuriyet demokrasinin üzerinde güç kazanacağı bir temel alt yapıdır. Cumhuriyet altyapısı olmadan, böyle bir alt yapıya dayanmadan, demokrasiyi kalıcı hale dönüştürmek bence mümkün değildir. Cumhuriyet altyapısının oluşması için adının mutlaka cumhuriyet olmasına da gerek yoktur, yani cumhuriyeti kraliyete, monarşiyeye alternatif bir yaklaşım diye söylemiyorum, bir cumhuriyet kültürü anlayışı olarak söylüyorum. Yani insanların eşit olduğu, herkesin siyasî hak ve özgürlükleri bakımından eşit olduğu, hepsinin aynı derecede ağırlıklı olarak siyasal sistemin kurucu unsuru oldukları ve bir temel hukuk anlayışı içinde devletin de çalışmak ve yaşamak durumunda olduğu, kimlik anlayışına dayalı siyasetin yerine, soyut yurttaşlık anlayışına dayalı siyasetin temel alınması gerektiği.

Bu cumhuriyet kültürüdür, ifade ettiğim budur. Bazı monarşilerde bazı kraliyet rejimlerinde bu kendisini göstermiştir toplumun doğal evrimi sonucu. Din, ırk, cinsiyet, eğitim ya da başka farklılıkları bir kenara bırakarak, herkesin yurttaşlık hukuku içinde eşit olduğu anlayışını bir kraliyet de benimse, bir monarşi de benimse, o cumhuriyet kültürünü temel almış demektir.

Bu kültürü ortaya koymadan, etnik, mezhepsel, feodal anlayışların ön planda olduğu, kimlik tanımlarının uluslaşma süreci içinde ortaya çıkamadığı ortamlarda demokrasi deneyimleri çok ciddi hayal kırıklıklarıyla sonuçlanmaktadır.

Deniz Baykal

**Cumhuriyet
demokrasinin
üzerinde
güç
kazanacağı
bir temel
altyapıdır**

Türkiye bugün iyi kötü belli bir demokrasi düzeyine ulaşmışsa, bunun altında Türkiye'nin demin konuştuğumuz o büyük dönüşümü, hukuk devrimlerini, rejim yapılanmasını, cumhuriyet kültürünü kalıcı kılan, insanların eşitliği anlayışını ortaya koyan bir noktaya gelebilmiş olması gerçeği yatmaktadır.

O nedenle demokrasinin güçlenmesi cumhuriyetin azaltılmasıyla değil, cumhuriyeti koruyan bir alt yapının üzerinde demokratik açılımın gereklerinin yapılmasıyla sağlanabilir. İkisi birbirinin rakibi değildir, ikisi birbirini besleyen bir olaydır, sağlıklı bir demokrasi de sağlam bir cumhuriyet temeli üzerinde yükselir. Sağlam bir cumhuriyet temeli olmadan da, bir demokratik rejime yönelmek biçimsel ve kısa dönemli, kalıcı olmaları uzak bir deneme niteliğine bürünebilir.

Şimdi bizim bu İslam dünyasında bir parçası olduğumuz tarihsel kültür ortamı içinde sistemli bir demokratik uygulamanın, kalıcı bir demokratik uygulamanın gerçekleştirilememiş olmasının elbette anlaşılması gereken kültürel bir kısıtlaması vardır. Bu kültürel kısıtlamayı aydınlatmak zorundayız. Bu da bence, din-siyaset ilişkisiyle ilgili olarak, toplumun yaşama taşıyacağı bir temel anlayışı egemen kılamamış olmamızdır. Bu konudaki gelgitler Türkiye'yi sürekli krizlere ve sorunlara sürüklemektedir diye düşünüyorum. Yani, kadın erkek eşitliğinin kalıcı bir biçimde ortaya konulamamış olması, laiklik anlayışının gereğinin kararlılıkla sürdürülememesi sadece cumhuriyet krizine değil, demokrasi krizine de Türkiye'yi sürekli taşıyabilir, taşımaktadır. Terör sorununa karşı etkin bir tavır takınmanın yolu, siyaseti kimlik siyaseti olmaktan, dogmatik siyaset olmaktan, inançların gereğinin dağıtılması yöntemi olmaktan çıkarıp, siyaseti düşüncelerin, iddiaların, tezlerin tartışıldığı bir hoşgörü ortamı içinde, çoğunluk kararıyla sonuçların alındığı bir çerçeveye oturtmak ihtiyacı vardır.

Yaşanan sorunlar sadece Türkiye'nin değil, bir parçası olduğumuz dünyanın ortak sorunlarıdır. Tabi kimlik siyasetini, din siyasetini kullanma eğilimi ortaya çıktıkça, demokrasi sorunları da kendisini kaçınılmaz olarak göstermektedir. Bu tabi bizim sadece kendi kendimize söylememiz gereken bir olay değildir, dünyanın etkin bütün güçlerinin de bu konuyu doğru değerlendirmesine ihtiyaç vardır. Dünyanın etkin güçlerinin çoğu kere tam bir kolaycılıkla dini, bir siyaset yöntemi olarak kullanmaya yöneliyor olmaları, kullanmış olmaları,

onları da bir süre sonra çok ciddi sorunlarla, krizlerle karşı karşıya bırakmıştır.

Afganistan'da yaşanan olay bildiğiniz gibi budur. Afganistan'da Rusya'ya karşı mücadele arayışı içinde bulunan Amerika o dönemde El Kaide'yi çok ciddi malî destekle, eğitim katkısıyla omuzlamıştı, desteklemişti, yetiştirmişti ve kullanmıştı, ama böyle bir hareketi, yani kendi dogmatik hedefleri olan ve o hedefler için herşeyi yapabilecek bir hareketi, siz kendi amacınız için belli bir yönde kullanabilirsiniz, ama bir süre sonra o kendi amacı için hedef koymaya ve uygulamaya geçebilir. Bu yaşanmıştır, görülmüştür.

Yani, efendim ılımlı din, yeşil kuşak yaklaşımları dalma bu tehlikeyi, bu tehdidi beraberinde getirmiştir. Yapılması gereken iş bunu ayırmaktır. Eğer siyasal amaçla, iç ya da dış siyasal kaygılarla bunu kullanmayı öngörüyorsanız, günün birinde bu tercihin çok ağır bedelini ödemek zorunda kalırsınız. İç siyasette kullananlar da bunu yaparlar, kullanırlar, okşarlar okşarlar, günün birinde dramatik bir biçimde tablo ortaya çıkar, işte o zaman ağzını açıp karşısındaki terör tehdidinin adını bile koyamaz hale gelirler. Öyle bir duruma düşmemeye özen göstermek lazımdır. Bunun da gereği, demin söylediğim gibi, o temel ayrışmayı koymak ve korumaktır, o konuda duyarlı olmaktır.

Bizim 80 yıllık tarihimiz içinde bence parlak bir cumhuriyet birikimi ortaya çıkmıştır, doğru yaklaşımıştır, ama bunları kalıcı kılmak, toplumsallaştırmak, sivilileştirmek, demokratikleştirmek, toplumun kendi katılımıyla sahiplendiği bir duruma getirmek konusunda eksiklerimizin bulunduğu, o nedenle Türkiye'de bir kültür çatışmasının bu açıdan da hâlâ varlığını sürdürdüğü bir gerçektir, sorunlarımız da buradan kaynaklanmaktadır. Bu sorunlar karşısında yapılması gereken de, "E vazgeçtik canım cumhuriyet kültürümüzün kurumlarını dayatmaktan, onları kalıcı kılacak arayışlara yönelmekten, bırakalım bu işi toplum kendi içinde bir başka arayışa, daha önceki tercihini ortadan kaldıracak bir başka arayışa doğru girsin" demek de akıllı, mantıklı ve doğru bir tercih değildir. Türkiye'nin resmi eğitim kurumları, özel eğitim mekanizmaları bu hedefin dışında üretim yaptığı sürece, bu değerleri tehdit edecek alternatif bir değerler sistemini, dine dayalı bir değerler sistemini, gençlere, çocuklara taşımaya devam ettiği sürece, bu ikilemden kurtulmak olası değildir.

Bu 80 yıllık deneyimin sonunda 11 Eylül kriziyle dünya birdenbire Türkiye'nin modelinin

Deniz Baykal

Dünyanın
etkin
güçlerinin
çoğu
kere
tam bir
kolaycılıkla
dini,
bir siyaset
yöntemi
olarak
kullanmaya
yöneliyor
olmaları,
onları da
bir süre
sonra
çok ciddi
sorunlarla,
krizlerle
karşı
karşıya
bırakmıştır

ne kadar önemli olduğunu görmeye başladı. Birdenbire dünya fark etti ki, Türkiye modeli diye bir şey vardır ve bu modelin temelinde bir Müslüman toplumun devlet düzenini lâik bir anlayışa dayatması, kadın erkek eşitliğini içine sindirmesi, çağdaş bir hukuk düzenine geçmiş olması, dünya ekonomisiyle bütünleşmeyi amaçlaması ve demokratik bir rejimi İslamî değerlerle barışık bir şekilde işletmeyi başarıyor olması ve bu yapılanmanın terör gibi uluslararası hukuku karşısına almak gibi olumsuz yaklaşımların dışında olduğunun görülmesi, birdenbire herkesi derinden etkilemeye başlamıştır. "Ah keşke bütün dünya, bütün İslam dünyası böyle bir noktada olsa" duygusu ortaya çıkmıştır.

Ve şimdi işte bu modele bir sahiplenme, bu modeli kalıcı kılma, bunu kökleştirme, etkinleştirme, onun gerektirdiği dikkatleri sürdürme, 80 yıl boyunca verilmiş olan emekleri heba etmeyecek bir tutarlılıkta bu yolda devam etme dersini çıkarıp, daha bir heyecanla bu işe sahip çıkmamız gerekir diye düşünüyorum. Bunun tam tersinin yapılması, bu kazanılan zamanın, elde edilen mesafenin ve ortaya çıkan umut verici tablonun tehlike altına girmesi gibi bir sonucu da beraberinde gelmesi olasılığı vardır.

Olumsuz bir notla bu açış konuşmamı bitirmek istemiyorum, ama sorunların ciddiyetini görmemiz gerekiyor. Herşey bize bağlıdır, Türkiye'yi yöneten insanlara, Türkiye'nin aydınlarına, kurumlarına ve insanlarına bağlıdır. Eğer biz bu noktadaki kazanımın değerini bilir, ona sahip çıkmaya devam edersek inanıyorum ki bu sorunları aşma planlarımız vardır. Umuyorum aşacağız, aşarken de bilime güveneceğiz, gençlere güveneceğiz, sağ duyuya, akla, mantığa güveneceğiz.

Efendim çok teşekkür ediyorum, hepinize saygılar sunuyorum.

• **O. Başkanı** - Efendim Sayın Baykal'a çok teşekkür ediyoruz. Şimdi "80 inci Yılda Siyasî Kültür ve Demokrasi" konulu panelde konuşmak üzere çok değerli konuşmacılarımızı yerlerine davet ediyorum. Bu arada Cemiyetimiz'in Genel Başkanı için de birkaç söz söylemek istiyorum. Gerçekten bu tür platformları oluşturmak çok kolay değil, kendisini ve ekibi ni de bundan dolayı kutluyorum.

Efendim, muhakkak ki kendilerini çok iyi tanıyorsunuz ama, ben kısaca konuşmacılarla ilgili bir özgeçmiş vermek istiyorum. Panelistleri kürsüye davet ediyorum.

Bu arada Prof. Dr. Sayın İlber Ortaylı sınırlı zamanı dolayısıyla ilk sözünü kendilerine vereceğim. Buyurun efendim.

• **İlber Ortaylı** - Çok teşekkür ediyorum bu değerli toplantıya, her yıl tekrarlanan bu toplantıya davet edildiğim için. Pek sevgili ve pek muhterem Hocamız Gülten Kazgan şahsen ve resmen talebesi olmasak da, Türkiye'de sosyal bilimler camiasının büyük hocasıdır. Biz de Siyasal Bilgiler'deyken haliyle kendisinin çok değerli kaleminden, nefis Türkçe'si ve üslubundan çıkan ünlü kitaplarından birini okumuştuk, "Politik İktisadın Evrimi" ve bu bizim ders kitabımızdı. Tabii ondan sonra da diğer makalelerine yöneldik ve kişiliğiyle de bizim ilgimizi çekti.

Şunu burada artık epey mektep okumuş bir arkadaşınız olarak söylemekte hiçbir sakınca görmüyorum: Türkiye'de mühim olan mesele -bu konumuzu da içerir- kadınların veya erkeklerin eşitliği, emansipasyonu meselesi değildir. İnsanların yaptıkları işi adam gibi yapmalarıdır. Bunu yaptığınız takdirde, kadın hoca olmanın da erkek hoca olmanın da çok eski devirden beri hiçbir farkı yoktur. 1940'lardan beri, ki yani Türkiye üniversitelerinin aslında kurulduğu yıllar onlardır. Türkiye'nin ufuklarını pekâlâ birtakım kadın bilginlerimizin ve hocaların doldurduğu da bir gerçektir, birçok dallarda öncülük yapanlar dahildir buna. Bendeniz tahsil yılı itibarıyla 1969'da üniversite tahsilini bitirmişim, yani ondan sonraki uzatmalar bana aittir. Benim kuşağımda ve kendi yetişmemde bakıyorum okuduğum iki-üç üniversitede hepsi de hayatımıza ve fikriyatımıza damga vuran büyük muallimelerin, bilgilerin arasında kadın hocalar önde geliyor. Demek ki bu gibi bir ayrımı, böyle bir fırsatçılığı, fazla vurgulamanın gereği yok. Bilim zaten yavaş ve sessiz bir hayat demektir, sloganlarla birtakım yerleri götürmeyiz. Onu söylemek istiyorum.

Şimdi Türkiye'de kültür değişimi dediğimiz zaman ki, bu 80 yılın büyük bir iddiasıdır, bir mottodur ve bunun adı da konmuştur ve bunun münakaşası da yapılmıştır, bu çok önemlidir ve 1920'lerde, birinci harbin sonunda bunun münakaşasını yapan iki tane toplum vardı. Hepinizin bildiği gibi bunun bir tanesi Sovyet Rusya'ydı. Biz nasıl toplum hayatını değiştireceğiz, nasıl bir sosyalist kültür kuracağız, soruları etrafında, çok orijinal denemelerin olduğu bir dönemdir.

İşte en başta meselâ Bogdanov, ki kendisi kan grupları üzerindeki keşfi ve kan naklini

İlber Ortaylı

1920'lerde,
1. Dünya
Savaşı'nın
sonunda
kültür
değişimini
tartışan
iki tane
toplum
vardı.
Bir tanesi
Sovyet
Rusya,
diğeri
Türkiye'yd.

mümkün kılan keşifleriyle tanınan bir büyük doktor, tabiptir, hekimdir, fizyologdur vesaire. Bunun ortaya attığı prolekult, bu tabi çok hayali. Ayakları çok yerde bir tıp adamının, ayakları hiç yere basmayan bir kültür teorisi ve hareketiydi. Bizatihi Komünist Parti'nin kendi kararıyla tasfiye edilen, damgalanan, mahkum edilen bir hareket olarak kaldı.

İnsanlara neyi nasıl götüreceksiniz ve neyin üzerinde nasıl konuşacaksınız? Maalesef kültürel değişim, kültürel temizlenme adıyla faşist partilerin programına gelmiştir. Bu da gene 1920'lerin ve 1930'ların olaylarıdır. Şimdi bütün bunların arasında Anadolu'da bir cumhuriyet var. Bu cumhuriyet bir imparatorluğun tasfiyesiyle ve onun esas unsuru olarak ortaya çıkmıştır. Yani o imparatorluğun dili bu cumhuriyetin dilidir, imparatorluğun aslı unsuru bu cumhuriyetin aslı unsurudur, imparatorluğun askerî ve bürokratik geleneği bu cumhuriyetin aslı unsurudur. Bizatihi o devleti kurup götüren öncü kadrolar, imparatorluğun son döneminin genç yönetici ve asker kadrolarıdır.

Burada iki türlü problem ortaya çıkmaktadır. Bir tanesi, gayet hayata yönelik bir programdır. Tıpkı o parlak şehir kültürüne rağmen, yüzde 90'ı cahil köylülerden oluşan Sovyet Rusya'da insanları okur-yazar ve hayata katılan aktif bireyler haline getirmek gibi bir problem var ise, bu durum genç cumhuriyet için de söz konusudur. Yani cumhuriyetimizin yurttaşlarının yüzde 90'ı okuma-yazma bilmeyen kırsal nüfustur. Bunların üretimin içine çekilebilmesi ve bir üretimin meydana gelebilmesi, üretim artışının meydana gelebilmesi için bizim eğitime önem vermemiz gerekiyor. Bu birinci programdır ve çok pragmatik yöndedir.

İkincisi de, doğrudan doğruya şudur: Saltanat ve saltanatın bölünmez bir parçası olan hilafeti ortadan kaldırdık. Şimdi modern bir cumhuriyet nasıl bir kültür ortaya çıkacak? Maalesef okul kitaplarımızda ve içtimai hayatımızda çok sık söylenmemesine rağmen, belki de söylenmesi gerekmiyor, ama tabi her söylenmeyen şeyin yaratacağı mahzurlar vardır, Türkiye bir Müslüman-Hristiyan ayrılığından çok, Müslümanlığın içinde mezhep ayrımı yaşayan bir memleketti, her zaman öyleydi.

19. yüzyılın insanları, idarecileri bu konuda susmayı tercih ediyorlardı. Yani ne o büyük allâme-i cihan Ahmet Cevdet Paşa, ki hakikaten çok derin bilgili biridir. İmparatorlukta inançlardan bahsederken her birine temas

eder, efendime söyleyeyim Yezidiydi, Nusayriydi, Dürzilik gibi dalları bile ele alır, kendince tasvir eder, tenkit eder, Alevilik konusuna hiç değinmez, susar havaya bakar. Şemsettin Sami gibi bir mütebahhir, Türk ansiklopedisini hazırlayan, Batı kültürüne fevkalâde vakıf bir insan için de aynı şey söz konusudur. Değil müstakil bir madde yazmak, yazdığı maddelerin içinde bile temas etmekten çekinir. Bu tutum Türkiye devletinde de devam etmiştir, cumhuriyet de ve örtülü olarak vatandaş kültürünü yaratmanın, laisizmin arkasındaki nedenlerden birisi budur, fakat ismi konmamaktadır. Yani siz bir mal ortaya sürüyorsunuz ve onun en gerekli yanını ticaretle pazarlamıyorsunuz. Bu çok kaba bir tespit ama ortaya bir ideoloji, ideolojinin ötesinde bir "Weltanschau", bir dünyaya bakış ve yaşam tarzı öneriyorsunuz cumhuriyete, kitlelere ve bunun en önemli gereklerinden, unsurlarından birini ortaya koymuyorsunuz. Yani adam sıze bir çamaşır makinesi getiriyor, işte diyor bununla diyor su çalkalanır diyor, düşünlerde limonata yaparsın diyor, ayran da çalkalarsın diyor falan, bununla çamaşır yıkarsın denmiyor; çünkü çamaşırlarımız kirli demek istemiyor belki, veyahut çamaşır yıkatmaya kalkarsam şimdi yırtarlar diyor, renkleyle renksiz karıştırır diyor, naylonu birlikte atar diyor falan, 70 dereceye çevirir diyor, hepsini berbat eder gömleklerin, bunlara onu mu anlatacağız, hele şimdi şöyle girsin bu, der gibi bir pragmatik zihniyet var.

Bu tabi hiçbir zaman yeni cumhuriyette, yeni dünyada kültürel bir çatışmayı ortadan kaldırmaz, yenisini getirir. Fakat çok önemli bir konu vardır burada. Yeni cumhuriyet eğitim konusuna son derece de önem vermektedir ve bütün Türkiye tarihinde görülmedik bir biçimde eğitim ve sağlık bütçesi şişkindir. Bu bugün de böyle değildir, İmparatorlukta da böyle değildi. Yani 2.inci Cihan Savaşı'ndan sonra soğuk savaş döneminde de bu böyle değildi. Bu vassafını Türkiye bütçeleri kaybetmiştir ve eğitim bütçelerinin yeri azaldığı gibi, tabi bu eğitim ordusu mensuplarının itibarı da düşmektedir; bu çok açık bir şeydir. Burada bunun üzerinde hassasiyetle durmak gerekir. Mesele, öğretmenlerin sağıcılığı veya solculuğu değildir. Mesele öğretmenlerin sistemin içindeki yerini kaybetmesidir. O zaman onların yürüttükleri siyasal mücadelenin, kullandıkları söylemin ve sloganın da niteliği değişmektedir. Bu cumhuriyet tarihindeki 80 yılın içinde ilk 30'la son 50'nin arasındaki belki en önemli bariz vasıftır. İç gelişmelerden çok belki dış

İlber Ortaylı

Devleti
kurup
götüren
öncü
kadrolar,
imparatorluğun
son
döneminin
genç
yönetici ve
asker
kadrolarıdır.
Türkiye
bir Müslüman-
Hristiyan
ayrılığından
çok,
Müslümanlığın
içinde
mezhep
ayrımı
yaşayan
bir memleketti

gelişmelerin getirdiği bir mahkumiyettir. Onu tartışmak mümkündür.

Gene aynı şekilde sağlık ordusu da penilsilin ve sülfamitlerin kullanımından evvel, çok önemli sorunları çözmüştür Türkiye'de bir ideolojiyle. Bu pragmatik çözümün yanında, Türkiye kendince ve çok önemli bir biçimde, örneği dünyada belki sadece Hindistan'da görülebilecek bir kültürel önderlik misyonu yüklenmektedir. Bu da şudur: Bu fakir bir memleket, bu çok açık bir şeydir, burada baca tütmez, beyazla, yani şeker sanayi kuruluyor ancak, buğdayla, incirle, üzümle, tütünlü geçiniriz, bunları satarız.

Şimdi bu tahilla geçen 15-16 milyonluk cumhuriyetin içinde insanlar eski eser korumak değil, eski eserleri kazıp, gün yüzüne çıkartmak gibi bir misyon yükleniyorlar. Bu 1930'lar için son derece de cüretkâr bir iddiadır. Bunun üzerinde durmanız gerekiyor; çünkü hiçbir zaman tahilla geçen bir memleket arkeoloji yapmaz, bunu 1930'ların Türkiye'si yapıyor. Çıkarılan eserlerin yorumu gibi bir küstahlığa da giriyor üstelik, yani bu memleket, işte diyorum ya, yüzde 90'ı okuma yazma bilmeyen yurttaşlardan oluşan bu memleket Asiroloji, Hititoloji ve Eziptoloji gibi, evet Eziptoloji de vardı, bir tanesi de Elan Yaşar. Bunlar yerin altından çıkan yazıtları okumak gibi bir cürete girişiyorlar, yani normal olarak bunlara denir ki, siz işinize bakın, önce gazete falan okuyun denir. Yani bu çok önemli bir şey; çünkü gazete 1940'ların, 1950'lerin Türkiye'sinde bile ancak ralları falan kaplamaya yarıyordu, kimse okumak için gazete getirmiyordu köye; öyle bir şey yok. Ama bu memlekette bu dallar okunuyor ve bu dalların uzmanları yetiştiriliyor ve bugünün Türkiye'sinde bile olmayan bir şey, Bizantinist yetiştirmek için ta Macaristan'a kadar tahıl cumhuriyeti öğrenci yolluyor. Vakıa bu gidenlerin içinden doğru dürüst Bizantinist olarak dönen yoktur, ama o giden veletlerin kabahatidir.

Yani sonradan bazıları üniversitemizin bünyesine giren hocaların bu görevlerini yerine getirmediklerini ölüsü ve dirisiyle burada söylemek vazifemdir.

Bu önemli bir misyondur, yani bu şudur: Biz dünyayı yorumlarız. Lokomotif fabrikamız olmasa, üretimimiz şu anda düşük de olsa bile biz yorumlanan dünyadan değil yorumlayan dünya parçası içinde oluruz. Bu son derece cüretkâr bir tutumdur ve bu yapılmıştır. Yani Ankara'da 1930'ların sonunda kurulan Fakülte 1940'da binasına geçmiştir, Başbakanlık'tan

daha muhteşem bir binadır, Dışişleri Bakanlığı'ndan daha muhteşem bir binadır, aynı yolun üstünde gider görürsünüz. Devrin en ilerici mimarı yapmıştır: Bruno Taut, Atatürk Lisesini de o yapmıştır, ve bunun içinde sadece 500 talebe okumaktadır. Bütün o bölümlerin içinde bile değildir, böyle bir lükstür bu. Ama işte burada Sinolog vardır, en büyük Hindologlar vardır Ruber'in talebeleri, Eber Hart'ın talebeleri, Asirologlar çıkmıştır, Hititologlar çıkmıştır ve bu son saydığım iki dalda Türkiye öncülerin arasındadır. Bu çok önemlidir ve Türkiye arkeolojik kazı yapmaktadır, universal bir yerdir bu, orada yerini almaktadır.

Musiki zevkini değiştirmeye kalkmaktadır ve öncülük yapıyor, Hindemiti alıyor, meselâ Hindemiti Almanya kusuyor. Hindemiti Yahudi değildi ama, Yahudilerle ünsiyet kazanmış bir melundu Nazi Partisinin gözünde ve onu o zaman meşhur orkestra şefi Furchtwängler bir sayıyorsa, ne kadar önemli bir kompozitör olduğunu söyleyerek savunmuştu. Tabi bu önemli kompozitörü Türkiye celbetmişti meselâ.

Bunlar hepsi bir iddiadır, medeniyet değiştirmekten çok, yer kürenin üzerindeki öncülerin arasında oynama iddiasıdır. İtiraf etmek gerekir, hiçbir üçüncü dünya ülkesi böyle bir misyonu yüklenmedi. Bir tek Hindistan, o da böyle radikal yollarla değil, nüfusu çok kalabalık, seçkin insanları her zaman var, sefiller ve cahiller yanında çok da kalabalık tabii bir rafine yığını var, onlar bunu kısmen yaptılar ve devam ediyorlar kendi mekanizmaları içinde. Ama maalesef Türkiye 1940'lardan sonra bu heyecanı kaybetmiştir, kaybetmiştir ve en kötüsü tabii ideolojik savaş gücünü, ideolojik iddiacılığını kaybeden bir ülkenin birtakım sahalarında bazı şeyleri götürmesi, tesadüfen götürse bile, bilincinde olması çok zordur. Çünkü 2 kere 2, 4. Yani birtakım şeyleri çok iyi yapabilirsiniz, birtakım şeyler kurulmuş bir mekanizmadır, iyi götürebilirsiniz; mühendislik gibi, tıp gibi. Fakat genelde sizin yerküredeki kültürel öncülük iddianız için önce bir iddianız olması lâzım ve ondan sonra bunlara el atmanız lâzım. Cumhuriyet bunu maalesef 1940'lı yıllarda kaybetmiştir. Bizatihi 1947'de Halk Partisi'nin idaresi zamanında birkaç Halk Partisi milletvekilinin de dahil olduğu üniversitenin basılması olayı bunun somut bir göstergesi olarak ortada durmaktadır.

Bunun üzerinde önemle durulması gerekiyor ve yavaş yavaş bu universalist kültürel iddia her sahada gerilemiştir, yani sadece Latince ve Yunanca ve eski dünyaya yönelik kay-

İlber Ortaylı

**Biz
yorumlanan
dünyadan
değil
yorumlayan
dünya
parçası
içinde
oluruz.
Bu son
derece
cüretkâr
bir
tutumdur ve
bu
yapılmıştır**

nakların ihmal edilmesi değil, bu aynı zamanda Türkiye'nin bir zamanlar çok iyi yaptığı klasik filolojide, şark filolojisinde, şark dilleri alanında da gerilemedir. Yani başlangıçta İran, Arap tetkiklerini, hem de eskisiyle son derece Batı metotlarıyla götürün bir memleket, mesele en son temsilcisi yanımda oturuyor Toktamış Hoca'nın babası, Ahmet Ateş Hocamız. Bu tradisyon birden bire kopup gitmiştir; çünkü böyle bir memleketin aslında "Cultural challenge" dediğimiz kültürel meydan okuma trenini kaçıran veya oradaki sür'ate uyamayıp İnen insanların kendini, kendi olduğunu iddia ettiği kimliği de muhafazası çok zordur.

Zannediyorum temel mesajım bu olacaktı.

Sabrınız için teşekkür ediyorum.

• **O, Başkan** - Değerli Hocamıza çok teşekkür ediyoruz. İkinci sözü çok değerli Hocamız Toktamış Ateş'e vermek istiyorum. Buyurun efendim.

• **Toktamış Ateş** - Sayın Gülten Kazgan Hocam, Sayın Genel Başkan, değerli meslektaşlarım, sevgili öğrenciler; tabi konu çok su kaldırı bir konu, çok yönleri olan bir konu. 80 inci yılda cumhuriyetimizin sadece cumhuriyet olarak değil, aynı zamanda demokrasiyle olan ilişkilerimiz açısından enteresan bir konu ve maalesef toplumsal bilimlerimizdeki kayram kargaşalığının bize fevkalâde zorluklar çıkardığı bir konu.

Efendim, 1969 yılında İktisat Doktoru oldum, 1974'te Demokrasi Teorisi başlıklı bir çalışmayla Siyasal Teori alanında Doçent oldum ve daha sonra 1982 yılında Türk Devrim Tarihli bir çalışmayla Profesör oldum ve o günden sonra genellikle Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Ana Bilim Dalında doçentlik jürilerinde görev yapmaktayım, zamanı geldiği dönemlerdi. Önceleri uluslararası ilişkiler ve siyasal tarih alanlarında da doçentlik jürilerinde yer alırken, nedense son yıllarda sadece bu alanda her dönem en az 4, en fazla 12'ye kadar çıktı, meslektaşımızın çalışmalarını değerlendirmeye uğraşmaktayım.

Ve çok enteresandır, bir süre önce, bir 10 yıl kadar önce Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Ana Bilim Dalında doçent olmak isteyen ve eserleri tetkik edildikten sonra yeterli bulunan genç meslektaşlarıma "Cumhuriyet nedir?" sorunu yöneltmeye başladım ve inanılmaz bir biçimde çok yetenekli, çok nitelikli, çok başarılı çalışmalar, araştırmalar yapmış bu genç meslektaşlarının çok büyük bir bölümü cumhuriyetin ne olduğunu tanımlayamadı. Daha sonra bun-

lar arasında profesör olan, emekli olanlar da oldu. Fakat cumhuriyeti de o gün, sınav günü bilemediler. Oysa ki üç-dört kelimelik basit bir tanım: Monarşi olmayan tüm rejimler birer cumhuriyettir. Yani bir ölçü, cumhuriyetin ölçüsü, monarşi olmamak ve enteresandır, yapılan tanımlar hep yanlış ve eksik demokrasi tanımları oldu. İşte halkın kendi kendini yönetmesi, halkın temsilcilerini seçerek yönetmesi gibi.

Şimdi monarşi olmayan tüm rejimler cumhuriyettir dedikten sonra, biraz açıklama yapmamız gerekiyor. Çünkü bakıyoruz dünya haritasına İran İslam Cumhuriyeti de cumhuriyet, haklı olarak cumhuriyet, efendim Saddam'ın Irak'ı da cumhuriyet, Hindistan'da cumhuriyet, efendim Amerika'da cumhuriyet, Küba'da cumhuriyet, Türkiye'de cumhuriyet, ama öylesine uzlaşmaz farklılıklar var ki cumhuriyet demek yetmiyor. Bir cümle ileri, bir adım ileri gitmek gerekiyor, nasıl bir cumhuriyet?

İşte İran bir İslam Cumhuriyeti, adından belli, Saddam katı bir diktatörlük, efendim Hindistan federal bir cumhuriyet, Küba sosyalist bir cumhuriyet, Amerika gene federal bir cumhuriyet, Fransa merkezli bir cumhuriyet. Peki Türkiye nasıl bir cumhuriyet? Şimdi bunun adını doğru koyabilirsek, bugünkü panelimize yakışır bir yaklaşım yapmış oluruz.

Değerli konuklar, Türkiye Cumhuriyeti üç temel sac ayağı üzerinde duran bir cumhuriyet. Halk egemenliğine dayanan, laik ve çağdaş bir cumhuriyet. Şimdi bu üç özellik, bizim cumhuriyetimizin amentüsüdür. Değişmez, değiştirilemez, değiştirilmesi teklif bile edilemez üç özelliktir. Bunu şu açıdan önemle vurguluyorum: Bir zamanlar kimi siyasal İslam'ı yaşama geçirmek isteyen politikacılarımız, ki bunların bir bölümü hâlâ siyasettedir, şöyle bir yaklaşım sergiliyorlardı: Efendim diyorlardı, demokrasi halkın çoğunluğunun iradesine dayandığına göre, eğer bir demokraside halkın çoğunluğu bir İslam şeriatını yaşamak isterse, demokrasi gereği buna geçmemiz gerekir, aksi antidemokratik olur. Acaba mı? Acaba bir demokraside çoğunluk demokrasiyi ortadan kaldırmak istese, orada o çoğunluk böyle istedi diyerekten demokrasi kaldırılacak mıdır? Yani bir çoğunluk biz siyasal İslam'ı istiyoruz dediği zaman, Türkiye Cumhuriyeti'nin dayandığı şu üç temelden ödün vermek demokrasi adına gerekli midir?

Şu kadarını söyleyeyim ki, demokrasi içinde demokrasiyi yok etmek özgürlüğü olmadığı

Toktamış Ateş

Demokrasi
içinde
demokrasiyi
yok etmek
özgürlüğü
olmadığı
gibi,
demokrasi
içinde
böyle
bir talepte
bulunmak
ne hukuken,
ne ahlaken,
etik
olarak
mümkündür

gibi, demokrasi içinde böyle bir talepte bulunmak ne hukuken, ne ahlaken, etik olarak mümkündür. Ha, o zaman cumhuriyetimizin 80 inci yılında hâlâ özenle koruduğu ve gündelik yaşamımızı mümkün kılan bu üç özelliği özenle korumaya devam etmekten başka çıkar yolumuz yoktur.

Şimdi cumhuriyetin eğitim politikası ve kültür politikası aslında iç içe geçmiş iki politikadır, aslında birbirini tamamlayan iki politikadır ve birazdan çok kısaca üzerinde duracağım demokrasinin alt yapısındaki maddî, parasal gelir eksikliğimiz bunun yarattığı siyasal kültürle giderilmektedir. Olayı şöyle görmek lâzım: Şimdi cumhuriyetimizin ilk yıllarında, 1920'lerin, 1930'ların dünyasında, dünyanın en özgürlükçü, -muhtemelen bunu ikinci kısımda anlatacağım- insan haklarına en çok saygı gösteren üç-beş ülkesinden biridir. Bunun başından altını çizelim.

Uyguladığı eğitim politikasında üç tane amaç gütmüştür. Bunlardan biri vatandaşlık eğitimidir, demokrasi eğitimidir. Tek parti yönetiminde ciddi bir vatandaşlık eğitimi verilmektedir ve insana heyecan veren bir vatandaşlık eğitimidir bu. Şimdi yeniden basıldı bunlar. Vatandaşlık Bilgisi, Afet İnan adıyla basıldı, ama Mustafa Kemal'in kaleme aldığı bir kitapçıktır. Çünkü elimizde onun müsveddeleri var, Mustafa Kemal'in yazısıyla notları var. Öğretmeye çalışıyor halka, vatandaş kimdir, hakları nelerdir, sorumlulukları nelerdir, vali kimdir, belediye başkanı kimdir, siyasal parti nedir, muhtar kimdir, nasıl seçilir, kim seçer, niye seçer? Demokrasi eğitimi ve yani Türkiye fert başına düşen 300 dolar milli geliriyle 1950'li yıllarda demokrasiye geçebildiyse, buralardan elde edilen siyasal kültürün sayesinde geçebilmiştir.

Cumhuriyet eğitiminin ikinci amacı, bir ulus yaratmaktır. Çok uluslu bir İmparatorluğun kalıntısı üzerinde kurulan cumhuriyetimiz farklı etnik yapılardan örülü kumaşla bir ulus yaratmak ve bir ulus devlet yaratmak mücadelesine girmiştir, ki 80 yıl sonra başımızı geri çevirdiğimizde, ufak tefek bazı sorunlarımız olsa bile bunun da başarılı olduğunu görüyoruz.

Ve nihayet üçüncü amaç, eğitimin klasik amacı, işte okuma yazma, fizik, kimya, matematik, dört işlem, bunun öğretilmesi ve şimdi geriye baktığımız zaman, gerçekten cumhuriyetimizin mesut ve muvaffak olduğunu görüyoruz. Öylesine olumsuz koşullarda vardığımız noktanın değerli bir yer olduğunu, değerli bir nokta olduğunu düşünüyoruz.

Şimdi son yıllarda iki ciddi sorunumuz olmuştur, bunlar maalesef hâlâ devam eden iki sorundur. Birincisi etnik ayrılıkçılık konusunu sürekli olarak dile getiren kimi grupların varlığı, ikinci de siyasal İslam'ı yaşama geçirmek isteyen ve laik düzenimizi bir İslam şeriatına dönüştürmeye çalışan grupların varlığı.

Değerli konuklar, değerli meslektaşlarım; bu konularda fevkalâde duyarlı olmak zorundayız çünkü sapla samanı birbirine karıştırırsak, hani Kürt kimliğini öne çıkartmak isteyen insanla, kendi öz kültürünü yaşamak isteyen insanla ayrılıkçıyı aynı kefeye koyarsak, veya hut bir İslam şeriatını kurmak isteyen insanla İslamî yaşamını ön plâna çıkarmak isteyen aynı kefeye koyarsak, hem karşımızdaki rakibi büyütmüş oluruz, hem de yanlış yerlere gitmış oluruz.

Şimdi aslında din dünyanın her yerinde insanların gündelik yaşamını belirlemeye çalışır. Bilebildiğimiz insanlık tarihinin en eski noktalarına kadar bu böyle olmuş. Din insanların yaşamına yön vermeye, onları kendi yücelttiği değerler sistemi içinde yaşamaya zorlar. Fakat zaman içinde toplumların değişmesine paralel olarak, din de esner, toplumun alt yapısına uyar. Ben dünyayı bilebildiğim kadarıyla Marksist bir çerçeveden görmeye çalışan, toplumlarda ya da kurumlarda, ilişkilerin alt yapıdan kaynaklanarak belirlendiğini görmeye, öğrenmeye çalışan bir öğretmenim.

Şimdi bakıyorum, Hristiyan toplumlarına bakıyorum. Bugün Batı dünyasında, özellikle Avrupa'da din gündelik yaşamdan elini çekmiş gibi görünmekle beraber, gündelik yaşamda vardır, fakat gündelik yaşamın belirleyicisi değildir. Aynen Müslümanlıkta olduğu gibi, Hristiyanlıkta da eskiden tabu olan, yasa konan bazı şeyler bugün unutulmuştur. Bunlardan iki örnek vererek bu turdaki konuşmamı tamamlamak istiyorum. Bunlardan birincisi, bizim yumuşak karnımız olan ve her gün birtakım olayları yaşamaktan dolayı kendi adıma çok üzülüğüm örtünme sorunudur; özellikle öğrencilerimizin örtünmesi.

Geçenlerde bir dergiye verdiğim bir geniş röportajda şunu söylemiştim, ki hâlâ o kanaat-teyim. Hani bundan 3-4 yıl öncesi veya 5 yıl öncesi bana örtünmeyi sorsalar, öyle bir soru yoktur derdim ve isteyen örtünsün istemeyen örtünmesin derdim, ama birdenbire bu iş siyasetçilerle, siyasal bir bayrak şeklini aldı ve Türkiye'de kimi siyasetçiler şu iki metre kare bezin arkasına sığınır oldular. Örtünme aslında bütün dinlerde var, Hristiyanlıkta da var. Hazreti

Toktamış Ateş

Zaman
içinde
toplumların
değişmesine
paralel
olarak,
din de
esner,
toplumun
altyapısına
uyar

Meryem'in siz hiç başı açık resmini, heykelini gördünüz mü? Hayır, örtünme vardır. Bugün günümüzde Güney Fransa'da, -değil mi Cemil- Güney İtalya'da bağnaz Katolik kadınlar örtünür, vardır, ama zaman içinde örtünme sadece din insanlarına inhisar etmiş, gündelik yaşamdan çekilmiştir. Ben bir Katolik okulunda okudum, orada bizim şiret derler, sadece şu yüzlerini açıkta bırakan bir biçimde örtünürlerdi. Bizi bu hiç rahatsız etmezdi, çünkü siyasal mesajı yoktu. Ama birdenbire iş siyasallaşınca işin rengi değişmeye başladı.

Fakat İslamiyet'te nasıl örtünüleceği konusunda da ciddi sorunlar var. Fı tarihinde bunu kendi aralarında tartışan ve etkili ve yetkili olması beklenen üç-dört bilim insanı gerek Kur'an'da, gerek müteber hadislerde bu konudaki tek açıklamanın kadınların ziynet yerlerinin örtülmesi olduğunu dile getirdiler doğru olarak, fakat kadının ziynet yerinin neresi olduğu belirsiz; bunu tercüme edemiyorlar. Türkiye'deki din alimlerine göre kimisi kadının ziynet yerinin edep yerleri olduğunu söylüyor, kimisi göğüsleri olduğunu söylüyor, başka birtakım ayetlerle bunu destekliyor, kimisi tepeden tırnağa bütün vücududur diyor. Böylesine bir belirsizlik içinde bu toplumun alt yapısı değişince, örtünme diye bir sorun bizde de kalma-yacaktır.

Daha da çarpıcı olan husus faiz. Şimdi İslamiyet'te faiz haramdır, fakat Hristiyanlık, Katolik kilisesinde de faiz günahdır. Yüzyıllar boyunca, yüzlerce, binlerce tefeci sırf faiz alıp veriyor diye cayır cayır yakılmışlardır. Hanl nedir tefeci? Günümüzün bankerlerinden başka bir şey değil ve bizim tarihimize faiz alıp veriyor diye yakılan, öldürülen, kazığa oturtulan tek bir Allah'ın kulu yoktur. Ha, ama ne zamanki toplumun alt yapısı değişmiş, ne zamanki Haçlı Seferleri sonrasında İtalya'da bir zenginleşme başlamış, ne zamanki kredi müessesesi bir zorunluluk haline gelmiş, iş delinmeye başlamış. Gelişen kapitalizm, faizi, borç vermeyi, krediyi zorunlu hale sokmuş ve işte bu aşamada önce İngiltere ipini koparıyor Katolik kilisesinde. 8. Henri, ben diyor, Anglikan Kilisesini kurdum başına geçiyorum, itirazı olan var mı, birkaç kişi itiraz ediyor, onların da kafasını kesiyor iş bitiyor.

Derken, Avrupa'da Protestanlık yayılmaya başlıyor ve özellikle Kuzey Avrupa'nın liman kentleri, ticaretle zenginleşen kentler hızla Protestanlığa kaçıyorlar ve Katolik kilisesi bakıyor ki ayağının altından toprak kayıyor, toplanıyor Kardinaller cin gibi ve bir memoran-

dum. Efendim diyorlar yüce dinimize göre faiz günahdır, ama her kim ki birinden borç para alır, aldığı bu borç parayla para kazanırsa, kazandığı paranın bir kısmını borç aldığı insana verebilir, bu faiz değildir, kâr payıdır ve günah değildir diyor. Bugün papalık kilise işlevi görüyor, faiz alıyor, faiz veriyor. Ha, diyeceğim şu ki, dinler esiyor. Toplumların alt yapısı değiştikçe insanların kafaları da değişiyor ve bugün Albaraka, Faysal Finans, Asya Finans gibi sözde faiz vermeyen, kâr payı dağıtan kurumlara bakınca Türk toplumunda da aynı dönüşümü görmekteyiz, ama bu dönüşümü kade-rin kendi akışına bırakıp, kulağımızın üstüne yatarsak, çok tehlikeli yerlere de gidebiliriz. Bunun da uyarısını da böyle yapıp Sayın Başkan'ın da sabrını sultistmal etmeden burada bir nokta koyalım. Bir tur daha konuşmam var, orada özellikle demokrasinin alt yapısını ve cumhuriyetin siyasal kültürünü ele almak istiyorum.

Sevgiler, saygılar sunuyorum.

• **O. Başkanı** - Şimdi sözünü Cemil Oktay'a vereceğim. Hocam buyurun.

• **Cemil Oktay** - Teşekkür ederim.

Efendim, bana sizlerle birlikte olma fırsatını tanıyan İktisat Fakültesi Mezunlar Cemiyeti mensup ve yöneticilerine teşekkür etmek isterim. Özellikle bu fırsatı öğrenciliğimiz yıllarında hep örnek aldığımız bir Sayın Hocamıza ödül verilen bir yılda yapmış olması ayrıca bir mutluluk sebebidir. Bu sebeple de Mezunlar Cemiyeti'ne teşekkür etmek isterim.

Bugün burada ele alınan konunun son derece çetrefil, çetin ceviz bir konu olduğunu belirtmek, sözlerime başlamak istiyorum. Böyle bir konuyu enine boyuna incelemenin bazı zihinsel, kavramsal temizlikler yapmak suretiyle mümkün olacağını düşünüyorum.

Esas itibarıyla bir tebliğ hazırlamıştım, onu sunacağım tabii, fakat bu karışıklığın ben-den önceki konuşmalarda, Sayın Baykal'ın konuşması da dahil varlığını görünce bu tespitleri yapma ihtiyacı duydum. Birincisi, Türkiye'de devlet halk, yukarıya aşağıya kopukluğu gibi bir ayırmadan dolayı hüznü olmanın zorunda değiliz. Öyle bir ayırım Türkiye'ye özgü değildir. Niye Türkiye'ye özgü olmadığını biraz sonra söyleyeceğim. Sayın Ortaylı, benim tebliğimde çok özgün olarak değindiğim bir konuya değinerek, tebliğini bitirdi. Türkiye'nin, günümüz Türkiye'sinin cumhuriyetin ilk yıllarındaki üniversalizmden yanlış anlamadıysam caydığını söyledi. Benim de tespitim aynı isti-

Cemil Oktay

Böyle
bir konuyu
enine
boyuna
incelemenin
bazı
zihinsel,
kavramsal
temizlikler
yapmak
suretiyle
mümkün
olacağını
düşünüyorum

kamettir ve bu konuda da Türkiye'nin çok kendine özgü olmadığını düşünüyorum. Hiçbir konuda Türkiye kendine özgü değildir, eğer Türkiye'deki tartıştığımız sorunları diğer ülkelerin, başka toplumların deneyimleriyle birlikte düşünür, yani karşılaştırmalı olarak bakarsak.

Ve birtakım aslında belirli bir tarihi konjonktürün içini doldurduğu kavramlar yerine, daha yansız, işlemselliği olan, dolayısıyla bilimde daha çalışabilir kavramlar kullanılsa. Örneğin Türkiye'de devlet toplum kopukluğu. Biliyor musunuz İtalyanlar birliklerini oluşturdukları andan itibaren lânet Toskanya'lıların, özellikle Floransa'lıların âdet ve usullerine uymak zorunda olup olmadıklarını tartıştılar. Aşağı yukarı bir 100 yıl. Yani bir tarafta İtalya'yı, bugünkü İtalya'yı İtalya yapan Toskana vardı, diğer İtalya hep kendisine o Toskana'nın bir şeyler giydirmediğini hissetti ve bunun tepkisini gösterdi.

19. yüzyılın önemli, özellikle de muhafazakâr yazarlarına bakın Fransa'da, Madame Stael, Alexis de Toqueville en başta da Chateaubriant, bütün şikâyetleri budur. Bize Paris'ten itibaren bir kıyafet giydinmiyorlar. Benzer şikâyetleri İngiliz edebiyatında da bulabilirsiniz, Alman edebiyatında da bulabilirsiniz, Rus edebiyatında bol bol bulabilirsiniz. Bu modernleşme sürecindeki bütün toplumlarda karşılaşılan tipik olgulardan birisidir. Bu manada Türkiye'de işte modernlik bir kısım aydınlar tarafından tepeden aşağıya empoze edilmiştir. Dolayısıyla, devlet toplum kopukluğu vardır, aydın toplum kopukluğu vardır ve bu bize özgüdür genellemesi, tespiti yanlış bir tespittir ve bu yanlış tespit bize zaman zaman acaba aydınlar yanlış mı yaptı, ki yanlış yaptı diyenler de vardır zaten sorusunu sorduruyor. Dolayısıyla, işte çevre dediğimiz, halk dediğimiz, aşağısı dediğimiz neresi ise, nerede bulunuyorsa ona karşı tavizkâr ve biraz işte bazı iktisatçıların popülizm diye adlandırdığı bir netameli akıma kapılmaktan kendinizi koruyamazsınız.

Şimdi yaşadığımız maceranın bize özgü olmadığını bilmemiz gerekiyor. Bakınız 19 uncu yüzyılda, sanıyorum Avrupa kasidesinde Sadullah Paşa şöyle diyor, Yani bundan aşağı yukarı 150 yıl kadar önce, "Yıkıldı belki esasından eski malumat, ne kaldı şöhrati Rum, ne Arap, ne Mısır, ne Herat." Sadullah Paşa bir yıkıntının farkında, eski malumat dediği kadim malumat, yani Mısır'dan, Roma'dan Herat'tan dolayısıyla Perslerden, Araplardan kaynaklanan, ki buna kadim Yunanı da ekleyebilirsiniz, Roma'yı eklediğiniz andan itibaren.

Bir malumatın yıkıldığını, işe yaramadığını ifade etmektedir.

Ve gerçekten de Sadullah Paşa'nın eski dediği malumatın idam fermanı verilmiştir, o yıkılmaktadır, yıkılmak üzeredir. Aşağı yukarı Sadullah Paşa ile çağdaş diyebileceğim ve birçoklarınızın tanıdığı ünlü bir Fransız Yazar Alexis de Toqueville Amerika'da Demokrasi'sinde aynen şunu söylüyor: "Yeni bir dünya kuruluyor, bu yeni kurulan dünyaya yeni bir siyaset anlayışı, yeni bir siyaset bilimi gerekir diyor." Yani aşağı yukarı Sadullah Paşa'nın İstanbul'dan çağına bakışıyla, iki yıllığına da olsa Amerika Birleşik Devletleri'ni görmüş, Fransız Toqueville'in çağına bakışında bu noktada çok ciddi bir paralellik, bir koşutluk görüyoruz.

Neydi eski malumat? Bunu çok iyi tanıyamız gerekiyor. Eski malumat bize çok iyi anlatan iki şairden size örnek vereceğim. Birisi Fransız Rene Charles, söylediği şudur: "Sahip olduğumuz mirasın arkasında artık bir vasiyet yoktur" diyor. Bir mirasımız var, kucağımıza bırakılan bir mamelek var, manevî-maddî, fakat onu nasıl yöneticimize dair bir vasiyet yok. Sadullah Paşa'nın yıkıldı dediği eski malumatta vasiyet var idi. Toqueville'in yıkıldığı dediği dünyada vasiyet vardı, ama modern dünyada yoktu.

Rene Charles'ın bu ifadesinin aşağı yukarı benzerini, benimle aynı kuşaktan olan, burada birçok arkadaşla aynı kuşakta olan İsmet Özel de söylüyor. O da diyor ki, "Eskiler iz sürerdi biz -orasını söylemiyor, ben bu şekilde açıklıyorum, o başka türlü söylüyor, belki kafiyesi öyle denk geldi- eskiler iz sürerdi biz yeni izler peşindeyiz." Biz kim? Modern toplum.

Şimdi Sadullah Paşa'nın yıkıldığını ilân ettiği eski malumat, mirası sürdürme üzerine bir malumat idi; iz sürmeyi gerektiren bir malumat idi. Modern yaşam iz sürmeyi gerektirmiyor, modern yaşam vasiyete bakarak mirası yönetmeyi gerektirmiyor. Bu dehşetli bir kopuştur. Bu, hem enlemesine hem boylamasına toplumu sarsan bir değişmedir. Bu değişmenin A toplumunda problem yaratıp, B toplumunda problem yaratmadığını ya da farklı farklı problemler yarattığını sanmak, birazcık tarihe ve topluma fazla tekil ve tekilimsi bir bakış açısıdır.

Son derece evrensel bir macera yaşıyoruz ve bu evrensel maceranın da evrensel yanıtları var. Ama o evrensel yanıtları benimsemekte güçlük çekiyoruz, başkaları da güçlük çekiyorlar, bunu da doğal görmek gerekir.

Gemil Oktay

Hiçbir
konuda
Türkiye
kendine
özgü
değildir,
eğer
Türkiye'deki
tartıştığımız
sorunları
diğer
ülkelerin,
başka
toplumların
deneyimleriyle
birlikte
düşünür,
yani
karşılaştırmalı
olarak
bakarsak

Çok kısa olarak hazırladığım tebliğin mesajını vermek istiyorum, ki söylediklerimin içinde bir konudur, kültür konusu çok yaygın bir konu olduğu için. Sayın Ateş de değindiler, çok çetrefil bir konu olduğu için ister istemez dağıtmak gerekiyor. Şu benim dikkatimi çekmektedir. Birçok gelişmekte olan ülkede, bu arada Türkiye'de çok yoğun bir demokrasi talebi vardır gündemimizde. Ancak bu fetişleştirilmiş ve yoğun demokrasi talebinin yanı sıra, yasa kavramı veya yasalar karşısında büyük bir ciddiyetsizliğimiz vardır. Bu da bize özgü bir şey değildir. Geçen 19 uncu yüzyıl sonu, 20 inci yüzyıl başının önemli kamu hukukçularından ki, İstanbul Üniversitesi kamu hukuku babalarını etkilemiş bir hukukçudur, Carée de Malberck. Aynen şöyle diyor. Mealen tabi size nakledeceğim. "Büyük Fransız İhtilali'nden beri, gerek Fransa'da gerek tüm Avrupa'da yapılan bütün kamu tartışmalarının, kamusal tartışmaların altındaki temel sebep, evrensel nitelikli yasaları kabul edip etmeme tartışmasıdır."

Şimdi demokrasinin ancak evrensel yasalarla, yani dinden, yani mezhepten, yani ait olduğunuz toplumsal konumdan, yani ait olduğunuz, içine dolduğunuz kavmiyetten bağımsız herkese uyarlanabilir, kişiler üstü yasaların, bu tür yasaların varlığını kabul etmek, bu tür yasaların dayandığı değerleri içselleştirmektir. Bu modernleşmenin *sine qua non*, olmazsa olmaz eksenlerinden birisidir. Eğer bunun fetişleştirilmiş bir demokrasi talebi var ise ve bu talebin yanı sıra, yasaları bu şekilde anlayan bir ciddi anlayış söz konusu değil ise, o talep ettiğiniz demokrasiyi hayata geçirmekte güçlük çekersiniz. Malberck'in de işaret ettiği budur.

Bugün birçok gelişmekte olan ülkede yaşanan budur, Türkiye'de yaşanan budur. Şimdi Türkiye'de yasa, evrensel yasa kavramı karşısında ve yasalar karşısında ciddi olmadığınız tespiti yaptığınız zaman, böyle bir olgunun acaba nerelerden kaynaklandığını da cevaplama durumundayız. İşte biraz önce işaret ettiğim, Sadullah Paşa'nın yıkıldı dediği eski malumatın günümüzdeki iz düşümleri yüzünden yasalar karşısında tavrımızda, yasaların dayandığı değerler karşısındaki tavrımızda belirli bir ciddiyetsizlik vardır. Bunun örneklerini birkaç tane sıralamak istiyorum.

Geleneksel hukukumuzda iki şey vardı, bir yaşamın kendisi, görgül hayat, bir de toplumun nasıl olması gerektiği konusunda, özellikle Osmanlı aydınının beyininde taşıdığı, gönlünde taşıdığı, olması gereken bir toplum. Yani bir ideal var idi, bir de yaşanan gerçek var

idi. Hanefi hukuk pratiğine baktığınız zaman, hep yaşanan gerçek önemsenmiştir, yaşanan gerçeğin sorunları çözülmüştür, ama bu çözüm yapılırken, idealleştirilmiş düzene atıl yapılmıştır. Oysa o düzen frije, donmuş bir düzendir. İslam hukuku konusundaki 20 inci yüzyılın en önemli uzmanlarından birisi şöyle diyor: "İslam hukuku, Osmanlı hukuku zaruret haliyle ideal arasına sıkışmıştır." Zaruretin sorunlarını çözmek için ideali eğip bükme alışkanlığı gelişmiştir, hileyi şeriyelerden söz ediyor. Hileyi şeriye klasik hukukumuzun en temel hukuk tekniklerinden birisidir ve sıradan bir tekniktir, kolaylıkla kullanabildiğimiz bir tekniktir.

Çağdaş hukuk sistemine geçildiği zaman, çağdaş hukuk sistemini de tıpkı geleneksel dönemin ideal düzen fikrine baktığımız tavırlarla ele aldık. Nasıl ideal düzeni eğip bükme alışkanlığı var idiyse, bu alışkanlık modern yargıçta, modern yasa koyucuda da devam etti. Dolayısıyla, evrensel yasalar bir türlü ciddi bir iskelet olarak varlığını gösteremedi. Burada gelenekselliğimizin günümüzdeki iz düşümlerini görüyoruz.

Birkaç örnek vereceğim, herkes bilir. Enver Paşa'ya mâl edilen ünlü bir söz vardır: "Yok kanun, öyleyse yap kanun." Bu kadar hafife alınan bir şeydi kanun yapmak, yasa yapmak. O Enver Paşa'yı, onun üstünden cumhuriyet geçti, biz çok iyi yol aldık demenin hiçbir anlamı yoktur; çünkü cumhuriyetin yetiştirdiği ve omzuna dört tane yıldız koyan bir general hiçbir surette evrenselliği dikkate almadan, Konya mitinginde -Evren'i kastediyorum- kanun yapmak ne ki, biz 5 kişiyiz, en kısa zamanda istediğimiz kadar kanun yaparız. Aynen bunu söyledi. Yani 100 yıl önce Enver Paşa'nın zihniyetinden bir adım ileriye geçmediğini açıkça görüyoruz.

Başka bir örnek, üçüncü bir örnek. Abdülaziz'i devirecekler, öyle bir karar var, yani zaruret halli, Abdülaziz'in halledilmesini gerektirmiş. O kadar sultan hallettik, bizim sultanları nasıl halledeceğimize dair hiçbir zaman için ciddi kurallarımız olmadı, olamazdı da. Ha, bir hukuk uzmanını çağırırsanız size kırk dereden su taşır ve olduğunu söyler. Yoktur. Okuduğunuz zaman hal fetvalarını kırk dereden su getirir hepsi. Şimdi vereceğim örnek tam bunu gösteriyor. Fetva emini, Abdülaziz'in devrilmesi toplantıda aynen şunu söylüyor: "Beyler, efendiler siz veriniz kararınızı, devirecek misiniz, devirmeyecek misiniz, o kararı verin ben size çarşaf kadar fetva yazarım."

Cemil Oktay

Birçok gelişmekte olan ülkede, Türkiye'de çok yoğun bir demokrasi talebi vardır

Şimdi dün çarşaf kadar fetva yazma alışkanlığına sahip olan bizlerin, bugünkü gelişmemize baktığımız zaman, hâlâ daha bazı konularda bazen dosya kâğıdı kadar, bazen çarşaf kadar fetva yazma alışkanlıklarımızın devam ettiğini görüyoruz. Şimdi bunları tespit etmek başka şey, anlamak başka şey, bunları değiştirmek başka şey.

Bir de bu kültür konularında falan toplumda yeknesaklık, homojenlik aramamak gerek. Yani işte yasalar karşısında bazen çarşaf kadar fetva vermeci, neme lâzımcılığı, genişliğimiz, bazen onları çok sıkı ele almamız, bütün bunlar toplumda var. Toplumun kültürü yeknesak değil, fevkalade heterojen ve her unsur bir diğerini etkiliyor ve toplumlar bu şekilde yol alıyor. Yani ne yapalım işte Evren de bizim Evren'imiz, Enver Paşa da bizim Enver Paşamızı, sırtınızdan atsanız atamazsınız, cebinize koysanız koyamazsınız, yani böyle yaşıyoruz. Ama, ama dünyanın tanıdığı evrensel doğruları da söylemekten çekinmememiz, doğrunun nerede olduğunu ya da en azından günümüz modern toplumlarının sorunlarının nerede olduğunu, nasıl çözüleceğini ve bu çözümdeki evrensel uygulamaları gündeme getirmek, dile getirmek durumundayız diye düşünüyorum. Eğer fetişleştirilmiş demokrasi taleplerimizin hayata geçmiş olduğunu da görmemiz gerekiyorsa.

Sevgili meslektaşım Toktamış dedi ki, Kur'an'da örtünme yoktur veya vardır da ziynet eşyası, ziyneti neresidir onu tartışıyoruz, öyle dedi. Ben biraz şeytani düşünmeyi bazen seviyorum, kusura bakmayın. Yani Kur'an şöyle bir tanım getirseydi, yandaki şekilde görüldüğü gibi örtünülür. Ne yapacaktık? Bu soruyu Toktamış Ateşe sormuyorum, kat'iyen sormuyorum, sormuyorum bir kez sorumlu değil böyle bir olgudan, onu bildiğim için sormuyorum. Ama Türkiye'deki ilahiyatçı geçinenlere buradan açıkça soruyorum. Beyler, dünyanın bütün ilahiyat uzmanları, vahiyle vahyin ifade edildiği dil strüktürünü ayırdıkları hâlde, siz hâlâ niye vahiy dil strüktüründen itibaren anlamaya çalışıyorsunuz. Televizyonlara öyle çıkıp, bla bla bla anlatmak kolay, ama neden kendinizi bu manada zorlamıyorsunuz, yani niye ilahiyatçı olmuyorsunuz? En fazla dinlediğimiz insanlar, Türkiye'de başka kimse konuşmuyor. Herkes ilahiyatçılara, mikrofonu tutuyor, onlar konuşuyorlar. Bir kriz oldu da iktisatçılar da aklı geldi. Bu arada neyi konuşması gerektiğini de öğrendi Türkiye. Belli ki birazcık mikrofonu iktisatçılara tutsalardı daha

isabetli olabilir. Pek tahmin etmiyorum ama belki krizden de kurtulabilirlerdi.

Peki teşekkür ederim Sayın Başkan.

• **O. Başkanı** - Çok güzel akıcı üsluptan dolayı teşekkür ediyorum değerli hocama. Evet son konuşmacımız Süleyman Seyfi Öğün. Buyurun efendim söz sizde.

• **Süleyman Seyfi Öğün** - Muhterem Hazırın hepinizi saygıyla selamlarım, özellikle de hepimizin üzerinde büyük emeği olan Hocamız Gülten Kazgan'a buradan özel olarak saygılarımı sunarım. Ön Asya veya Ortadoğu toplumlarına baktığımız zaman bazı izlenimlerimizi destek almak suretiyle biz Türklerin ya da bu coğrafyanın insanların çok değişik bir tarafı ya da kendini hemen temayüz ettiren bir tarafı dikkat çekiyor. Bazı şeylere diğerlerinden, komşu olduğumuz diğer topluluklardan çok daha kolay uyum sağlayabiliyoruz biz. Yani Türklerin adaptasyon konusunda çok ciddi bir maharetleri var.

Bu kendi başına iyi bir şey midir kötü bir şey midir, tabi bunu ben tartışmak istemiyorum, sadece bir tespit. Kültür tarihi açısından, özellikle politik kültür tarihi açısından, hele ki odaktaki sorunsal demokrasiye, bu tespiti hatırlamanın özel olarak yararlı olacağını düşünüyorum. Biz Türkler dünyanın demokrasiye en zahmetsiz geçmiş milletiyizdir. Sadece bunu başarmakla kalmadık, ikinci bir şeyi daha yaptık. Aradaki bütün kesintileri, yani müdahaleleri, rafa kaldırmaları bir an için ihmal edersek, ki edilmesi için çok sebep var; edilmemesi gerektiği kadar sebep var. Demokrasiyi en istikrarlı bir şekilde, belli bir süreklilik içerisinde sürdüren nadir toplumlardan, Ortadoğu'da hele hiç örneği yok, Ön Asya'da örneği zor bulunur, Uzak Asya'ya filan, Orta Asya'ya filan gitmek lâzım, yani Hindistan'a filan gitmek lâzım, biraz muadil bir örüntüyü yakalamak için. Bir de bunu başarmışız. Çok zahmetsiz bir şekilde demokrasiye geçmişiz. İki; bunu çok şaşırtıcı bir süreklilikle bugüne kadar getirmişiz. Bu bizim bir adaptasyon maharetimiz.

Ama bu saf bir başarı olarak ilân edilip üstüne yatılırsa, bence çok ciddi problemler doğuruyor; çünkü aşağı yukarı bir 50 yıllık demokrasi tarihimiz var, biraz mütevazidir bu. Bu tarihin tortular dünyası da yavaş yavaş son 10 senede belki kendini hissettirmeye başladı. Bu tortularla hesaplaşmak, yani demokrasi tarihimizle bir anlamda yüzleşmek uyumun bu kadar kolay olmasını sağlayan şeylerle de

*Süleyman Seyfi
Öğün*

**Çok
zahmetsiz
bir şekilde
demokrasiye
geçmişiz.
Bunu
çok
şaşırtıcı
bir
süreklilikle
bugüne
kadar
getirmişiz.
Bu bizim
bir
adaptasyon
maharetimiz**

yüzleşmeyi gerektiriyor. Bunları biraz açmak istiyorum, bu konuda bazı tespitlerim var.

Bunlardan bir tanesi, bizim kültürel tarihimizin etosu ve patosundan kaynaklanıyor. Buna kısaca şöyle diyelim isterseniz: Kültür tarihimizin meşrebinden kaynaklanan, gelen bir kolaylaştırıcı kültürel kimya var. Bu bizim kaba eşitlikçilik anlayışımız. Bunu aşağılamak anlamında, küçümsemek için kaba demiyorum, ama bir eşitlikçilik geleneğimiz var. Bu nasıl bir şeydir kültürel anlamda? Meselâ aynı mahallede zengini ve fakiri bir arada yaşatır. Bu nasıl bir şeydir? Aynı mukadderata ait hissettirir herkesi. Genellikle ilâhî temelli bir mukadderattır bu, yani sultan bile tahta çıkarken, işte "Bu kadar mağrur olma, senden büyük Allah var" derler.

Devamlı o mukadderat karşısında insanları edebe davet edici, had bilmeye davet edici tuhaf bir eşitlik anlayışıdır bu. Dünyevi olan veya beşerî olan hiçbir şey, bu mukadderat önündeki eşitlik gibi bir dize getirici kültürel etki karşısında bağımsızlaşamaz. Bunun karşısında bütün statü farklılıkları bile inceler, ılımlaşır.

Şimdi bu Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküş tarihinden başlayarak daha da bir pekişmiş, daha da organik bir hale gelmiştir. Genellikle bu tarafımızla da övünmeyi çok çok severiz. Hele hele bazı ideolojik çevreler bunu çok yaparlar. Çöküş, umumi fukaralık tarihimiz, bizi daha önceden daha eşitlikçi bir zihniyet yapısına taşımıştır. Bu eşitlikçilik, bu umumi fukaralık içerisindeki eşitlikçilik zaman içerisinde bir politik dönüşümün, bir politik kültürel kodun da şekillenmesine imkân sağlamıştır. Politik, organik düşünce diyebileceğim ve tezahürlerini çok değişik biçimlerde işaret edebileceğim bir kültürel oluşumdur bu. Bunun ardında esas olarak bir elit içi mücadele tarihi var. 19 uncu yüzyılın son dönemlerinde başlamış, 20 inci yüzyılın başlarında ise nihayetlenirilmiş, aşağı yukarı bir 60-70 yıl kadar sürmüş bir elit içi mücadelenin tarihi yatıyor.

Tarihçi Norbert Elias bir kavram kullanır, saray toplumu diye bir kavram, saray sosyetesini diye bir kavram kullanır ve 18 inci yüzyılın sonları ve 19 uncu yüzyılın ortalarına kadar varlığını sürdüren, ama zaman içerisinde burjuva tarafından geriletilen, tasfiye edilen, burjuva pürizmi tarafından tasfiye edilen bir saray kamusalılığından bahseder. Burada burjuva tarihlerin ilginç tarafıdır bu. Yüzyıllarca saray toplumu içerisinde hem hallolurlar, ünvan satın alırlar, asalet satın alırlar, sonra da bir de rövanş yaparlar. Bu bizde de olmuştur. Ho-

cam Cemil Bey'in tespiti son derece doğru. Bütün dünyaya mâl olan bir şeydir bu. Bir burjuva pürizmi aşama aşama, anti-tanzimattan dem vurarak, içimizdeki bizi bozan unsurların varlığından şikâyet etmiştir. Meselâ Ahmet Mithat Efendi'ye göre, çürümüş adamlardır, yozlaşmışlardır, işte Effatun Bey'dir, romanda bol bol geçen tipler. Bunları tasfiye etme gibi bir misyonla Türk burjuva pürizmi yavaş yavaş oluştu. Bu pürizm sadece belli meslek dallarında tutunan insanlar değil, oradaki tutunumlarını da askerîye üzerinden daha etkili, daha kalıcı bir tutunuma dönüştüren çevrelerden geliyordu. Cumhuriyet modernizmi bu pürizmin ulaştığı en yüksek aşamayı, en yüksek harareti ifade eder.

Sonuçta Jean Jacques Rousseau'nun aşağı yukarı tespitlerine uygun bir organik nüfus yapısı bütün kültürel donanımlarıyla birlikte karşımıza çıkar. O kadar ki, bunun içerisinde yöneten ve yönetilen arasındaki ayrımlar da, en azından meselâ narodnik bir düşünce temrini sayesinde en azından muhayyel olarak aşılmaktadır, hayalî olarak aşılmaktadır. Şimdi yöneten ve yönetilen arasındaki ayrımın aşılmasının iki ayağı var bu cumhuriyette. Bir tanesi, doğrudan doğruya meşrulukla ilgili bir meseledir. Yönetenler kendilerine yönetilenleri işaret etmek suretiyle meşru göstermek istiyorlardı. Nasıl yönetiyorum, ne şekilde yönetimin meşru olur sorusunun cevabı halka dayalı olarak yönetiyorum olacaktır.

Şimdi bu çok ilginç bir şeydir, bu eşitlik düşüncesinin kültür tarihimizi takip eden çok kritik duraklarından bir tanesidir. Burada ötekilik düşüncesi devam eder ama, çok örtülü bir biçimde devam eder. Halk bir meşruluk öznesi olarak sıfatlanır, bir ontolojik gerçeklik olarak tecessüs etmeye başlar. Bu politik bir özne olma hâlidir, ama ikinci bir şey daha vardır, o da, aynı nüfusu bir yönetim dönüştürme anlamında, kültürel bir dönüştürme anlamında, bir yönetim öznesi olmaktan çıkarıp, bir yönetim nesnesi, yönetme nesnesi haline dönüştürmesidir, ki bu hakikaten meselâ İber Oltaýlı'nın daha başında ortaya koymuş olduğu o çok cüretkar, o çok patetik çıkışları doğuracaktır. Halk, zaman içerisinde hem bir referans hem de bir kültürel dönüşüm nesnesi olarak varlık bulmaya başladı. Bu klasik Osmanlıdaki avam havasından çok farklı bir şeydi. Sadece bir varlık haline gelmedi, aynı zamanda o varlık etosu üzerinden politik refleksler de göstermeye başladı, politik kültürel refleksler de göstermeye başladı.

Süleyman Seyfi

Öğün

Halk,
zaman
içerisinde
hem
bir referans
hem
bir kültürel
dönüşüm
nesnesi
olarak
varlık
bulmaya
başladı

İşte Türk demokrasisi bu refleksleri âdeta paratoner gibi çeken, işleyen, ortaya koyan bir işleyişler dünyası, bir süreçler dünyası olarak karşımıza çıktı. Yönetenle yönetilen arasında ki bu ilişkiler dünyası Türk demokrasisini sadece bir temsil meselesi olmaktan, sadece bir katılım meselesi olmaktan, bir yeniden dağıtım meselesi olmaktan çıkartıp, bir takibat meselesi haline getirdi; iş ve işlemleri takip etme meselesi haline getirdi. Bu, bana kalırsa, Hegel'in, filozof Hegel'in sözünü ettiği o köle efendi diyalektiğinin de demokrasinin araçlarıyla kültürel anlamda yeniden üretilmesi anlamına gelmektedir. Bunun odağında ise, tanınma komplekslerinin rol oynadığını düşünüyorum. Meselâ işte çankılların tanınması, vesaire gibi. Yani zaten işaret edilen bir gerçekliğin halk işaret edildiğinin farkına varılması suretiyle, üstelik bir kültürel transformasyonun üzerinde yarattığı bütün refleksleri bir şekilde ifade edebileceği bir zemini bulduğunu görürüz demokrasi vasıtasıyla.

Bu bir şeyi daha yaptı, ikinci bir şeyi daha yaptı. Galiba buradaki bazı konuşmaların da ortak paydasını oluşturuyor bu ama, ben burada gene bir kavrama başvurarak bunu anlatacağım. Habermas'ın söylediği anlamda, devletin toplumsallaşması ve toplumun devletleşmesi gibi çok birbirini tamamlayan tuhaf bir kültürel örüntüyü peydahladı. Bu süreç, yani devletin toplumsallaşması politik akılın kurucu kararlılığından sarfınazar etmeye dönük bir pragmatizmi belirlemesidir, diğer taraftan en aykırı olan reflekslerin bile sivil toplumdan geldiğini bir an için farz edelim. Kendini devlet üzerinden anlatma gibi bir ihtiyatı **asla** elden bırakmama gibi bir sabıtlanma içine girmesidir. Devletin toplumsallaşması ve toplumun devletleşmesi çok zehirli bir politik kimyadır aslında ve bütün bir soğuk savaş tarihi Türkiye'de buna işaret eder. Oradaki o hezeyanlar, 6-7 Eylül olayları, Tan Matbaası'nın basılması, komünist avcılığı ve bunun da tabii en şerit örneklerini yaşadığımız 1970'li yıllar, işte bu devletin toplumsallaşması ve toplumun devletleşmesi gibi çok tuhaf bir politik kültürel kimyanın zehirlerinin açığa çıktığı bir süreci bize anlatıyor. Ama bana kalırsa, bunu bu kadar dramatik hale de getirmeyelim, çok daha gündelik temeller üzerinden bunu konuştuğumuz zaman, tahribatın ağırlığını birkaç noktada söylemek istiyorum.

Şimdi eşitlik bizde ayrıntı, yani İngilizlerin "sames" dediği şey anlamına gelir. Gerçekten de İngilizce "equality"nin semantiği ile Fran-

sa'da "egalite"nin semantiği veya Almanca'da "gleich" olması lâzım, onun semantiği tutmaz. Bizde de eşitlik genellikle aynılaşma anlamına gelmektedir. Bu zaman içerisinde vasatı olana, yani ortalama olana sürekli referans yapma refleksini doğurmuştur. Sonuçta, vasatı demokratik tecrübemizin giderek daha mediyokratik ürünler vermesini veya sonuçlar vermesini doğurmuştur. Burada okkanın altına tam anlamıyla giden bireyden başkası değildir, yani Türk insanından veya Türk bireyinden başkası değildir; çünkü demokrasinin kurucu değeri ağızlara pelesenk edildiği gibi, özgürlük değildir, farklılık değildir, eşitliktir. Üstelik eşitlik öyle tuhaf bir kavramdır ki, demokrasiyle, pardon özgürlükle arasında ters orantılı ilişkiler vardır. Siz eğer eşitlik ve ayrıntı anlamında eşitlik dayatırsanız, farklılıklara tahammül edemeyeceksinizdir. Farklılıklara tahammül edemeyince de, bireyi tanımayacak ve organik olanı ona dayatma noktasına gideceksinizdir.

Bu ülkede sırtına Allah yazdı diye insanlar öldürüyor, **bu ülkede** insanlar oruç tutmadı diye öldürüyor veya bu ülkede benzer olarak insanlar başını örttükleri için sıkıntıya sokulabiliyor. Bunların arasında kültürel anlamda bir farklılık yoktur. Sırtına Allah yazdı diye öldürülen bir insanla, başını örttü diye birtakım şeylerden alıkonulan insan arasında bir farklılık yoktur, aynı kültürel sürecin, aynı ilkesiz kültürel sürecin akışı içerisinde bunlar fevkalâde resmedilebilir. Demokrasimiz bu anlamda sadece elektif bir boyut kazanıyor, asla selektif olmuyor, çünkü biz demokrasiyi belli periyotlarla gidip sandığa oy atmak ve bizim gibi insanları Meclise göndermekten ibaret görüyoruz ve onları bize benzedikleri nispette seviyoruz. Azimet Köylüoğlu'yu seviyoruz, Esat Kıratlıoğlu'yu seviyoruz, bunlar bizim insanlarımız, bunlar sokaktaki insanlar. Ama ondan sonra da niye bu ülkede vasıflar, nitelikler bozuldu, işler niye bu kadar kötü diye şikâyet etmekten de kendimizi alamıyoruz.

Demokrasi seçkini seçme meselesidir, demokrasi sadece elektif değil, selektiftir. Eğer bu konudaki duyarlılıklarımızı gözden geçirmesek, eğer demokrasiyi sadece varlıklar dünyasından veya dünya nimetlerinden bir parçayı koparıp şu ya bu şekilde hanemize taşımak meselesi olmadığını, bunun ciddi bir kamusal mesele olduğunu, etrafımızı kuşatan ve hepimizin şikâyet ettiği cangıllar üzerinde biraz düşünerek çözümleyebilirsek, demokrasimizin tarihiyle etkili bir biçimde yüzleşebilir-

*Süleyman Seydi
Öğün*

Bizde de
eşitlik
genellikle
aynılaşma
anlamına
gelmektedir.
Bu zaman
içerisinde
vasat
olana,
yani
ortalama
olana
sürekli
referans
yapma
refleksini
doğurmuştur



swatch[®]
IRONY



IMAGINE SPORTS WITH NO TIMEKEEPER.



© Distribütörü



SWATCH STORE İstanbul: Akmerkez, Bağdat Caddesi Şaşkınbakkal, Bahariye Kadıköy, Beyoğlu, Carousel Bakırköy, Carrefour Bayrampaşa, Carrefour İçerenköy, Carrefour Ümraniye, Capitol Altunizade, Galleria Ataköy, Profilo Mecidiyeköy, Metrocity Levent, Tepe Nautilus Kadıköy, Town Center Bakırköy, Olivium Zeytinburnu, Atatürk Havalimanı Dış Hatlar - İç Hatlar, **Ankara:** Migros, Karum **İzmir:** Alsancak, Agora **Bursa:** Zafer Plaza **Antalya:** Migros, Havalimanı



Size özel
imkânlar
burada!

sek ve onun şaşmaz aktörünün son tahlilde ne cemaatler, ne devlet, ne partiler, ne sivil toplum, ama birey olduğunu kavrayabilirsek geleceğe dönük olarak daha rahat düşünebileceğimiz imkânları da elde edebiliyoruz gibi geliyor.

Beni dinlediğiniz için, sabrınız için çok teşekkür ederim.

• **O. Başkan** - Peki ben teşekkür ederim. Buyurun.

• **Toktamış Ateş** - Efendim şimdi tabi buradaki çok değerli meslektaşlarımla ya da burada olmayan İberle, aramızda herhangi bir ilişki yok. Şimdi tabi iç içe geçmiş çok sorular var. Şimdi burada bunlar arasında iki nokta bence ön plâna çıkıyor. Hani bir ulus devlet kurmak pahasına toplumu oluşturan farklı renkleri, mozaikleri ortadan kaldırmak değer miydi?

Cumhuriyetimiz bunu yapmamıştır, yani etnik kimliklerin üzerinde vatandaşlıktan kaynaklanan bir Türklük kavramını gündeme getirmeye çalışmış ve bu Türklük kavramı çerçevesinde devlet bir ulus devletin vatandaşı olmaktan kaynaklanan ulus anlayışı çerçevesinde bir ulus devlet kurmuştur ki, bir devletin ulus devlet olmaması mümkün değildir; günümüzde de mümkün değildir. Olsa olsa kabileler olabilir, kabileler zinciri, kabileler silsilesi olabilir. Bir devlet ulus devlet olmak zorundadır. Ama, ulus dediğimiz zaman, o klasik sosyoloji kitaplarında yazan, efendim dil, din, ırk, kültür, tarih birliği olan insan topluluğu değil, vatandaşlıktan kaynaklanan ve ana dil her ne olursa olsun resmî dil konuşulmasından kaynaklanan bir ulus anlayışı. Bugün Türkiye'de Türk olmak demek hangi dinden, hangi dilden, hangi ırktan, hangi mezhepten, hangi etnik gruptan gelirse gelsin, Türkiye Cumhuriyeti'nin tüm vatandaşları, ortak resmî dil Türkçe'yle anlaşılan tüm vatandaşları Türk'tür, ama Kürt kökenlidir, ama Ermeni kökenlidir, ama Yahudi kökenli, ama Çerkez, ama Pomak kökenlidir, ama Gürcü kökenlidir; Türk'tür. O bakımdan cumhuriyetimize böyle bir eleştiri getirmek, insafsızlıktır.

Lâikliğe gelince, lâikliği eğer tabi din ve devlet işlerinin ayrılması diye düşünürseniz, Diyanet İşleri'nin ne işi var dersiniz? Bir kere lâikliği şöyle tanımlamamız gerekir. Lâiklik, bir toplumda yönetenlerin yönetme yetkilerini, yasa yapanların, kural koyanların yasa yapma, kural koyma yetkilerini din dışında bir kaynaktan almaları demektir. Ve bugün eğer Türkiye'de biraz, biraz değil epeyce amacından

sapmış bir Diyanet İşleri varsa, onun varlık sebebi de siyasal İslam'dan lâik cumhuriyete gelebilecek tehdit ve tehlikeleri engelleme çabalarıdır. Yani aslında Diyanet'in kurulma sebebi, devletin dini kontrol etmesi ve dinden, siyasallaşmış bir dinden gelebilecek tehditleri başından kesmek arzusudur. Ama maalesef günümüzde Diyanet bir ölçüde devleti kontrol eder olmuştur ve Diyanet İşleri Türkiye'deki bir mezhebin anlayışı çerçevesinde örgütlenmiş bulunmaktadır.

• **Cemil Oktay** - Evvelâ lâiklik meselesinden başlayalım. İngiliz Kraliçesi Anglikan Kilisesi'nin başıdır, baş psikopos onun adına fiili işleri yönetir, ama manevî başkanı İngiliz Kraliçesidir. Şimdi buradan çıkarak İngiliz tacının lâik bir taç olmadığını ve İngiliz Hükûmeti'nin lâik bir hükûmet olmadığını söyleyemeyiz.

Fransa'da İçişleri Bakanlığı'na bağlı İbadet Dairesi vardır. Kiliseyle devleti yüzyılın başında ayırdıkları için kilise dışındaki dinlerin kültürel işlerini, ibadet işlerini yönetirler. Bugünlerde de sıkıntıları bir hayli fazladır. Ceza-yirli ve Kuzey Afrikalı Müslümanların dini meselelerini çözmek için dairenin oldukça yüklü bir mesaisi vardır. Buradan yola çıkarak, yani İçişleri Bakanlığı'na bağlı İbadet İşleri Dairesi nasıl olur diyerek, Fransa'nın lâik bir devlet ve dünyevi toplum olduğunu söylemeye mezun değiliz.

Keza Almanya'nın özellikle Güney eyaletlerinde Kiliseye, Katolik eyaletlerinde kiliseye ödenen vergi vardır ve o verginin arkasında sadece federe devletler değil, federal devletin de yasama sistemi durmaktadır. Bu hem bir gelenektir hem de yasallaştırılmıştır.

Keza yakın zamana kadar, hatta değişmedi diye biliyorum. Yunan Anayasası'nda Yunanistan'da Ortodoks Hristiyanlık dışında herhangi bir dinin propagandasını yapmak, öğretmek Anayasal maddeyle, galiba 9 uncu maddeleri, yasaktı. Bu da Avrupa Birliği'ne çok battı, çok baskı yaptılar Yunanistan'a, Anayasa'nızdaki bu rezalet hükmü değiştirin diye. Buraya da bakarak, Yunanistan'ın lâik bir toplum olmadığını, devletin de lâik bir devlet olmadığını söylemeye mezun değiliz.

Türkiye'de Diyanet İşleri'nin bir Devlet Bakanlığı'na bağlı olması Türk Devletinin lâiklik ölçüsüne pek zarar getirmez. O Diyanet İşleri Dairesi'nin nasıl çalıştığı önemlidir, ne yaptığı önemlidir. Buralardan itibaren eleştiriler yapılabilir. Ben şimdi zamanımız olmadığı için değinmek istemiyorum.

Toktamış Ateş

Lâiklik,
bir
toplumda
yönetenlerin
yönetme
yetkilerini,
yasa
yapanların,
kural
koyanların
yasa
yapma,
kural
koyma
yetkilerini
din dışında
bir kaynaktan
almaları
demektir

Dil azınlıklarına gelince, sorulan soru. Türkler cumhuriyeti ilân ettikleri zaman dünya da işte toplumların içinde farklı diller de olabiliyor, bütün bu dillere özen gösterilsin türünde yaygın bir eğilim yoktu. Ne Avrupa'da vardı, ne Kuzey Amerika'da vardı, ne dünyada vardı.

Dolayısıyla, cumhuriyeti ilân eden ve ilk yıllarını yaşayan kuşağın böyle bir kaygıyı taşımamış olması sadece onlara özgü değildir. Bu kaygı 1960'lı yıllardan itibaren çıkmıştır. 1960'lı yıllardan itibaren denmiştir ki, evvelâ elitler katında, sonra avama da mâl oldu bu tür kaygılar. Ulus devletin biraz silindir gibi toplumu ezen yanı vardır, ona başka tür ifadelerle Sayın Ögün değindi. Dolayısıyla, bu silindirin altında kalan kültürler olmamalıdır, onlar da bir canlılıktır, yaşatalım türünden bir eğilim 1960'lı yıllardan itibaren hayat bulmaya başladı. İşte bugün Avrupa'nın mevzuatına falan girdi, yeni bir hadisedir. Hem de çok yeni bir hadisedir.

Fransa'daki ulus devletin katlettiği, üzerinden silindir gibi geçtiği kültürleri bir baksanız, mimarisiyle, giyimiyle, ama böyle oldu, böyle gelişti, deneyim bu oldu. Keza Alman ulus devletinin, İtalyan ulus devletinin, İspanya'nın, Polonya'nın böyle yaptıklarına baksanız, gerçekten bugün yani keşke olmasaydı dediğiniz hususlarla karşılaşılıyorsunuz.

Şimdi bu sorun nasıl çözülecek, Türkiye'de bu konuda bir sorun var ve bunun çözülmesi lâzım. Bunun işaretleri de var. Bakınız Fransız Devrimi olduğu zaman 1793'te Musevilere eşitlik, Musevi cemaate eşitlik verecekler 1793'de, bu konuda kanun da çıkarılmıştır. Kanunu çıkartan, kanun tasarısını meclise getirenler diyor ki, son derece açık bir şey söylüyor. Bir Musevi'ye Musevi olması dolayısıyla hiçbir şey tanıyamayız veremeyiz. Ama bir Musevi'ye Fransız yurttaşı olması dolayısıyla her istediğini ve her şeyi verebiliriz. Birbirinden çok farklıdır ve modernlik bu ikincisidir.

Zaten biraz önce değindim, Sadullah Paşa'nın yıkıldı dediği yerde Musevi'ye Musevi olduğu için hakları tanınıyordu, Kürde Kürt olduğu için hakları tanınıyordu, Ermeni'ye Ermeni olduğu için hakları tanınıyordu, modernlik bunu tamamen altüst etti. Artık Musevi'ye Musevi olduğu için değil, fakat Fransız yurttaşı olmak sıfatıyla her şeyi ve her istediğini verdi. Bu ilke Türkiye Cumhuriyeti'nin hayata geçirmesi için engel bir ilke değildir, Türkiye Cumhuriyeti'nin her yurttaşı Türkiye Cumhuriyeti'nin yurttaşı olmak nedeniyle, onun uzantısı olarak pekala etnik kültürel haklarını kullanabilir, geliştirebilir.

Ha bu cumhuriyetin başında niye yoktu da, şimdi var? Onu da arz ettim. Eğilim, dünyanın eğilimi böyle değildi, dünyanın da modaları var arkadaşlar. Dünyada 1920'lerde toplumsal iyileştirme önemliydi, kadına hak tanımak örneğin önemliydi ve hep bu tartışılıyordu. Günümüzde tartışma modaları değişti, ilgi alanlarımız değişti. İlgili alanlarımız değişince, bu da gündemimize geldi ve biz gündemimize gelen bu yeni sorunu acaba mevcut kabul edilmiş ilkelerimizden itibaren, herkesin tartışmayacağı ilkelerden itibaren nasıl çözeriz diye hukukçusuyla, iktisatçısıyla, siyasetçisiyle, edebiyatçısıyla el ele verip tartışmak yerine, problemi görmezlikten gelmek, itmek zorunda kaldık. Ama bakınız, burada Türkiye'de Kürt aydınlarının da sorumluluğu vardır; tamamen değil ama bazı Kürt aydınlarının sorumluluğu vardır. Bu talepler Türkiye'de terörle gündeme geldi. Terörle hiçbir sorun çözülmemiştir. Şöyle de yapabilirlerdi: Ne bileyim Türk edebiyatının ünlü bir romanını Kürtçe'ye çevirerek mücadelelerini yürütebilirlerdi, bir piyes oynatarak mücadelelerini yürütebilirlerdi. Öyle olmadı, böyle olsaydı belki başka türlü geliştirdik, ama böyle oldu diye bu gelişmenin önünü frenleme durumunda da değiliz.

Ben Türkiye'nin uluslaştığını düşünüyorum, hatta lâikleştğini de düşünüyorum. Lâiklik konusunda, ulus konusundaki son problemler kuğunun çığılığına benziyor. Kuğu biliyorsunuz ölüren en büyük çığılığını atarmış, yani işi bittiği zaman. Bu yerellikler, bu antilâik girişimlerin birer kuğu çığılığı olduğunu düşünüyorum, ama Ankara'dan itibaren biz hiç devletin bütünlüğünü bozmadan, gerek de yoktur, böyle bir tehlike de yoktur, bu problemi çözmek zorundayız. Bu bizim kucacağımızdaki bir problemdir, fakat bu problemi çözmek için biraz bazı görüşleri toleransla dinlemek zorundayız. Onu içimizdeki yabancılar, içimizdeki Danimarka'lılar, içimizdeki şunlar, bunlar diye suçlamadan. Herkesin söylediklerinde evvelâ iyi niyeti düşünmeliyiz, hukukta hüsnü niyet esastır. Ama öyle olmuyor, birileri kendilerini çok yurtsever ilân ediyor Türkiye'de, kendileri gibi düşünmediklerinden itibaren size her türlü yaftayı yazmaya hazırlar. Bu şekilde hiçbir sorunu çözemeyiz. Teşekkür ederim.

• **O. Başkan** - Teşekkür ederim. Başka soru alalım. Buyurun.

• **Mehmet Öztan** - İyi günler, benim sorum şu olacak: Gelişmekte olan Türkiye'de iktisatçıların, yani şu an iktisatla uğraşan profesörler veya bu işe ilgi duyan kişiler de diyebiliriz.

Cemil Oktay

**Türkler
cumhuriyeti
ilân
ettikleri
zaman
dünyada
işte
toplumların
içinde
farklı
diller de
olabiliyor,
bütün
bu dillere
özen
gösterilsin
türünde
yaygın
bir eğilim
yoktu**

Neler yapılabilir Türkiye açısından? İkinci sorum Cemil Bey'in konuşmasının son anında bir kelime dikkatimi çekti ama, sanırım süresi kısıtlı olduğu için konuyu açıklama zamanı kalmamıştı. Hatırladığım kadıyla, yani burada yanlış kelimeler kullanabilirim ama, açıklamasını isteyeceğim. İlahiyatçı dili ile iktisatçı dili konusunu karşılaştırarak anlatmak istiyordu ama, sanırım süresi kısıtlıydı. Ben o konuyu biraz daha açabilir mi? Bu konuda cevap alırsam teşekkür ederim sağ olun,

• **Toktamış Ateş** - Şimdi ne yapacağımız ya da ne yapmamız gerektiği konusunda hani elimde bir altın anahtar olsa, onu çoktan piyasaya sürmüş olurum ben. Yalnız ben gözümü üretime dikmiş bir insanım, hani Türkiye'nin sorununun üretimden kaynaklandığını, üretim için gereken faktörlerden işte insan gücünün, emeğin var olduğunu, doğa koşullarının da kısmen giderilebileceğini, fakat sorunumuzun sermaye olduğunu, parasızlık olduğunu, fukaralık olduğunu düşünüyorum. Yani eğer biz bu sarmaldan, bu ikilemden çıkacaksak, hani sermaye olmadığı için yatırım yapamıyoruz, yatırım yapmadığımız için üretim artıramıyoruz, üretim artıramadığımız için fukara kalıyoruz, fukara kaldığımız için yatırım yapamıyoruz sarmalina girdiğimiz anda da işi umutsuzluğa götürürüz. Burada işte biraz daha çok çalışmak, daha çok çalışmak, belki yabancı sermayeyi iyi kontrol edildiği takdirde taraf olabileceğim bir şey, yabancı sermayeden yararlanmak. Ve üretimi artırmak. Yani benim görebildiğim çare bu. Ama hani bu da bir cevap olmuyor tabi sizin sorunuza, ama maalesef bunun cevabını da Türkiye'deki iktisatçıların değil, dünya üzerinde kimse'nin bildiğini zannetmiyorum.

• **Cemil Oktay** - Efendim gene süre kısıtlı olduğu için çok kısıtlı bir yanıt vermeye çalışacağım sorunuza. Bir kez yaptığım tespit bana ait bir tespit değil, onu söyleyeyim. Kuzey Afrika'nın ünlü bir teoloji bilginine, ilahiyat bilginine ait ve İslam'ın günümüzdeki en önemli uzmanlarından birisidir; Muhammed Arkoun'a ait.

Şimdi dilbilimcilerinin ortaya koyduğu bir hakikat var, o da şu: Diyorlar ki, söylem, bir, söylendiği dilin; iki, söyleyenin; üç, söylemin yöneldiği adresi olan insanların, ortamın bileşkesidir. Bir; söz varsa ortada o sözü hangi dilden ifade ediliyorsa o dilin o söz üzerinde etkisi vardır. İki; söyleyenin etkisi vardı. Üç; dinleyenlerin etkisi vardır, yani bir romancı romanını zannettiği gibi sadece kendi yazmıyor. Dilbilimcilerinin bu tespitleri doğru ise, bir de konjonktürü ilave edebilirsiniz. Her dönemde

her şey yazılmıyor. Şimdi bu dilbiliminin tahrirlerini Muhammed Arkoun aynen Kur'an öncesi Arapça'ya, Kur'an Arapça'sına ve Kuran sonrası Arapça'ya da uyguluyor ve bunu uygulayabilecek bilimsel, teknik birikime de sahip. Biz diyor Kur'an-ı Kerim'i çözümleyen bu dilbilimin kurallarından etkilenmek ve onları kullanmak zorundayız. Şimdi inananlar açısından şair için ilham neyse peygamber için de vahiy odur sonuçta. Yani Tanrı konuştuğu zaman Arapça konuşmamıştır, ona bir ilham vermiştir, bir vahiy vermiştir, onun bir Arapça ifadesi söz konusudur. O ifade o günün koşullarında, o günün Arapça'nın semantiğinden, ki o semantik değişmiştir. O günün dinleyicilerinden etkilenmiş bir söylemdir. Dolayısıyla, o söylemi bugün yorumlarken siz ister istemez bugünden, bugünü yorumlayanlardan da bir katkıda bulunmak durumundasınız. Bunu ilahiyatçılarımız yapmıyorlar. Örneğin, başörtüsü meselesi İslam'dan önce de yani, Kur'anın inmesinden önce de olan bir hâdise ve oldukça değişik bir durum. Sadece asillerin örttüğü, kölelerin örtünmediği meselâ biliniyor. Örtünme biçimi hakkında belirli bir semantiği var o günkü Arap toplumunun, Kureyş'inin. Bütün bunların o vahyin Kur'an biçiminde ifade edilmesinde etkisi var mıdır, yok mudur, olmuş mudur, olmamış mıdır ilahiyatçılarımız bunu tartışmaya ne cesaret ediyorlar ne yatkınlar. Bunu söylemeye çalıştım. Vahyin bir kendi dili vardır inananlar açısından, ama o dilin siyahla beyazın üzerine yazı haline gelmesi başka bir şeydir. Zaman zaman ucuna kadar gidiyorlar bu konuların, tehlikeli gördükleri için hemen geri adım atıyorlar. Yani aynı şeyi Hristiyanlık da yaşadı. Hermetique diye, Anlam bilim diye, yorum bilim diye bir bilim var ve bu konuda da bizim dinî edebiyatımız aslında çok zengindir, onları kullanabilirler. Benim uzmanlık alanım değil, ama bu konunun bazı uzmanlarının böyle düşündüğünü biliyorum, ona değinmek istedim. Teşekkür ederim.

• **O. Başkan** - Teşekkür ediyorum. Evet son bir soru almak istiyorum.

• **Soru** - İyi akşamlar, benim Süleyman Bey'e bir sorum vardı. Süleyman Bey konuşmasının başında Türk milletinin çok kolay adapte olabilen ve cumhuriyete çok kolay sahip olduğunu söylemişti. Şimdi eğer Türk milleti her şeye çok kolay adapte olabilen bir toplumsa, bugün biz neden irtica kavgası veriyoruz, neden cumhuriyete ve laikliğe tam olarak adapte olamamışız?

Cemil Oktay

Laiklik
konusunda,
ulus
konusundaki
son
problemler
kuğunun
çığılığına
benzliyor.
Kuğu
biliyorsunuz
ölürken
en büyük
çığılığını
atarmış,
yani işi
bittliği
zaman



*Süleyman Seyfi
Ögün*

Oruç
tutanlar
garip
bir biçimde
iktisaden
biraz
palazlandıktan
sonra
tüketim
dünyasındaki
yerlerini
alıyorlar ve
5 yıldızlı
otellerde
çok
mükellef
sofralarda
iftar
ediyorlar

Ve bir ikinci sorum daha vardı. Tarihe baktığımızda, bütün toplumlar devrimden sonra bir kültür devrimi yaşamışlardır ve genelde kanlı sürmüştür. Yani işte Fransa'da devrim esnasında çok kan akmıştır, Rusya'da yıllarca sürmüştür, Çin'de sürmüştür, Küba'da hâlâ sürüyor. Sizce bizim toplumumuzda, cumhuriyet döneminde kültür devrimi esnasında, Atatürk ve arkadaşlarının zamanında yeterince kan aktı mı, akması gerekiyor muydu? Ben üniversite birinci sınıfım da, bir şey diyemiyorum o yüzden, yeterli bilgim yok belki. Bu sorulara cevap alabilirsem teşekkür ederim.

• **Süleyman Seyfi Ögün** - Şimdi tarihsel ve toplumsal olaylar düz çizgisel bir şekilde ilerlemiyor. Hep kendi karşıtlarını yaratarak, üreterek var oluyor, yani bunu meselâ Mevlana'nın güzel bir sözüyle daha iyi anlatabilirim. Mevlana şöyle söyler: "En büyük küfürler, en büyük inançlarda gizlidir. En büyük inançlar ise, en büyük küfürlerde." Dolayısıyla, yani kültürel durumları çok göreceli bir biçimde ele almanın gereğine inanıyorum. Elurada saf tipler geliştirmek çok zor, yani meselâ Türk toplumu adaptasyonda çok başarılı, mahir, ama bu çok düz bir şey değil. Bu aynı zamanda çok takıntılı bir şey. Yani adapte olduğunuzla birlikte yaşıyorsunuz, ama yaşarken, ona ilişkin takıntılarınızı da üreterek yaşıyorsunuz.

Dolayısıyla, Türkiye'de bazı çevrelerin takıntılı bir biçimde modernleşmeyi yaşamayı aslında vakayı adidendir, yani çok doğal karşılanması gereken bir durumdur. Meselâ, eğer dine referansta bulunuyorsanız veya geçmişe

paselzm yapıyorsunuz, geçmişteki bir altın çağa referansta bulunuyorsanız ve bunların korunması, saklanması, yeniden yaşatılması, ihyası gibi iddialarınız varsa, bu sizin takıntılarınızı dile getirir. Bu takıntılar, çünkü artık onlar kaybedilmiş, kalmış şeylerdir, geride kalmış şeylerdir. Bu takıntılarınızı nasıl yaşadığınıza baktığımız zaman ya da insanların nasıl yaşadığını baktığı zaman, çok melez kültürel manzaralarla karşılaşırız. En basiti, meselâ diyelim ki, oruç bir ibadet, insanlar tutar tutmaz, ama tutanlar garip bir biçimde iktisaden biraz palazlandıktan sonra tüketim dünyasındaki yerlerini alıyorlar ve 5 yıldızlı otellerde çok mükellef sofralarda iftar ediyorlar. Şimdi orada bakıyorsunuz iftarlarını hurmayla, bir tek hurmayla veya bir tane zeytinle açıyorlar ama, o tamamen artık sembolik bir şey haline gelmiş. O insanlar takıntılarıyla birlikte adaptasyonlarını yaşıyorlar. Dolayısıyla böyle saf bir adaptasyondan bahsetmediğimi zannediyorum; çünkü kültürel adaptasyon dediğimiz şey çok sorundur. Ama şu olmamıştır: Yani Türkler kendilerine çok yabancı gözüken bir şeyi baştan reddetme konusunda, tümünden reddetme konusunda hiçbir zaman ısrarlı davranmamışlardır. Rastlaştıkları, karşılaştıkları kavramları, terimleri, kültürel örüntüleri, sembolleri özümsemekte, yani önce tecrübe etmekte, çok fazla da problemlili düşünmemişlerdir. Meselâ tüketim için de aynı şeyi söyleyebiliriz. Tüketimi biz tartışmadan yaşamaya başladık ve hemen parçası olabildik. Ha, şimdi takıntılarımız olabilir, yani bu kadar da tüketici mi olmak lâzım

diyenler çıkabilir veya buna işte tepki koyup, çok radikal bir biçimde kendini doğaya kapatırlar da çıkabilir aramızda, reddedenler çıkabilir. Ama her zaman için her reddedişte bir kabul edişi, her kabul edişte bir reddedişi beklemek analitik anlamda, yani analiz yapabilmek anlamında bizim uyanık olmamız gereken bir husustur.

Kültür kavgalarına gelince, yani cumhuriyet tabii ki bir kültür devrimi, yani bunu kabul ederim. Kan akıtma akıtmama meselesine gelince, bazı şeyler artık modüler oluyor dünyada. İlk tecrübe daima en maliyetli tecrübe, yani Fransız Devrimi'nde çok kan akıtıldı, ama bu Fransız Devrimi'nin ilkelerinin dünyada modüler hale gelmesi, yaygınlaşması, her zaman aynı bedeli ödemeyi gerekli kılmıyor. Bu ülkede de fevkalâde iyi tutmuştur, yani cumhuriyet kavramını dikkat edecek olursanız kimse tartışmıyor. Yani meselâ, tartışıldığını nereden anlayabiliriz? Meselâ lejitimist hareket benzeri bir hareket çıkar Türkiye'de, der ki ben padişahlığa geri dönmek istiyorum. Bunu diyen yok. Hilafet konusunda bile o kadar böyle kalın çizgilerle altı çizilen bir şey görmüyoruz, herkes cumhuriyetçi. Ama herkes cumhuriyeti kendine göre tartışıyor, bu cumhuriyetin fevkalâde iyi tuttuğunu gösteriyor. Yani biz cumhuriyeti çok benimsedik. Dolayısıyla, zaten kan akıtılması bu anlamda gerekmiyordu. Nitekim de onun bedelini Fransa gibi ödemedik; iyi ki de ödemedik tabii ki.

Dolayısıyla, yani kültür devrimlerinden kan çıkar, mullaka orada insanlar acı çeker, hayatlarını kaybederler gibi bir toplumbilim yasa-sı yok. Yani, bizlerin belki bir anlamda da talihi budur. Biz bazı şeyleri modüler olarak alıyoruz, yani dünya ölçeğinde, neşriyattan, kitaplardan, televizyonlardan, görgü dünyamıza sokmak suretiyle tecrübe ediyoruz. Burada akıl yürütmelerimizi sergiliyoruz, bazı bireşimler yapıyoruz, bazı sentezler yapıyoruz. Meselâ İberr Hoca'nın da söyledikleri aşağı yukarı o doğrultuydu. Bu konudaki uyanıklığımızın sorunlarıyla birlikte kadrini bilmemiz gerekiyor bana kalırsa, yani biz bu uyarlamacı yeteneğimizi ürettiği sorunlarıyla birlikte kadrini bilir bir çizgide değerlendirmemiz gerekiyor. Umarım cevap olmuştur.

• **O. Başkan** - Teşekkür ediyorum. Şimdi sayın konuşmacıların son cümlelerini alıyoruz sırasıyla.

• **Cemil Oktay** - Birincisi benden önceki konuşmacının belirttiği gibi gerçekten kültür konusunda kolay genellemelere gitmemekte

kültürü anlamak bakımından çok büyük yarar var.

İkincisi, yine Sayın Öğün'ün değindiği, ilk turda değindiği bir konu var, onun üzerinde maalesef duramadık, duramıyoruz, zaman yetmiyor. O da toplumun devletleşmesi, devletin toplumsallaşması. Bu modern toplumun son derece altan alta, derinden -bu tabir çok moda şimdi Türkiye'de- derinden totaliterleşmenin bir başka söylem biçimidir. Bunun üzerinde birlikte düşünmemiz gerekir diyorum.

En son olarak da, demokrasi maalesef evrensel bir olgu olarak vasatı, hatta bazen vasatın altını öne çıkartıyor. Yani yukarıyı vasata çekiyor, böyle bir şey var. Osmanlı "Nas ile istinasın alameti iflas" olduğunu söylardı. Yani bu iflasi yaşıyor demokrasiler. E, tamam yaşıyorsun da her konuda yaşatmamalı. Örneğin eğitimde mediokrasî olmamalı, sanatta olmamalı, oralarda taviz verilmemeli. Oralarda da eğer mediokrasîye doğru gidersek, vasata doğru gidersek iyi etmeyiz diye düşünüyorum.

Eğitimde kaliteyi aramak, nitelikli eğitime prim vermek demokrasiye karşı bir şey değildir diye düşünüyorum. Bunu yargıca da götürülebilirsin, gazeteciye de götürülebilirsin, yani reytinginiz fazla bir kanal diye spikerinizin bozuk bir Türkçe konuşması gerekmiyor. Güzel düzgün bir Türkçe konuşabilmelidir. Bu da nasıl? Kişisel özenlerle, kurumsal özenlerle olacak bir şey. Her şey gibi demokrasi de özen gerektiren bir rejim; belki en fazla özen gerektiren bir rejim. Çok teşekkür ederim.

• **Toktamış Ateş** - Efendim şimdi tabii Cemil'in söyledikleri bende çağrıştırdı, hep de söylerim onu zaten, çağrıştırmasa da söylerim. Churchill'in bir yaklaşımı var demokrasi konusunda, "Demokrasi, diyor, berbat bir rejimdir." Gerçekten iş eleştiriyse kalsa o kıyamet kadar eleştiririz demokrasiyi, ama diyor, devam ediyor "Rejimlerin en az berbat olanıdır." Gerçekten demokrasiyi istediğimiz kadar eleştirelim, daha iyi bir alternatifimiz yoktur. Demokrasinin ortaya çıkardığı sakıncalar gene demokrasinin kurum ve kuralları içinde çözümlenmelidir.

İlk konuşmamda siyasal kültürü vurgularken, demokrasinin alt yapısına olan etkisini ikinci turda ele alacağımı söylemişim ama, vakit maalesef hızlı aktı. Fakat şu kadarını söyleyeyim. Demokrasi öyle kolaycana geçilen bir rejim değil. Efendim biz demokrasiye geçiyoruz demekle bir toplum demokrasiye geçmiyor. Efendim biz demokraside yaşıyoruz demekle bir toplum demokraside yaşamı-

Toktamış Ateş

Gerçekten
demokrasiyi
istediğimiz
kadar
eleştirelim,
daha
iyi bir
alternatifimiz
yoktur.
Demokrasinin
ortaya
çıkardığı
sakıncalar
gene
demokrasinin
kurum ve
kuralları
içinde
çözümlemelidir

yor. Bunun bir alt yapısı var. Ha, şimdi bu alt yapıda neler var? Yüksek bir gelir var, demok-rasi yüksek geliri toplumların rejimi. Hani öyle 3 bin dolar civarında bir millî gelire demokra-siyi yaşatan işte bir Hindistan var, bir de Türki-ye var. Onun dışında demokrasinin, özgürlük-çü çoğulcu demokrasinin yaşadığı ülkelere bakın, fert başına düşen millî geliri yılda 10 bin dolar civarında olan ülkelerde başlıyor. Çünkü siyasetin tanımlarından biri toplumdaki kaynakların paylaşımı demokrasi içinde örgüt-lü olarak gerçekleşiyor. Eğer pasta küçükse, paylaşılacak ekmek, somun küçükse, bu pay-laşım hırçın oluyor, sert oluyor. Birinin bir lok-ma fazla alması, bir diğeri açlığına neden oluyor, birinin biraz daha fazla alması bir diğ-e-rini sefaletle götürebiliyor. O zaman insanlar birbirinin gözünü oyuyorlar. Ne demokrasinin aradığı hoşgörü ortamını, karşılıklı sevgiyi, saygıyı bulamıyoruz, zorlanıyoruz.

Ama Türkiye'de bizim bu konuda bir şan-sımız var. İşte biraz önce, ilk turda dile getirdi-ğim cumhuriyetin eğitim politikası, kültür politi-kası aşağıdan bir talep olmamasına rağmen, idealist bir kadronun yukarıdan aşağı verdiği, hak ve özgürlüklerin yarattığı siyasal kültür bu açığı kısmen kapatıyor. Ha, şimdi demokras-i-nin alt yapısında neler var? Gelir var, efendim eğitim var, bir zamanlar her sandığın başına koyacak 4 tane okuma yazma bilen adamımız yoktu, bugün artık öyle bir sorun yok. Efendim iletişim, ulaşım var, o konuda da sorunlarımız önemli ölçüde çözüldü. Ve nihayet örgütlü bir toplum. Yani dört unsur var demokrasinin alt yapısında. Gelir, eğitim, iletişim, ulaşım ve ör-gütlü toplum.

Eğer bugün Türkiye'de örgütlenmenin önündeki engeller kaldırılırsa, öyle umut edi-yorum ki demokrasimiz bütün namûsait koşul-lara rağmen, bugünkünden çok daha ileri ola-bilecek, çok daha rayına oturmuş bir demok-rasi olacak. Bugünlerin çok uzakta olmamasını temenni ediyorum ve sözümü burada noktalı-yorum Sayın Başkan.

• **Süleyman Seyfi Öğün** - Ben de sabırla-rı fazla zorlamadan çok kısa bir şeye değine-ceğim. Tabi ki öncelikle demokrasinin eleştiril-mesi, demokrasiyle yüzleşmek, demokrasiyi reddetmek için değildir. Tam tersine, onu da-ha sürdürülebilir bir demokrasi hâlinde tutabil-mek içindir. Demokrasiyi en kolay reddeden-ler, entelektüel kariyerlerinde demokrasiyi başlangıçta çok fetişleştirmiş kişilerdir, çok tu-haftır bu.

İkincisi; demokrasiyi daha sürdürülebilir kılmanın anahtarı, bana kalırsa, onun kamu-sal sonuçlarını hatırlamaktan geçiyor. Bugün Türkiye'deki demokrasi çok parsellenmiş, adacıklara ayrıştırılmış, her birinin içinde tuhaf iş ve işlemlerin takibatının yapıldığı bir de-mokrasidir. Demokrasiyi yeniden kamusal an-lamda değerlemenin, toparlamanın yolu ise, orada öncelikleri tartışmanın gündemini yarat-maktır.

Bugün önceliklerimizi Tanrı veya doğa vergisi, nasıl kabul ederseniz, doğa veya Tan-rı vergisi harikulâde vücutlara sahip olup, lâkin zihinsel, akli anlamda çok sorunlu mankenle-rin, eğri bacaklı, belki topa güzel vuruyorlar ama futbolcuların, detone sesli türkücülerin, şarkıcıların oluşturduğu bir Türkiye'de, önce-likleri bunların oluşturduğu bir Türkiye'de ka-musal meselelerimizi tartışmanın da imkânı yoktur. Yani yeniden kamusal meseleleri, yani herkesi ilgilendiren, Cemil Oktay Hocamın söylediği gibi, örneğin eğitim gibi, örneğin adalet gibi, örneğin sağlık gibi, çok önemli ha-yati vazgeçilmez meseleleri tartışabilmenin koşullarıyla birlikte demokrasiyi yeniden dü-şünmek, demokrasiyle yeniden yüzleşmek zannediyorum ki hayli ufuk açıcı olacaktır. Te-şekkür ederim.

• **O. Başkan** - Teşekkür ediyorum. Efen-dim "80 inci Yılda Siyasî Kültür ve Demokrasi" konulu panel burada sona erdi. Ben sayın ko-nuşmacılara huzurlarınızda çok teşekkür edi-yorum. Sizlere çok teşekkür ediyorum geldiği-niz için. Hepinize iyi akşamlar diliyorum.

*Süleyman Seyfi
Öğün*

**Bugün
önceliklerimizi
Tanrı
veya doğa
vergisini,
nasıl kabul
ederseniz,
harikulâde
vücutlara
sahip olup,
lâkin
zihinsel,
akli
anlamda
çok sorunlu
mankenlerin,
eğri bacaklı
futbolcuların,
detone
sesli
türkücülerin,
oluşturduğu
bir Türkiye'de,
kamusal
meselelerimizi
tartışmanın da
imkânı
yoktur**

prof. dr. ali özgüven

3 Mart 1931'de Hopa'da doğdu. İlk ve ortaokulu orada bitirdikten sonra İstanbul Pertevniyal Lisesi'ni ve İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'ni bitirmiştir. Askerlik görevini yedek subay olarak yaptıktan sonra 1959'da, İ.Ü. İktisat Fakültesi'nin "Genel İktisat ve İktisat Teorisi" kürsüsüne asistan olmuştur.

- 1963 yılında İktisat Doktoru ünvanını kazanmıştır.

- 1964 - 1966 arasında Fransa'da Doçentlik Tezi hazırlarken Sorbonne Üniversitesi'nde 2 yıl ekonometri derslerine devam etmiş ve sertifika almıştır.



- 1967'de Doçent olmuş.

- 1973'de Profesörlüğe yükseltilmiştir.

- 1971 yılında Gazetecilik Enstitüsünde Müdür Yardımcılığına bulunmuş, Fakülte Yönetim Kurullarında görev almıştır.

- 1975'de kurulan Bursa Üniversitesi'nin, İktisadî ve Sosyal Bilimler Fakültesi'nde iki dönem Dekanlık yapmıştır.

- 1975 - 1981 arasında Üniversitelerarası Kurul'da çalışmıştır. ABD ve Japonya'da bilimsel araştırmalar yapmıştır.

- Nihayet, 1969-1999 arasında hem Hava Harp Okulu'nda, hem Harp Akademilerinde sürekli dersler ve konferanslar vermiştir.

- 1981'de tekrar İstanbul Üniversitesi'ne dönmüş ve Dekan Yardımcılığı ile Ekonometri Bölüm Başkanlığı yapmıştır. Birçok seminer ve

panellere katılmıştır. 03.03.1998'de emekli olduktan sonra İstanbul Kültür Üniversitesi'nde görevine devam etmektedir. Fransızca ve İngilizce bilmektedir. Evli ve iki çocuk babasıdır.

YAYIMLAR

- 1- İktisat ders notları, teksir, İstanbul, 1969.
- 2- Sanayi ekonomisi ve politikası, teksir (Prof. Dr. Süleyman Barda ile), İstanbul 1970.
- 3- Makro ekonomi, teksir, İstanbul, 1973.
- 4- İktisadî sistemler, teksir, 1974, İstanbul.
- 5- Ortak pazar tarım politikası ve Türkiye Bursa Üniversitesi, 1982.
- 6- Tarım ekonomisi ve politikası, İstanbul, 1983.
- 7- İktisadî büyüme, iktisadî kalkınma, sosyal kalkınma, İstanbul, 1988.
- 8- İktisadî düşünceler - Doktrinler ve teoriler, İstanbul, 1992.
- 9- İktisat bilimine giriş, 7. Baskı, İstanbul, 1997.
- 10- Tarım ekonomisi ve Avrupa Birliği tarım politikası, İstanbul, 1997.

neoliberal iktisadi mali politikalar ve büyüme

Prof. Dr. Ali Özgüven'e armağan

2. gün

12 aralık 2003, sabah

oturum başkanı : Prof. Dr. Toker Dereli (İ.Ü. İktisat Fakültesi)
panelistler : Memduh Hacıoğlu
 Prof. Dr. Eser Karakaş (Bahçeşehir Üniversitesi)
 Prof. Dr. İzzettin Önder (İ.Ü. İktisat Fakültesi)
 Prof. Dr. Eriç Yeldan (Bilkent Üniversitesi)



Eser Karakaş - Memduh Hacıoğlu - Toker Dereli - İzzettin Önder - Eriç Yeldan

• **Hüseyin Ilgın (İFMC)** - "Cumhuriyet'in 80. Yılında Yurt ve Dünya" ana konusu üzerine plânlanan paneller dizisinin 2. gününe hoş geldiniz. Bildiğiniz gibi geleneksel olarak İktisatçılar Haftamızın her gününü bir değerli hocamıza armağan ediyoruz. Bugünkü ilk oturumumuzu da sevgili Hocamız Sayın Prof. Dr. Ali Özgüven'e armağan ediyoruz.

Şimdi ödülünü vermek üzere sevgili Hocamızı kürsüye davet ediyorum.

Hocamızın ödülünü vermek üzere Dekan Yardımcımız Prof. Dr. Sayın Abdülkadir Mercül Hocamızı davet ediyorum.

• **Abdülkadir Mercül** - Bu; bugüne kadarki yaşamım boyunca yaşadığım, tattığım şereflerin en büyüğü. Ben böyle bir duyguyu bu zamana kadar yaşamamıştım. Bu anı bana yaşattığı için nasıl şükredeceğimi bilemiyorum hem Tanrıma hem Hocama. Hocam çok özel bir insan, Üniversitemizde bize yalnız Hoca değil, aile olmuştur, bize örnek olmuştur, model bir insandır. Ahmet Güner Sayar Hocamızın tabiriyle prüten ahlak sahibi nadir insanlardan biridir günümüzde. Bu kadar pozitif düşünen, bu kadar olumlu, bu kadar veren, yetiştirme çaba-

sı yönünde bu kadar gayret sarf eden başka Hocalarımız da var; Yüksel Hocamız var, Feridun Hocamız var. Feridun Ergün Hocamız 86 yaşında, her hafta evine giderek Hocamla beraber ziyaret ediyoruz, hatırlarını soruyoruz, dinliyoruz, hâlâ öğreniyoruz. Hâlâ asistanlık duygusu ve ruhu içerisinde Ali Hocamız, ben eziliyorum, onun o gösterdiği saygı karşısında. Ben Ali Hocamızın Feridun Hocamıza gösterdiği o saygı, o asistan ruhu karşısında eziliyorum, ne yapacağımı şaşıyorum. O saygıyı, o nezaketi gösterememe endişesi içerisinde ne yapacağımı şaşıyorum. Anlatmam mümkün değil, 20 yıldır hocamla beraberiz, asistanlığımın ilk gününden beri, ben 1982 mezunuyum. Ben Hocamı iki hafta arayamasam, ikinci hafta "Kadir sesini duymadım, merak ettim" diye, yalnız asistan olarak değil, öğrencisi olarak değil, bizden kendisini sorumlu hissederek, bir aile büyüğü yakınlığı içerisinde arar, sorar, ilgilenir. Ali Hocamızın bilgisinden çok istifade ettik, çok iyi yetiştirdi, çok cömertçe bilgilerini bizle paylaştı, fakat onun ötesinde bir model insan, bir örnek insan olarak usta çırak, bir evlat yakınlığı içerisinde, bir aile bağı içerisinde üzerimizde emeği çok, hakkını ödeyemeyiz.

Abdülkadir Mercül

Ali Özgüven
 Hocamız,
 Ahmet
 Güner
 Sayar
 Hocamızın
 tabiriyle
 prüten
 ahlak
 sahibi
 nadir
 insanlardan
 biridir
 günümüzde

Hocam hakkınızı helâl ediniz, bunu ödememiz mümkün değil. Gerek Yüksel Hocam, gerek Ali Hocam 11 sene boyunca beni çıkarları olarak aralarına aldılar. Dantel dantel işlemler bizi, yanlarında derslere soktular, ne yapmamız gerektiği, nasıl anlatmamız gerektiği konusunda bize örnek oldular. Ben kelime bulamıyorum anlatmaya, ben en son asistanlarından biriyim Hocamın, ne diyeceğimi bilemiyorum. Yüksel Hocamızın Ruhu şad olsun, burada Ali Hocamın vesilesiyle Yüksel Hocamızı da anmak istiyorum. Kim bilir o neler söylardı. Çok yakındılar, hepimiz çok yakındık, "biz bir aileyiz" derlerdi, Yüksel Hoca, Ali Hoca, Erdoğan Hoca, Feridun Ergin aile büyüğümüzdü. Akın İlkin'i de rahmetle anıyoruz. Ali Hocamız Fakültesine de çok düşkündü, kurumsal yapı olarak Fakültesine olan vericiliği, sarfettiği emek ve enerji çok önemlidir. Bir de beni en çok etkileyen tabi, çok yakın olduğumuzdan dolayı biliyorum, Hocamızın Ailesine olan, annesine olan düşkünlüğüdür. Yüksel Hoca her zaman sitayişle bahsedirdi, anlatmak mümkün değil, yani örnek bir insan.

Böyle bir hocanın asistanı olduğum için çok mutluyum, bilginin de ötesinde çok şey öğrendim. Bilgi nedir ki, kitaplarda var, bizim Yüksel Hocamız öyle derdi. "Oğlum bilgi kitaplarda var, biz yetiştiririz, öğretiriz, önemli olan insanlığı öğretebilmek size" derdi. Ali Hocamız fazlasıyla bize örnek olmuştur, biz yerini dolduramayacağımız endişesi içerisindeyiz, lâıyk olamayacağımız endişesi içerisindeyiz. İnşallah utandırmayız, mahcup da olmayız, mahcup da etmemeye çalışacağız.

Söyleyebileceklerim bunlar.

- Ali Özgüven - Sayın Mercül'ün iltifatlarına sonsuz teşekkür ediyorum. Esasen bunlara lâıyk değilim. Ben evvela görevimi yapmaya çalıştım, çalışıyorum. O kadar ki benim neslim gelecek neslin örneği olduğu gibi, gelecek nesil bizi geçmelidir. Ondan sonra gelenler de onları geçmeli ki, ekonomide bir ilerleme, büyüme, kalkınma olsun. Bu nedenle bizim yetiştiğimiz dönemlerle bugünkü dönem arasında büyük bir fark vardır ve bugünkü dönem de gelecek dönemlerin örneğini teşkil edecektir.

Efendim, önce böyle bir mutlu günü bize bahşeden İktisat Fakültesi Mezunlar Cemiyeti Sayın Başkanı Alpay Biber'e, mesai arkadaşlarına ve personeline sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Aynı şekilde işi gücü olduğu hâlde buraya gelen değerli meslektaşlarım, yine dersi oldu-

ğu hâlde buraya gelen sevgili öğrencilerime de sonsuz teşekkürlerimi, şükranlarımı sunuyorum.

Aynı şekilde daha önce feyz aldığım, eserlerinden, kitaplarından yararlandığım merhum hocalarımı huzurunuzda yâd eder, rahmetler dilerim nur içinde yatsınlar.

Yine hayatta olup buraya gelemeyen; yayınlarından, kitaplarından, seminerlerinden hocalarımıza da sonsuz şükranlarımı bir borç bilirim, kabul buyursunlar.

Bu bakımdan bir insanın yetişmesi tek başına mümkün değil, çevreyle, aileyle, kolektif olarak futbol oynayanlar gibi birbirimizi desteklemek zorundayız. Efendim, 1959 yılından itibaren şöyle bir ufkumuza bakınca, 45 yıl geçmiş oluyor. Sevgili Erdoğan'la dedik ki "Ya emekli olana kadar daha çok var", bir de baktık ki zaman akıyor. O hâlde ne edindim değerli arkadaşlarım, sevgili öğrencilerim? Zamanın çabuk geçtiğini, aktığını, hatta bir fıkra aklıma geldi, izin verirsiniz.

İdris bakmış ki, Temel sabah sabah kuyudan kovayla su çekiyor, sonra tekrar kuyuya döküyor. Ne yapıyorsun demiş, görmüyor musun demiş işte, su çekiyorum, döküyorum. Amacın ne? Ne kadar suyun olduğunu anlamak istiyorum demiş.

Şimdi ne oluyor bu zaman içinde değerli meslektaşlarım, sevgili öğrencilerim? İnsanlar bazen kuyu kazar gibi kazıyor, içine giriyor; birçok olaydan çıkamıyor. Sanıyoruz ki, bu böyledir. Hayır. Öğrendim ki, akıl bile bazen bizi gerçeğe götürmüyor. Sonra kimin aklını kabul edeceğiz bu zaman içinde? Akıl yolu birdir, acaba öyle mi? Eğer öyleyse, neden her kafadan bir ses çıkıyor, herkesin kendine göre akli vardır deniyor. E, o zaman atasözleri de bizi yanıltıyor bir bakıma. "Akıl yolu birdir", "herkesin akli vardır". Hangisi doğru?

Bakıyoruz siyasî partilerimize, ortak bir menfaate dayanan işlerde akıl birliğine varılmıyor, her parti bir şey söylüyor, hangisi doğru? Veya başka bir olayda, Anayasa Mahkemesi'nin verdiği bir kararda çeşitli fikirler ortaya çıkıyor, çeşitli açıklamalar yapılıyor. Hangisinin akli bunu gerçekten izah ediyor? Bilemiyoruz. Kim haklı? O hâlde şöyle bir kanaate vardım bu konuda. Acaba diyorum akıl çıkara dayanan bir yol mu, herkesin akli onu menfaatlerine götüren bir yöntem mi? Eğer ben kısa yolu seçmişsem zamandan kazanmak, erken eve gitmek amacını taşıyorum. Aklim benim bu yönde işliyor. Anlamış değilim.

Ali Özgüven

İnsanlar
bazen
kuyu
kazar
gibi
kazıyor,

içine
giriyor;
birçok
olaydan
çıkamıyor.

Sanıyoruz ki,
bu

böyledir.

Hayır.

Öğrendim ki,

akıl

bile

bazen

bizi

gerçeğe

götüremiyor

E, şimdi atasözlerinde de çelişki var iktisatta olduğu gibi. Meselâ "Üzümlü ye bağını sorma". Güzel. Öbür taraftan da deniyor ki, "Aza razı ol, çoğu reddet" değil mi? Evet, "Aza karar çoğu zarar". Bakın hangisi doğru? Bilemiyoruz.

İktisatta da böyle tabi, söylemeye gerek yok. Tamamen tezatlarda içindeyiz. Böyle olunca da iktisadî konuların çözümü zorlaşıyor. Bir de politika kelimesi var. Politika kelimesiyle ilgili bir anekdottan bahsedeceğim izin verirseniz.

Jean-Baptiste Say Fransız liberal ekolünün kurucusu, Smith'ten bile daha liberal. 19 yaşında sanayileşen İngiltere'ye gidiyor, sanayileşen İngiltere'de fabrikaları dolaşıyor, buharlı makinelerin karşısında bir çocuk gibi heyecanlanıyor, yurda dönüyor. O zamanlar Napoleon Bonaparte'ın Avrupa'yı kasıp kavurduğu bir dönem, müdahaleci bir ekonomi izliyor. Say; Smith'in görüşlerini Fransa'da uygulamak istiyor ve 1803 yılında iktisat kitabını neşrediyor. Tamamen liberal.

Bu kitap Fransa'da, hükümetin içinde, büyük yankı uyandırıyor. Bu yankı karşısında Napoleon Bonaparte Say'ı çağırıyor, diyor ki bir iktisatçının görevi, hükümetin aldığı kararları desteklemektir, böyle olmalıdır. Sen bu kitabı piyasadan çek, sana istediğin mevkide bir paralı iş veririm diyor. Parayı ihtiyacı olan Say bu parlak teklifi reddediyor. Diyor ki yazılarımda, Napoleon Bonaparte Saint Helen'e sürüldü, sebebi askerî değil iktisadîdir diyor. Çünkü diyor politikayı iktisat kelimesinin önüne koydu. Doğrusu diyor politika kelimesini iktisadın arkasına yerleştirilmesidir, yani, iktisat politikası.

Bu politika bir talihsizliğin eseri bize göre. Ne demek bu? Çünkü hiçbir bilimde politika yok. Müzik politikası, matematik politikası, tıp politikası var mı değerli arkadaşlar? İktisatta var. Bunu da kötü kullanırsak neler olamaz. Hani demin dediğim akıl yöntemiyle bir türlü sonuca varamıyoruz. Kimin aklını uygulayacağız?

İkinci olarak arkadaşlar, çalışmak üzerinde durdum. Çalıştıkça cahilleştiğimi gördüm. Bir tabiriyle, kuyuyu kazdıkça içine düşünüyorum, kuyu büyüyor. Temel'in su çekip boşaltması gibi, kuyu büyüyor. Peki ne yapmam lazım? Benden öncekileri bilmek, ne söylendiğini anlamak. Eğer bunları yapmazsak, yenilik getiremeyiz kanaatine vardım. Çünkü bakıyoruz ki, bizim dediğimizi 300 sene, 500 sene evvel söylemişler, Konfüçyus söylemiş.

Onun için son sınıflarda iktisadî doktrinler okutuyoruz, nedir amacımız bunda? Acaba bugün söylenenler söylenmiş mi, nasıl ele alınmış, ne gelmiş bugüne kadar, hangileri söylenmiyor? Bunları öğretiyoruz. Bu nedenle bundan da fazla bir şey öğrenemedik, yani kuyu büyüyor, okudukça cahilleşiyoruz. Eğer her şeyi biliyoruz dersek, o zaman öğrenilecek bir şey kalmıyor, hepsi bitmiş oluyor.

Jean-Baptiste Say o dönemde bu kitabının da etkisiyle medenî cesaret kavramının doğmasına yol açtı. Nedir medenî cesaret? Diyor ki yazılarında, hayattan bekladıklarımızı, mevkilerdeki sosyal avantajlarımızı, hatta rütbelerimiz terk etmek lâzım diyor. Eğer bunu yapabilirsek diyor ülke biraz kurtulabilir, yani fedakârlık bekliyor. Bu nedenle ahlâk üzerinde duruyorlar. Mevlâna ne diyordu, "Öyle insanlar gördüm ki üzerinde elbisesi yok, öyle elbiseler gördüm ki içinde insan yok."

Bir de Atatürk'ten bir örnek vereceğim izin verirseniz. "1 kuruş sorunu" diye dillere destandır. 1925 yılında Tayyare Cemiyeti kuruluyor, her yıl genel kurulda hesap soruluyor. İnönü gidiyor bu defa, Atatürk köşkte. İnönü öğleye kadar dönmüyor. Atatürk: "Ya bir gidin bakın, ne oldu, İnönü gelmedi." Diyor. Yaverleri bakıp geliyor, henüz hesaplar bitmemiş, bitince hemen gelecek. Saat 17'ye doğru İnönü geliyor. Atatürk: "Ne oldu diyor?" diyor. İnönü: "1 kuruşun hesabını muhasebeye bulamadık". Peki sonra buldunuz mu? Bulduk diyor. Çok iyi diyor Atatürk, çünkü diyor halk o 1 kuruşu yarın 40 kuruş, 40 kuruşu 400 kuruş yapar. Çok iyi ettiniz, yarın topluma bakamazdık diyor. Düşünebiliyor musunuz arkadaşlar, daha çok örnekleri var.

Efendim, daha vaktinizi almak istemiyorum. Bu panelde görev alan arkadaşlarıma teşekkür ediyorum ve buraya gelen dinleyicilere ne kadar teşekkür etsem azdır.

Hepinizi sonsuz sevgiyle saygıyla selamlıyorum arkadaşlar.

• **O. Başkanı** - Değerli İktisat Fakültesi mezunları, değerli meslektaşlarımız; benim görevim bu paneli yönetmek. Panele katılacak olan meslektaşlarımızı buraya davet etmek istiyorum.

Ben açılışı yaparken bir kere daha İktisat Fakültesi Mezunlar Cemiyeti'mize bu etkinliği böyle başarılı şekilde devam ettirmesinden dolayı teşekkür etmek istiyorum, kendilerini kutlamak istiyorum. Gerçekten Cemiyetimiz ve onun Sayın Başkanı'nın çabası her türlü övgü-

Ali Özgüven

Jean-Baptiste Say
o dönemde
bu kitabının da
etkisiyle
medenî
cesaret
kavramının
doğmasına
yol açtı.
Nedir
medenî
cesaret?

ye değer. Gönül ister ki sizler, -çoğunluk öğrencilerden oluştuğu için, öğrencilerimiz- Cemi-yet'le olan ilişkileri hem öğrenciyken, hem me-zun olduktan sonra daima canlı tutarlar. Cemi-yetimiz toplumumuzda İktisat Fakültesi imajını yaşatan, onun adını duyuran bir örgüt duru-munda. Gönül şunu ayrıca ister, bazı kuruluş-lar kişilerle kaim, bir kişi çok başarılı olunca o kuruluşu götürüyor, yüceltiyor, fakat kişi gittik-ten sonra demek veya örgüt geriliyor. İnşallah bu böyle olmaz; çünkü bu derneğin başarılı şe-kilde faaliyetlerini sürdürmesinde Sayın Alpaz Biber'in çok önemli bir yeri vardır, fonksiyonu vardır. Ben bunu dekanlığım sırasında da ya-kından izlemek fırsatını buldum. O bize destek oldu, biz ona yeterince belki destek olamadık.

Bugünkü panelimizin konusu neolibera-lizm, Ali Bey de konuşurken değindi, hakika-ten bu bilimsel teorilerde, iktisat politikalarında böyle bir devrevi "cycle" var. Bir zamanların birtakım görüşleri belki hiç değişmeden, ba-zen de ufak tefek değişikliklerle 100 sene, 200 sene sonra gene moda oluyor, fakat bu dönü-şüm durmuyor, durmayacaktır da. Devamlı tezler, antitezler yaratılacak ve yeni arayışlar, eski dönemlerde geçerli olmuş teorileri, mo-delleri gündeme getirecektir.

Geçen gün elimize bir doktora tezi geçti, benim konumla ilgili, yani sosyal politika, sos-yal hukuk konusunda yazılmış bir çalışmaydı, kıymetli bir çalışmaydı ve de çok da ayrıntılı, kalın bir tezd. Sosyal refah devletinin küresel-leşme döneminde geçirdiği dönüşümü inceli-yordu. Birçok jüri üyesi bazı şeylere takıldı. Bunlardan birisi liberalizm, neoliberalizm, son-ra sol neoliberalizm kavramlarıydı. Aradaki farklar çok açığa kavuşmadığı için bu adaya kavramlar açısından düzeltme verdik. Bunları en azından açıklığa kavuştur dedik.

Umarım bu panelde neoliberal iktisadî ve malî politikalarla büyüme açıklığa kavuşacak-tır, önemli katkılar dinleyeceğiz. Her bir ko-nuşmacıya söylediğim gibi 20'şer dakika veri-yorum. Sıraya göre hareket ediyoruz. Önce siz buyurunuz Sayın Memduh Bey.

• **Memduh Hacıoğlu** - Teşekkür ederim Sayın Başkan. Ben neoliberal iktisadî politika-ların değerlendirilmesini bir akademisyen sıfa-tıyla yapmayacağım, çünkü öyle bir sıfatı taşı-mıyorum. Daha ziyade piyasa adamı, biraz da genç bir politikacı olarak yapmaya çalışaca-ğım.

Liberal ekonomiler bildiğim kadarıyla dün-yada 19 uncu yüzyılın sonunda sömürgecilik

adıyla birlikte anımsandı, fakat 20 inci yüzyıla girdiğimizde, özellikle 1 inci Dünya Harbi'nden sonra başlamak üzere daha ziyade ekonomi-de devletin ve hükümetlerin müdahaleci rolü-nün ortaya çıktığı bir dönem başladı. Bu dö-nemde hakikaten ekonomik büyümenin mut-lak surette kamu harcamalarıyla birlikte adlan-dırıldığı bir döneme girildi. Bu dönem takriben bütün dünyada, yani sol da olsa, sağ da olsa her türlü iktisadî sistemlerin uygulandığı bir dönem oldu. Netice itibarıyla, hükümetlerin ekonomiye müdahale ettiği ve ekonomik bü-yümenin de kamu harcamaları yoluyla yapıldı-ğı bir dönem yaşandı. Bu ne zamana kadar sürdü? 1979 yılında İngiltere'ye bir bayan Başbakan oldu, Margaret Thatcher. Geldi, İn-giltere'deki ekonomiyi büyük bir balyoz vuru-şuyla darmadağın etti, sendikalarla başla-dı, kamu düzeninden çıktı, arkadan bir süre sonra Amerika'da Ronald Reagan başkan ol-du ve bundan sonra da tüm dünyada bu neoli-beral iktisadî politikaların uygulandığı bir dö-nem açıldı.

1980 yılına kadar; klasik iktisat teorilerine göre yapılan uygulamalarda piyasaların iyi ge-lişmediği, piyasaların gelişmesinin önündeki en büyük engelinin devletin ekonomideki rolü olduğu, hükümetlerin ekonomiye müdahalesi ve devletin kamu harcamaları yapabilmek için yüksek vergiler toplayıp, bu vergilerle de top-luma zulüm ettiği varsayımları vardı. Ve bu bir siyasi söylem olarak da ortaya çıkmaya başla-dı. Başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere İngiltere'yle birlikte bütün dünyada bu-nun tam tersi bir model tartışılmaya başlandı. Küçük devlet, daha az, sadece gerekli harca-maların yapılabileceği kadar vergi, ve piyasa-nın temel oyuncu olduğu, piyasaların çok ra-hat işlediği bir iktisadî sisteme doğru kaymak anlamında bir yeni model çıktı. Bu modelin adına daha sonraları "American Business Mo-del" denmeye başladı, yani Amerikan iş mo-deli olarak adlandırılmaya başladı.

Burada tekrar söyleyecek olursam, daha ziyade ekonomik hayatımızı kişisel çıkarları-mız doğrultusunda yönlendiriyoruz. Pazar en önemli unsur, yani pazar radikalizmi diye bir kavram oraya çıktı. Pazar ekonomisinin ser-beştçe işletilmesi konusunda her türlü engelin ortadan kaldırılması ve bununla alakalı da hiç-bir siyasi ve sosyal müdahalenin yapılmaması şeklinde ortaya kondu.

Devletin ekonomideki rolü ne olacaktı? Baktığımızda, sadece ve sadece mülkiyet hak-ları ve bununla ilişkin kontratları güvence al-

Memduh

Hacıoğlu

**Ekonomik
hayatımızı
kişisel**

**çıklarımızı
doğrultusunda
yönlendiriyoruz.**

Pazar

en önemli

unsur,

yani

pazar

radikalizmi

diye

bir kavram

oraya

çıktı

mak devletin görevi olarak adlandırıldı. Hükümetler hiçbir şekilde mal ve hizmet üretiminde ve tedarikinde bulunamayacaklardı, yani böyle bir kavram da ortaya kondu.

Ve tekrar ediyorum, minimal devlet için asgarî ölçüde vergi oranlarının konulması ve vergi tahsilatının yapılması istendi. Bu politikaların devreye girdiği 1990'lı yıllarda Amerika Birleşik Devletleri'nde çok büyük bir ekonomik gelişme ortaya çıktı. Bu büyük gelişmede yeni global pazarlar, Amerika Birleşik Devletleri tarafından keşfedilmeye başlandı. Bir baktık ki, hemen hemen dünyanın her tarafından mal ve hizmetin Amerika'ya aktığı ve Amerikan sermayesinin dünyanın her tarafına bir şekilde ulaştığı ve bir sürü üretimin Amerika için veya bütün dünya için yapıldığı yeni bir dönem ortaya çıkmaya başladı.

Bu tabî Amerikan borsalarında da kendini gösterdi. Çok hızlı bir yükseliş, çok hızlı bir büyüme ve insanlarda borsada alım satım yapma hevesinin aşırı miktarda artması gündeme geldi.

Takriben sanıyorum 1996 yılında Alan Greenspan, Amerikan Federal Rezervin başı, bir uyarıda bulundu, bu borsalar aşırı şişti buna dikkat edelim şeklinde. Bu uyarı çok fazla kaale alınmadı o zamanlar, fakat takriben Mart 2000 yılına doğru borsalar çökmeye başladı.

Aynı zamanda da 1999'da Seattle'deki bir toplantıda dünyanın bu sisteme karşı ilk reaksiyonları ortaya çıkmaya başladı. Seattle'de hakikaten küreselleşme ve neoliberal politikalarla karşı çok büyük bir direnç ortaya çıktı. Bu dirençle birlikte bu yeni politikaların sorgulanmaya başladığı bir döneme girdik.

Şimdi baktığınızda Avrupa, bu politikaları uygulamada gecikti. Nasıl gecikti? Bir kere çok utangaç davrandı, yani Avrupa daha ziyade sosyal devlet yani ağır basan bir ülkeler topluluğu. Avrupalı sosyal devlet kimliğinden kendini sıyırmak istemedi. Ne zamana kadar? O da takriben 2000 Lizbon toplantısına kadar. 2000 Lizbon toplantısında Avrupa Birliği ülkeleri yeni liberal ekonomik politikaları uygulama konusunda bir karar aldılar, fakat yine bir miktar sosyal devletin de korunacağı ortaya kondu. Yani yeni politikalarla uyum sağlayıp sağlamama konusundaki büyük tereddütlerden sonra bir miktar ödün verildiği ortaya çıktı.

Bir de bu politikaların uygulamasında "Washington Konsensüsü" diye bir olay var. 1990'larda IMF ve Dünya Bankası bu yeni politikaların yaşama geçmesinde en önemli uy-

gulayıcı kurumlar oldular. Bu kurumlar; özelleştirme, malî piyasaların açılması ve serbestleştirilmesi, sermayenin serbestçe dolaştırılması, dolaşımının sağlanması ve bunların güvence altına alınması için ülkelere, özellikle gelişmekte olan ülkelere sıkı para ve malî politikaların uygulanması konusunda, onlara sunulan yapısal reformların uygulanması şeklinde bir görev aldılar.

Şimdi bu görevler önemli; özelleştirme, malî piyasalarını açma, bunları serbest hâle getirme, sermayenin serbestçe dolaşmasının sağlanması ve bunların güvencesi olarak da sıkı para ve malî politikaların uygulanması. Peki ama neden sıkı para ve malîye politikası politikası?

Bunu konuşmamın biraz ilerisinde Türkiye konusuna geldiğimde açmak isteyeceğim.

Yeni global pazarlar, politik sistemde getirilen yeni düzenlemeleri de sağladı, yani yapısal reformlarda bunlar da ortaya kondu. Ulusların tabî kendi özgürlüklerinden, özellikle iktisadî özgürlüklerinden ödün verdiği bir dönem açıldı. Bunu bir şekilde global kültürle de zenginleştirdiler, yani sistemin hem global pazarlara açılması, hem de global bir kültürün ortaya çıkarılması açısından da bir çaba gösterildi. Bunu uluslararası medyalar kanalıyla da çok rahat görmekteyiz.

Şimdi baktığımızda, başarılı birkaç uygulamaya da işaret etmek istiyorum. Örneğin 2000 yılında British Telecom GSM lisansını o dönemde 23,5 milyar Sterline Vodafone'a satmıştı. Onun arkasından Almanlar'ın GSM'i takriben 40 milyar Mark civarında bir satışla gerçekleştirdi. Bunlar global piyasaların çok büyüyeceği ve insanların hakikaten büyük kıymetlerle büyük işler yapıp, global ticaretin ve global ekonominin çok inanılmaz rakamlara ulaşacağı bir döneme girdiğimizin işaretlerini verdi.

Bunun yanında çok yüksek bedellerle yapılan şirket birleşmelerini gördük, dünyada heyecan verici bir dönem açılmıştı. Ama bakıldığında Enron'la birlikte başlayan New York Borsası'ndaki çöküntülerden sonra kazın ayağının böyle olmadığı ortaya çıkmaya başladı ve bu yeni neoliberal sistem sorgulanmaya başlandı.

Şimdi geline nokta baktığımızda, 1980-2000 yılı arasındaki araştırmaya göre, 458 dünya insanı şu anda dünya nüfusunun yüzde 50'si kadar bir servete sahip ve bu servette en büyük artış 1980-2000 yılları arasında oldu.

Memduh

Hacıoğlu

Minimal devlet için asgarî ölçüde vergi oranlarının konulması ve vergi tahsilatının yapılması istendi. Bu politikaların devreye girdiği 1990'lı yıllarda ABD'de çok büyük bir ekonomik gelişme ortaya çıktı

Takriben 2 milyar insanın günlük geliri 2 doların altında, takriben 2.8 milyar insanın günlük geliri 3 doların altında. Bu rakamlar bize, son 20-23 yıldır uygulanan yeni sistemin; küreselleşme olarak adlandırılan global ekonomik sistemin belli ülkelere getirdikleriyle belli ülkelerden götördüklerinin tartışıldığı bir dönemi açtı.

Ben şimdi buradan Türkiye'ye gelmek istiyorum.

Türkiye biliyorsunuz 1980 yılında Özal döneminin başlamasıyla birlikte ekonomisini dışa açtı. 1980-1990 yılları arasında, 1989 yılına kadar diyelim, dışa açık büyümeyi ve yatırımları teşvik eden bir sistem başarılı bir şekilde uygulandı; bunu kabul etmemiz lazım. Yani 1980-1989 yılları arasında Türkiye ekonomisi sağlıklı ve iyi bir şekilde büyüdü. 1989 yılında, ki Margaret Thatcher'ın gelişimiyle çakışıyor, bir baktık ki bizim 41 sayılı Türk Parasının Kıymetini Koruma Kanunu'nun uygulanmasından vazgeçildi. Yani Türkiye'ye her türlü sermaye hareketinin serbestçe girip serbestçe çıkması sağlandı. Onun arkasından çok kısa bir süre sonra o zamanın Merkez Bankası dedi ki, bundan sonra Türk Lirası'na uyguladığım faiz politikasını değiştiriyorum, Türk Lirası'na gerekli istikrarı sağlamak için elimdeki en büyük silahı, faizi kullanacağım dedi. Faizleri önemli oranlarda artırdılar ve ondan sonra Türkiye'de kuvvetli Türk Lirası'na karşı zayıf döviz, yani güçlenen bir Türk Lirası ve zayıflayan döviz rakamlarıyla karşı karşıya geldik. Hangi bedelle? Türk Lirası'na ödenen çok yüksek reel faizler bedeliyle.

1989 yılında bu yeni politika uygulamaya başladığında kamu kesiminin iç ve dış borç tutarı takriben 30 milyar dolar civarındaydı. Bugün geline nokta sanıyorum 280 milyar dolar civarında iç ve dış borç tutarımız.

1989-2002 yılı arasında baktığımızda Türkiye'deki ekonomik büyümenin çok sağlıklı olduğunu, birkaç kriz üst üste geçirdiğimizi, krizlerin "cycle"nın küçüldüğünü, yani 10 yılda bir olan krizlerin 2-3 yılda bir olmaya başladığını görüyoruz. Yani gördüğümüz kadarıyla bu reçete bize pek uymadı gibi görünüyor.

Şimdi 280 milyar borç yaptık da, acaba bu borcu nerelere harcadık diye baktığımızda, orada da bazı çarpıklıklar ortaya çıkıyor. Türkiye bu dönemde çok büyük yapısal yatırımlar yapmadı, sanayimizde büyük bir hamle olmadı, tam tersine sanayideki yatırım hızı aşağı indi ve Türkiye şu anda sanayii kuruluşları

açısından hemen hemen kapasiteleri doyma noktasına gelmiş, teknolojileri biraz daha eskimiş ve dünyayla rekabet edebilme gücünü de bir hayli zayıflatmış durumda.

Bir miktar askerî harcamamız oldu; çünkü Güneydoğu'da verilen mücadelede epey paramız gitti. Onun arkasından baktık bankacılık kesimi sağolsun 40-50 milyar dolarımızı onlar bir şekilde hiç ettiler. Böyle bakıldığında boşa geçmiş bir 10-13 yılı çok rahat görebiliyoruz.

Şimdi tabii o 458 zengin insanın arasında bizim vatandaşlarımız da vardır. Belirgin olarak gördüğümüz bir kere Türkiye'deki gelir dağılımının dünyadaki trendin belki daha da üstünde çok hızlı bir şekilde bozulduğunu görüyoruz. Orta sınıfın hemen hemen ortadan kalktığını görüyoruz. Şu anda yüzde 20'lerin altına inen bir enflasyon var. Bunu neyle indirdik diye baktığımızda reel anlamda kırsal kesimin geliri düşmüş, reel anlamda çalışanın ücretlerinin miktarı düşmüş, bununla birlikte tabii esnaf da bu insanlarla alışveriş yaptığına göre onların da geliri düşmüş durumdadır. Yani genelde bir reel gelir düşüşü ve reel talep düşüşüyle birlikte bu noktalara geldik. Kalıcı mı? Hayır değil, çünkü hakikaten kuruyan bir ağaca benziyor Türkiye ekonomisi. Bunun bir şekilde tekrar yeniden yeşertilmesi lazım.

Bu neoliberal iktisadî politikaların bize bu konuda pek yardımcı olacağı inancında da değilim.

Türkiye ne yapıp yapıp verimli bir üretim politikasına dönmek zorundadır. Bu ne demektir? Bugün ihracatımız 50 milyar doları geçecek diyoruz, çok güzel, ama ithalatımız da 70 milyar doları geçiyor. Yani arada 20 milyar dolar bir dış ticaret açığımız var. Şimdi bu dış ticaret açığının verilmesinin bir iki önemli unsuru var. 20 milyar dolar daha fazla mal ithal etmek demek, 20 milyar dolarlık bir üretimden yaratılan katma değeri birilerine sunuyorsunuz demek. Bunu niye yapıyorsunuz? Çünkü kendi ülkemizde üretemiyoruz. Şimdi 20 milyar dolarlık bir üretimin bir iş gücü kaybı var her şeyden önce, onun herhalde bir kâr kaybı var, ayrıca Türkiye'nin hakikaten çok büyük bir döviz ihtiyacı var, yani bütün bunları kaybederek gidiyoruz. Niye bunu yapıyoruz? Türkiye'deki hammadde, yarı mamul, ara malları dünyayla rekabet edecek güçte değil. Neden? Bu yeni uygulanan neoliberal sistemden dolayı. Şimdi buna bu şekilde devam etmek mi doğru, yoksa Türkiye'nin tekrar kendi öz kaynaklarına dönüp, kendi öz kaynaklarını dünyayla reka-

*Memduh
Hacıoğlu*

**Türkiye'deki
gelir
dağılımının
dünyadaki
trendin
belki
daha da
üstünde,
çok hızlı
bir şekilde
bozulduğunu
görüyoruz**

bet edebilir kaliteye getirmek mi doğru olanı. Sanıyorum bu ikincisi doğru ve bunu yapmakta da gecikmiş durumdayız gördüğüm kadarıyla.

Hâlen Türkiye'de bu neoliberal sistemi savunan çok güçlü bir medyamız var, güçlü bir malî kesimimiz var. Çünkü onların işine gelen bir sistem bu. Çok rahat para kazandılar, çok rahat para batırdılar, çok rahat harcama yaptılar, çok rahat riskler aldılar, çok rahat da Türkiye'nin başını belâya soktular, ama Türkiye'de üreten kesim de çok çekti maalesef bundan dolayı.

Şimdi bunun sanıyorum sonuna gelindi, yani bu yolun daha fazla ileriye götürülecek bir hâli yok. Bundan sonra Türkiye'nin hakikaten üretim politikalarına dönüşünün sağlanması ve mutlak surette dış ticaret açığı değil, dış ticaret fazlası veren bir ülke kimliğine kavuşması lâzım. Ancak bu şekilde Türkiye'yi sağlıklı bir büyüme ortamına getirebiliriz inandırıyorum.

Ben sözlerime burada son vermek istiyorum. Teşekkür ederim efendim.

• **O. Başkan** - Çok teşekkürler efendim.

Şimdi sözü gene buradaki sıraya göre Sayın Eser Karakaş'a veriyoruz.

• **Eser Karakaş** - Teşekkür ederim Hocam. Ben İktisat Fakültesi mezunu değilim ama, 1982'den 1999'a kadar, 17 sene çalıştım bu kurumda, yani bu kurumun benim hayatımda çok önemli bir yeri var. Dolayısıyla, burada olmaktan çok mutluyum, ayrıca Sayın Özgüven'e armağan edilen bir panelde konuşmacı olmak benim için büyük bir şeref. Çok teşekkür ediyorum.

Neoliberalizm sorunlu bir kavram, yani henüz daha iyi tanımlanmamış, çerçevesi çok iyi çizilmemiş, net olmayan bir kavram, teorik alt yapısı çok net değil. Dolayısıyla, üzerinde konuşurken çok dikkatli olunması gerekiyor, özünde bir iktisat teorisi değil, bir politik felsefe. Dolayısıyla, politik felsefeden bahsedeceksek, daha da dikkatli olmak gerekiyor.

Dediğim gibi iyi tanımlanmış bir şey değil, zaten neoliberal sıfatını, daha çok bu düşünceye karşı olanlar yoğun olarak kullanıyorlar, kendine neoliberalim diyen çok az iktisatçı ve siyasetçi var dünyada. Haklılar da bir anlamda, dediğim gibi neoliberalizm net tanımlanmış bir şey değil çünkü. Bir siyasal bacağı var, bir de tabî ekonomik ayağı var. Siyasal bacağı geleneksel liberal doktrinden çok farklı bir şey değil, yani o konuda zaten yeni bir şey

getirmiyor neoliberal düşünce. Geleneksel liberal doktrin, siyaseten bireyi ve sivil politikayı, bireysel hak ve özgürlükleri ön plâna çıkarıyor, yani bugün üzerinde fazla söylenecek bir şey yok.

John Ronz'a neoliberal demek ne kadar mümkün bilinmez ama; sosyal adalet alanında geçen sene vefat eden John Ronz'un getirdiği bir şeyler var. Dediğim gibi bu kavram oturmadığı için, kimi nereye koyacağınızı da zorlaştırıyorsunuz. Ama sosyal adalet konusunda neoliberal doktrinde Ronz ve onu izleyenler tarafından bir açılım sağlanıyor.

Neoliberal düşüncenin iktisat teorisi ayağı da aslında özünde neoklasik iktisattan başka bir şey değil. Yani daha farklı bir teorik alt yapısı yok neoklasik iktisat dışında.

Fakat neoliberal politikalar konusu dendiği zaman tabî bir miktar iktisat teorisiyle bunu ilişkilendirmemiz gerekiyor. Bu politikalar kendi düşünsel kaynağını nereden buluyorlar? Şimdi iktisat teorisi benim alanım değil, burada hocalarımın yanında böyle bir şeyi konuşmak zor, hele Sayın Özgüven'in yanında.

Yani klasik ve neoklasik iktisat arasında hem bir süreklilik var, ama aynı zamanda bir kopuş da var. Hangisi daha ön plânda? Klasik iktisattan neoklasik iktisada geçerken, süreklilik mi ön plândadır, kopuş mu ön plândadır ayrı bir tartışma, burada tabî bunu yapmak istemiyorum.

Benzer bir analogi, yani klasik ve neoklasik iktisat arasındaki bu süreklilik ve kopuş analogisi belki bir miktar neoklasik iktisatla neoliberal iktisat diyemiyorum tabî, neoliberal yaklaşımlar arasında da belki bir miktar mümkün. Şöyle yapmaya çalışılıyor, iktisadın iki temel kavramsal kategorisine, kaynak dağılımı ve bölüşüm meselelerine bakarken, neoklasik iktisattan neoliberal politikalara geçerken bir kopuş var. Tabî dediğim gibi, çok ciddi bir süreklilik var teorik bazda neoklasik iktisadın bir devamı olarak.

Ama kopuş şurada gerçekleşiyor kanımca. Kaynak dağılım süreci ki, neo liberal politikalar piyasanın temel görevini üretim ve kaynak dağılımı olarak tanımlıyorlar. Neo liberal yaklaşım üretim ve kaynak dağılımı fonksiyonunu tümüyle piyasaya yüklüyor, bölüşüm alanını oradan çekiyor. Neoklasik iktisat başka fonksiyonlar da yüklüyor piyasaya, çünkü sizler de en az benim kadar biliyorsunuz, neoklasik iktisatta kaynak dağılım mekanizmalarıyla bölüşüm iç içe geçmiş vaziyette, yani

Memduh

Hacıoğlu

Türkiye'nin
üretim
politikalarına
dönüşünün
sağlanması ve
mutlak
surette
dış ticaret
açığı değil,
dış ticaret
fazlası
veren
bir ülke
kimliğine
kavuşması
lâzım



Eser Karakaş

kaynak dağılımından bağımsız bir bölüşüm düşünülüyor neoklasik iktisatta. Üstelik bunun teorik açıdan yanlışlığı 1960'larda ortaya çıkıyor. Ama bu konuda çok önemli bir teorik açılım gelmemiş neoklasik iktisadın içinde. Yani neoklasik iktisadın –tabiri mi maruz görün- çuvaldığı bir alan, bölüşüm alanı. Oysa burada herkesin bildiği klasik temel bir hata var. Kaynak dağılım mekanizmasından kalkıp bölüşümü açıklarken çuvalamışlar, onun yerine de böyle matematiksel bir sürü öneriler getirmeye çalışmışlar ama, özünde bir çuvalama var.

Neoliberal politikalar, tabi neoliberal iktisat demiyorum, neoliberal politikalar bu çuvalamanın farkında olduğu için, bu iki süreci hem teorik alanda, hem de pratikte, uygulamada tamamen birbirinden ayırmaya çalışıyorlar. Zaten iktisadi ve mali politikalarda da bu çok net bir şekilde ortaya çıkıyor.

Ne anlamda?

Şimdi hepsine neoliberal demenin mümkün olmadığı 1940'ların, 1950'lerin önemli iktisatçıları, düşünsel olarak bunun temellerini atmaya başlamışlar. Mesela bir tanesi Kalecki. O bölüşümü tamamen kaynak dağılımının dışına çekmiş. Sraffa, o da bir şekilde çok net görmüş ki, bölüşüm ve kaynak dağılım mekanizması birbirinden tamamen farklı şeyler.

Bunlar 1940'ların, 1950'lerin iktisatçıları, bunlara neoliberal demek mümkün değil, fakat ciddi bir şekilde bu kopuşun düşünsel temellerini atmışlar. Kalecki bölüşümü başka bir şekil-

de açıklıyor, Sraffa bambaşka bir şekilde açıklıyor, ama hiçbirisi, hem Kalecki hem Sraffa bunu kaynak dağılım mekanizmalarına bağlamıyorlar. Bu çok önemli bir şey

Şimdi neoliberal politika bölüşümü tümüyle sosyal politikalara bırakıyor; doğru yanlış. Ama bölüşüm meselesini ciddiye alıyor. Tamamen kaynak dağılım mekanizması dışında oluşmuş bir artığın siyasal süreçte dağıtımı olarak algılıyor bölüşüm meselesini.

Bu tabi çok önemsenecek şeyleri çıkarıyor ortaya. Mesela bir tanesi yine burada çok tartışılacak herhalde. İşte özelleştirme konusu. Neo liberal politikalar; özelleştirme meselesini özünde bir mülkiyet meselesi değil de, bölüşüm meselesi olarak algılıyor. Neoliberal politikalar bunu kaynak dağılım sürecinde önemli bir yer alan kamu mülkiyetindeki firmalara bırakmak istemiyor. Dolayısıyla, bu bir mülkiyet meselesi değildir, bir bölüşüm meselesidir. Dolayısıyla bölüşüm meselesini de bir mülkiyet bazından ve kaynak dağılım mekanizmasından çıkartalım deyip, bütün bunları özelleştirmeye gidiyorlar.

Doğru ya da yanlış, ama özelleştirmenin altında bu yatıyor. Kamu mülkiyetindeki bu firmalar, KİT'ler, birer firma. Bu firmalar emek piyasasında kamunun egemen olmasını sağlıyor. Niye sağlıyor? Gelir bölüşümünü bir şekilde etkilemek için sağlıyor.

Peki neden mali piyasaların liberalizasyonu amaçlanıyor? Faiz oranı çok ciddi bir fiyattır. Bu fiyat; iki temel kavramsal kategori ile,

Neo
liberal
yaklaşım
üretim ve
kaynak
dağılımı
fonksiyonunu
tümüyle
piyasaya
yükliyor,
bölüşüm
alanını
oradan
çekiyor

yani kaynak dağılımı ve gelir bölüşümü kategorileri ile ilgilidir ve tamamen kaynak dağılım mekanizmalarının bir parçasıdır. Dolayısıyla, bu sürece siyasal müdahaleyi minimize etmek için, siyasal sürecin kaynak dağılım mekanizmalarına müdahale etmemesi için mali piyasaların tamamen liberalizasyonunu amaçlıyorlar. Dediğim gibi bunun sonuçları şöyle ya da böyle oluyor, ama düşünsel temeli bu meselenin.

Dolayısıyla, faiz oranı gibi çok temel bir fiyatın oluşumunda kaynak dağılım mekanizmaları dışında herhangi bir faktörün devreye girmesini engellemek istiyorlar. E, bunun dışında işte Dünya Ticaret Örgütü ve işte bizim de şu anda bir parçası olduğumuz Gümrük Birliği gibi süreçler de, korumacılık meselesine biraz böyle bakıyor. Korumacılık eninde sonunda işte emtia fiyatlarını etkileyen bir şey, ama emtia fiyatlarında korumacılık çok ciddi bölüşüm kategorilerini yaratıyor ve bu siyasal süreçten kaynaklanan bir şey.

Yine neoliberal düşün, korumacılık ve bu korumacılığın getirdiği bölüşüm kategorisini tamamen sıfırlamak istiyor. Dolayısıyla, bölüşümü mal fiyatlarından da bağımsızlaştırmak istiyor, aynen özelleştirmede olduğu gibi.

Enflasyonla mücadelede de benzer bir mantık var. Dediğim gibi, enflasyonla mücadele neoliberal politikaların temel araçlarından bir tanesi. Çünkü enflasyon neoliberallere göre, bölüşüm etkileri olabilen bir şey, ama bölüşüm etkilerinden daha da vahimi tabi kaynak dağılımını bozuyor, nispi fiyatları çarpıtıyor enflasyon. Buna izin vermemek için enflasyonla mücadeleyi de temel araç olarak kabul ediyorlar.

Büyümeyi de sistemin önemli bir yerinde görüyorlar, büyümeyle bölüşüm arasındaki ilişkiye gelince, bölüşümün daha kabul edilebilir hale gelmesinde büyümenin temel fonksiyon olduğunu, büyümenin temel motorunun da etkinlik olduğunu söylüyorlar ve etkinlikleri de bu şekilde tanımlıyorlar. Yani siyasal süreçten tamamen bağımsızlaşmış -ne demekse bu- bir kaynak dağılım mekanizmasının yaratılması olarak görüyorlar.

Dediğim gibi, çok fırtınalar koparan bu neoliberal akım, özünde klasik liberal doktrinden ve yine ağırlıklı olarak neoklasik iktisattan bağımsız düşünülebilecek bir şey değil, yani çok öyle özgün, yeni bir kategori değil, önerdiği iktisat politikaları da aslında çok yeni şeyler değil. Temel olarak, özelleştirme, mali liberalizasyon, işte gümrük duvarlarının bütün dünya çapında aşağı çekilmesi, enflasyonla mücade-

le. Bunlar iktisatçıların yeni keşfettiği şeyler değil.

Dolayısıyla, bu neoliberal tartışmalar ben- ce bir miktar abartılarak yapılıyor, yeni bir kavram değil, yeni bir politika da değil. Ama dediğim gibi, bu neoliberal kelimesi de daha çok muhaliflerin bir söylemi, çok az iktisatçı kendini neoliberalim diye tanımlıyor, çok az politika- cı ya da siyaset bilim düşünürü kendini neolib- eralim diye tanımlıyor.

Ama tabi işin özü kaynak dağılım meka- nizmalarıyla bölüşüm kategorisinin birbirinden net bir şekilde kopartılması ve bölüşümün ta- mamen bir sosyal politika alanına çekilmesi aslında. Toplum nasıl bir yeniden bölüşüm, bir transfer mekanizması siyaseten tercih ediyor- sa, o şekilde gerçekleşmesi.

Ben vaktimden de önce tamamladım gal- ba Sayın Başkan. Çok teşekkür ederim, çok sağ olun.

• **O. Başkanı** - Evet 3 dakika önce ta- mamladınız. Teşekkür ederiz.

Ben o 3 dakikada bir-iki şey söyleyeyim. Ortada çok büyük bir farklılık yoksa, zamanı- mızın neoliberal politikalara dayalı olarak ileri sürülen gelişmelerinin bir dönüşümü yansıttığı kuşkuyla karşılanabilir; çünkü dönüşüm hem siyasal hem iktisat teorisi bakımından köklü bir yaklaşımı gerektirir. Bundaki değişimi ge- rektirir zannediyorum.

Dönüşüm de ancak büyük bir iktisadi kriz veya bir dünya harbi veya benzeri olaylar so- nucunda geçmişte gerçekleşmiştir; 2. İnci Dün- ya Savaşı, ondan önce 1. İnci Dünya Savaşı, 1919 Buhranı ve iktisatta meydana gelen kök- lü değişimler, politikadaki değişimler, Key- nezyen dönem vesaire.

Bu itibarla yani bu yaklaşımlarda tarihsel açıdan öyle çok büyük bir fark yoksa, bu bir dönüşüm değil; belki değişim süreci içinde ya- şıyoruz, değişim de devamlıdır. Acaba dönü- şüm mü? Dönüşüm olduğu iddia edildiğinde, daha çok sonuçlarına bakılıyor gibime geliyor. Bizim alanımızda birtakım kuralsızlaştırma ve- ya yeni kurallar da getiriyorlar. Yani piyasa ekonomisi içinde de regülasyon tekrar günde- me geldi, neoliberal olarak nitelenen gruplar, alt kategoriler, belli düzenlemeler ileri sürüyor- lar. İşte ondan da biraz belki üçüncü yol konu- su gündeme geliyor. Bu itibarla herhalde ger- çek değerlendirmesini uzun dönem içinde ya- pabileceğimiz gibime geliyor.

Evet şimdi söz Sayın İzzettin Önder'de. Buyurun.

Eser Karakaş

**Çok
fırtınalar
koparan
bu
neoliberal
akım,
özünde
klasik
liberal
doktrinden ve
yine
ağırlıklı
olarak
neoklasik
iktisattan
bağımsız
düşünülebilecek
bir şey
değil**

www.trakyabirlilik.com.tr



yeni
ambalajında



İLE GÜLEN
YÜZLER..



TRAKYA
BİRLİK

I. Murat Mah. Zübeyde Hanım Cad. No:2 22030 EDİRNE

Tel:0.284.214 55 22 (pbx)

Fax:0.284.225 30 60 - 225 30 61 - 225 44 23 -225 50 98

Posta Kutusu:88

e_mail: trakyabirlilik@trakyabirlilik.com.tr

www.trakyabirlilik.com.tr

ÜCRETSİZ TÜKETİCİ HAT

0 800 256 56 5

BAZEN
SİZİ KORUYAN
BİR GÜCÜN VARLIĞINI
SADECE HİSSEDERSİNİZ.

39 YILDIR, BELKİ YAŞADIĞINIZ EV, ÇALIŞTIĞINIZ
İŞYERLERİ DEĞİŞTİ. NEREDE OLURSANIZ OLUN,
BULUNDUĞUNUZ HER MEKÂNDANIZ SİZE HEP SEVEREK EŞLİK ETTİK.
MEVSİMLER GELİP GEÇTİ: KAR YAĞDI, YAĞMUR YAĞDI. İÇTEN
İÇE YAŞATTIĞIMIZ BİR SICAKLIKLA SİZİ KORUDUK.

YAZ GELDİ, GÜNEŞE, SICAĞA SİPER ETTİK KENDİMİZİ.
RAHATINIZ, KONFORUNUZ İÇİN DURMAKSIZIN ÇALIŞTIK. BUGÜN
OLDUĞU GİBİ YARIN DA, İZOCAM SİZİN İÇİN ÜRETMEYE,
YANINIZDA OLMAYA DEVAM EDECEK. MUTLULUĞUNUZA,
RAHATINIZA KATKIDA BULUNMANIN KIVANCINI DUYARAK...



• **İzzettin Önder** - Teşekkür ederim Sayın Başkan, Sayın Dekanımız, fiilen dekanımız değil tabi ama çok teşekkür ediyorum.

Efendim ben çok bugün mutluyum, çünkü çok sevgili hocam Ali Hoca'nın burada güzel bir merasimi yapıldı ve kendisine hakikaten bana da yaptığı katkılar için şükran duygularını arz etmek istiyorum.

Sevgili arkadaşlarım, çok değerli izleyiciler; bilmiyorum bize nasıl inanacaksınız, iktisatçılara? Çok da fazla inanmayın bence bize; çünkü biz aslında her şeyi öyle olduğu gibi de söylemiyoruz size, yani bir tıp doktoru gibi, bir kimyacı gibi, fizikçi gibi konuşmuyoruz.

Ali Hoca'm Say'dan bahsetti, Say'ın ahlak kurallarından bahsetti, Say'ın ahlak kuralları tabi var, ama Smith de ahlak profesörüydü. Kendisi meşhur iktisat kitabını yazmadan 17 sene evvel ahlak kitabı yazmıştır. Ama Smith ahlak kitabını yazdığı hâlde iktisat kitabını yazarken sömürgecilikten bahsetmemiştir. Dolayısıyla, insanlar etiketlerini belli etmek istemezler. Onun için kimse de kendisine neoliberal demez, bu çok doğaldır. Sistem de kendi adını koymamıştır, onun adını Marx koymuştur. Smith de, Ricardo da bu sisteme kapitalist sistem dememiştir, yani kapitalin yönlendirdiği bir sistem dememiştir, onun adını Marx koymuştur.

Ben size ahlaktan söz edilmişken ahlak ve iktisatçıları bir araya getiren çok ilginç bir şey okuyacağım ve bu cümleleri okuduktan sonra kimin olduğunu söyleyeceğim ve inanıyorum ki şaşıracaksınız.

Hazine Bakanı olan Robert Rubin en büyük yatırım bankası olan Goldman Sachs'dan geldi ve en büyük ticarî banka olan Citibank'ı yöneten Citigroup firmasına döndü. Bu dönemde IMF'deki ikinci adam Stanley Fisher. Bu Fisher biliyorsunuz Türkiye'ye geldi. Bir sürü büyük iktisatçılarımız, ünlü iktisatçılarımız, saçlı sakallı iktisatçılarımız önünde diz çöktü. Bir sürü politikacı ve basınımız gitti bunun önüne. Biz o dönem döviz krizi geçirdik ve özür dahi dilemedi. İşte o grup, o adam.

Stanley Fisher ise IMF'den doğrudan Citi Group'a geçti. Burası çok önemli bakın lütfen dinleyin. Bu insanlar dünyayı, finans dünyasının penceresinden görürler. Bunu söyleyen kim biliyor musunuz, bunu söyleyen, o da saçlı sakallı, Stiglitz. Bunu söyleyen Marx falan da değil. Dolayısıyla, Stanley Fisher denen bu çok ünlü kişi, bu makro iktisatçı, ki Dornbush'un da hocasıdır aslında, Citi Gruba gidiyor, onun çıkarlarını müdafaa ediyor.

Şimdi iktisadî olaylara biraz böyle bakalım. Artık biz şu anda ne Jean-Baptiste Say'ın dünyasındayız ne de başkalarının dünyasında. Biz şu anda başka bir dünyadayız. Onun için ben bunu söyledikten sonra başka bir alana geçeyim müsaadenizle.

Şimdi; Tıp da şunu gördük biz artık. Yani bu kanser denen olay radyoterapiyle, kemoterapiyle, ameliyatla falan halledilmiyor, bu bir apandisit falan gibi bir şey değil, çünkü dokusal bir olay ve bunun için dediler ki genetik yapıya bakmamız lazım. Yani hücrenin yapısını veya genetiğin yapısını bilmemiz lazım. İşte biz iktisatta bunu yapmıyoruz şu anda. Yani biz sadece ne olduğunu söylüyoruz, şu şöyle oldu, bu böyle oldu, şu tedbirler alındı diyoruz, fakat niçin olduğunu söylemiyoruz. Bunu söyleyebilmek için **strolojik** bir tahlil yapmamız lazım ve iktisadî da hücresel dokularıyla ele almamız lazım. Bunu yapmaya yalnız neoklâsik aletlerimiz müsait değil. Çünkü neoklâsik aletler bir çıkar çerçevesinde ortaya atılmıştır ve o çıkarı müdafaa etmektedir. Bunu yapabilmek için Marksist dokuya geçmemiz lazım, sermayenin dönüşümünü algılamamız lazım.

Yani size ben şunu sorsam, ne oldu da 2. Dünya Bölüşüm Savaşı'ndan sonra piyasa etkindir, her şeyi hallediyor, devlet karışmasının kavramı bırakıldı da, devlet sahneye gelsin, büyüsun, açık bütçe versin, işte KİT kavramı çıktı ortaya. Peki hadi kabul edelim büyük bir kriz vardı, işte piyasalar açılacaktı, beklentiler olumlu kılınacaktı. Peki güzel.

Peki ne oldu şimdi? Hayır, tukaka oldu, ki bence de çok iyi bir şey değildi; çünkü sistemi kurtardı. Ne oldu da şimdi biz aynen Freud'un bir görüşmüş gibi sanki sosyolojik alanda oral dönemden, anal döneme döndük. Yani bazı psikologlar öyle söylüyor, insanlar yaşlanınca küçüklük dönemine dönermiş. Yine küçük devlet olsun, KİT olmasın, işte vesaire vesaire, bütün bunları biliyoruz. Bunu bizim anlamamız lazım, bunun böyle olduğunu ben de biliyorum, hepimiz de biliyoruz, hepiniz iktisatçınız ama, bizim bunun niçin böyle olduğunu açıklamamız lazım.

Bunu açıklamamız gerekir ki, bundan sonra gidişatın nereye doğru olduğunu görebilelim. Şimdi yalnız çok fazla aletimiz yok, vermiyorlar alet bize. Neden alet vermiyorlar bize? Çünkü olayı görmeyelim diye vermiyorlar. Mesela bu küreselleşmeyle birlikte veya yeni dünya düzeniyle birlikte bir toplumsal bilinç üzerinde çok ciddi bir operasyon yapıyor, biz

İzzettin Önder

Yeni dünya
düzeniyle
birlikte
bir toplumsal
bilinç
üzerinde
çok
ciddi bir
operasyon
yapılıyor,
biz bunun
farkında
değiliz,
tarih
bilinci
silinmeye
çalışılıyor
insanlardan

bunun farkında değiliz, tarih bilinci silinmeye çalışılıyor insanlardan. Böyle olunca biz sosyal demokrasiyi anlayamıyoruz, küreselleşmeyi anlayamıyoruz ve nereye gideceğimizi göremiyoruz biz.

Dolayısıyla, önümüz karanlık olunca güçler istediği gibi oynamaya başlıyor. Bireyselci bir görüşle toplumsal bilinç ve sınıf bilinci ortadan kaldırılmaya çalışıyor. Zaten bugün eski sol şimdi sağ olan bir sürü ünlü insanımız yaşıyor artık, sınıf diye bir şey yok, zaten işçi yok, çünkü onun yerine teknoloji ikame edildi. Yani sermaye ile emeği karıştıran bu zavallı insanların söylediği şeyler bunlar.

Peki ne oluyor? Sözcükler icat ediliyor. Bakın küreselleşme deniyor, yani küreselleşmede benim de iradem ve rızam var, ben de gidiyorum küreselleşiyorum insanlarla, bir birlik-telik var. Oysa küreselleşme denmiyor, orada bir zorlama var çünkü. Yani bu zorlamayı IMF ile yapabilirsiniz, Irak'ta olduğu gibi askerle yapabilirsiniz, çünkü dünyayı tekipleştirmeniz lâzım.

Şimdi klâsikler ve neoklâsikler hatta, yeni liberaller diyeyim, aslında hakikaten daha da ahlaki idler; çünkü onların önündeki piyasa biraz daha rekabetçiydi. Hani rekabetin önündeki tam iyicene pekiştirme sıfatını kaldıralım, rekabetçiydi. Bugün artık piyasanın sıfatı söylenmiyor, piyasa deniyor. E, güzel de bugün ilaç alanına bütün dünyaya 11 tane büyük firma hakimse şimdi bu piyasanın rekabetçi olduğundan bahsedebilir miyiz, böyle bir şey olabilir mi? Petrol şirketlerini düşünelim arkadaşlar, bankaları düşünelim arkadaşlar, bu bir güç ilişkisidir. Şimdi bu güç ilişkisi karşısındaki karşıt olacak güçler kaldırılmaya çalışılıyor. Yani bu tamamıyla politiktir. Ekonomik yanı yok mu, var, ondan da bahsedeceğim.

Aslında bu arz yanlı iktisat kavramının bir teorik esası var, tabii liberallerden veyahut da klasiklerden ve neoklasiklerden devralınmış, bunun adı da konmuş. Bunun adını koyan 1976'da Herbert Stein diye Virginia Üniversite'den bir profesördür. Keynes'in çok önemli bir sözü var. Keynes der ki bir yerde, öyle iktisat teorisi icat ediyor gibi bakmayın blze, peki ne yapıyoruz biz? Olan şeyi anlatıyoruz biz. Demek ki tarih bir havuzla, bir mutfakla, bir lokomotifle yürüyor. Kim yürütüyor bu tarihi? Emekçiler mi yürütüyor bu tarihi, yoksa sermaye mi yürütüyor bu tarihi? Çok kesin ki giderek artık güç sermayeye geçmiş vaziyete. Yani emekçilerin bir zamanlar söylediği üre-

timden gelen gücümüz artık yok. Üretimden gelen güç bugün sermayede.

Peki sermaye dediğimiz şey nedir, nasıl ortaya çıkmıştır diye baktığımızda, hiç bu tartışmalara girmeyelim burada.

Şimdi arkadaşlar, gelir dağılımı meselesine isterseniz girmeyelim, bölüşüm sorununa girmeyelim, yani fakirliği biraz daha zenginleştirmek, biraz da müreffeh bir hayat, insancıl bir hayat yaşatmak konusuna isterseniz girmeyelim, peki onu fakirle baş başa bırakalım. Peki bu 418 kişiyi hangi kaba koyacağız? Nasıl olmuş da dünyanın servetinin bilmem şu kadarına sahip olabilmişler bunlar? Bu güç ilişkisini nasıl bölceğiz diye baktığımızda, burada elimizde maalesef hiçbir şey yok.

Şimdi bu arz yanlı iktisadın en önemli görüşü kamu harcamalarının küçültülmesi –ben biraz malî yöne çekiyorum, çünkü zaten başlığımızda da o yazıyor, öbür kısmını değerli arkadaşım bahsedecek- özelleştirme ve vergilerin baskılanması meselesi. Burada Laffer fonksiyonu diye fonksiyondan bahsedilmekte. Laffer fonksiyonunu biliyorsunuz; vergi oranlarını azaltırsak eğer, vergi gelirleri artacakmış.

Bunun araştırması yapıldı, ampirik olarak test edildi, bunu Gandhî denen bir adam Hindistan'da ve Jamaika'da yaptı, ikisi de tutmadı. Amerika'da da bu oldu, 1970'lerin ortalarında bu yapıldı gerçekten, Amerika büyük bütçe açıkları verdi, üç büyük senatörün adıyla bir yasa çıkartıldı, o da tutmadı, sonra Amerika'da çok ünlü bir karar yayınlandı. Aynen bizim Rüştü Saraçoğlu'nun almış olduğu karar; zaten onun kopyasıdır aslında. Amerikan FED'i, yani Merkez Bankası dedi ki artık ben size borç vermiyorum dedi.

Peki Rüştü Saraçoğlu nereden akıl etti de, 1980'lerin sonuna doğru geldiğimizde, dedi ki ben iç kaynak tutmayacağım artık, yani artık Hazine'ye borç vermeyeceğim, gidin siz piyasadaki borçlanın dedi. Ne oldu; TL üzerindeki faiz yükseldi ve yükseltildi tabiatıyla baktığımızda. Çünkü Türkiye döviz kefenini yırtmamıştı. 1980 politikaları o anlamda Türkiye'ye anlamlı politikalar olmamıştır aslında. Peki neden yırtmamıştı? Orada Sayın Hacıoğlu hakikaten son derece güzel şeyler söyledi. Çünkü Türk ekonomisi tabanda geri bir ekonomidir. Türkiye kefeni yırtmamıştı, yırtamazdı, hâlâ da yırtmamıştır Türkiye kefenini. Peki o zaman ne yapmak lâzım? Bu dış dengeli, yani dış bilançoyu birazcık olsun tutturabilmek için, madem ki ticaret büyük çapta açık vermeye

Izzettin Önder

Arz
yanlı
İktisadın
en önemli
görüşü
kamu
harcamalarının
küçültülmesi,
özelleştirme ve
vergilerin
baskılanması
meselesidir

başlıyor, o takdirde sermaye hareketlerine ağırlık vermeli, o da içte faizi yükseltmeyi gerektiriyordu.

Şimdi bu mekanizmaları "ne" diye anlatmak yerine, "nasıl" diye verdiğimizde güç ilişkilerini görmeye başlıyoruz. Güç ilişkilerini görmemiz şu açıdan önemlidir. Ekonomi teorisinin kendisi, neoklasik teori, güç ilişkisini yansıtır aslında ve yalan yanlış olarak yansıtır. Mesela neoklasik iktisadı biz anlatırken, o dönemin olabildiğince makrosunu anlatırken, emek piyasasını verirken, emek arzını pozitifli gelişen bir arz olarak veririz. Halbuki sömürgecilik vardır orada, yani büyük bir emek talebi ortaya çıktığında, işte Afrika'ya gidiyorlardı veya Hind Çin'e gidiyorlardı, eleman getiriyorlardı, ücretler fazla yükselmedi. Böylece kapitalist denen bir dünyada birikim yapıyordu, ama bunu hiçbir kitapta göremezsiniz, hiçbir teoride göremezsiniz, hiçbir ahlak profesöründe göremezsiniz bunu. Şimdi dolayısıyla bizim bunları biraz farklı ele almamız gerektiği kanaatini taşıyorum.

Şimdi bu teorik çerçeveyi bırakalım bir tarafa, Türkiye'ye bakalım arkadaşlar. Türkiye'ye baktığımızda, Türkiye ikinci sınıf bir ulus devlet geliştirmiştir. Bu kırılma 1950'den sonra netleşmiştir, çok açıktır. 1950 çok partili sisteme geçiş falan değildir, bu akılsızlığı bırakmamız lazım bence. Bir kere Demokrat Partili'lerin çoğu o zaman temeldeki Cumhuriyet Halk Partili'lerdi.

İkincisi de, aslında 1950 çok ilginç bir dönemdir Türkiye'de. 1950 büyük bir hırsızlık döneminin yaşandığı, iç değil, dış hırsızlığın yaşandığı bir dönemdir ki ticari emperyalizme açılan Türkiye 1958'e moratoryumla durmuş ve nefesi kesilmiş halde geldi.

1950-1958 dönemini çantası kapılan bir hanıma benzetiyorum ben. Çantası gitmiştir, parası gitmiştir. Bu parayı daha da iyi kullanabilir mi bilmiyorum, belki Batılı'lar daha da iyi kullandı o parayı, şimdi belki de helâl olsun demek lazım. Fakat 1960, 1970'ler, yani ithal ikameci dönem Türkiye'ye yapılan büyük bir hainliktir. Bu çok önemlidir. Yani burada mesela bir Japon modeli kullanılıyor olabiliirdi, 1648 Vestfalya'dan sonra kurulan bütün ulus devletlerin tabi amacı iç sermayeyi korumaktır. Ancak dış rekabete karşı korunarak, ama içte rekabet oluşturularak yapılmıştır bu.

Memduh Bey çok haklı, biz dünya milyar-derleri arasına insanlar soktuk, ama o insanların kuruluşlarının 1980'de piyasa açıldığında

ihracat yapamadığını gördük. İşte; içte korunmuş olan piyasanın mantığı yoktu tabiatıyla. Ama arkadaşlar bunu devlet falan yapmadı, devlet sermayenin karşısında özerk bir kuruluş değildir. Devlet kapitalist sistemde kimin elemanıdır, kimin ajanıdır, kimin adına iş yapar? Bunu çok net algılamamız lazım. Bunu algılayamadığımız sürece sanki böyle bir demokratik ortam var, devlet var, halkın yönünde kararlar alıyor, bir de sermaye var. O tabi kendi gücü yönünde çalışıyor çok da haklı olarak. Bunlar bir araya geliyorlar, işte bir çözümlenme meydana geliyor. Hayır böyle bir şey söz konusu değil.

Şimdi böyle olduğu için biz şuna bakalım, bizde alınan bütün kararlar dünya kapitalizminin merkezi çıkarları doğrultusunda alınmıştır. 1950; ticari emperyalizm merkez kapitalizmin dünya çıkarlarına hizmet etmiştir, 1960-1970'le küsurlar; diyelim dünya kapitalizmine hizmet etmiştir ve 1980; dünya kapitalizmine hizmet etmiştir, şimdi de dünya kapitalizmine hizmet ediyor.

Peki son cümle şunu söyleyeyim: Peki biz hâlâ kapanacak mıyız, yani böyle bir politika var, zorluyor, geliyor, biz ne yapacağız diye baktığımızda bilemiyorum bir şey yapabilir miyiz? Yani tarihsel olaylar karşısında bir şey yapılabilir mi, dönüşüme engel olunabilir mi? Yani birey olarak tabi mümkün değil, ama bütün bir halkları, ulus da demiyorum, çünkü ulus devlet kapitalist bir algudur, halkları bilinçlendirerek, birşey yapılabilir mi bunu bilmiyorum. Buna da girmek istemiyorum; bu benim haddim de değil doğrusu.

Ama başka bir şey söylemek istiyorum. Bir şeyin farkında olmamız gerekiyor, o da şudur: Değerli arkadaşlar, bir üretim ünitesinin kurulduğu, işletildiği yer kalkınmaz. Bir üretim ünitesinde yaratılan katma değerlerin veya değerlerin büyük kısmının kullanıldığı yer kalkınma yeridir. İstanbul'da Haliç, sanayi merkezi olmuştur bir ara. İlk kurulan fabrika da yanılmıyorsa Arçelik'tir. Peki Haliç kalkındı mı? Hayır. O fabrikalarda yaratılan değer nerede kullanıldıysa oralar kalkındı. Dolayısıyla, mutlaka yabancı sermaye gelecek diye kalkınmak söz konusu olmayabilir. Peki neye bakacağız? Bunları reddetmek için söylemiyorum. Hayır, sermayenin organik bileşimine bakacağız, bu ne kadar emek kullanıyor, ne kadar teknoloji kullanıyor. Bu aşamaya gelen, yani yaşanırken olgunlaşan sermaye sıkıntılarını bize nasıl aktarıyor? Onun için mi dünyayı işgal ediyoruz artık, bu sermayenin bir manevrasidir.

İzzettin Önder

Tarihi
değiştirmeye-
biliriz
ama
değiştirmiyor
olabilmekle
beraber
ya bilinçsizlikle,
ya çıkar
ilişkileriyle
sistemi
yağlamak
insanlığa
hakarettir

Bu işgalini gerçekleştirirken, yaratılan katma değer ne kadarı sermayeye mal ediliyor, dolayısıyla merkeze transfer edilebiliyor, ne kadarı o ülke içinde katma değer olarak kalabiliyor. Irak meselâ kalkınacak. Belki de 10 sene sonra diyecekler ki, iyi ki bu Saddam gitti, çünkü Irak'ta belki caddeler yapılacak, binalar yapılacak, kalkınacak, ama mutlak kalkınmayı yaparken nispi gerileme yaşayacak Irak da.

Şimdi dolayısıyla bu bilince sahip olmak mecburiyetinde olduğumuz kanaatini taşıyorum. Tarihi değiştiremeyebiliriz. Ama olayları bu anlamda ele alan bilimsel bir yaklaşım olduğuna inanırım, ben ona inanıyorum, değiştirmiyor olabiliriz, ama değiştirmiyor olabilmekle beraber ya bilinçsizlikle, ya çıkar ilişkileriyle sistemi yağlamak insanlığa hakarettir. Çünkü bu insanlar eziliyor, bu insanlar ıstırap görüyor, ilerliyor görüntüsü altında dahi eziliyor aslında insanlar. Onun için bunu yapmamamız lâzım olduğu kanaatindeyim. Eğer Say gibi ahlâklı -ki o da bence sömürgecilikten bahsetmemiştir- iktisatçı isek tabii.

Teşekkür ediyorum.

• **O. Başkan** - Evet şimdi son konuşmacımızda sıra, buyurun.

• **Eriñç Yeldan** - Çok teşekkür ederim Sayın Başkan.

Sayın Prof. Ali Özgüven'e armağan edilen bu oturumda ben de sizlerle birlikte olmaktan çok büyük mutluluk duyuyorum.

Efendim, bana ayrılan sürede ben konuyu doğrudan doğruya Türkiye'ye getireceğim. Neoliberal iktisadi politikaların Türkiye'ye doğrudan doğruya iktisadi yansımalarını somut olarak ele almaya çalışacağım.

Bir dizi de tepegöz materyali getirdim. Birkaç transparen var arkadaşımızın elinde.

Şimdi kalkınma iktisadi, kalkınma felsefesi, kalkınmakta olan ülkeler siyasası açısından 1974 yılında iki tane çok olumsuz gelişme oldu. Bunlardan bir tanesini siz de biliyorsunuz, petrol fiyatları şoku. İkincisi, Mc-Kinnon ve Shaw adlı iki iktisatçı 1973 ve 1974'te birer çalışmalarını yayınladılar. "Malî Baskıdan Kurtuluş" adını taşıyan bu çalışmalarda, malî sistemleri baskı altına alınmış ekonomilerin bu baskıdan kurtulması gerektiği, tırnak içinde serbest, finansal piyasalara geçilmesi gerektiği, deregülasyona geçilmesi gerektiği ısrarla vurgulandı ve bu beklentiden de malî baskıların ortadan kalkınca doğrudan doğruya malî tasarrufların havuzunun genişleyeceği, artan malî tasarruflar ile yatırımcılar ve tasar-

rufçuların biraraya geleceği, kredi maliyetlerinin düşeceği, yatırımların canlanacağı ve böylelikle sürdürülebilir daha etkin, daha verimli çalışan bir dünya ekonomisine gidileceği öngörülmüyordu. Bu aşamada daha rekabetçi işletmeler, rekabetçi düşük faiz haddinde daha yüksek yatırımlarla büyümelerini sürdürebilir hale gelecekti.

Şimdi bu öykünün hiç de öngörülmediği gibi olmadığını biz gerek Türkiye deneyiminden, gerek kalkınmakta olan ülkeler deneyimlerinden biliyoruz. Bu arada şunu da belirteyim: 1974 yılından sonra yapılan çalışmalarda, özellikle de 1980 sonrasında dikkat edersek, yavaş yavaş artık kalkınmakta olan ülke, kalkınma, kalkınma felsefesi, kalkınma stratejisi gibi sözler iktisat literatüründen düştü. Bütün bu tırnak içinde az gelişmiş, gelişmekte, kalkınmakta olan ülkeler birer yükselen piyasaya dönüştüler.

Dolayısıyla artık bizim sorunumuz kalkınma değil, piyasanın şartlarına uygun yükselen piyasa olmaya indirgendi, bu bakımdan söylüyorum. Kalkınma stratejisi açısından çok olumsuz bir felsefi darbedir 1974 darbesi.

Birtakım olumsuz sonuçları teker teker sıralayayım, daha sonra Türkiye'deki yansımalarını sizlere göstermeye, sizlerle tartışmaya çalışacağım.

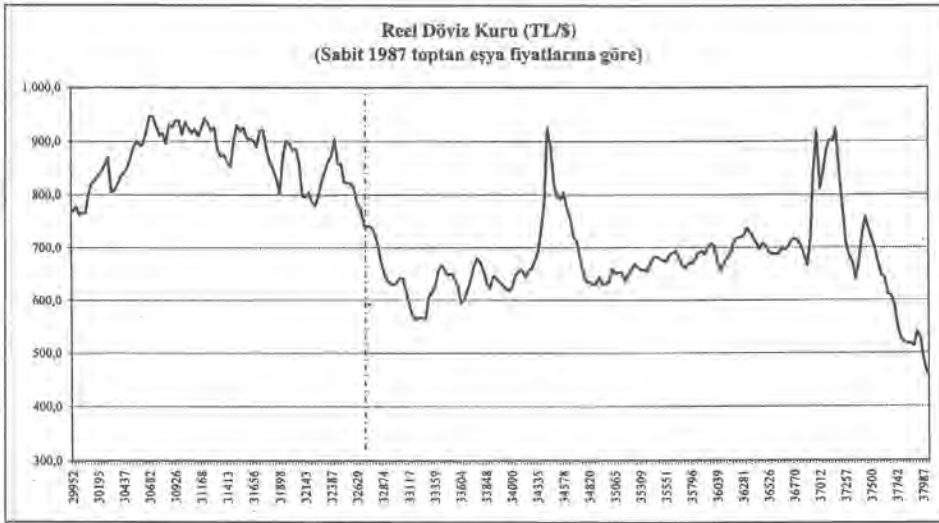
İlk önce döviz kurunun artık Merkez Bankalarının veya para otoritelerinin elinden bir stratejik alet olarak çıktığını ve teker teker finansal deregülasyona giden ekonomilerin döviz kurlarında aşırı değerli ulusal para veya ucuz döviz kuruna mahkum olduğunu gördük. Yani rekabetçi bir döviz kuru politikası izleme olanağı elimizden alındı. Sayın Memduh Bey ilk konuşmasında bunu çok güzel vurguladı. Ben bir kere daha vurgulayacağım burada.

İkinci olarak, reel faizin düşme şöyle dursun, bütün dünya ekonomilerinde hızla yükseldiğini gördük, finansal deregülasyona giren bütün ülkelerde. Üçüncü olarak, yatırımların özendirilmesi şöyle dursun, büyümenin sürdürülebilir hale gelmesi şöyle dursun, büyüme hızının tamamıyla dışsal şoklara duyarlı olmak üzere tamamıyla git gellere bağlı, inişli çıkışlı ve sürdürülemez bir hale geldiğini gördük.

Şimdi ilk slaytı ben rica edeceğim. Burada Türkiye'de şu anda malumunuz Türk Lirası'nın aşırı değerlendirildiğinden bahsediliyor. Evet, Türk Lirası aşırı değerli, fakat dalgalı döviz kuru rejiminde neye göre aşırı değerli bu-

Eriñç Yeldan

1980
sonrasında
kalkınmakta
olan
ülke,
kalkınma,
kalkınma
stratejisi
gibi
sözler
İktisat
literatüründen
düştü.
Gelişmekte
olan
ülkeler
birer
yükselen
piyasaya
dönüştüler



nu söylememiz mümkün değil. Piyasa aslında dengede, fakat satın alma gücü paritesine göre aşırı değerli.

Şimdi burada ben makro iktisat görüşü açısından çok uzun bir döneme bakmayı düşündüm ve 1982'den başladım. Bu arada belirtiyim bütün göstereceğim veriler Merkez Bankası'nın veri tabanından alınmıştır. Burada aylık ortalamalar olarak Türk Lirası'nın dolara göre döviz kurunu aldım ve toptan eşya fiyatlarını 1980'de sabit fiyatlarla indirdedim.

Şimdi 1982-1989 dönemini alırsanız, o dönemde döviz kurunun daha daha rekabetçi olduğunu, Türkiye'nin zaten 1989'dan sonra düşük döviz kuru, aşırı değerli ulusal paraya mahkum olduğunu zaten görüyorsunuz. Bu son 12-14-16 aylık dönemde Türkiye'nin aşırı değerli bir ulusal para konjunktüründe çalışması bir tesadüf, bir başarı, bir rastgele olay değil, doğrudan doğruya 1989 yılında bizim başlattığımız ve niteliksel olarak Meksika, Arjantin, Brezilya, Güney Asya ülkeleri, Rusya gibi bu tür sermaye hareketleri liberalizasyonuna girmiş bütün ülkelerde de yaşanan ortak bir sorun. Türk Lirası'nın, yani ulusal paranın aşırı değerli olduğu bir konuma sürüklenmesidir.

Burada iki tane deve hörgücü var fişek gibi çıkan. 1994 krizi, 2001 krizi, bunları da birer intibak mekanizması olarak alın, döviz kurundaki aşırı değerlenmenin sürdürülemediği piyasa kafaletirine bir kurşun gibi dank etmesi.

Şimdi, dolayısıyla ilk tespitim, sermaye hareketlerinin liberalizasyonu Türkiye'de uzun dönemli döviz kurunu ucuz, ulusal parayı aşırı değerli hale getirmiştir. İki tane olgu daha vurgulayacağım bu şemayla ilgili olarak. Birincisi

zihninizden şu geçebilir, ama 1982'yle 1989 arasında zaten Türkiye stratejik olarak ihracatını özendirici bir döviz kuru politikası izliyordu. Daha sonra bunu bıraktı diyebilirsiniz. Ben de tam olarak bunu söylemek istiyorum. 1989 öncesinde Türkiye, stratejik olarak döviz kurunu kullanabilme becerisine sahip olan bir ülkediydi, hasbelsekader. Bundan sonra artık Merkez Bankası bu konuda havlu atmış ve hele enflasyon hedeflemesi felsefesi altında da bundan vazgeçtiğini alenen dünyaya ilan etmiştir. Döviz kuru artık kalkınma amacı için kullanılan bir fiyat, bir unsur değildir.

Size de ulaşıyordur, bana da, bu reyting kuruluşlarının çalışmaları geliyor. Birinde şu yazıyor: Evet Türk Lirası aşırı değerlidir, fakat son iki ayda Türk Lirası'nın yavaş yavaş değer kaybediyor olması, dalgalı kur rejimi altında bir intibak mekanizması yaratmıştır. Yavaş yavaş Türkiye denge değerine ulaşıyor. Yani bu finansal dünyanın bu kadar kısa dönemde, böyle dakikalık, saatlik çalışmasına ve ciddi ciddi bu türden yorumlar yapmasına ben şaşıyorum. Şu kadarcık bir ivmelemeden Türk Lirası'nın intibakının başladığını ilân etmek ancak finansal sistemin Tanrılarına mahsus diye düşünüyorum. Bunun iktisatla da, hiçbir veriyi de de alakası olmadığını görüyorum.

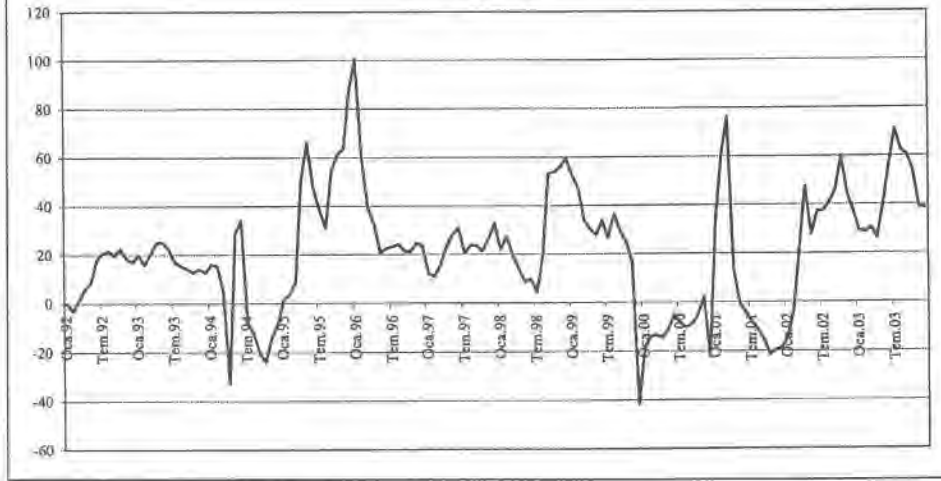
Şimdi bu şartlar altında dedim ya, bir de bu tip ülkeler çok yüksek reel faize mahkum oldular. İkinci slaytı rica edebilir miyim?

Gördüğünüz işlem, hepimizin bildiği, 1990'dan sonra çok cazip gelen işlem. Yurtdışından getirdiğiniz 1 doları o dönemin başındaki döviz kurundan Türk Lirasına çeviriyorsunuz, en yüksek faizi veren, tipik olarak devlet borçlanma senetlerinden nemalanıyorsunuz,

Eriş Yeldan

Sermaye hareketlerinin liberalizasyonu Türkiye'de uzun dönemli döviz kurunu ucuz, ulusal parayı aşırı değerli hale getirmiştir

Spekülatif Faiz Kur Arbitrajı (%)
(1+r)/(1+ε)



dönem sonunda tekrardan var olan döviz kurundan dolara veya uluslararası paraya geri dönüyorsunuz, bu işlemi bir artı ulusal faiz oranı, bölü bir artı döviz kurundaki aşınma oranı, bir artı R bölü bir artı döviz kurundaki aşınma ile finansal arbitrajı hesaplıyoruz.

Türkiye zaman zaman benim bu tür hesaplarıma göre, örneğin Mart 1996 döneminde yüzde 100'ü aşan, daha sonra işte 1995-Aralık 1998'de gene hasbelkader çok yüksek faiz arbitrajı ödeyebilen, Şubat 2001 krizinden sonra, Mart 2001, Ağustos 2001 döneminde tekrardan yükselen, yani yükselen piyasanın bütün koşullarını yerine getiren bir ülke olarak zaman zaman ön plâna çıkmıştır.

Türkiye'nin şu anda da aşırı değerli Türk Lirası hesabını dikkate alırsanız uluslararası piyasalara yüzde 60'ın üzerinde reel finansal arbitraj sunduğunu görüyorsunuz. Gene en son veri yılım Kasım 2003'e kadar geliyor. Aynı 1994 krizi sonrasında olduğu gibi, aynı 2001 krizi sonrasında olduğu gibi ve dönem ortalaması olarak bütün dönemler boyunca yaklaşık yüzde 20'yle yüzde 100 arasında bir bant içinde Türkiye uluslararası piyasalara muazzam bir kaynak aktarımında bulunuyor, muazzam bir finansal arbitraj sunuyor. Sadece ve sadece yurt dışından bu sıcak parayı getirebilmek için.

Şimdi şu deniyor Türkiye'de: Bankacılık Yasası çıktı, finansal sistemimiz daha iyi regüle ediliyor, "prudencial regulation" daha sağlıklı sürüyor. Bu da çok ilginç, 1990 sonrasında Türkiye'ye ve bütün dünyaya ısrarla piyasalarınızı deregüle edin diyen neoliberal zihniyet, bunun uygulayıcıları, IMF'nin ilgili dairesi, 1994, fakat özellikle 2001 krizinden sonra ha-

yır siz piyasanızı çok fazla deregüle ettiniz, "prudencial regulation" yapmadınız diye çark etti, bu da bir başka ahlak sorunu diye ben huzurlarınıza sunuyorum.

Şimdi deniyor ki, yüzde 60 finansal arbitraj sunmamıza rağmen, Türkiye sıcak parayı artık getiremiyor. Eğer bankacılık sistemi ve şirketler bu koşullarda yurt dışından sıcak para getiremiyorsa, bunlar iyi bankacı ve iyi finansal şirket değildir, böyle bir olanağı tepen finansal sermaye sermaye olamaz; kendimizi aldatmayalım.

Türkiye'ye büyük oranlarda sıcak para girişi var, muazzam bir kayıt dışı döviz girişi var. Bunu Merkez Bankası yetkilileri yastık altı dövizler piyasa giriyor diye vurguluyorlar. Dersimiz ahlak, konumuz da polisiye tedbirler olmadığı için, ben bu açıklamanın doğruluğu yanlışlığı konusunda bir fikir yürütme konumunda değilim. Fakat önemli olan Türkiye'ye büyük bir oranda finansal sermaye girişi var, döviz bolluğu olduğunu görüyoruz.

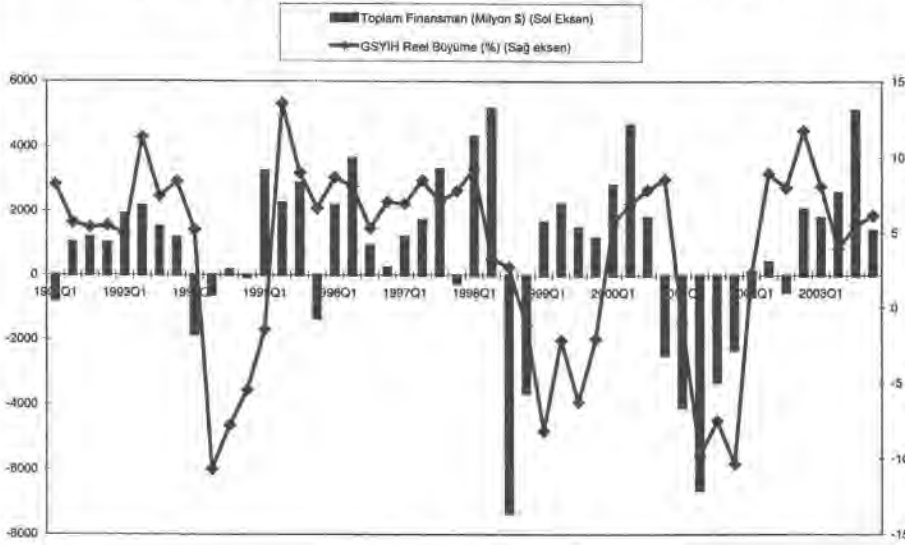
Şimdi son dönemde yaşadığımız bu döviz girişi ilk değil. Türkiye 1990-1993 arasında da böyle bir dönem yaşadı, 2000'de de böyle bir dönem yaşadı. Bu grafik biraz karışıkça gözüküyor, size göre sol eksenle ödemeler dengesinden finansal hesabı, artı net hata ve noksan kalemlerini aldım, net hata ve noksan, sermaye hareketleri konusundaki kayıt dışılığı bize göstermesi bakımından İzzettin Hoca'nın ve Korkut Boratav Hocamın bize yaptığı sürekli uyarılara mahsubendir.

Sol eksenle milyon dolar olarak bunun net giriş ve çıkışları var. Mavi eğriyle de 3 aylık dönemler itibarıyla gayrisafi yurt içi hasılanın büyüme hızları var. Kırmızı kutular ne za-

Erinç Yeldan

Büyüme
hızı,
konjonktürel
olarak
finansal
sermaye
giriş ve
çıkışlarına
tâbi
olmuştur,
bir
kumarhane
kapitalizminin
koşullarına
tâbi
olmuştur

Ödemeler Dengesi Finans Hesabı + Net Hata Noksan (Milyon \$) ve GSYİH Büyüme Hızı (%)



man artıysa büyüme hızı artıda ve yüksek, kırmızı kutular ne zaman eksiye Türkiye'den net sermaye çıkışı yaşıyor; 1994 krizi ve 2001 krizi gibi ve 1998 Asya krizinin Türkiye'ye yansımaları, Rusya krizinin Türkiye'ye yansımalarında olduğu gibi, o zaman da büyüme hızı düşüyor. İki tespitim var; birincisi; büyüme hızı, konjonktürel olarak finansal sermaye giriş ve çıkışlarına tâbi olmuştur, bir kumarhane kapitalizminin koşullarına tâbi olmuştur. İki, Türkiye'nin şu anda yaşadığı büyüme konjonktürü de aynı 1990-1993 arası, aynı 2000 aralığında olduğu gibi, dış döviz girişinden kaynaklanan konjonktürel bir büyümeden kaynaklanmaktadır. Lütfen kendimizi kandırmayalım, çok rekabetçi bir piyasaya sahibiz, çok etkin, iyi yönetişilen, güçlü irade, popülizm yapmayan hükümet, piyasalara güven veren hükümet sayesinde faizler düşüyor, bu yüzden de bu programa sıkı sıkıya bağlı olmalıyız felsefesi değildir burada söz konusu olan. Kaynağını şu anda bilmiyoruz, belki Irak'taki dolarlar, belki yeşil sermaye, belki bıyıklı yabancılar, belki bir miktar döviz yastık altından çıkıyor. Ama kaynağı belli olmayan bir döviz girişinin yarattığı konjonktürel bir döviz ucuzlaması ve büyümedir söz konusu olan. Aynen 1990-1993 ve 2000 yılı konjonktürü gibi.

Efendim şimdi burada rakamları okuyamadığınızı biliyorum, ben vurgu yapacağım. Sizi biraz etkilemek için, yani ödevimi yaptım öğretmenim diye karşınıza geldiğimi göstermek için bu tabloyu ayrıntılı olarak sunuyorum.

Bu tablo şunu gösteriyor: 2001 yılından

sabit 1987 fiyatlarıyla reel gsyih ve harcama unsurlarındaki artışlar (milyar TL)

	2002 - 2001	2003 - 2002	GSYİH'a katkılar 2002 (%)	GSYİH'a katkılar 2003 (%)
Özel Nihai Tüketim	1.491	5.016	17,4	72,0
Devletin Nihai Tüketimi	509	-243	6,0	-8,5
Sabit Sermaye Yatırımları	-171	2.170	-2,0	31,2
Özel Sabit Ser. Yat.	-1.149	3.399	-13,4	48,8
Devlet Sabit Ser. Yat.	978	-1.229	11,4	-17,6
Stok Değişimleri	7.706	3.707	90,2	53,2
İhracat	4.626	7.541	54,1	108,3
İthalat	-5.614	-11.227	-65,7	-161,2
GSYİH	8.547	6.965	100,0	100,0

başlayarak çeyrek dönemler itibarıyla gayrisafi yurt içi hâsılanın harcama gruplarındaki sabit fiyatlarla artış miktarını veriyor; büyüme hızı değildir dikkatinizi çekerim. 1987 sabit fiyatlarıyla milyar Türk Lirası olarak her harcama grubu, tüketim, artı devlet tüketimi, artı yatırımlar, artı ihracat, eksi ithalatın her biri kaç milyar Türk Lirası reel olarak artmış ve toplamı gayrisafi yurt içi hâsılasındaki toplam artışı veriyor. Bu artışın yüzde kaç hangi harcama grubundan gelmiştir bunu veriyor.

Örneğin 1987 sabit fiyatlarıyla millî gelirimiz 2002 yılında 8.547 trilyon Türk Lirası artmıştır. Bunun büyüme hızına yansımaları yüzde 7.4 olmuştur o başka.

Şimdi bu 8,5 trilyonun; 2001'den 2002'ye geçerken 7.7'si stok artışı olarak gözüküyor. 4.6'sı ihracat artışı, millî gelir hesaplarına eksi olarak giren ithalat artışı eksi 5.6 da, gayrisafi yurt içi hasılasının tablosunu tamamlıyor.

Bunu orantıyorsanız 2002 yılındaki gayri-

Erinç Yeldan

Türkiye
üreten
fakat
ürettiğini
satamayan,
stoklarını
üretim
yapan
bir ülkedir.
Büyüme
hızları
olarak
bakarsanız
bu,
yargı
bu kadar
net
gözüküyor

safi yurt içi hasılasının toplam artışını 100 birim kabul ederseniz, yüzde 190.2'si stok artışlarından, yüzde 54'ü ihracattan, eksi 65.7'si ithalattan, geri kalan da işte bir miktar yatırım, bir miktar nihayet özel tüketim, devlet harcamaları diye gidiyor.

Türkiye üreten fakat ürettiğini satamayan, stoklarını üretim yapan bir ülkedir. Büyüme hızları olarak bakarsanız bu, yargı bu kadar net gözüküyor. Doğrudan doğruya ne kadar daha fazla ürettik, bu daha fazla ürettiğimizi nereye koyduğumuzun hesabını yaptığınız vakit, millî gelir hesabı bize akıl almaz bir manzara gösteriyor.

Şimdi bu tesadüfî değil. 2003'ün birinci çeyreğinde stok artışlarının millî gelire katkısı yüzde 69.8, ikinci çeyrekte yüzde 108.4, ihracatın ikinci çeyrekte yüzde 129, ithalatın eksi katkısı da yüzde 200.1. Son çeyrekte stok artışlarının katkısı biraz azalmış durumda, fakat hâlâ yüzde 50'ye yakın. Yüzde 75'te özel tüketim biraz canlanmış gözüküyor, yatırımlarda ise hâlâ nihaî olarak 1.3'lük çok küçük bir katkı, yani yatırım yapılmıyor, sabit sermaye yatırımlarından bahsediyorum. Türkiye'de yatırım yapılmadığını görüyoruz.

Son slayta geçelim. Burada da şunu vurguladım. Türkiye'nin konsolide bütçesinde devlet her sene vergi gelirlerine ve oran olarak faiz harcamalarına ne kadar hedef koyuyor, yıl sonunda ne kadar gerçekleşiyor? 2004 hedefini de oraya koydum dikkatinizi çekerseniz.

Özellikle 1990 sonrasında, fakat bilhassa 1995 sonrasında bütün hükümetler Türkiye'de faiz gelirlerinin yüzde 60'ından daha fazlasını, 2001 yılında yüzde 100'den daha fazlasını, yani kamunun harcanabilir gelirinin daha fazlasını faiz ödemelerine ayırmak zorunda kalmışlardır. Türkiye'deki reel faiz şokunun büyüklüğüne dikkatinizi çekmek isterim.

Şimdi "Biz burada enkaz devraldık, geçmişe yönelik olarak ne yapabiliriz" denebilir, fakat şu anki AKP Hükümeti, gerek 2003 yılında gerek 2004 yılında toplayacakları vergi gelirlerinin yaklaşık yüzde 70'ini faiz harcamalarına ödeyeceklerini taahhüt eden bir bütçe uygulaması içindedir. Türkiye'de artık devlet bütçesi bir muhasebe bilançosuna indirgenmiştir. Ne kadar vergi geliri toplayacağım, ne kadar faiz harcaması yapacağım. Burada artık sosyal devletin gerekliliğinden olan kamu yatırımı, eğitim, sağlık, sosyal alt yapı gibi bütçe hedefleri anlamını tamamıyla yitirmiştir. Bu Türkiye

ye'ye özgü manzara değildir.

Şimdi geçebiliriz son slayta. Şimdi IMF programının politika hedeflerini biliyorsunuz, alt tabloyu kısaca özetleyeyim. Gayrisalî millî hâsılada 2006 yılına kadar yüzde 5 kamu net borç stokunun bir analizi var. Kamu kesimi faiz dışı dengesi de artık hepimizin bildiği rakam, yüzde 6.5. Yüzde 6.5'u masanın üzerine koyan hükümet başarılı ve iyi hükümet, yüzde 6.5'un altına düşen faiz dışı fazla yaratan hükümet kötü hükümet, başarısız hükümet.

Bu yüzde 6,5 rakamı nereden çıktı? Bunu lütfen çok iddialı bir söz olarak almayın, beni başışlayın. Bu yüzde 6.5'u veren bir makro iktisadî programı yoktur, bir makro iktisadî model yoktur. Bu tamamıyla bir Excel tablosunda, bir aritmetikten ibarettir. Türkiye önümüzdeki dönemde ne kadar faiz verebilir, ne kadar hızla büyüyecek, kamu borç stoku nedir, 2006'ya kadar bu rakamları uzatırsanız, işte kamu net borç stokunun millî gelire oranı yüzde 63.9'a iner.

Peki Türkiye ne kadar faiz ödemesi yapmayı planlamaktadır? Bir üst tabloda bu var. Enflasyon hedeflemesi altında yüzde 5'e kadar enflasyon düşüreceğiz, bakın bu hemen hemen hiç gündeme gelmiyor. Bu program; 2006 yılına kadar Türkiye'de yüzde 18'lik reel faiz ile çalışmayı varsayan bir programdır. Bu varsayım altında, bu basit aritmetik hesap yüzde 6.5'luk faiz dışı fazlayı vermektedir. Bu yüzde 18 reel faiz varsayımının kaynağı, İzzettin Hocanın çok sert ve çok net bir şekilde vurguladığı gibi, ancak toplumsal güç ilişkilerinde ve uluslararası finansal sermayenin Türkiye'ye biçtiği yükselen piyasa ideolojisinde aranmalıdır. Türkiye yüksek reel faize mahkûm edilmiş bir ülkedir. Neoliberal dünyanın Türkiye ve benzeri ülkelere biçtiği kılıf budur.

Sabırınız ve hoşgörünüz için çok teşekkür ediyorum.

• O. Başkanı - Biz de size çok teşekkür ederiz.

Ben özellikle tüm konuşmacılara teşekkür ediyorum; çünkü her biri zamana çok iyi bir şekilde riayet ettiler.

Burada önce ilk konuşmacımızdan, Memduh Bey'den esas itibarıyla uyulamaya dönük Türkiye'nin yakın geçmişindeki bazı evreleri dinledik ve gerçekten güzel düzenlenmiş taban oluşturan konuşma olarak, sonra da kendisine sık sık atıflar yapıldı.

Dinlediğimiz gibi Hocamız Eser Karakaş,

Erinç Yeldan

**Türkiye
yüksek
reel
faize
mahkûm
edilmiş
bir ülkedir.
Neoliberal
dünyanın
Türkiye ve
benzeri
ülkelere
biçtiği
kılıf
budur**

temelde teorik kavramlara açıklık getirmek istedi. Aslında neoliberal sözcüğünün ve kavramının belirsizliğine, hâlâ bir teoriye oturmayaşına değindi ve burada kaynak dağılımıyla gelir dağılımı arasındaki farkı, yaklaşımlardan oluşan farkı gündeme getirerek esas itibarıyla konunun sosyal boyutunu bizlere getirdi.

Sayın İzzettin Önder, heyecanlı ve bilimsel konuşmasında tabi, temelde esas itibarıyla her şeyin sonuçta güç ilişkilerinden kaynaklandığını vurguladı. Doğrudur. Gerçekten bizim alanımızda da tüm endüstri ilişkileri, aslında son tahlilde güç ilişkileridir, siyaset bilimini güç ilişkileri olarak tanımlayabiliriz. Tabi burada gerçek aklı işgal eden sebep sonuç ilişkisi acaba nedir? Yani bizim kontrolümüzde olmayan deterministik bir takım gelişmeler dünyayı değiştiriyor. Marksist açıdan insanlar kendi tarihlerini kendileri yazarlar fakat kendi iradeleriyle değil deniyor. Dolayısıyla, bu determinizm karşısında ortaya çıkan yeni yapılanmada güç ilişkileri de değişiyor; bazı kişilerin veya grupların eline daha ağır biçimde geçiyor. Ne yapalım, nasıl bu kısır döngüden çıkalım? O soruyu da sordu, ama işin asıl güç tarafı budur demek istedi ve belki ileriye dönük siz gençlere birtakım teoriler kurma olanağı, bunun yolunu açtı diye düşünelim.

Son konuşmacımız, Türkiye'nin koşullarına ve yakın geçmişteki gelişmesine bu politikalar açısından baktı. Bir gözlemine katılmamak mümkün değil. Türkiye'de çok kısa dönemlerdeki, 6 ay, hatta bazen haftalar içindeki değişimler karşısında aşırı bir heyecana kapılma ve onun edebiyatını yapma eğilimi var.

Evet, şimdi soru cevap veya açıklamalara başlayabiliriz.

Buyurun.

Soru - İzzetin Hoca çok güzel düşüncelerini ifade etti, fakat Eser Hoca, ben onu liberal olarak biliyordum, pek açarak konuşmadı, ondan dolayı ona bir sitemim var. Ben bu açılımı yapmak istiyorum.

Liberal düşüncenin bir sürü açılımları var, meselâ rasyonel bireye inananlar var, rasyonel olmayan bireye de inanan var, Avusturya İktisadi var, bir sürü kollara dağılmıştır, fakat ortak noktaları şu, liberaller şunu her zaman söylerler: Herhangi bir güç ve bu güce karşı bir şüpheyle yaklaşma. Yani bu bir tekel de olabilir bir devlet de olabilir. Önemli olan burada bireydir ve onun temel hakları vardır. Herhangi bir sınıfın sözcülüğü yoktur.

Konuşmacılardan dinlediğim kadarıyla ge-

nelde şöyle bir ayrım yaptılar. İktisadi ve siyaseti ayırmaya çalıştılar. Şöyle bir örnek vardır, güzel bir örnektir bu. Örneğin ifade özgürlüğü var bu ülkede, fakat devlet kâğıt basımında ve dağıtımında tekel. Eğer ben bir şey ifade edeceksem bunu dergi olarak ve gazete olarak yayınlamak isterim. Eğer ben bunu dergi olarak ve gazete olarak dağıtamıyor ve yayınlamıyorsam, bu ülke liberal bir ülke değildir ve liberal düşünceler şu ana kadar uygulanmış değildir zaten.

• **Mete Durdağ** - 27 yıla yakın Dünya Bankası ve IMF'de çalıştıktan sonra bu tartıştığınız konuların, özellikle orada çalışırken sıkıntısını çektiğimi söylemek isterim.

Bunlardan birisi biz Dünya Bankası'nda ve IMF'de ülkelere serbest piyasa mekanizmasını önerirken, çok önemli bir noktayı belki bilinçli olarak atlıyorduk. İktisat teorisinde okuduğumuz serbest piyasa ekonomisinden kasıt, serbest piyasanın etkin ve adil bölüşümü yapacak, büyümeyi destekleyecek neticeleri almasıdır. Buna göre her ülkenin kendi kaynaklarının nispi olarak kıtlığına göre piyasada bir fiyat oluşmasıdır. Buna göre işçi ücreti, faiz oranı her şey piyasada oluşacak. Fakat döviz kuru; uygulanan yüksek faiz politikaları neticesinde yurt dışından büyük bir döviz girişinin olması sonucu ortaya çıkıyor. Ki oluşan döviz kuru düşük döviz kuru oluyor, güçlü mahalli para birimi oluyor ve bunun sonucunda tabii ihracat olumsuz etkileniyor, ithalat etkileniyor. Dört fiyattan birisi eğer nispi olarak olması gerekenden aşağı olursa başka bir fiyatın, o dört fiyattan bir değerinin yüksekliğiyle telafi edilmesi lâzım ki denge sağlanabilsin. Dolayısıyla, bu yüksek faizle sağlanıyor. Bu yıllardır böyle devam ediyor.

Bugün İstihdam artırmak ihtiyacı, gelirleri yükseltmek ihtiyacı olduğu söyleniyor. Ama para politikalarıyla sağlanan bu istikrarı mecburen bozmak zorunda kalacağız. Çünkü gerekli yapısal değişiklikleri yapmıyoruz, döviz kurunu gerektiği kadar yükseltmiyoruz. Gerektiği kadar yükseltmiyoruz derken, döviz kuru için ülkenin kıt kaynaklarının gerektirdiği yüksekliği kabul etmiyoruz.

Dünya Bankası'nda çalışırken, IMF'de çalışırken bu konular bir mutsuzluk kaynağıydı benim için.

IMF politikalarının uygulandığı ülkelerde objektif ve bağımsız bir şekilde ülkenin sorunların üzerine eğilen, sorgulayan bir şekilde eğilen, Dünya Bankası'nın, IMF'in yaptığı

araştırmalardan bağımsız olarak sorunlara eğilen ve buna göre politikalar öneren çalışmalar artık yapılmalı. Bu bakımdan Erdiç Bey'in çalışmasını çok değerli buluyorum, ama burada çok sevgili arkadaşım İzzettin'in de çalışmalarını da heyecanla izliyoruz. Her ikisinde de sorun buna sebep olan dış kaynakları yermek değil. Bunu veri olarak alalım, bunu biz değiştiremeyiz. Bilhassa İzzettin Bey'in gözlemlerini her zaman çok değerli buluyorum. Müşahedeler güzel, dayatması güzel, fakat onu yermekle bir yere varamayız. Onu yermekle bizim ona karşı alacağımız tedbirlerin gecikmesine sebep oluyor. O hâlde biz ne yapmalıyız? Benim dediğim gibi, Dünya Bankası'ndaki bir diğer gözlemim her gittiğim ülkede bana bu şekilde eleştiriler yöneltildiği zaman ben derdim ki, "Bizi eleştirmeyin siz kendi uzmanlarınızı, kendi görevlilerinizi eleştirin". Oturup azamî müşterek menfaati bulmanız lâzım. Ama siz vazifenizi yeterince yapmazsanız, azamî müştereki bulamıyoruz, azamî menfaat karşı tarafa verilmiş oluyor.

Çok uzun vaktinizi aldığım için özür dilerim.

• **Ufuk Uras** - Eser Hocama ve Erinc Yel'dan Hocama soru sormak istiyorum.

Eser Hocam daha çok yeni liberal iktisadın politik niteliğine atıfta bulundu, ama gördüğüm kadarıyla bu iktisadın en önemli özelliği ekonomiyle siyaset ayrışması. Ekonomiyle siyaseti ayrıştırdığınızda, siyasetin kendisinin hayatı dönüştürme veçhesi kalmıyor, bir türlü kendi kendini yok ediyor. Sayın Memduh Bey yeni liberal iktisadın amentüsünü benimseyenler içinde medya ve malî kuruluşları söyledi ama, en önemlilerden bir tanesi de siyasi partiler. Türkiye'deki egemen siyasi partilere baktığımızda, işte Sayın Baykal'ın bütün kotası uygulamasındaki değişiklik konusunda sözleri; "Bunlar küreselleşme sürecinin doğal uzantıları" diyor sayın baykal. Yine Derviş yasalarına, bugünkü AKP'nin politikalarına baktığınızda egemen siyasette, Eser Hocam henüz belirsiz, müphem bir politik arayış dedi ama, egemen siyasette başka bir arayış yok.

Acaba geleneksel siyasetin ekonomik alanı arpalık gibi kullanan ilişkisi yerine, siyasetin ya da genel olarak toplumun ekonomiyi denetlediği, alternatif bir arayış üzerinden bu açmazdan kurtulunamaz mı diye sormak istiyorum.

• **Tülay Arın** - Teşekkür ederim. Aslında hakkım yok belki ama, Mete Durdağ Bey'e sadece cevabını beklemediğim bir soru yönelt-

mek istiyorum. Dünya Bankası ya da IMF uzmanları, ülkeler içinde oluşan olgularla Dünya Bankası'nın ya da IMF'nin o ülkelere dayatmak istediği politikalar arasında çok büyük açılar varsa, bu araştırmaları niye sadece yerlilerden bekliyor da, yapılan, fiilen de yapılan araştırmaları dikkate almıyor ya da niye kendisi bu tür politikaların olumsuz yanlarının ne olduğunu araştırmıyor?

Çünkü sizin ortaya koyuş biçiminiz aslında bunun olumsuz yanlarını araştıranın yerlilere düştüğü gibiydi. Yanlış anladımsa özür dilerim ama, Dünya Bankası da o kadar eleştiriler karşısında herhalde son zamanlarda birtakım şeyleri dikkate almak zorunda kaldı.

Şimdi, elbette çok az vaktimiz var, iki küçük yorum yapacağım. Eser Karakaş arkadaşımla biz 17 yıl tartıştık, kavga da ettik. Kendisine şöyle iki tane eleştirim var.

Birincisi, neoliberalizm denen olgu ya da onu açıklamak için kullanılan kavram hiç de öyle ne idüğü belirsiz bir şey değil. Yeni liberalizm, yeni serbest piyasacılık. Eskisinden iki tane önemli farkı olduğunu düşünüyorum. Bunlardan birincisi, elbette temellerini klasik iktisattan, neoklasik iktisattan alıyor, ama en önemli farkı şu: Klasik iktisat serbest piyasacılığı, bir sermaye birikimi kaynağı aracı olarak düşünüyordu; bu tasarrufların yatırıma gideceği, istihdam yaratacağı, kapitalizmi geliştireceğini söylüyordu. Neoklasik iktisat elbette tam rekabet piyasasından hareket ediyordu ve bunu bozan birtakım piyasa aksaklarının düzeltilmesini öneriyordu. Ama bu öneriyi meselâ bir sosyal demokrasi veya Keynescl iktisat gibi değil, kaynak dağılımıyla gelir dağılımı mekanizmalarının ayrılmasını, gelir dağılımının bir siyasal süreç içinde, işte sosyal refah fonksiyonu çerçevesinde değerlendirilmesini düşünüyordu. Ama böyle biraz özür dileyici, biraz işte işleyiş aksaklıklarını dikkate alan yaklaşımları vardı ya da bunun en iyi nasıl kullanılacağını hep tartıştılar. Şimdi yeni serbest piyasacılık tamamen saldırgan, yıkıcı bir yaklaşım. Bunun adını koymamız gerekiyor, yani ne sermaye birikiminin reel birikime gitmesini savunuyor, ki malî birikim elbette alıp başını böyle bir ideolojiyle gitmiştir. Ne de piyasa aksaklığının, kamu müdahalesine temel olacağını kabul ediyor.

Son derece saldırgan, kim güçlüyse o bastırır görüşünde. Yeni liberalizmin esas olarak siyasi bir yaklaşım olduğu bence doğru değil, onun iktisadi temelleri var, onun üzerine

Tülay Arın

Yeni
liberalizmin
esas
olarak
siyasi
bir
yaklaşım
olduğu
bence
doğru
değil,
onun
iktisadi
temelleri
var



Nihal Tuncer

Üretim
Dünya
piyasası
ölçeğinde
organize
olduğunda,
bu,
bir kere
2 inci
Dünya Savaşı
sonrasında
ortaya
çıkışmış
düzeni
sarstı,
kapitalist
sistemi
sarstı

siyasî yaklaşımı kuruluyor ki, o da gerçekten dünyanın emperyalist sistemle işlemesidir. Bunun adını koymak zorundayız. Eser Karakaş bunları çarpıttı diye düşünüyorum; söylemediği, eksik bıraktığı şey ise şu, eğer gerçekten bir siyasî karar olarak ya da bir siyasî tercih olarak gelir dağılımı siyasî tercihe bırakılacaksa, kaynak dağılımı tamamen piyasanın serbest işleyişine bırakılacaksa yeni serbest piyasacılığın bir siyasî boyutu vardır, o da şudur: Gelir dağılımının artık eşitsizliği falan hiç gündemde tutulmamaktadır, gündemde tutulan tek şey ve en yoğun şey asgarî mutlak yoksulluğun biraz engellenmesidir.

Yani olup olabileceği en kötü, en aşağılayıcı yoksulluğun, işte insanlar telef olup ortalıkta sersefil ölmesin gibi bir yaklaşımla, açlık sınırının içine düşmüş insanların bir kısmını kurtarmaktır. Eser Karakaş'ın bu konuda ne diyeceğini merak ediyorum.

Erinç Yeldan'ın sunuşu için çok teşekkür ediyorum. Bir nokta eklemek istiyorum izniyle. Gerçekten malî liberalleşmeyle ortaya çıkan sermaye hareketlerinin bu kadar oradan oraya savrulması, aslında en büyük zararı ve istikrarsızlığı Türkiye'nin kredi hacminde ortaya çıkıyor. Benim yaptığım ufak birtakım hesaplara göre, bu sermaye alıp başını gittiğinde bütün bankacılık kesiminin kredi olarak verebileceği kaynakların yüzde 35'ine yakını alıp götürüyor. Geldiği yıl da meselâ yüzde 25 artırıyor. Böyle yüzde 50 oynayan bir kredi mekanizması elbette herhangi bir ülkeyi çökertir, yani Amerika'yı bile çökertir. Dolayısıyla, Tür-

kiye'nin yine yedi canlı bir yapısı var diye düşünüyorum.

• **Nihal Tuncer** - Bence bu sabahki oturumda dile getirmediğimiz, fakat hepimizin kabul ettiği bir şey var. O da üretimin dünya ölçeğinde organize olması ve bunun bütün dünyayı sarsması; hem kapitalist sistemde, hem gelişmiş ekonomilerde, hem de yükselen piyasalarda yarattığı sarsıntı.

Üretim, Dünya piyasası ölçeğinde organize olduğunda, bu, bir kere 2 inci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkmış düzeni sarstı, kapitalist sistemi sarstı. 2 inci Dünya Savaşı'nda kurulan düzende kaynak dağılımı mekanizmaları ve bölüşüm mekanizmaları birbirinden ayrılabiliyordu, çünkü oyunun kuralları bölüşüm açısından kurulmuştu. Yani bu ülkeler sosyal refah devletini kurmuşlar, iş yasaları, anti-tekel yasaları, hepsi kurulmuş ve bu sistem işliyordu. 1980'lerde başlayan, 1990'larda hızını alan küreselleşmeyle birlikte sorun başka bir şey oldu.

Şimdi Türkiye olarak ne yapacağız? Karşımızda muhalefet partisinin bir temsilcisi var, neoliberal politikaların şiddetli eleştircileri olan iki tane akademisyenimiz var. Türkiye bu küreselleşme sürecine ne kadar entegre olacak, ne kadar olmayacak? Yani faturayı bir yere çıkarmak, merkeze çıkarmak, büyük şirketlere çıkarmakla iş bitmiyor. Geri dönüş, eski politikalara dönüş diye bir şey söz konusu değil. Onun için İzzettin Bey meselâ diyor ki, sorun ahlâkta, işte teşhir edelim. Bu şekilde olabilir. Bir eksik, tabi küresel düzeyde mekanizmaların veya kurumsal yapının kurulmaması olması.

Yani refah devletinde ulusal düzeyde kurulmuş olan yapı artık geçerli değil.

Dolayısıyla, küresel sistemin kurumları yok ve bu bir orman yasasına dönüşüyor, sorunların büyük kısmı buradan çıkıyor. Ama bunun dışında yine de bu sisteme ne kadar entegre olunacak, hangi konularda entegre olunacak, bence tartışmamız gereken ya da tartışılması gereken şeylerin bunlar olması lâzım.

Şimdi bunun dışında Eriç Yeldan'a ben bir teknik soru sormak istiyorum.

Gösterdiği şekillerden bir tanesinde ödemeler dengesinin net hata kalemleriyle büyümenin üst üste çakıştığını görüyoruz. Bunun da sermaye girişinin göstergesi olduğunu söyledim.

Şimdi daha önce de söylendiği gibi bankacılık sistemi bu kaynağı çekmekte başarısız, finans sistemi dışarıdan dış kaynağı çekmiyor, bunlar işte bavalı ticareti vb. çeşitli şekillerde piyasaya sızıyor. Peki o zaman benim öğrenmek istediğim, net hata noksan kalemlerinde görülen kaynak girişi büyümeyi nasıl etkiliyor? Çünkü normal yoldan gelmiş olsa bankacılık sistemi kredileri genişletecek ve bu büyümeye yol açacak. Bunun dışında işte dolarizasyon mu, kayıt dışı ekonominin gelişmesi mi, nedir? Onu teknik olarak öğrenmek istiyorum.

• **Serhat Korkut** - Nihal Hanım "Bunun kaynağı nerede" dedi. Ben bu kaynağın bir tanesiyim. Nedir? 2001 Krizi'nde ülkede yangın var, oda yanıyor, benim de utak bir sanayi kuruluşum var, bunu tutuyorum Kazakistan'a götürüyorum, taşıyorum, orada paraya çeviriyorum ve bu para Türkiye'ye geliyor. Yani şu anda Türkiye'de ihracatın bu kadar büyümesinin en büyük nedeni bana göre ülkedeki yangındır.

• **Turan Yay** - Şimdi benim Nihal Hanım'dan cesaret alarak sorudan çok bir yorumum var. Bir kere Eser Bey'in neoliberal kavramının içi muğlaktır önermesine katılıyorum, teşhisi çok doğru. Neoliberalizm kavramı liberalizme karşıt olan kişilerin kullandığı bir kavram.

Dolayısıyla, neoliberalizm eleştiriyi yöneltmek için kullanılmış bir kavram. Klâsik Liberalizmde söylenen şey; insanları özgür bırakalım, hukuk sistemi geçerli olsun, herkes hukuk karşısında eşit olsun. Söylenen bu. Hukuk sisteminin geçerli olduğu bir düzen kuralım, ama neoliberalizm, neoliberaler diye söylenen eleştirilerde neoliberalizm eşittir cangıl ormandır mantığı alınıyor. Bu bir kere kesinlikle yanlış olan bir şey.

Ormanda hukuk kanunu olmaz, ormanda büyük balık küçük balığı yutar ya da büyük güç küçük gücü, güçlü güçsüzü yener. Dolayısıyla, liberallerin söylediği hukuk sistemi geçerli olsun ve insanları iktisadî kararlarında özgür bırakın, devlet burada gerekli olan birtakım hizmeti yapsın. Liberallerin söylediği bu, fazla da bir şey söylemiyorlar.

Fakat 1980'den sonra gerek dünyada, gerekse Türkiye'de uygulanan politikaları liberal olarak adlandırmamız da çok haklı değil bence. 1980'lerden sonra iktisat politikası bağlamında liberallerin söylediği bir şey de şu; "Lütfen denk bütçe politikaları uygulayın". Türkiye'de 1980'den sonra uygulanan politikalar bakalım, denk bütçe politikası hiç tutturulmadı. Sürekli bütçe açığı politikası uygulandı ve biz bu politikaları neoliberal politikalar diye eleştiriyoruz. Türkiye'nin temel sorunu, makro ekonomik dengesini kuramamasıdır, makro ekonomik dengesini kuramamasının sorunu da yapısal sorunlardır. Nüfusumuz çok büyüktür, büyük sorunları olan bir ülkemiz. O yüzden iki yakamızı bir araya getirip makro ekonomik temellerimizi kuramıyoruz. Eğer siz artan nüfus için gerekli yatırımı yapamıyorsanız, tasarruf üretemiyorsanız bunu yurt dışından getireceksiniz, başka yolu yok. Yurt dışından sermaye Türkiye'ye zorla gelmiyor, Türkiye'den yüksek faiz alalım diye bize borç vermiyorlar, biz istiyoruz onlardan. Neden istiyoruz? Türkiye içinde tasarruf yaratamıyoruz, üretemiyoruz, bu tasarruf açığını kapamak için yurt dışından istiyoruz.

Eriç Yeldan ve İzzettin Hocam 1989'da Türk parasında liberalizasyona geçilmesinin Türkiye için çok büyük yanlış olduğunu söylüyorlar. Ben Türkiye için bunun yapılması gereken bir devrim olduğunu, yani tam tersini söylüyorum. Tabii ki alt yapıyı oluşturamadan geçtik. Dışa açık bir ekonomide, finansal kesimi liberalize edilen bir ekonomide, arkasından yapılması gereken yapılmazsa, sorunlar çıkar. Bankacılık kesiminde risk nedir, bankacılık demek, risk demektir. Riskin hiç dikkate alınmadığı, bomboş bir bankacılık sistemi yaparsanız, devlet bütçe açığı verirse, rasyonel olan birey tekil bankada yurt dışından döviz getirecektir, parayı getirecektir, yüksek faiz kazanacaktır. Burada iktisadî olarak rasyonel vardır ama, sorun Türkiye'nin ne makro ayaklarını oturtabilmesi ne de doğru dürüst risk faktörünü alan finansal piyasaları oturtabilmesidir. Dolayısıyla, burada sorun liberal politikaları eleştirmek, liberal politikalar yanlışlar de-

Memduh

Hacıoğlu

Türkiye

1989'da

30 milyar

dolar

İç dış

borcu

olan

bir ülke,

bugün

2003 yılında

280 milyar

dolara

çıkı

mek değil, Türkiye'nin yanlış politikalar uygulamasıdır. Uygulanan politikaların da kesinlikle liberal olduğunu ben kabul etmiyorum.

• **O. Başkan** - Teşekkür ederiz.

Şimdi isterseniz bu kadar zengin açıklamalardan, bu kadar çok sorudan sonra cevaplara başlayalım. Buyrun Sayın Hacıoğlu.

• **Memduh Hacıoğlu** - Ben bir eksik bir noktayı tamamlamak istiyorum öncelikle.

Neoliberal politikaların uygulanmasıyla Sovyetler Birliği'nin çöküşü arasındaki tarihsel ilişkiye de dikkat etmek lâzım. Yani Sovyetler Birliği'nin çöküşü tarihine bakalım; çöküşünün başlaması 1980'li yılların başıdır, 1990'da zaten Berlin Duvarı çökmüştür. Neoliberal ekonomik politikaların da en güçlü şekilde uygulandığı dönem bu dönem oluyor. Yani şu: Tek bir süper güce düştüğünüz zaman artık savaş alanı değişti, ekonomideki savaş ön plâna geldi. Yani ekonomiyle gücün optimizasyonu ve ekonomiyle savaşı kazanmak; sanıyorum hedef bu oldu. Ve öyle bakıldığında da; yani dünyadaki bu liberalizasyon, sermaye hareketinin serbestçe dolaşması, süper gücün dünyada ekonomik olarak etkinliğinin artırılması anlamını taşımaktaydı. Ve reel faizlerin bütün bu süreç içinde sürekli olarak "Emergent market"larda yüksek seyretmesi de gelirinin en büyük payının o tarafa doğru aktarıldığının çok açık ifadesiydi.

Netice itibarıyla Türkiye'ye dönelim; Türkiye 1989'da 30 milyar dolar iç dış borcu olan bir ülke, bugün 2003 yılında 280 milyar dolara çıktı. Baktığınızda biz bu borcu niye yaptık, bu borçla ne yaptık diye baktığımızda, vallahi bu borçla en çok biz faiz ödedik. Ödediğimiz faiz de yüksek reel faiz.

Şimdi benim bunu ilk seslendirdiğim tarih 1991 yılıdır. O zamanlar Saraçoğlu'yla da bir hayli çekişmemiz de olmuştu bu konuda. Bir kere devletin kendi hâsıla artışının üzerinde borçlanmaya gitmesi bir kırılma noktasıdır, o noktaya devletin varmaması lâzım. Hasılânın üstünde bir borçlanmaya gittiğiniz anda, zaten reel faizleri yukarıya çıkarıyorsunuz. Reel faizler yukarı çıktığında da zaten rant ekonomisini ülkeye getiriyorsunuz. Bu rant ekonomisi de şöyle bir şey. İki kurbağa var, bir tanesini soğuk suya atmışlar, altını hafif hafif ateşe açmışlar, kurbağa böyle yavaş yavaş rehavete kapılmış, uykusu gelmiş ve su kaynama hâlinde. Kurbağa maalesef kendini sıçratıp da o kaptan dışarı çıkamamış. Ama ikinci kurbağayı kaynayan suyun içine attığı-

nızda kurbağa hemen sıçrayıp çıkmış. Yani olay bu. Türkiye ekonomisine de bu rant ekonomisi böyle çok hoş geldi. Elinde 50 milyon, 100 milyon olan bir emekli insanın bile bankaya gidip işte yüzde 30, yüzde 50, yüzde 100, yüzde 150 faiz aldığı dönemler oldu. Ama yavaş yavaş böyle bir noktaya geldik işte, ekonomik bağımsızlığımız bitti. Ekonomik bağımsızlığımız bittiği zaman da siyaseten başımıza neler gelebileceğini de çok açık görüyoruz. Irak meselesi ortada. Yani o anlamda bunun artık tartışılır yanı kalmadı diye görüyorum.

Şimdi bundan kendini arındırmış bir örnek var dünyada. Çin'e dikkat edelim. Çin bugün kendince ekonomik yönden bazı liberal politikalar da uyguluyor, yani ekonomisini dışa açtı, Dünya Ticaret Örgütü'ne üye oldu, mal ithalatında dünyanın en çok ithalat yapan ülkelerinden biri, ama bakınız Çin her zaman dış ticaret fazlası veren bir ülke ve bunu vermek için de kendi ulusal parasını dünyada rekabet edeceği birimlerde tutuyor, yani o paritenin üstüne çıkmıyor, temel kriteri o. Dünyayla rekabet edebilecek fiyatla dünyanın karşısına çıkmaktır ve bunu yapmanın da temel amacı içerideki kendi kaynaklarını optimize etmektir. Bunu yaptığınız zaman başarılı oluyorsunuz, yani dünyayla rekabette, neoliberal politikalarla uyum sağlamada bir sorun olmuyor.

Şili, ikinci örneğidir. Şili'ye de sıcak para akmıştı, ama bakmıştı bu sıcak para başına beladır, hemen anında o sıcak paraya vergi koymuşlardır. Yani kısa vadeli sermaye girişleri bu şekilde önlenmiştir. Bir ülkenin dünyadaki sermaye hareketlerinden pay almasında önemli kıstas; direkt yatırım sermayeleri, uzun vadeli sermaye girişi olmasıdır. Bunu sağladığınız takdirde ülkenize fayda sağlıyorsunuzdur, ama sıcak parayla yaşam, kurbağanın ılık suda yavaş yavaş kaynamaya gitmesi anlamına geliyor diye düşünüyorum.

Teşekkür ederim.

• **O. Başkan** - Teşekkürler.

• **Eser Karakaş** - Tekrar teşekkür ediyorum. Buralara gelmenin en büyük zevklerinden bir tanesi de eski dostları tekrar görmek.

Şimdi İzzettin'in ve Eriş'in söylediklerine bir şeyler söyleyeyim. Laffer eğrisiyle ilgili bir eleştirisi oldu İzzettin'in. Laffer vergi oranlarıyla vergi hasılatı arasında bir ters ilişki öneriyor. Vergi oranlarını artırarsanız vergi gelirinin azalacağını ya da tersi, vergi oranlarını azalırırsanız, vergi hasılatının artacağını söylüyor.

Eser Karakaş

23 yıl
muntazaman
ortalama
olarak
millî
gelirin
yüzde 10'u
oranında
bütçe
açığı
veren
ülke olarak
bir tek
Türkiye'yi
biliyorum

Belirli ülkelerde bunun uygulanıp tutmadığını da söylüyor. Bunlardan bir tanesi Türkiye'dir. Bu bir matamatiksel ilişkidir, türev ilişkisidir ve standart makro kitapları bile yazar; vergi oranını azalttığınız zaman vergi hasılatının artması marjinal tüketim eğilimi ve marjinal tasarruf eğiliminin toplamının birden büyük olmasıyla mümkündür. Bu da ne demektir. Bir şekilde ülkeye net kaynak girişi demektir. Eğer siz marjinal tüketimle, marjinal tasarruf eğiliminin 1'e eşit ya da 1'den küçük olduğu ülkelerde Laffer önermesini uygularsanız yanlış, o tutmaz tabi. Bunu Özal da yapmaya çalıştı, yanlış oldu. Çünkü o tarihlerde, Türkiye'de marjinal tüketimin eğilimi ve marjinal tasarruf eğilimi 1'den küçüktü.

Eriğin söylediklerinde tabi önemli şeyler var. 12 Eylül darbesi olurken bütçe açığının millî gelire oranı yüzde 10'du, bugün hâlâ yüzde 10'un biraz üzerinde, böyle baktığınız zaman da 23 yıl ortalaması yüzde 10 civarında bir şey çıkıyor zaten. Şimdi böyle bir bütçe açığı trendi gösteren, dünyada bildiğim kadarıyla başka bir ülke yok. Yani 23 yıl muntazaman ortalama olarak millî gelirin yüzde 10'u oranında bütçe açığı veren ülke olarak bir tek Türkiye'yi biliyorum. Şimdi böyle bir ülkede rekabetçi döviz kurunu uygulamak, politika tercihi olmaktan çıkmış, olanaksızlaşmıştır. Yani işin kökeninde başka bir şey yatmaktadır. Artık bütçe açıkları faizlerle kendi kendini besleyen bir sürece girmiş, böyle bir ekonomide rekabetçi döviz kuru uygulamanın çok ciddi maliyetleri olabilir, çok ciddi dönüşümsel maliyetleri de olabilir, bunu da unutmamak lazım. Yani sorun orada herhangi politika tercihidenden değil bence, kamu maliyesindeki bu kronik dengesizlikten kaynaklanıyor.

Ayrıca, Eriğin kalitesinde bir iktisatçıya haddim olmayarak bir şey söyleyeyim. Bu faiz geliri ve vergi geliri ilişkisini de bu kadar kolay telâffüz etmeyelim. Yani vergi gelirlerinin yüzde 110'u faiz geliri. Burada hesaplama da ciddi yanlış var çünkü. Hesaplamalar, bir yılda, 2002 yılında şu kadar vergi geliri elde ettik, 2002 yılında şu kadar faiz ödedik, üzerinden yapılıyor. Bunların hesaplanmasında başka yöntemler var. Eğer faiz geliri bir dönem olduğu gibi vergi gelirlerinin tümünü götürürorsa, Türkiye'de bütçe açıklarının, mevcut kamu harcamalarının çok daha başka yerlere gelmesi lâzımdı. Dolayısıyla, o ilişki o kadar net değil, başka türlü hesaplamak lazım.

Uluk'un söylediği, ekonomi ve siyaset ayrışımı, Kemal Derviş yasaları sırasında Türki-

ye'de çok konuşulan bir konu, ama benim söylediğim tam da bu değildi. İktisat teorisi gelir bölüşümünü kaynak dağılım mekanizmalarının içine oturtmuştur. Yani Marksist teori de bunu yapmıştır, klasik teori de bunu yapmıştır, neoklasik teori de bunu yapmıştır, ama bu yanlıştır. Yani bu sorunsal yanlıştır ve iflâs etmiştir. Bütün teorilerin bir şekilde teorik açıklarının özünde de yine bölüşüm teorileri yatar. Neoklasik iktisada saygı duyan, beğenen, seven bir insanım ama, bölüşüm teorisinin yanlış olduğunu bütün iktisatçılar biliyor. Ama bu sadece neoklasik iktisada özgü bir şey de değil, yani Marksist iktisadın da bölüşüm teorisinde sorun var, işte Ricardiyan teoride de sorun var. Benim burada söylemek istediğim de teorik olarak burada bir sakatlık var, bu teorik sakatlık uygulamaya da yansıyor. Ama neoliberal iktisat politikaları denen şey, bir anlamda gelir bölüşümünü kaynak mekanizmalarından, üretim aşamasının dışında bir yere taşımaya çalışıyor ki, ben bunun çok daha etkin ve doğru olduğunu ve adil olduğunu düşünüyorum. Uluk'un söylediği kulağa hoş gelyor, toplum ekonomiyi denetlesin. Denetlesin, şimdi toplum ekonomiyi denetlemesin diyen yok ama, nasıl denetleyecek? Hukuk sistemiyle denetleyecek, Turan'ın söylediği gibi. Başka nasıl bir denetleme mekanizması somutta yaşama geçer bilemem, hukuk sistemi kurarsanız ve hukuk sistemi karşısında bütün ekonomik ajanları da bir şekilde yatay ilişkide tutarsınız, böyle denetler.

İktisat politikaları bitiyor Tülay, sen de biliyorsun bunu. Yani bugün Fransa'da artık iktisat politikası diye bir şey yok. Vergi kanunlarını çıkartamıyorsun, Merkez Bankası yok. Bugün aynı tartışmayı İstanbul'da yapıyoruz; çünkü Merkez Bankamızın aslan gibi para basma yetkisi var, Parlamentomuz kanun çıkarıyor. Yani dolayısıyla iktisat politikası bitiyor, bu trendi görmemiz lazım.

Şimdi Tülay'ın eleştirileri tabi hoşuma da gitti. Ama neyi çarpıttığımı anlamadım. Neoliberal politikaların saldırgan olduğunu söylemesi Liberal politikaları da biraz aklamış gibi oldu yani. Fark; saldırganlıksa onu teorik bir yere oturtamıyorum, ne demek saldırganlık. Yani bunun teorik bir şey yok.

Öbür söylediği tabi doğru. Yani tasarruf yatırım eşitliği, tasarrufların yatırıma dönüşmesi meselesi ulus devlet mantığı içinde çıkmış bir kuram. Ulus devlet olgusu değiştiği sürece bu tasarruf yatırım eşitliğinin de niteliği değişiyor, onu da görmezlikten gelemeyiz.

Toker Dereli

Neoliberal
düzende
çok
değişik
katmanlarda
yeni
hukuk
yaklaşımları
doğdu.
Bunlar
kuralsızlaştırma
değil
artık
şu veya
bu şekilde
kurallaştırma
peşindeler

Fakirlikle mücadele konusunda söylediği de doğru, ben bunu çarpıtmadım, Ronz örneği verdim. Ronz'ın da söylediği bundan başka bir şey değil.

Nihal'e katılıyorum tabi, yani bütün bu gelişmelerin altında üretimin dünya ölçeğindeki yapısal bölüşümü yatıyor.

Evet çok teşekkür ediyorum, sağ olun.

• **O. Başkanı - Biz teşekkür ediyoruz.**

Turan'ın değindiği konuda ben bir iki şey söylemek istiyorum. Temelde hukuk sistemi bunu halleder ama hangi hukuk sistemi.

Bizim alanımız şu veya bu ölçüde yeniden bir koruyucu kurallaştırma arayışı peşinde. Uluslararası örgütler de buna uyum sağladılar. Dolayısıyla, bir taraftan işte küreselleşme, neoliberal ekonomi, çalışma yasaları, asgari ücret, tüm bunlar serbest piyasanın işleyişine aykırıdır, hepsi kaldırılmalıdır diye iddia edilirken, sendikaların gücü zayıflatılmalıdır iddiaları ileri sürülürken, birkaç sene öncesine kadar bir toparlanmaya gidildi. En azından benim sahamda iş güvencesi gibi koruyucu düzenlemeler, dengeler aranıyor. Şimdi bizlerin, yani; püritisadın biraz dışında olan bizlerin ve özellikle genç öğrenci arkadaşlarımızın beklentileri şudur. Bu yaklaşımları dinledikten sonra peki ne yapacağız? Biz iktisat alanında geldiğimiz noktada insanlık için, ülkemiz için, ekonomimiz için neler yapabiliriz konusu üzerinde düşünmek lazım.

Dediğim gibi, benim alanımda en azından bir şeyler yapıyor, neoliberal düzende ve düzeyde çok değişik katmanlarda yeni hukuk yaklaşımları doğdu. Bunlar kuralsızlaştırma değil artık şu veya bu şekilde kurallaştırma peşindeler. Belki hukukta bu daha kolay, iktisatta daha güç. Küreselleşmenin etkileri iktisadî alanda çok daha şiddetli biçimde kendisini hissettiriyor. Bunları söyleyeyim dedim, yani gerçekten işin zor tarafı bu, ama en azından düşünmek ve bu konuda çözümler getirmeye çalışmak gerekli diye düşünüyorum. Şimdi gene sırasıyla İzzettin Önder'e söz veriyorum.

• **İzzettin Önder -** Şimdi sevgili dostum Mete Durdağ, ki beraber maliye hocalığı yaptık, çok haklı. Kimi eleştirelim meselesinde kesinlikte katılıyorum. Hakikaten bize dönmemiz lazım, ama birinci aşaması onun bizim üzerimize yoğunlaşan ideolojik baskılaması. Yani bütün medya böyle çalışıyor, üniversiteler böyle çalışıyor, sistemin bütün ideolojik aygıtları böyle çalışıyor. En önemlisi üniversitedir,

keyif için bizde vakıf üniversiteleri kurulmuyor, keyif için hocalarımız part-time olarak çalışmıyor, bu mekanizma böyle çalışıyor.

Bunun ideolojik yanılsamalarını veya hatırla da çarpıklığı düzeltmemiz için önce bilinç oluşturmamız lazım, sonra bir araya geleceğiz. Çok sevgili Hocam Korkut Boratav'ın yazısından öğrendim, Cambridge'de bulunan bir Güney Koreli iktisatçı tarafından yazılmış "Kalkınma Reçetelerinin Gerçek Yüzü" isimli kitapta görüyorsunuz, adam ta Frederik List'e giderek şunu iddia ediyor: Bize bugün verilen reçeteler yanlıştır, bütün bugünkü kalkınmış ülkelerin mazilerine bakın, hepsi korumacılıkla kalkınmıştır. Ama bu tabi anlamlı korumacılık, bu çok önemlidir. Bunu söylemeye çalışıyordum ben.

Dolayısıyla, buradan sevgili Nihal arkadaşımın, meslektaşımın sorusuna geçeyim. Bence soruyu keşke öyle sormasaydın. Soru soruş şekli "Peki biz nasıl entegre olacağız"? Yani her şeyi kabul edeceğiz, tam teslimiyet gibi bir şey. Belki bizi entegre edecekler, belki savaşla entegre edecekler Irak'ta olduğu gibi, ama biz eğer buraya girmenin yanlısını düşünüyor isek, Avrupa Birliği de böyle olabilir, belki çaresiz kalacağız, malî sıkışıklık yapacaklar, bizim bunu konuşmamız lazım akademik olarak. Belki hiç, yani nafîle olabilir bu konuşma, ama bizim bunu konuşmamız lazım. Yarını çok da bilmiyoruz olabiliriz hakikaten. Bir defa bilinç uyanırsa halkların nasıl hareket edeceğini bilmiyor olabiliriz, o çok önemli gibi geliyor bana.

Şimdi tarihi bilmemiz, bilinç çok önemlidir. Burjuva demokrasisi nasıl ortaya çıktı, son derece açıktır, müsaadenizle anlatmayayım, sizler biliyorsunuz, ama sesli düşüneyim. Öyle bir sermaye birikimi olabilmış ki bir dönem, mülkiyet sermayenin elinde, ama emek olmasa hiçbir şey yapamayacak, bugünkü gibi değil sermayenin gücü. O zaman mecbur olmuştu bu hakları vermeye ve herhalde mücadeleler de olmuştur. Peki eğer bu kadar yapabiliyor isek, sevgili Turan Yay meslektaşımın dediği gibi, hukuk yapalım, hukuka karşı da uyalım. O zaman hukuku kim yapıyor, bugün niye bu hukukları yapamıyoruz? Mühim olan hukuk karşısında eşitlik değildir, hukukun yapımında eşitliktir. Hukukun yapımında eşitlik ise, sermaye mülkiyetinden geçer. Gayet açıktır bu, son derece nettir bu. Dolayısıyla, evel güzel lâf, çok güzel hukuk yapalım, serbest bırakalım insanları. Bugün herkesin seyahat hürriyeti var, ama seyahat hürriyeti olan bir ülkede bir haftalık tatilinde İngiltere'ye giden insanlar

İzzettin Önder

**Biz
kendi
açığının
devlete
deplase
edilen
bir sistemde
buna
kamu
açığı
dersek
yanlış
yapmış
oluruz**

olabiliyor, bir haftalık tatilinde İstanbul'dan Malatya'da köyüne gidemeyen insanlar olabiliyor. Seyahat hürriyeti var ülkede...

Şimdi böyle bir şey olamaz. O zaman fırsat eşitliğini verelim, verelim peki. Niye yani üniversiteye gelen çocuklar toplumun belirli kesiminden gelebiliyorlar? Niye işçinin çocuğu mutlaka işçi olmak mecburiyetiyle baş başa kalıyor. O zaman da mutlak fırsat eşitliği veririm, verdikten sonra eğer o çalışmıyorsa onun boynunu keserim, o da ayrı bir olay.

Yani dolayısıyla, üretim ilişkisi veyahut da sistem, kesinlikle bütün bunları belirleyen çok önemli determinanttır. Bütün bunları açıklamak için sermayenin dönüşümünü bilmemiz gerekli, tarih o yürütüyor çünkü, Keynes'i o ortaya çıkarttı, neoklasik küreselleşmeyi o ortaya çıkarttı.

Son bir şey söyleyeceğim. Sevgili arkadaşlarım, bütçe açığı diyoruz. Evet, Türkiye bütçe açığı veriyor, tabi sorunlarımız var. Ama Sevgili Turan Yay'ın dediğine çok müsaade-nizle katılmıyorum ben, yani Türkiye önemli bütçe açığı veriyor, ama bunu aptallığından yapmıyor. 1984 yılında bir vergi değişikliği yaptık biz. Bakın, vergi gelirleri 1977'de millî gelirin yüzde 15'ymiş, 1980'de yüzde 14, 1985'de yüzde 10'a inmiş. Mutlak oranları veriyorum. Yani biz öyle bir vergi değişikliği yapmışız ki, vergileri azaltmışız. Bu ne demektir? Vergi verme durumunda olanlara -kayıt dışını hele bir tarafa bırakalım- devlet bağışta bulunmuş. Dolayısıyla biz kendi açığının devlete deplase edilen bir sistemde buna kamu açığı dersek, bütçe açığı dersek aslında yanlış yapmış oluruz. Ekonomi, verimsiz çalışması açığını devlete deplase ediyor, faiz yükünü devlete yığıyor, bir de kendisi de faiz alanına geçiyor.

Teşekkür ederim.

• **O. Başkanı** - Evet, Erinc Yeldan.

• **Erinc Yeldan** - Bazı konular var; günlerce, haftalarca tartışabiliriz. Ben sadece kendi pozisyonumu vurgulamakla yetineceğim. Önce Nihal Hoca'nın teknik bir sorusu vardı oradan başlayayım.

Çok detaylandırmayacağım ama, Türkiye'ye gelen kısa vadeli sermaye girişleri, sermaye hareketleri artı net hata noksan, yani ödemeler bilançosunun sermaye hareketleri altındaki kalemler kalınca önce döviz kurunu ucuzlatmakta, ithalatı cazip hale getirmekte, ulusal tasarruf oranını düşürmekte ve Türkiye'yi bir Lâle Devrine sürüklemektedir. Büyümenin arkasında da bu ivme vardır,

Konuşmamda bunu vurgulamadım, bu çok net ve açık. 1990-1993 arası ve 2000 yılında bu mekanizma tüketim ve yatırımları konjonktürel olarak uyararak çalışmıştır. 2001 sonrasında ise iş gücü maliyetlerindeki baskılandırma nedeniyle -bir nedeni o olduğunu düşünüyorum- tüketim ve yatırım talebini değil, ihracatı ve stokları canlandırarak çalışmaktadır.

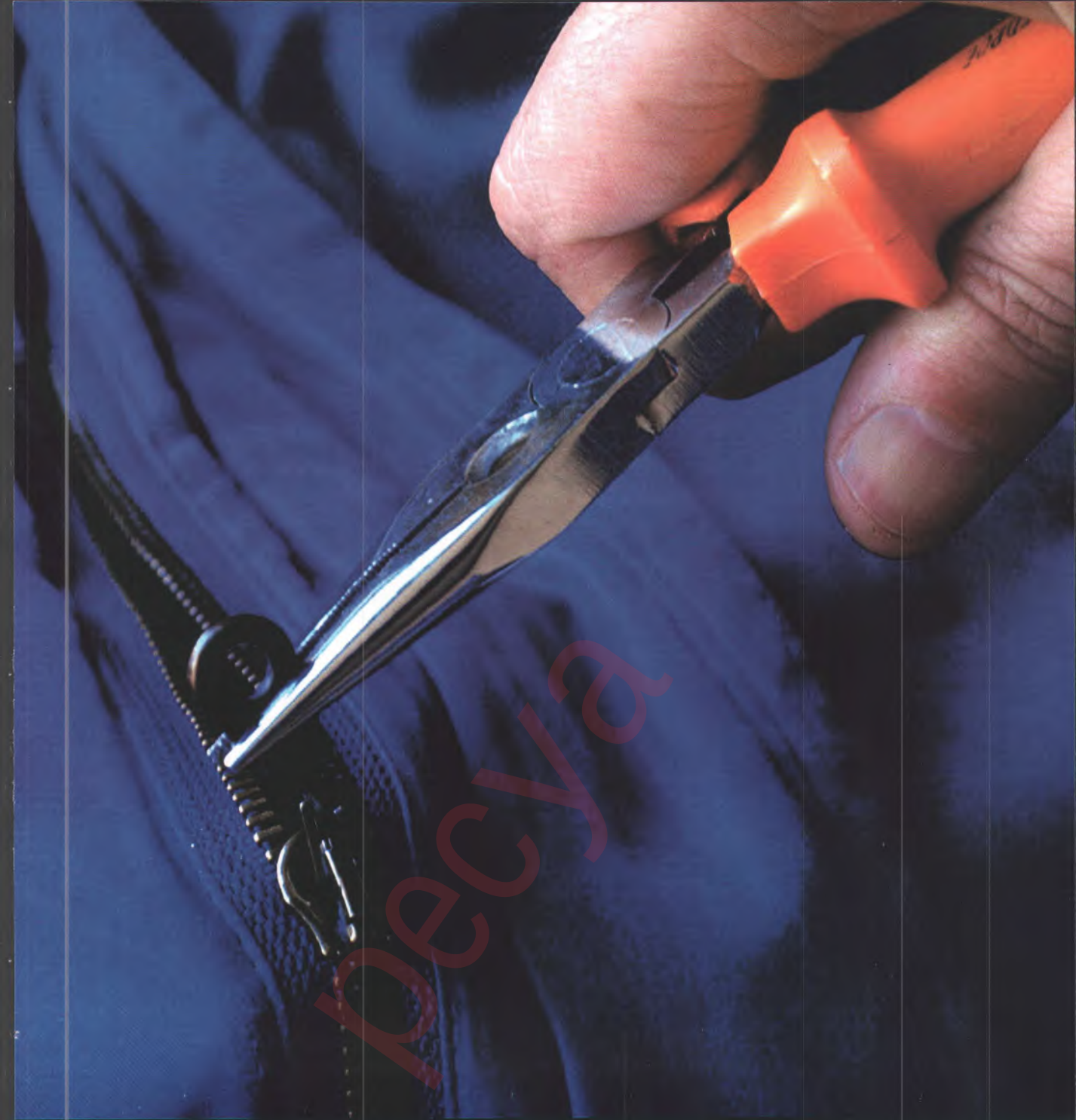
Tülay Hocam krediler üzerine dikkatimi çekmek istedi. Burada da şöyle bir vurgu yapmakta fayda var. Türkiye gerçekten benzer konumda olan gelişmekte olan ülkelere göre kredi hacmi millî gelir içinde çok düşük olan bir ülkedir. Türkiye'nin kredi hacminin gayrisafi yurt içi hâsılaya oranı yüzde 20, yüzde 24 civarındadır. Çok ilginçtir; beklentinin tersine 1989'dan sonra 1993 yılına kadar bu oran gerilemiştir. Dünya ortalaması yüzde 130'dur, Türkiye'nin bulunduğu orta derecede gelişmiş ülkeler ortalaması da yüzde 60'dır. Komşumuz Yunanistan'da yüzde 64'tür bu oran. Bakın hakikaten sürekli vurguladığımız verimsizlik, güdük sanayileşme, ölçek ekonomilerine çok çok uzak ve çok küçük çaplarda üretim yapan bir yapıya sahip olmamız her yerde kendini gösteriyor.

Mete Durdağ Hoca çok önemli bir vurgu yaptı. Ben bundan 7-8 yıl evvel Bilkent Üniversitesi'ni ziyaret eden bir iktisat tarihçisi hocadan şöyle bir anekdot dinledim. 2000 krizinden sonra bu anekdot bana çok yer etti. Mete Hoca şöyle bir şey söyledi, dedi ki, ben Dünya Bankası ve IMF'de çalışırken serbest piyasanın ve özellikle döviz kuru piyasasının kuramda öngörüldüğü gibi çalışmadığı gözleminden hep rahatsızlık duydum dedi. Şimdi Michio Morishima diye bir Japon iktisatçı var, kendisinin doktorası yok, fakat Walras Yasası üzerine, Ricardo ekonomisi üzerine, Marksist ekonomi üzerine doktora tezi kalibresinde çok çalışmaları var. Bir gün öğrencileri kendisine şunu sormuşlar, "iktisatçıların kimyacılar, fizikçilere göre çok daha fazla soyut matematiksel kantitatif yöntemler kullandığı söyleniyor. Buna katılır mısınız" demişler. "Çok doğru" demiş Michio, "Çünkü fizikçilerin ve kimyacıların dünyası gerçeklerle sınırlı, iktisatçıların dünyası neyi tahayyül ediyorsanız o".

Şimdi böyle bir yapı içinde şunu vurgulamaya çalışıyorum. Kullandığım veriler geçmişe ait veya ileriye dönük, Türkiye'ye ait veriler bu veriler. Hani Marx'ın dediği gibi sen bildiğin yolda git, bırak diğerleri konuşsun. Bu veriler bize bunu söylüyor, ben bunu değiştiremem.

Erinc Yeldan

2001
krizinde
sorumluluk
öncelikle
IMF ve
uluslararası
sermayeye
aittir,
fakat
o programı
hiç
değiştirmeden
harfiyen
uygulayan
hükümete,
bunu
destekleyen
medyaya ve
akademisyen-
lere de
aittir



Böyle test edemezsiniz!

Tüm tekstil ürünleri ve aksesuarlarınızın performans testlerini gerçekleştirmek için **Ekoteks**'e gelin. Sadece 3 günde test sonuçlarınızı alıp üretimimize hız verirken test maliyetlerinizi de yarı yarıya azaltın.

"İŞİMİZ GÜMRÜK MÜŞAVİRLİĞİ"



YILMAZER & 2A
GÜMRÜK MÜŞAVİRLİĞİ LTD. ŞTİ.

İTHALAT

İHRACAT

TRANSİT İŞLEMLERİ

SERBEST BÖLGE İŞLEMLERİ

YATIRIM TEŞVİK VE

DİĞER TEŞVİK İŞLEMLERİ

GÜMRÜK VE DIŞ TİCARET EĞİTİMİ

Firmamız, dış ticaret ve gümrük işlemleri ile ilgili gelecekte risk olarak karşınıza çıkabilecek unsurları birlikte çalışarak ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır.

IMF programının 2006'ya yönelik politika hedefleri İzzettin Hoca'nın belirttiği gibi %18 reel faiz ile çalışıyor. Bakın bu yüzde 6,5 faiz dışı fazla rakamını bu odadaki herkes biliyor eminim. Hiç kimse sorgulamıyor nereden çıktı yüzde 6,5 diye. Peki niye Brezilya'ya yüzde 4,5 veriyor IMF?

Brezilya Hükümeti IMF'yi kamu yatırımları, eğitim sağlık ve sosyal yatırımlar için yaptığı harcamaları kendi faiz dışı fazla hesabı içindeki harcamalardan sayılmaması konusunda ikna etti. Biz en azından bunu yapabiliriz. Daha düşük bir faiz dışı fazla ve bu faiz dışı fazla hesabı içine giren kamu harcamalarının niteliği konusunda IMF'yle pazarlığını yapabiliriz.

Israrla tekrar vurguluyorum ve bu konuda çok aşırı iddialı konuştuğumun farkındayım, bunu mazur görün. IMF programından çıkan bu rakamlar hiçbir makro ekonomik modele dayanmamaktadır. Ortada bir model filan yok. Ortada sadece bir basit bir aritmetik işlem var.

Siz yapıyor musunuz diye sorarsanız, hasbalkader kendi ilgi alanım içinde bazı modelleme çalışmaları yapıyorum ve bu yüzde 6,5'luk faiz dışı fazla hedefinin yüzde 18 reel faiz ile birleştiği vakit Türkiye'de yoksullaşmayı, eğitim ve sağlık hizmetlerinden yararlanabilen orta sınıfı nereye getirebileceğini ben görebiliyorum, siz de görebiliyorsunuz. Ama bunu kabul edelim, ne yapalım, başka çaremiz yok konumunda olmamızı istemiyoruz.

Son olarak bir vurgu yaparak toparlayacağım.

Şu dendi; Türkiye'nin makro ekonomik sorunları var ve bu makro ekonomik sorunları halletmedikçe biz düzliğe çıkamayız. Gerek Türkiye'de, gerek Türkiye benzeri sorunlar yaşayan diğer ülkelerde, istee makro ekonomik temel göstergelerin bozulması krizlerin temel nedenidir. Doğru. Fakat, bu makro ekonomik temel göstergeler ülkelerin yanlış politikalar izlemelerinden, üzerlerine düşeni yapmamalarından değil, doğrudan doğruya finansal sermaye hareketlerinin bu aşırı spekülasyon, aşırı artış çıkışlı, anarşik ortamından kaynaklanmaktadır. Sorumlu burada uluslararası finansal sistemin spekülasyon saldırılarından. Bizim hiç mi sorumluluğumuz yok; örneğin 2001 krizinde sorumluluk öncelikle IMF ve uluslararası sermayeye aittir, fakat o programı hiç değiştirmeden harfiyen uygulayan hükümete, bunu destekleyen medyaya ve akademisyenlere de aittir. Programdaki uygulama harfiyen olduğu içindir ki biz 2001 krizine girdik. Bunu da lütfen aklımızdan çıkartmayalım.

Ben de dikkatiniz, ilginiz için çok teşekkür ediyorum.

• **O. Başkanı** - Çok teşekkürler.

Sevgili öğrencilerimiz, sevgili meslektaşlar; sanırım oldukça renkli bir sabah geçirdik. İktisat konularının tartışıldığı böyle bir formda da gerçekten bir son yok. Yani biz sabahlara kadar bunları konuşabiliriz. Önemli olan bir şeyler öğrenmemiz, yararlanmamız ve özellikle ülke gerçekleri üzerinde durmamızdır. Çıkış yolumuz ne olabilir, ne gibi uyumlar, intibaklar sağlayalım. Teşekkürler.

HAKEMLİ DERGİ KURALLARI

Yayın Kuralları:

- İktisat Dergisi her ay yayınlanan hakemli bir dergidir.
- Dergide yayınlanan makaleler kaynak gösterilmeden kullanılamaz.
- Dergi'de yayınlanmak üzere gönderilen her tür yazı, yayın kurulu tarafından bir ön incelemeye tabi tutulduktan sonra, uygun görüldüğü takdirde hakem tespiti yapılacak ve ilgili hakemlere gönderilecektir.
- Makale konuları başta iktisat olmak üzere sosyal bilimlerin alanlarıyla sınırlıdır.

Teknik Özellikler:

- Makale Microsoft Word programıyla yazılmalıdır. Bir disket ve dört adet A4 boyutunda çıktıyla teslim edilmelidir.
- Makaleyle birlikte yazarın (yazarların) adını, ünvanını, çalıştığı kurumu, açık adresini, kolay ulaşılabilecek iş ve cep telefonlarını, e-mail adreslerini belirten bir kapak yazısı yollanmalıdır.
- Makale sonlarında yazar soyadlarına göre sıralanmış bir kaynakça yer almalıdır.
- Makale ile birlikte 50-100 kelimelik İngilizce bir özet verilmelidir.

dünya ekonomisinde yeni gelişmeler ve türkiye

Prof. Dr. Ali Özgüven'e armağan

2. gün

12 aralık 2003, öğleden sonra

oturum başkanı : Prof. Dr. Nihal Tuncer (İ.Ü. İktisat Fakültesi)
panelistler : Prof. Dr. Tülay Arın (İ.Ü. İktisat Fakültesi)
 Prof. Dr. Refik Erzan (Boğaziçi Üniversitesi)
 Dr. Attila Karaosmanoğlu
 Prof. Dr. Sinan Sönmez (Atılım Üniversitesi)



Refik Erzan - Attila Karaosmanoğlu - Nihal Tuncer - Sinan Sönmez - Tülay Arın

• **Hüseyin Ilgın (İFMC)** - Değerli iktisatlılar, sevgili konuklarımız; İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti tarafından düzenlenen 28 inci İktisatçılar Haftası'nın ikinci gününe hoş geldiniz.

Sevgili Hocamız Prof. Dr. Ali Özgüven'e armağan ettiğimiz ikinci günümüzün ikinci panelinde "Dünya Ekonomisinde Yeni Gelişmeler ve Türkiye" konusu tartışılacaktır.

Oturum Başkanı Prof. Dr. Sayın Nihal Tuncer. Buyurun Hocam.

• **O. Başkan** - "Dünya Ekonomisinde Yeni Gelişmeler ve Türkiye" başlıklı öğleden sonra oturumumuzu açıyoruz. Size panelistlerimizi tanıtıyorum ve buraya davet ediyorum. Lütfen.

Prof. Dr. Tülay Arın, Prof. Dr. Refik Erzan, Dr. Attila Karaosmanoğlu, Prof. Dr. Sinan Sönmez.

Evet, buyurun Sayın Karaosmanoğlu.

• **Attila Karaosmanoğlu** - Korktuğum şey başıma geldi, genellikle bu tip panellerde ben en son konuşmayı rica ederim. Çünkü 20 dakikaya sığdırabilmek için herkesin söylediklerini kayda alıp, ondan sonra boş kalanlarda

söyleyebileceğim bir şey varsa onları söylemeye gayret ederim.

Toplantıyı hazırlayan arkadaşlarımız fazla istekli davranmışlar. Bakın neler istiyorlar bizden!

Bugün gellenen durumda kapitalist sistem krizleri aşmada ne derece başarılı oldu? Yeni bir kriz kapıda mı? Dünyanın süper gücü ABD'nin son yıllarda içinde bulunduğu açmazlar nelerdir? AB ülkelerinin ekonomileri ne durumda? Büyüyen yeni ekonomik güçler Çin ve Hindistan. Önümüzdeki dönemde dünya ekonomisi hangi gelişmelere gebe? Ve bu gelişmeler gölgesinde Türkiye'nin olası konumu ne olacak? Bu konularda 20 dakikada ne söyleyebileceğini tahmin edersiniz. Onun için ben oldukça yuvarlak bazı laflarla bazı konulara kısa kısa dokunmak istiyorum. Hepsinin üzerinde de bir-iki cümle söylemeye gayret edeyim.

Bir defa, bugünkü durumda kapitalist sistemin krizleri aşmada ne derece başarılı olduğu konusunda şunu söyleyebiliriz, bugünkü durumda krizler aşılmış vaziyette değil. Bunu kapitalist sistemin bir sonucu olarak almak bir

Attila
Karaosmanoğlu

Dünyanın
süper
gücü
ABD'nin
son
yıllarda
içinde
bulunduğu
açmazlar
nelerdir?

siyasî görüşün neticesi, başka sebeplerle de olduğu üzerinde durulabilir. Bu krizleri devam eden krizler olarak kabul etmekte yarar var; çünkü daha sonraki sorulara cevap verirken göreceğimiz ki, dünya oldukça önemli bazı problemlerle karşı karşıya ve bunların çözümlerini henüz bulmuş, yapmış değil.

Dünya düzeni genellikle sadece ülkelerin kendi içlerindeki düzenle değil, ülkelerarası veya ülkelerüstü düzenin unsurlarıyla bir arada çalışma durumundadır. Mesela geçmiş yüzyıla bakarsak, 1. Dünya Savaşı'ndan sonra dünya bir düzen kurmaya çalışmıştır. Cemiyet-i Ahvam'ı kurmuştur, bazı kuruluşları kurmuştur ve bunların yardımıyla dünyanın ekonomisinde, sosyal ilişkilerinde iletişim konularında işbirliği nasıl yapılacak, düzen nasıl olacak meselelerini çözmeye gayret etmiştir.

O devirde bulunan çözümde esas olarak üzerinde durulan şey, o devrin teknolojisinin ne olduğu idi. Yani endüstri devriminin, teknolojinin gerektirdiği düşüncelerle bir uluslarüstü, uluslararası düzen kurulmaya çalışılmıştı. İkinci böyle büyük gayret 2. Dünya Savaşı'ndan sonra oldu. 2. Dünya Savaşı'ndan sonraki düzenin kurulmasında da esas itibarıyla atom teknolojisi, nükleer teknoloji önemli ölçüde etkili oldu. Birleşmiş Milletler ve Birleşmiş Milletler'e bağlı olarak diğer ihtisas kuruluşları kuruldu ve bunlar "bipolar" dedikleri iki kutuplu dünyada, yani komünist ve kapitalist dünyada, Rusya ve Amerika arasındaki ve bunların etrafındaki ülkelerarasındaki dengelerle dünya düzenini ve dünyadaki oluşumları kontrol etmeye veya yürütmeye gayret ettiler.

Fakat bugün kurulmak durumunda olan düzen, artık sanayi devriminin düzeni değil. Bugün kurulmak durumunda olan düzen, bilgi ekonomisi devrinin düzeni. Bugün kurulmaya çalışılan düzen, esas itibarıyla küreselleşme dediğimiz olgunun yarattığı olaylarla ilgili düzen. Peki bu düzenle ilgili gerekli kurumlar ve gerekli kurallar bulunabilmiş mi, tespit edilebilmiş mi? Hayır. Bakıyorsunuz Birleşmiş Milletler, yapması gerekli bir sürü şeyi yapamaz durumda. NATO çalışmıyor. NATO'nun karşılığı olan, Rusların kurduğu askerî kuruluş artık ortada yok. Ruslarla Amerikalılar arasında bir denge kurma meselesi de yok. Tek kutuplu bir dünyada ve çok süratle değişen teknolojilere ayak uyduracak bir düzende, bir kuruluşlar sisteminin ortaya çıkması lâzım, henüz bu mevcut değil. Belki çözülememiş olan, devam etmekte olan krizlerin gerisinde de bu düzenin kurulamamasının önemli rolü var.

Sebebi şu: 1680'lerden 2. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar, ülkeler ulusal egemenliğin kontrolünde. Herhangi bir toprak parçasına sahip olan ülkelerin tam yetkisi vardı ve kimse buna karışmıyordu. Sadece Fransız İhtilali'nden sonra vatandaş hakları denilen haklar dolayısıyla Fransızlar Avrupa'da birtakım huzursuzlukların çıkmasına sebep oldular, ama devamlı olarak kimin kendi ülkesinde ne yapacağı meselesi, o ülkeye hâkim olan güçlere veya kişilere bırakıldı.

Bugün yaşadığımız küreselleşmekte olan dünyada, artık egemenlik erkinin kullanılması eskiden olduğu gibi mutlak bir yetki hiç kimsede değil. Çünkü egemenlik erki, bir uluslararası seviyeye doğru kayıyor, bir de yerelleşiyor. Yani eskiden merkezi devletin kullandığı yetkileri, bugün yerel birtakım güçler veya uluslarüstü birtakım güçler kullanabilir hale geliyor, yani sermaye akımını ve sermaye akımlarının ortaya çıkardığı problemleri uluslarüstü bir düzenlemeyle kontrol etmenin imkânı yok.

1997'de Kanada'da katıldığım bir toplantıda iki çok meşhur insan, bir İngiliz tarihçisi ve bir de eski Amerikan Merkez Bankası Başkanı şöyle demişlerdi; "Bu iş böyle giderse bir süre sonra dünyayı haydutlarla, korsanlar idare edecek." Buna karşı birtakım tedbirler alınmaya çalışılıyor. İşte 7'ler var, 20'ler kurulmuş vaziyette... Ve bunlar hiç olmazsa ekonomik düzeni bir şekilde birlikte kontrol etmenin, düzenli bir şekilde yürütmenin imkânlarını araştırma gayretindeler. Fakat bunlardan hiçbir belirlî bir çözüm bulmuş durumda değil.

O hâlde ne olacak? Yeni bir kriz mi kapıda dedğiniz zaman, içinde bulunduğumuz kriz hâlâ devam ediyor. Bu çeşitli şekillerde ortaya çıktı. 1970'lerde petrol krizi, 1980'lerde yine bir kriz, 1997 yılında Tayland'da başlayan bir kriz bütün dünyaya yayıldı ve çözümleri konusunda çok kesin iktisadî reçeteler ortaya çıkmış durumda değil.

Ancak bugün yapılan bazı çalışmalarda şunlar söyleniyor: Meselâ Krugman diyor ki, son 25 yılda tarihin herhangi bir devrinde görüldüğünden daha çok sayıda insanın maddî refahında artışlar oldu ve söylediğinin gerçek istatistikî ve iktisadî dayanakları var. Buna ilave olarak, bir ara Para Fonu'nun baş iktisatçılığı yapan Rogoff, dünyada enflasyonun son birkaç yılda kontrol altına alınmış görünmesinin nedeninin küreselleşmenin yarattığı rekabet olduğu fikrini ileriye sürüyor.

Atilla

Karaosmanoğlu

Tek
kutuplu
bir dünyada
ve
çok
süratle
değişen
teknolojilere
ayak
uyduracak
bir düzende,
bir kuruluşlar
sisteminin
ortaya
çıkması
lâzım

Şimdi bu durumda ne yapılabilir?

Teknolojinin yarattığı yeni gerçekleri kabul edip, rekabet olanaklarının nasıl yaratılabileceğini bilmemiz lâzım. Geçenlerde bir Amerikalı arkadaşım Türkiye'yi ziyaret etmişti, konuşmalarının sonunda bana bir telefon etti, dedi ki "Attila, sizin işleriniz bir hayli ciddi." Nedir dedim? Birtakım sanayiciler demişler ki; "Rekabet bakımından birtakım problemlerimiz var ama, meselâ tekstil sektöründe böyle bir şey yok." Çünkü, büyük tekstilciler İtalya'dan en son tekstil makinelerini aldılar, onun için 15 sene rekabet edebilirler!.. Şimdi tekstil sektöründeki değişiklikleri ciddi olarak izlediğiniz sürece, artık sıcakta insanı serin tutan, soğukta insanı ılık tutan elyafın geliştirildiğini ve bunlarla yapılacak dokumaların, dokumayı yapacak alet ve ölçü cihazlarının neler olabileceği meselesi üzerinde durmadığınız sürece, 15 yıl bu sektörde rekabet edemezsiniz.

Kendimizi belli şekillerde aldattığımız zamanlar olabiliyor; bizim ihracatımız arttı falan diye. Ama aynı zamanda da küreselleşmenin işsizliği artırdığından şikâyet ediyoruz. Küreselleşme işsizliği artırıyor ama, meselâ bizim tekstilde yaptığımız gelişme başka ülkelerin istihdamını onlardan çalmakla oluyor. Amerika'da tekstil çok pahalıya mâl olduğu için artık orada yapılamıyor, Amerika'nın havlu ve bazı tekstil ürünlerinin çoğu Türkiye'de üretiliyor. Oradaki işçi işsiz kaldığı için Türkiye'deki işçi iş buluyor. Ama yarın öbür gün aynı teknolojiyle, çok daha ucuza başka ülkelerde bu tekstil üretildiği zaman, Türkiye'deki istihdamı başkaları çalmış olacak. Onun için yeni dünya düzeninde rekabet edebileceğimiz teknolojileri ciddi bir şekilde araştırmak, bilmek ve "İleriye doğru acaba hangi teknolojiyi kullanarak rekabetimi artırabilirim" diye bazı şeyleri düşünmek lâzım. Her şeyi devletten beklediğiniz sürece bunu yapmanıza imkân yok. Bunu yapacak olanlar kendi işadamlarınız, bu konuda belli konularda üretimle ilgili sorumlularınızdır. Belli konularda derken, bu sanayi üretimi de olabilir, hizmet üretimi de olabilir, başka konulardaki üretimler de olabilir.

Kısaca sorulara cevap vermeye gayret ediyorum. ABD'deki durum nedir diye sormuşlar arkadaşlar. Kısaca söyleyeyim, son 40 ayda Amerikan fabrikalarındaki istihdam azalışı 2.8 milyon, yani 2 milyon 800 bin kişi Amerika'da işini kaybetmiş durumda. Çin'le Amerika arasındaki ticarete Amerika'nın Çin'e karşı ticaret açığı yılda 120 milyar dolar.

Yabancı sermaye akımında 2002 yılında ilk defa Çin Amerika'dan fazla yabancı sermaye almış durumda. Peki Amerika ne yapıyor? Amerika'da bir defa çok şaşırtıcı bazı şeyler oluyor, yani son 3 aydaki ekonomik gelişme beklenenin çok daha ötesinde. Fakat son 1-2 haftadaki ekonomik gelişmeler bir sürü insanı tekrardan huzursuzluğa ve düşünceye sevk eder durumda ve Amerika bir türlü NAFTA'yı geliştiremiyor. Biliyorsunuz Meksika'yla, Kanada'yla NAFTA'yı kurdular, diğer ülkelere de genişletmek için gayret sarfediyorlar, fakat Amerika henüz bu konuyu çözmemiş durumda.

Peki Avrupa Birliği'ndeki durum ne? Avrupa Birliği'ndeki duruma çok fazla girmek istemiyorum. Anayasa konusundaki büyük çıkmazlar Avrupa Birliği'ni oldukça uğraştıracak gibi görünüyor, yani ekonomik konuların ötesinde ve onlara etki yapabilecek şekilde.

İkincisi EURO'ya geçiş, Avrupa Birliği ülkelerindeki pek çok kişi yeniden bir oylamaya gldildiği takdirde, Avrupa Birliği'nden bazı ülkelerin EURO'dan çıkmak konusunda oy verebileceklerini de ciddi ciddi iddia edebiliyorlar. Gerçek midir değil midir bilmiyorum. Avrupa Birliği, meselâ Almanya henüz Doğu Almanya'yı absorbe etmenin sorunlarını yüzde yüz halletmiş gibi değil. Yani Doğu Almanya'yla birleşmeden önceki büyüme hızına, büyüme dinamiğine henüz ulaşamamış durumda.

Asya'daki gelişmelere biraz bakmakta yarar var. Asya benim meslek hayatımda 10 yılımı verdiğim bir bölge. Bu bölgede, Asya üzerinde çalıştığım ilk yıllarda tabii en büyük gelişme, değişme hızı Japonya'da idi. Onun arkasından Kore'de idi. Fakat Asya'da bunlara ek olarak bazı yeni gelişmeler oldu. Çin ortaya çıktı ve bugün Çin'le Japonya arasında çok ciddi bir rekabet var. Rekabet bir müşterek pazar kurma rekabeti. Çin ASEAN ülkeleriyle, yani Güneydoğu Asya ülkeleriyle bir Gümrük Birliği kurmak ve bu Gümrük Birliği'ne 2010 yılında ulaşmak üzere ciddi gayret gösteriyor. Dün veya evvelki gün çıkan haberlerde, Koizumi, Japon Başbakanı, Malezya, Tayland ve Filipinlerle aralarında 2012 yılını hedef alan bir ortaklık, ortak pazar kurma gayretinde olduklarını ifade ediyor.

Eğer ileride sorular olursa Çin'in ve Hindistan'ın son yıllarda gösterdiği büyük kalkınma hızı ve gelişmelerindeki faktörler konusunda oradaki gözlemlerime dayanarak neler dü-

*Attila
Karaosmanoğlu*

Çin
ASEAN
ülkeleriyle,
yani
Güneydoğu
Asya
ülkeleriyle
bir Gümrük
Birliği
kurmak ve
bu
Gümrük
Birliği'ne
2010
yılında
ulaşmak
üzere
ciddi
gayret
gösteriyor

şündüğümü size anlatabilirim, fakat 2 dakikam kaldı. Onun için Türkiye'nin olası konumu hakkında size çok az şey söyleyebileceğim. Türkiye'de bazı insanlar haklarının üstünde belki ve olması gerekli imkânların üstünde imkânlarla yaşıyorlar, fakat Türkiye bütünüyle imkânlarının altında yaşayan bir ülke. Türkiye, eğer bütün işleri başkalarından beklemekten vazgeçerse, kendinden başka herkesten şikâyet etmekten vazgeçerse ve insanlar rekabette önemli olan faktörün kendileri olduğunu düşünmeye başlayabilirlerse -tabi bu sivil toplum örgütlerinin gayretiyle olabilir, eğitimin üzerinde durduğu, ağırlık verdiği konularla ilgili olabilir- bu değişikliklerle insan gücü bakımından, coğrafi konumu bakımından dünyada rekabet edebilecek bazı şeyleri bulmak imkânına sahiptir.

Sorular kısmında isterseniz, size Türkiye'nin böyle bir rekabet imkânını -bir noktada ben tahmin edip teklif etmişim- nasıl kaybettiğini de size anlatabilirim.

Teşekkür ederim.

• **O. Başkanı** - Evet teşekkür ederiz Karasmanoğlu.

Şimdi sözü Tülay Arın'a bırakıyorum.

• **Tülay Arın** - Böyle bir oturumda yer almaktan dolayı onur duyuyorum. Ali Özgüven Hocamıza tekrar saygılarımı ve teşekkür duyularımı iletmek istiyorum.

Ben dünkü ve bu sabahki tartışmalardan sonra Sayın Karasmanoğlu'nun bıraktığı bir noktadan devam edebileceğimi düşünüyorum. O da, dünya düzeninde istikrar sağlayıcı birtakım mekanizmalar ağıının zayıf olması ya da mevcut olmaması üzerine bir tartışma.

Gerçekten son yıllarda dünya düzeninde birtakım değişiklikler oldu mu, bu düzenin değişmesinin Türkiye gibi ülkeler üzerindeki etkisi ne olabilir sorusunu sordüğümüzda, elbette 20 dakika içinde başa çıkılamaz bir konu. Ben belki bir iki kavram etrafında tartışmaları örgütleyerek, hiç olmazsa o çerçevede bir ufak yorum yapmak istiyorum.

2000 yılında yeni bir bin yıla girildi ve uluslararası çapta, özellikle Birleşmiş Milletler çerçevesinde bir yeni bin yıl protokolü imzalandı. Burada şöyle bir amaç ifade edildi ülkeler tarafından: Yakın zamanda ya da 10 yılda, her neyse, birtakım amaçları dünyanın her tarafı için gerçekleştirmek. Bunlardan başta geleni, yoksulluğun 10 yıl içinde yarı yarıya indirilmesi. Burada yoksulluktan kastedilen gerçekten günde 1 doların altında harcama yap-

ma gücüne ancak sahip olabilen mutlak yoksulların sayısının yarıya indirilmesi, ki bu bir milyara yakın bir sayı oluyor yarıya inse bile.

İkincisi, çocuk ölümlerini üçte iki azaltmak. Üçüncüsü de, her çocuğa temel eğitim sağlamak. Bütün bunlar için dünya ülkelerinden 50 milyar dolarla 100 milyar doların toplanıp, bu amaçlara sarf edilmesinin amaçları karşılayacağı öngörüldü. Bu nasıl bir dünyada, nasıl bir hedef?

Bu, mevcut dünyada milyarlarca insanın kaderinin ne kadar zavallı bir durumda olduğunu gösteriyor. Hesaplara göre, 2002 yılında dünya gayrisafi yurt içi hâsılası, bütün dünya ülkelerinin gelirlerinin dolar kuruna göre çevrilip toplanmasıyla; dünya hasılası, 32 trilyon dolar civarında hesaplanıyor. 50 milyar dolar; bu çekirdek parası bile değil, köpek mamasına bunun birkaç katı harcanıyor. Köpeklerin de bakıma ve yaşama hakkına sahip olduğunu düşünüyorum. Ama, bu kadar kitlesel, milyarca insanı etkileyecek amaçlara bu kadar parayı, ayrıca çok sayıda zengin ülkeden toparlamayı amaçlayan ve bunu da dünyanın amacı olarak ortaya koyan bir dünya düzeni nasıl bir şey. Ve bu ne kadar istikrarlı? Mevcut dünya sistemi artık iki kutuplu değil, iktisadî düzen anlamında bir kapitalist dünya düzeni olduğuna göre nasıl bir kapitalist dünya düzeni ile karşı karşıyayız?

Son zamanlarda pek adı geçmeyen bir kavram etrafında ben bunu tartışmak istiyorum: Emperyalizm. Emperyalizm genellikle çok izlenimsel bir şekilde hep tartışılmıştır. Ben bunu birazcık somuta inen göstergeler çerçevesinde tartışmak istiyorum.

Son zamanlarda, özellikle 11 Eylül'den sonra dünyadaki hakimiyet ilişkisinin, güç ilişkisinin, ülkeler arasındaki ilişkilerin nasıl bir güç ilişkisi olduğunu, bunu nasıl nitelendirmek, nasıl tanımlamak gerektiğini düşünen ve bu konuda tartışmalar geliştiren çevrelerin var olan ama öyle artık kullanılması bırakılmış birtakım kavramları ön plâna çıkardığını görüyoruz.

Bu kavramlar çerçevesinde tartışmanın çok yararlı olduğunu düşünüyorum. Bu sabah da söylendi, küreselleşme kavramı elbette geçerli bir kavram. Yani sermayenin ya da üretimin, dolaşımın, dağılımın, bölüşümün dünya çapında yer aldığı bir küreselleşme olgusunu elbette ret edecek değiliz, ama güç ilişkileri emperyalizmden daha farklı bir şey ya da emperyalizmle bir güç ilişkisi ama her zaman bir güç ilişkisi var.

Tülay Arın

Emperyalizm genellikle çok izlenimsel bir şekilde hep tartışılmıştır. Ben bunu birazcık somuta inen göstergeler çerçevesinde tartışmak istiyorum

Yani kapitalizmde her zaman bir güç ilişkisi var, bunu emperyalizm olarak tanımlayabiliriz. Ama bu güç ilişkisinin niteliğinin değişip değişmediğiyle ilgili tartışmalar var. Özellikle 11 Eylül'den sonra ortaya çıkan olgu bildiğiniz işbirliği gibi ABD'nin koalisyon dediği ya da işbirliği içinde olan birtakım ülkelerle beraber gidip birtakım ülkelerde savaş açması. Bu elbette herhangi bir serbest ticaret, emperyalizmin den falan farklı bir şey. Yani Bosna'da, Kosovo'da, ondan sonra Afganistan'da, Irak'ta, daha önce başka yerlerde, Latin Amerika'da, Amerika gidip birtakım ülkeleri bombalıyor. Bazılarında idareyi değiştiriyor, bazısında yeni idareler kurmaya çalışıyor. Şimdi bu farklı bir olay mı diye tartışılmaya başlandı.

Ve bunun üzerine bizim artık unutmaya yüz tuttuğumuz birtakım kavramlar yeniden tartışılmaya başlandı. Eser Karakaş'ı burada görüyorum, "Neo-liberaler lafını solcular çıkar-dı, hiç kimse ben neo-liberalim diye ortaya çıkmıyor" dedi. Doğrudur, şimdi benim tartışmak için ortaya koyacağım kavramlar da böyle. Elbette hiç kimse kendine emperyal, imparatorluk, emperyalist, sömürgeci, kolonyal falan demiyor, tarihin hiçbir döneminde de demedi. Ama günümüzde şöyle bir tartışmalara göz attığımız zaman, ortaya bu kavramlar çıkıyor.

En başta bildiğiniz gibi en hoş ve pek çok şeyi de gerçekten örten ve kapsayan, ama aynı zamanda çarpıtıcı bir kavram var; karşılıklı bağımlılık ve işbirliği. Bunu açıklamama gerek yok. Elbette dünyanın en güzel düzeni herkesin karşılıklı işbirliği ve bağımlılık çerçevesinde yerini yordamını bilmesi, sorumlulukları ve olanakları paylaşması, herkesin az buçuk eş durumda olacağı bir dünya düzeni... Nasıl olur tartışabiliriz ama elbette tartışmayacağım. Çünkü olmadığımı çok iyi bildiğimiz bir durum.

Son zamanlarda yeni sömürgecilik ya da yeni kolonyalizm, sömürsüz kolonyalizm gibi olgular tartışılmaya başlandı. Bu ne demek? Bildiğiniz gibi imparatorlar, imparatorluklar sömürgeciydi ve yeni bir kavram ortaya çıktı: Emperyal güç ya da imparatorluk. Ve şu soru soruldu: Acaba Amerika imparatorluk mu? İmparatorluk olmaya doğru mu gidiyor? Elbette bizim bildiğimiz imparatorluk, siyasî güce, askerî güce dayanarak, gidip birtakım toprakları işgal eder, orada da kendine bağlı birtakım devletler kurar ve oradan değeri de aktarır, oradaki iktisadî işleri de organize eder, kendi çıkarına göre organize eder. Acaba Amerika gerçekten bir sömürgeci ya da kolonyal bir imparatorluk olma yolunda mı?

Tabi bazıları bu kavramı çok beğenmedi; "Evet ama sömürge de yapmak istemiyor", "Irak'a gitse bile oradan çıkacak", "öbür tarafta da yerel devletleri kuruyor", "Elbette bir siyasî güç uyguluyor ama, imparatorluk değil" vs. denildi. Peki ne? "İmparatorluğa benzer bir şey" diyenler çıktı. Hatta bazıları sanal imparatorluk kavramını kullanıyor. Sanal imparatorluk, imparatorluk gibi bir şey, yani o gücü orada uyguluyor ama, eski bizim bildiğimiz ulusal devletlerin, 19 uncu yüzyıldaki ya da 18 inci yüzyıldaki sömürgeci gibi, kendi devletlerinin uzantısı gibi dünyaya da yayılmıyor. O zaman buna ne desek diyenler var, sömürgeci, kolonyal ya da imparator lafını çok ağır buluyorlar. Buna "light empire" yani taş lırın imparatorluğu değil de, kepek imparatorluğu diyorlar. Gerçekten bunlar çok ciddi akademik dergilerde var, isterseniz size referansları verebilirim.

Serbest ticaret imparatorluğu. Aslında böyle tam gidip siyasî, askerî, her türlü baskısını orada kurmuyor, sömürgeci de yok ama bir serbest ticaret çerçevesinde bir imparatorluk kuruyor. Küreselleşme ve "Washington Consensus" denen o uzlaşmanın, konsensüsün dünyada güç dayatması olarak aldığı biçim.

Bir başkası diyor ki, aslında sadece böyle ticaretle ya da ticaretin sağladığı ilkeleri iktisadî hakimiyet altına almakla imparatorluk olmaz. İmparatorluk bir siyasî güç dengesidir, halbuki orada o kadar siyasî gücü de yok. O nedenle isterseniz biz buna, bir hegemonik güç diyelim, yani daha gevşek, baskıya, zora dayanmaktan ziyade biraz müzakereye ve oradaki çıkarları da gözetmeye açık bir denge.

Bütün bunlara bakıyorsunuz -ben aktarırkən de zorluk çektim farkındaysanız- müthiş bir toz duman gidiyor ortalıkta ve sonunda bu tartışmaların gerçekten pek bir yere vardığını da söylemek mümkün değil. Onun için benim önerim ve daha akli başında, daha bu işi derinden inceleyenlerin de önereceği çerçevede, gelin isterseniz şu emperyalizm kavramı etrafında durumu bir ele alalım ve görelim.

Emperyalizmin içeriğini birkaç kelimeyle doldurarak, bunu açıklamaya çalışacağım. Emperyalizm, esas olarak sömürgecilikten sonra ortaya çıkan yeni sömürgecilik ya da emperyalizm türünde bir şey. Daha çok, iktisadî hakimiyete dayanan ilişkiler biçimi diye tanımlanabilir. Yani emperyalist bir güç, aslında dünyada değerin yaratılması, dünya çapın-

Tülay Ann

İmparatorlar,
İmparatorluklar
sömürgeciydi
ve
yeni bir
kavram
ortaya
çıktı:
Emperyal
güç ya da
imparatorluk.
Ve şu
soru
soruldu:
Acaba
ABD
İmparatorluk
mu?
İmparatorluk
olmaya
doğru mu
gidiyor?

da dağıtılması, nasıl faydalanılacağına kararlaştırılması ve bunun kullanımı gibi temel alanlarda karar alabilen, uygulayabilen, uygulatabilen bir güç olarak tanımlanıyor. Ama sadece emperyalist diyerek, meselâ Amerika'nın ya da başka ülkelerin durumunu da çok kolayca tanımlamak mümkün değil. O yüzden, daha önceki yıllarda literatürde geliştirilmiş, ama günümüzde tümüyle unutulmuş, ama pek çok tartışmaya, olguları içine alıp açıklamaya, çerçeve oluşturabilecek farklı emperyalizm tanımlarına gitmek gerekir diye düşünüyorum.

Çok eskiden beri tartışılan üç tane temel emperyalizm kavramı var. Bunlardan birincisi, süper emperyalizm, ikincisi ultra emperyalizm, üçüncüsü de emperyalist rekabet ve çatışma.

Süper emperyalizm aslında Sayın Karaosmanoğlu'nun da belki ifade ettiği gibi, dünya kapitalist düzeninin istikrarını, işleyişini belli bir hakimiyet biçimiyle egemenliği altına alıp, bunu sağlamaya çalışan bir süper gücün varlığını gerektiriyor ve dünyada bildiğimiz gibi, kapitalizmin gelişmesinden beri öyle 40 tane de süper güç falan çıkmadı, bir İngiltere çıktı. Sonra, 2. Dünya Savaşı'ndan sonra Amerika çıktı, ama şimdi vaktimiz olmadığından açıklayamayacağım nedenlerle, ABD bu süper güç niteliğini bir ölçüde kaybettiği içindir ki, günümüzde pek çok sıkıntı ortaya çıkıyor.

Süper güç olmak –sadece başlıklarla söyleyeceğim- birincisi rezerv paraya sahip olmaktır. Böyle bir tür dünya bankeri, dünya kredi sisteminin birimine sahip parası olandır. İkincisi, sermaye ihraç edebilen, yani kendisi sermaye yaratıp, dışarıda kullanılacak rezervlere sahip olan, onu toplayan ve dünyada gerekli yerlerde dağıtabilen bir güç. Üçüncüsü, elbette üretim potansiyeli ve dışarıya gönderilebilecek, en zor durumda başvurulabilecek bir kaynak oluşturan, fon oluşturan, bu sermayeyi kendi üretici gücüyle yaratabilecek ve o nedenle de teknolojik belki süper güce sahip olan bir ülke. Dördüncüsü, pazar kontrolü ki, bu da teknolojik aşırı kâr yanında tekeli kâr olanağı da sağlar. O nedenle dünyanın pek çok kaynağını kendine çekebilen bir güç. Ve bunun üstüne bir de siyasi ve askerî güç sahibi.

Çok kısaca söyleyeyim. Amerika 1960'ların sonundan, ama 1971'de kesin, Bretton Woods sisteminin, döviz kuru sisteminin çökmesiyle iktisadî açıdan süper emperyalist olma gücünü yitirmiş ya da aşındırmıştır. Bunların en önemlisi tabii doların değeri ve dünya parası olarak, rezerv parası olarak zayıflaması. İkincisi, Amerika'nın kendisi sermaye çekip

sermaye dağıtacağına, dünyanın sermaye kaynaklarını ve yabancı tasarrufları kendisi için kullanmakta. ABD dünyanın 32 trilyon ya da 33 trilyon dolarlık gelirinin 10 trilyon dolarına sahip, kendisi üretiyor, muazzam bir iktisadî güç. Ama aynı zamanda 400-500 trilyona yakın dış ticaret açığı, bir o kadar bütçe açığı veriyor. Dolayısıyla, dünyanın tasarruf kaynaklarının, yabancı tasarruf kaynaklarının çok önemli bir kısmını kendisi çekiyor, o yüzden ortaya çıkan kapitalist krizleri finanse edecek, oraya yetiştirecek fon da bulamıyor. Herhalde IMF ve Dünya Bankası'nın dünya krizlerini yönetme bakımından düştüğü krizlerin hepimiz farkındayız. ABD bu kurumlara bu işi yüklemeye çalışıyor ama onlar da başa çıkamıyor.

ABD'nin verimlilik ve teknolojik üstünlük yaratma bakımından epey sıkıntısı olduğuyla ilgili çok araştırma var. Şimdi geriye askerî ve siyasi güç kalıyor. ABD gerçekten hiç tartışmasız dünyanın tek askerî süper emperyalist gücü.

ABD tabii süper emperyalist askerî gücünü kullanıyor, ama o da kara kuvvetleri denen yönden eksik. Türkiye'yi de yedeklemek istiyor o bakımdan. Siyasi gücü anlaşma yapma, onları yürütme, ülkeleri ikna etme, belli politikaları yönlendirme, bunlar konusunda bildiğimiz gibi epeyce erozyona uğramış bir siyasi güce sahip.

O zaman ne oluyor? Ultra emperyalizm, emperyalist rekabet gibi bir iki alternatif kalıyor. Ultra emperyalizm de tek bir ülke değil, birden çok sayıda emperyalist ülkenin bir arada "işbirliği", ama belli bir hiyerarşiyle, belli bir işbirliği içinde dünyayı yönetmeye çalışması. Elbette burada bir sürükleyici hâkim güç olabilir, ama gerçekten kapitalist bir dünyada, hele hele bu kadar küreselleşmiş ve de rekabetin yoğunlaştığı dünyada bu çok zor. O zaman nasıl bir durum ortaya çıkıyor? Emperyalist rekabet. Bu rekabet gerçekten bir yandan sürüyor, ama bir yandan çok tehlikeler doğurduğu için, belli bir işbirliği ve de uluslararası durumu yönetmek için birtakım mekanizmalar bulunmaya çalışılıyor. G7 toplantıları, Davos Toplantıları, IMF toplantıları, hatta bir ölçüde belki, Birleşmiş Milletler Toplantıları. Ama dünya bugün her türlü süper emperyalist niteliği ve de organize etme ve kapitalizmi örgütleme gücünü yitirmiş bir güçle, onun yarattığı sıkıntılarla karşı karşıyadır. Kapitalizm istikrar açısından ultra emperyalizmle, emperyalist rekabet arasında gidip geliyor ve bu az gelişmiş

Tülay Arın

ABD
bu
süper
güç
niteliğini
bir ölçüde
kaybettiği
içindir ki,
günümüzde
pek çok
sıkıntı
ortaya
çıkıyor

Ülkeler için elbette son derece yıkıcı sonuçlara da yol açabiliyor.

Sabırınız için teşekkür ediyorum.

• **O. Başkan** - Buyurun Sayın Erzan.

• **Refik Erzan** - Teşekkür ederim.

25 yıl öncesine kıyasla dünya daha iyi bir dünya mı, daha kötü bir dünya mı bir ekonomist açısından? 25 yıl diyorum, çünkü benim meslek hayatım bu kadar.

Dünyanın çok daha değişik bir yer olduğu kesin, hatta bazı dönemler, birkaç sene başka bir araştırmaya yoğunlaşıyorum, sonra kendime gelip daha genel bir şeyler okuduğum vakit neler kaçırmış olduğumu görüyorum. Birkaç sene içinde bile ekonomik olarak dünyanın yapısı muazzam değişiyor.

Gördüğümüz önemli olgular, bu 25 seneyi özetlemek tabii haddim değil, ama naçizane kendi gördüğüm, fakirlik. Bu bir kader değil. Bu çok önemli bir şey. Afrika hariç şimdilik, üretim ve ticarete kalkınmakta olan ülkelerin payındaki artışlar inanılmaz. Sizleri rakamlara boğmayayım.

Yakın zamana kadar ve hatta hâlâ, Amerikan ekonomisi dünya ekonomisinin motoru olarak telakki edilirdi, Çin şimdi bu motoru yedelemek üzere. 5 sene sonra Çin, ithalatı açısından Amerikan ekonomisi çaplarına ulaşıyor. Hatta şu an kendi içinde olduğu bölge ihracatının yüzde 30'una yakın bir kısmını alıyor.

Önce dünya ekonomisi nasıl gidecek? 10 sene sonra, bazı genç arkadaşlar, öğrenciler baktığında? ABD, internet falan hâlâ tabii olacak muhakkak, ama daha ileri şekilde olacak. Çin diye girecek millet önce. Çin'de ekonomi nasıl gidiyor, Çin'de başkanlık seçimi ne oldu diye.

Esasında bu konuşmanın Attila Bey'in konuşması olması lâzım. Çünkü 25'e bir 10 daha rahat ekleyebilirdi ve benim 50 ülke tecrübeme bir 50 ülke tecrübesi daha ekleyebilirdi.

Kalkınmakta olan ülkelerin ortalama ihracat oranı 20-25 sene içinde yüzde 10'dan yüzde 25'e çıkmış vaziyette ve ihracatları şekerpancarı falan değil. İhracatlarının yüzde 80'i mamul maddeler. Teknoloji seviyesinde müt-hiş bir ilerleme var. High-tech ihrac ediyorlar desek çok doğru olmaz ama, basit ürünlerde hammadde kaynaklı ürünlerden bayağı teknoloji yüklenen ürünlere giriliyor. Kullandıkları girdilerin gittikçe daha büyük bir kısmı ithal ürünler. Yani bunlar kendi imkânlarıyla, kendi yağında kavrulan ülkeler olmaktan çıkıp, dün-

yadaki değişik girdilerin en iyisini en ucuz fiyata alır durumundalar, Türkiye de dahil. Bunu bazı yanlış anlayanlar ithalat çok arttı şu bu diyorlar, oysa bunların çok önemli bir kısmı ihracata girdi oluyor ve verimliliği artıran çok güzel şeyler bunlar.

25 sene önce düşünülen birtakım yanlışlar: İhracatta büyük bir kötümserlik vardı. İşte "Japonya başkadır, onların gözleri çekik", "Kore tamam, Kore'de olur ama başka olmaz"... Hong Kong geldi, Singapur, "Bunlar bu kadar" dendi. Bir de herkes ihrac ederse dünyada T-Shirt'ten yürünemeyeceği gibi enteresan hesaplar yapıldı. 3 tanesi 5 tanesi ihrac ederse olur da, ya herkes bunu yaparsa... Şimdi onlarca ülke yapıyor böyle bir sorun yok ortada; bu bir yanlışmış.

Dünyada bir ara petrol kıtlığı konu oldu, enerji bitiyordu, ölüyorduk, bitiyorduk. Petrol kıtlığı yok, petrol bolluğu var. Maalesef, kıymetini bilmiyoruz ve çevre en büyük sorun hâlâ bence dünyada. Petrol çok bol, varil 30 dolar civarında olduğu sürece yeni yataklar inanılmaz şekilde keşfediliyor. Tek ümit belki o. Fiyatlar da yükselmezse, 25'lerde kalırsa 30'a çıkmazsa, belki bu konudaki teknoloji aktarımı yavaşlar da, daha da gittikçe ucuzlamaz.

Metal kıtlığı hiç yok, uzayda metal aramaya daha çok var. Tarım ürünlerinde hiçbir kıtlık yok, bolluk var. Çok büyük bolluk var, tabii aynı zamanda açlık var. Aç olanın alım gücü yok, bu büyük bir sorun, ama çok büyük bir sorun değil, neticede var, neticede politik bir sorun. Yani insan açlıktan ölmüyor, maalesef ölüyor da, olmayan bir şeyin açlığını değil, olan bir şeyin açlığını çekiyorlar. Daha üzücü bir durum tabii ama, çözümü daha kolay.

Dünya daha verimli bir yer. Peki dünya daha adil bir yer mi? Hiç haddim olmayan bir soru ama, şöyle bir cevap verebilirim. Marjinal olmayanlar için evet, marjinal düşenler için ülkelerin içinde ve uluslararası bölümünde daha adaletsiz bir yer. Misallendirmeye çok gerek yok, bunu herkesin düşünmüş olduğunu varsayıyorum.

Ama dünya daha volatil, oynak ve kırılgan bir yer. Dünyada ufak bir yerdeki bir arıza her tarafa sıçrayıveriyor. Bir Asya Rusya krizi dünya finansal piyasalarını uzun süre darıma- dağın etti. Arjantin'in sallantıda durumu da, ki Arjantin bu ülkelerden, Asya Rusya krizinden, Asya Rusya'nın çapından çok daha ufak. Tabii Amerikan bankalarına önemli bir alacakları dolayısıyla bir etkisi var, yine de Arjantin, 20

Refik Erzan

Yakın
zamana
kadar ve
hatta hâlâ,
Amerikan
ekonomisi
dünya
ekonomisinin
motoru
olarak
telakki
edilirdi,
Çin şimdi
bu
motoru
yedeklemek
üzere

milyonluk bir yer. Arjantin 1 sene, 1,5 sene kriz oldu oluyor, dünyayı, malî piyasalarını te-dirgin etti.

Irak operasyonu ile Amerika'da büyümeye geçilmişti, büyüme tekrar yavaşladı, beklenti-lerde kötüleşmeler oldu. Irak krizi olmamış ol-sa ne olacağı bilinemez ama, Irak krizi bu ge-lişmeye, dünyanın tekrar hızlı büyümeye geçi-şine ciddi bir darbe vurabildi. Irak krizinde ma-aalesef binlerce insan öldü, çok üzücü dramlar belki yaşandı ama, dünya çapında maalesef küçük bir şey. Çünkü devamlı sağda solda binlerce insan ölüyor, çok büyük bir olay değil. Ama Irak krizi bu medyatik dünyada, dünya-nın sonu olarak ilân edildi aşağı yukarı ve dünya ekonomilerinin yüzde 3-4'lük bir hız-dan, yüzde 1'e yavaşlamasına neden olabili-yor.

Bu kırılganlık ve volatilité nereden geliyor? Gayet iyi bildiğimiz gibi, iletişimdeki ve ulaşım-daki muazzam devrimlerden. Fakat biz bu ile-tişim, ulaşım devrimlerinin bence ilk dönemini yaşıyoruz, yani daha kötü etkilerinin kontrol altına alınamadığı bir dönem bu. Bir şey ne kadar sofistike, ne kadar özenli yapılsa o ka-dar kırılgan olur. Çok yontulmamış bir taş kırılgan olmaz, ince işlenmiş bir antika ancak kırılgan olur. Kırılganlık buradan çıkıyor. Bizim antikayı, belki dünya bu hale geliyor, bunu ko-ruyacak mekanizmaları henüz kuramamış va-ziyetteyiz. Fırsatlar çok ama, tehlikeler belki daha çok.

Onun için ben bu kırılganlığın kontrol edi-lebilmesinin de ancak iletişim ve ulaşım-la olacağını, bilhassa iletişim devriminin daha da yeni boyutlar kazanmasıyla bir şekilde aşılabi-leceğine inanıyorum.

Bir 50 yıllık perspektifte bakarsak, hesabı-nı tarihçiler yapıyorlar, savaşlarda ölen insan-larda dünya nüfusuna oranla genellikle bir azalma var, yani dünyada daha az savaş çıkı-yor, iletişim bir noktada savaşları önüyor. Bir Hitler olayını daha 50 senedir görmedik Al-lah'a şükür, inşallah Bush o yöne doğru rekor-ları kırmak üzere bir şey yapmaz.

Ekonomik dalgalanmalara baktığımız vakit de, stabilizasyon politikasını ne kadar eleştir-sek de, dünyadaki ekonomik dalgalanmalarda stabilizasyon politikasının 50 senedir, Key-nes'den itibaren, daha faydalı olduğu ve bu dalgalanmanın azaldığını görüyoruz. Belki bu-nun daha iyi bir ölçütü, dünyada bir 50 seneye yakındır nükleer gücü olan birden fazla ülke var ve bu 50 sene bilhassa soğuk savaş dö-

neminde bir düğmeyle bütün dünya yok olma tehlikesini resmen yaşadı, fakat bu düğmeye basılmadı. Tamamen şans olamaz, aynı za-manda çok iyi bir iletişim.

ABD şu anda belki de dünyaya en mey-dan okuyan konumda. Ancak buna rağmen, kırılganlıktan en çok korkan, bunun en farkın-da olan ülkeler, en zengin ve en yüksek tek-nolojiye sahip olan ülkeler. Bilhassa ABD'nin şu andaki reaksiyonu hâlâ şoktan kurtulama-manın verdiği ve maalesef bazı demokratik geleneklerin tahmin ettiğimiz kadar yerleşme-miş olmasından kaynaklanan bir reaksiyon. Bunun arkasından gelecek yeni bir reaksiyo-nun da ben bilakis bu kırılganlığı azaltıcı veya kontrol edici yönlerde olacağına inanıyorum; çünkü bilhassa 11 Eylül terörist saldırılarından sonra, maalesef böyle çok kötü bir olayla, 3-5 bin kişinin ölümüyle, bilinen bir şey ortaya çık-tı: Bu sistemler müthiş kırılgandır ve bunların bir noktada tam olarak ortadan kaldırılması mümkün değil. Fakat bunun önlemlerinin alın-ması gerek. Polisiye ve askerî önlemler değil. Dünyadaki kırılgan noktalarının, dünyadaki in-sanların kaybedecek hiçbir şeyinin olmadığı ortamların ortadan kaldırılması, dünyadaki in-sanlara ümit, şans verilmesi ve aynı zamanda da tabii kontrol mekanizmalarının, demokratik mekanizmaların ve polisiye mekanizmaların kurulması gerek.

Ben burada ümitliyim. Şu anda ABD, Ortadoğu kökenli insanlara kök söktürüyor kendi ülkesinde, girişleri çıkışlarında canına okuyor. Gelen paraları öyle bir kontrole alıyor ki, herkese kaçakçı, terörist muamelesi yapı-yor. Bunun neticesinde ABD'ye doğrudan ya-tırım da artık gelmez oldu.

Muhakkak tabi gösteriş yürüyüşlerinin fa-lan da faydası var ama esas ekonomik yapı-larımlar önemli. ABD artık yatırım çekemez hale geliyor, cazip bir ülke olmaktan çıkıyor. Stabil bir ülke olma özelliğini kaybetmeye başlıyor. Çünkü Amerika çok büyük, çok kuvvetli, aske-riyesi çok müthiş ama, neticede Amerika'ya iki tane terörist saldırı olduğu vakit sistem çöke-biliyor. Öyleyse Amerika'nın bütün bu gücünü tekrar kanıtlayabilmesi için bu kırılganlığa olan hassasiyetini azaltması lâzım ve bu sadece Amerika içinde yapacağı şeylerle değil, bil-hassa Amerika dışında yapacağı şeylerle ola-bilir.

Ben bunların anlaşılabilirliğine, insan ze-kâsının buna kadir olduğuna, Amerikalıların bunu görebilecek birikime, yeteneğe sahip ol-

Refik Erzan

**Bu
kırılganlık ve
volatilité
nereden
geliyor?
Gayet
iyi
bildiğimiz
gibi,
iletişimdeki ve
ulaşımdaki
muazzam
devrimlerden**

duklarına inanıyorum. Onun için iyimserim. Yeter ki bu geçiş döneminde kazara, nasıl ki soğuk savaşta herhangi bir gün bir Küba krizi neticesinde bir nükleer savaş başlayabilirdi, böyle çok vahim bir durum olmasın. Bu olmadığı takdirde zaman içinde bu kırılganlığın giderilebileceğine ve gerekli mekanizmanın kurulabileceğine inanıyorum. Ve burada tabii Sayın Atilla Karaosmanoğlu'nun söylediklerini katılıyorum. Yeni mekanizmalar lâzım.

Türkiye için birkaç şey söylemek istiyorum. Volatilite ve kırılganlıktan daha az etkilenmek için, Türkiye için de, bütün ülkeler için, çap gerekiyor biraz; büyüklük gerekiyor. Meselâ Türk Lirası'na gelem. Türk Lirası'nı uzun vadede ayakta tutmak, onu stabilize etmek mümkün olabilir, ama çok pahalı bir iş. Tabii ki Türkiye için çok daha optimal olan, çok daha iyi olan şey EURO'ya geçmektir, o kadar basit bu. Çünkü Türkiye ne kadar büyürse büyüsun parasını stabil tutmak için bütün ekonomik, politik hareketlerini bir şekilde ayarlamak zorunda kalacaktır. EURO'ya geçildiği gün bundan kurtulacaktır. Türkiye'nin istikbalini tabii ki birçoğumuz gibi Avrupa Birliği içinde görüyorum. Bunun bir maliyeti de var. Nasıl ki çap tehlikeleri azaltıyorsa, fırsatları yakalama olasılığını da bazı durumlarda azaltabilir, yani fleksibilitayı azaltıcı bir şey.

Şu anda Avrupa Birliği'ne girmek için çaba sarf eden bir ülkeyiz, onun için Brüksel bürokrasisinin rezalet taraflarını çok tartışıyoruz, konuşmuyoruz, ama bunların Ankara bürokrasisinden eksik kalan şeyler olmadığını biliyoruz. Avrupa Birliği'ne giriş önceliğimizden taviz verelim demiyorum ama, bu bir cennete gidiş gibi bir şey de değil. Allah'tan Avrupa Birliği 15'ten 25'e çıkıyor, sonra inşallah Türkiye Önceden düşünülmediği gibi, her konuya el atan bir Avrupa Birliği bürokrasisi olarak buna devam etmek mümkün değil. Avrupa Birliği'nin tarımda ve yapısal fonlar dediğimiz konularda zaten bütçesi çatlamak üzere ve Avrupa Birliği ileride daha az müdahaleci, daha az bürokratik yapıya kavuşabilir ve bizim de Türkiye olarak, Avrupa Birliği'nin üyesi olarak, Avrupa Birliği'nin bu evriminde iyi bir payımız olur diye düşünüyorum ve teşekkür ediyorum.

• **O. Başkanı** - Biz de size teşekkür ederiz Sayın Erzan.

Şimdi sözü Sayın Sönmez'e veriyorum.

• **Sinan Sönmez** - Teşekkür ederim Sayın Başkan.

Prof. Dr. Ali Özgüven'e armağan edilen bu oturumda bulunmaktan onur duyuyorum ve İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mezunlar Cemiyeti'ne bu daveti için çok teşekkür ediyorum aranızda olmaktan, çok mutluyum.

Bütün bu konular, Sayın Karaosmanoğlu vurguladı, çok geniş kapsamlı. Ben de 20 dakika içinde çözüm değil gayet tabii düşüncelerimi söyleyeceğim, ben de bir senaryo yazacağım kendimce, belki bilinen senaryolar olacak, belki hatta biraz provakatif konuşacağım, bilmiyorum, konuşmamım akışına bağlı. Fakat şunu söylemek istiyorum. Belli konulara odaklanacağım.

Efendim bir defa dünya ekonomisindeki son gelişmeler dediğimiz zaman, ben şunu düşündüm: Hangi yıldan itibaren son gelişmeler, yani herhalde 2. Dünya Savaşı'ndan sonra değil. Ama, 1980'den itibaren, özellikle Sovyetler Birliği'nin dağılmasından, çözülmesinden sonra, Orta ve Doğu Avrupa'daki sosyalist ülkelerin rejim değişikliğine geçmesinden sonra, tabii Sovyetler de dahil. Dolayısıyla aslında dünya ekonomisindeki olan bitenler, değişiklikler küreselleşmeyle tam anlamıyla özdeşleşiyor. Çünkü biz yaklaşık olarak 20 yıldır, 25 yıldır küreselleşmeden söz ediyoruz. Çok da zengin bir literatür var, savunular, karşı çıkanlar, oldukça zengin bir literatür var yabancı dilde, Türkçe'de de var artık diyebiliriz. Dolayısıyla küreselleşme sürecine başvurmaksızın, dünya ekonomisindeki değişiklikleri çok net bir şekilde ortaya koymanın zor olduğu kanısındayım.

Kuşkusuz iktisatçı olarak, birtakım rakamları kullanarak, pür teorik bazı yorumlar yapmak mümkündür, ama açık seçik gözüküyor ki, siyaset ile iktisat politikalarını ayırt etmek mümkün değil. Hele global düzeyde çok büyük oyunların oynandığını gördüğünüz zaman. Bir satranç oynanıyor ve burada da taraflar var, seyirciler de var gayet tabii, çoğu seyirci kalıyor ama, müdahale edenler var bu satranç oyununa dışarıdan.

Özellikle 1990'lı yıllarda ABD'de Clinton döneminde hepimizin bildiği istikrarlı bir genişleme, büyüme yaşandı. Buradan hareket ettiğimiz zaman, şimdilerde de bahsediliyor ama, çok da fazla gözde değil, nedir bu? İşte bu yeni ekonomi. Ben Siyasal'da o dönemde hocalık yapıyordum, öğrenciler geldiler, 'hocam yeni ekonomi konusunda bir konferans verir misiniz' dediler. Ya bilmiyorum dedim, daha öğrenmeye çalışıyorum yeni ekonominin ne olduğunu. Meslektaşlarla tartıştık, on-

Sinan Sönmez

Dolayısıyla
küreselleşme
sürecine
başvurmaksızın,
dünya
ekonomisindeki
değişiklikleri
çok
net
bir şekilde
ortaya
koymanın
zor
olduğu
kanısındayım

lar da biz de bilmiyoruz izliyoruz dediler yeni ekonomiyi.

Business Week'in vaftiz ettiği yeni ekonomiyi 1996'da zirveye çıkmaya başlamıştır. Neden bu yeni ekonomiden bahsediyorum? Bakın hayaller çok güzel aslında, Clinton Kasım 1999'da Floransa'da toplanan sosyal demokrat doruk toplantısında yeni ekonominin yok-sulluğa karşı mücadelede etkin olacağını söylemişti. Clinton'a göre, her Afrikalı bilgisayar sahibi olduğunda ve internete bağlandığında bu kıtanın sorunu çözülecekti. Hakikaten çok ciddi bir bakış açısı diye düşünüyorum, yani böyle bir hayalcilik yahut da büyüklere masallar mı? Aynı yılda yanlış hatırlamıyorsa veya ertesi yıl Dünya Bankası e-ticaret için Afrika'ya 300 milyon dolar kredi teklif etmiştir ve Afrika'daki resmi -hangi ülkeydi Uganda mıydı hatırlamıyorum onu- heyeti isyan etmişti, bizim daha sabit telefon sistemimiz yok, doğru düzgün çalışmıyor, hangi e-ticaret diye.

Dolayısıyla, 1990'daki Amerika'nın önderliği, küreselleşmeye paralel olarak ekonominin genişlemesi, istikrarı, Sovyetler çökmüş, sosyalist sistem dağılmış ve böyle bir düzende gayet tabii, küreselleşmeye övgüler çok fazla yapılmıştır. Hatta şunu da söylemekte yarar var: Küreselleşme karşıtlarının bir bölümü bile, parlak olanları bile etkilenmiştir bundan ve hâlâ da etkilenmeye devam edenler vardır. Bunu da hiç yadırgamıyorum aslında.

Örneğin, Hardt ve Negri'ye bakacak olursanız "Empire" adlı o meşhur yapıtlarında, şöyle bir cümle vardır, çeviriyorum: "20. yüzyılın sonlarında bu kitabı yazarken, kapitalizm mucizevi biçimde sağlıklı ve sermaye birliğinde hiç olmadığı kadar güçlüdür."

O zaman bir analize gitmek gerekir. Oldukça kompleks, oldukça karmaşık bir süreçle karşı karşıyayız. Tülay arkadaşım bahsetti, emperyalizme başvurarak anlattı, aynı konulara girmeyeceğim. Fakat burada dünya çapında bir güç mücadelesi var. Hangi güç mücadelesi? En son, 20-25 yıllık döneme bakacak olursanız, burada çok eski bildiğimiz şemaya göre, üçgenin bir tarafında ABD, bir tarafta Japonya, bir tarafta Avrupa, Almanya odaklı Avrupa, bunlar aşıldı, ABD'nin tamamıyla egemen olmaya çalıştığı, sadece ekonomik değil, politik ve askeri olarak egemen olmaya çalıştığı bir dünya üzerinde yaşıyorsunuz. 1991-2000 arasındaki gelişmelere de baktığımız zaman, ABD ekonomisinin dünyadaki ortalama büyüme oranının yüzde 50'sinden fazlasına,

yüzde 60'ına, dönem dönem bazen yüzde 65'ine kadar ulaşan bir paya sahip olduğunu görüyoruz.

Dünya ticaretinde de 3'te 1'in biraz üzerinde bir paya sahip. Böyle bir konumda olan bir ülkenin gayet tabii dünya ekonomisini kendisine göre şekillendirmeye çalıştığını söylemek şaşırtıcı olmaz. Bunun da çok fazla kanıtı mevcuttur. ABD'nin gayet tabii küreselleşmeden anladığı şey Amerika'nın lehine düzenlemeler yapmaktır.

Peki nasıl bir sistem kurulmaya çalışıldı? Dünya ekonomisindeki gelişmeler dediğimiz zaman, Türkiye'yi de kapsayan bir sürecin başlatıldığını görüyoruz. Çok bildiğimiz şeyler belki serbestleşme, deregülasyon, özelleştirme, kamu hizmetlerinin ticarileştirilmesi, sosyal refah devletinin törpülenmesi. Fakat burada Türkiye'de de sonradan keşfedilen, epay de zaman geçti, bir iki kavramı var: Yönetişim. Yönetişim, küresel yönetim, "global governance" dediğimiz olay. "Global Governance" ve "Corporate Governance" kavramlarının egemen olduğu bir dünya kurulmaya çalışılıyor. Yönetim açısından, ekonomi açısından. Ekonomiler buna göre şekillendirilecek. Biraz da bu yönden bakmamız lâzım.

İyi yönetim, küresel yönetim, yabancı bir araştırmacıya göre, devletin asgari boyuta indirildiği ideolojik bir araç. Adını hepimizin çok iyi bildiği Ali Kazancıgil, UNESCO'dan, diyor ki, "yurttaşlar ve bölgeler arası eşitsizlikleri artırma pahasına tüm topluma değil, sektörlerle ve tüketici müşterilere hizmeti dikkate alan bir kamu yönetimi biçimi." Yani aslında şunu söylemek mümkün: Bir defa yönetim kavramı yönetme ve yönetilmenin bir sentezidir. Yönetme ve yönetilme, tamamı yönetim. Yöneteceksiniz, evet hükümetler olacak, bir kamu yönetimi olacak, ülkeyi buna göre idare edecek. Ekonomiye de belli ölçüde yön verecek hükümet, fakat yetkiler tamamıyla tırpanlanıyor. Burada ne devreye giriyor? "Washington Consensus" dediğimiz ilkeler devreye giriyor, yapısal uyarlamalar devreye giriyor. Yapısal uyarlamaların ve "Washington Consensus" ilkelerinin, ki birbirleriyle örtüşüyorlar zaten, ortaya koyduğu normlar, kriterler çerçevesinde ekonomilerin yapılanması söz konusu oluyor. Burada ustaca ve kurnazca yapısal uyarlama ve "Washington Consensus'un" kurumsallaştırılması söz konusu. Dolayısıyla, yönetilme dediğiniz zaman, işte bu ilkeler çerçevesinde hükümetlerin gerçekten kışaça altına alındığını görüyorsunuz.

Sinan Sönmez

ABD'nin
tamamıyla
egemen
olmaya
çalıştığı,
sadece
ekonomik
değil,
politik ve
askeri
olarak
egemen
olmaya
çalıştığı
bir dünya
üzerinde
yaşıyorsunuz

Peki bu konsensüs, küresel yönetim, hangi ülkeler için çalışıyor? Acaba şu anda küreselleşmeyi kendi çıkarına kullanırken, ulus devlet yok mu oldu ABD'de? Sürekli olarak yeni ekonomik düzende ulus devletlerin artık bir geleceğinin olmayacağından söz ediliyor. Ulus devletlerin aşıldığı, ekonomilerin birbirlerine giderek entegre olduğu, bütünleştiği bir sistemden söz ediliyor. Ama iş öyle değil. Amerika ulus devlet olarak vardır, ekonomisi hâlen bütün dünya ekonomisini etkilemektedir -buna da fırsat olursa değineceğim. Ve Avrupa Birliği çerçevesinde bir entegrasyonla birlikte ulusal kimlik meselesinin başka bir boyuta, yeni bir aşamaya taşındığını görüyoruz. Başka bir boyutta ve ABD'nin karşısında direnmeye çalışmaktadır.

Böyle bir ortamdayız, bir de bu sistem içinde, "Corporate Governance" denilen, şirket yönetimi diye çevireceğimiz olgu var? Bu aslında "Global Governance" denilen küresel yönetimi tamamlıyor. Bence bu hissedarlar diktatörlüğünün başka bir adıdır, ama hangi hissedarlar? Gayet tabii hissenin çoğuna sahip olanlar, küçük hissedarlardan bahsetmiyorum ben. Uluslararası planda kurulan yeni düzende, ABD'nin başat, dominant olduğu bir düzende böyle bir sistem kurulmaya çalışıyor ve ekonomiler eklenmeye çalışılıyor.

Burada şu soruyu sormak lâzım: Amerikan ekonomisinin ve de bu çerçevede Amerika'nın küreselleşmedeki başatlığının tescil edilmesi, Amerikan ekonomisinin dominant olması ve aynı şekilde küreselleşmede Amerika'nın dominant olması, imparatorluğa soyunması, yalnızca Bush döneminde mi ortaya çıktı? Birdenbire dönüşüm olmaz, bu tarihsel bir yanılığa götürür diye düşünüyorum; bu çok önceden planlanan ve adım adım geline bir noktadır.

Verilen rakamlar da aslında çok inandırıcı gözüküyor. Bir ayrıç açarak söylüyorum bunu. IMF 2003-2004 yılı için projeksiyon yaptı, verdiği rakamlar OECD'nin rakamlarıyla örtüşmüyor. OECD'nin yeni rakamları var, birbiriyle ilgisi yok. Dolayısıyla, projeksiyonlara da, rakamlara da, IMF'nindi, Dünya Bankası'ndaki vesaire çok fazla güvenmiyorum; çünkü konjonktüre bağlı olarak bütün projeksiyonlar değişiyor, altüst oluyor.

Neden bu vurgulamayı yapma ihtiyacını duydum? ABD ekonomisinin 1990'larda gösterdiği performansa bakarak, küreselleşmeyi hızlandırıcı bir etki yaratacak, dünya ekonomisini yönlendirecek, olağanüstü bir başarı yaka-

lamış olarak tanımlamak doğru değil. Amerikan ekonomisinin Clinton döneminde de öyle yüksek bir performans gösterdiği kanısında değilim. Bazı hesaplamalar sonucunda bu noktalara ulaşmak mümkün gözüküyor diye düşünüyorum. Bir perdeyi araladığınız zaman, 1991-2000 yılının, büyüme hızını ele aldığınız zaman burada bazı ilginç noktalar var. Son 50 yıllık kesiti ele aldığınız zaman, ABD'de 1991-2000 arasında büyüme hızında bir yavaşlama olduğunu görüyorsunuz genelde. Eğer 1950-1970 arasında yakalanan ortalama büyüme hızı, 1991-2000 yılı kesitinde gerçekleştirilseydi, ABD gayrisali yurt içi hâsılası, 1998 düzeyinin yüzde 20 üzerinde olacaktır bir defa. Aslında burada teknik belki bir şey söylemek gerekiyor, ortalamalardan ben hep korkuyorum. Bu büyümenin, medyanını aldığınız zaman daha farklı bir tabloyla karşı karşıya kalıyorsunuz. Burada 1991-2000 yılı arasındaki performansın çok yüksek olmadığı, hatta 1990'larda, daha önceki dönemden düşük olduğu çıkıyor. 1960-1969'da yüzde 3.06, 1969-1991'de yüzde 2.57'lik bir büyüme hızı var. Daha sonra 1991-2000 kesitinde ise büyüme hızının medyan olarak hesap edildiği zaman, düşüğünü görüyorsunuz. Fakat önemli olan nokta, 1991-2000 yılı arasında istikrarın olmasıdır. Bunu tabii göz önünde bulundurmak zorundayız.

Ve ilginç olan bir nokta daha var: 1990'lı yılların ortasına gelirken 1995-1996'dan itibaren Amerika'da büyüme hızında bir düşüş beklentisi vardı. Fakat bu düşüş olmadı ve hatta bazı iktisatçıların artık devresel hareketlerin elimine edildiğine, yeni bir büyüme sürecine girildiğine, artık krizlerin çıkmayacağına ilişkin birtakım yargılarını dile getirdiğini görüyoruz.

Böyle bir yargıya varabilmek için, Amerika'da olup bitenlere bakmak lâzım. Birincisi; ABD'de de Clinton döneminde üretkenlik artışı geçmişe göre istisnai bir gelişmeye işaret etmiyor. Burada istisnai bir artış yok. Ayrıca 1990'lı yılların sonlarında emek verimindeki artış yatırımlarda tasarrufa yol açan, ölçeğe göre getiri sağlayan bir teknolojik ve sosyal paradigmadan kaynaklanıyor. Tersine geleneksel faktörlerle bunu açıklamak mümkün. Yani talebin artmasından, iç talebin desteklenmesinden kaynaklanıyor. Bunun anlamı şu: Enformasyon ve telekomünikasyondaki yeni teknolojinin sayesinde bir mucize mi gerçekleşmiştir? Hayır, aslında buna ilişkin, somut veri yok.

Bazı iktisatçılar da yeni teknolojiler sayesinde makine ve ekipman fiyatlarının düştüğü-

Sinan Sönmez

Ulus
devletlerin
aşıldığı,
ekonomilerin
birbirlerine
giderek
entegre
olduğu,
bütünleştiği
bir sistemden
söz
ediliyor.
Ama
iş öyle
değil

nü, üretkenlik artışının hızlandığını ileri sürmüşlerdir. Ancak bu yüksek teknoloji, yani High-tech denilen sektörlerde makinelerin aşınması çok hızlı olduğu için, ekipmanların maliyeti de çok yüksektir. Bu hususu da dikkate almak lâzım.

Aslında ABD'de sibernetik bir yeni çağa girildiğini söylemek için bence çok erken. ABD'de aslında büyümeyi tetikleyen bazı içsel ve dışsal faktörler var. ABD'nin ister finansal birikim modeli deyin, ister finansal ögenin ön plana çıkmış olduğu birikim rejimi deyin, böyle bir rejimi uyguladığını ve dolayısıyla da finansal piyasanın serbestleşmesine paralel olarak yeni bir birikim rejimiyle yola koyulduğunu görüyoruz.

İçsel faktörlere baktığınız zaman, ABD'de eşitsizliklerin azaltıldığına burada çeşitli konuşmacılar, meslektaşlarım atıfta bulundular. Azaldığını söylemek mümkün değil, artmış vaziyette. Tam gün çalışma olanağını bulan şanslı ücretlilere, reel ücretlilerin, reel haftalık ücretlerinin medyanına baktığınız zaman, burada gene 1991-2000 yılları arasında bir önceki döneme göre düşme, azalma olduğunu görüyorsunuz ve "Working poors" denen bir kategori çıkıyor Amerika'da. Bize yabancı değil. Hem çalışıyorlar, hem yoksullar, işleri var ama yoksullar. İş saatlerinin uzatılması, daha fazla çalışma, ek işler yapma, bütün bunların ortaya çıktığını görüyorsunuz ve burada hakikaten ücretlerin aşındığını görmek mümkün.

Peki büyümenin dış dinamiği ne? Esas önemli noktalardan bir tanesi de bu. Borçlu bir ülke. Eğer işletmelere hane halklarını vesaire de ekleyecek olursanız, 34 trilyon dolarlık bir borç. Bu anlamsız gelebilir, o zaman dış borca bakacaksınız. 1987'den sonra artan bir dış borç, son rakamlara göre 4 trilyon dolar. Dünyanın en fazla borçlu ülkesi.

Ciddi bir bütçe açığı var Tülay Hanım'ın söylediği gibi. 400-500 milyar dolar seviyesinde değişen ciddi bir cari açık var. İthalatın ihracata oranı yüzde 142. Amerika'da cari açığı finanse etmek için günde 2 milyar dolarlık sermaye girişi lâzım.

Model basit, son derece açık. Amerika'da bütçe açığı ve cari açığa dayanan ve dış dünyadan gelen fonlarla finanse edilen bir ekonomik düzen kurulmuştur. London School of Economics'ten Prof. Reed'in haklı yargısı şöyle: ABD dünya ekonomisini kendini zenginleştirmek amacıyla yapılandırmıştır, bu daha fazla devam edemez. Özellikle de şunu söyle-

mek lâzım: Böylesine bir "imparatorluk" talebi olan, amacı olan, ihtirası olan bir yönetime baktığınız zaman, bunu borçlanmayla nasıl sürdürebilir? Borçlanmayla, dış kaynaklardan gelen, dış finansman olanaklarıyla yeni Amerikan yüzyılı projesinin gerçekleşmesi acaba mümkün olabilir mi?

Bu bir soru işareti cevaplanması gereken, tartışabiliriz. Söyleyeceklerimi bitirmek zorundayım galiba. En son gelişmeler böyle, Amerika cari açık veriyor, bütçe açığı veriyor, dolar değer kaybediyor ve ABD ekonomisindeki bu gelişmelerin gayet tabii gerek Avrupa'ya, gerek EURO bölgesine, gerek diğer ülkeler üzerinde ciddi birtakım yansımalarının olması kaçınılmaz gözüküyor.

Bu çerçevede acaba neler söyleyebiliriz, neler düşünebiliriz? ABD'nin yani Bush yönetiminin politikasıyla, cari açık ve bütçe açığına dayalı bu politikayla, OECD'nin son verilerine ve çeşitli yayın organlarının söylediğine göre, ABD bir büyüme sürecine girdi ve dünya ekonomisini sürükleyeceği ileri sürülüyor. Tabii Avrupa'da, özellikle EURO bölgesinde bu canlanma düşük kalacak, pozitif olacak ama düşük kalacak deniliyor.

Amerika eğer bu düşük dolar politikasıyla cari açığın finanse edilmesi, tam olarak dengelenmesi bile, dengeye doğru yönelmesi, açığın azaltılması vesaire amacı doğrultusunda yürüyecek olursa, o zaman kanımca doların daha da aşağı gitmesi, değer yitmesi lâzım. Ama bundan Amerikalı bazı çevrelerin, iş çevrelerinin, iktisatçıların olduğu kadar, Avrupa Birliği'nin de endişeli olduğunu görüyorsunuz. Avrupa Birliği'nde bu sürecin yani EURO'nun güçlenmesinin aslında büyümeyi aksatacağı kaygılarının yaygınlaştığını görüyoruz.

Amerika açısından baktığınız zaman da, başlıca üç endişe kaynağının olduğunu söylemek mümkün: Bu politikayı eleştirenler, Krugman meselâ, "Bush yönetimi bugünü yaşıyor, yarını düşünmüyor" diyor.

Birincisi; ithalatın pahalalanması sonucunda genel fiyat düzeyinin yukarı çıkması mümkün olabilir ve buna bağlı olarak da ücretler artabilir diyorlar. Sonuçta da, enflasyonist baskının gündeme gelmesi ve büyümenin olumsuz etkilenmesi.

İkincisi; ABD Hazinesi, devlet iç borçlanma senetleri, bono ihraç etmekte güçlük çekebilir, uluslararası yatırımcılar sırt çevirebilirler ve daha yüksek faiz isteyebilirler, -ki Eylül ayında Amerika'ya en düşük sermaye girişi

Sinan Sönmez

Özellikle de
şunu
söylemek
lâzım:
Böylesine
bir
"imparatorluk"
talebi olan,
amacı olan,
ihtirası olan
bir yönetime
baktığınız
zaman,
bunu
borçlanmayla
nasıl
sürdürebilir



gerçekleşmiştir. Bu da büyümeyi olumsuz etkileyecektir diyorlar.

Üçüncüsü de; doların değer kaybı Avrupa ve Japonya'da büyümeyi durdurabilir veya düşürebilir. Bu durumda, bu ülkelerdeki piyasalara bağlı ABD şirketleri olumsuz etkilenir.

Kısaca; bir taraftan emperyal projeler var, bir taraftan da ABD ekonomisi yeniden canlanmıyor. Şunu hatırlıyorum: 1979'da Reagan seçilmeden önce, Jimmy Carter kendisinin atamış olduğu FED'in başkanıyla birlikte, bir para politikası, bir canlanma politikası uygulamaya koymuşlardı. Fakat bu da gecikmeli olarak devreye girdi ve seçimi kaybetti, yani seçime kadar canlanma olmadı, meyvelerini Carter toplayamadı. Daha sonraki Reagan döneminde bu gerçekleşti. Her ne kadar FED başkanının görevden alınması konusunda Reagan çok ısrar etmiş olsa da, sonuçta bir çözüme ulaşıldı.

Amerika'nın ve Bush'un politikasında benzer şeyleri seziyorum. Konjonktürel olduğunu düşünüyorum, yapısal bir büyüme sürecine girdiği konusunda yeterli doneler yok. Onun için de bu küreselleşme sürecinde, şu anda mevcut belirsizliklerden, kriz demiyorum, ekonomik anlamda tam olarak çıkıldığını, deflasyon tehlikesinin tam anlamıyla bertaraf edildiğini söylemek için erken olduğunu düşünüyorum, yanlış düşünüyor olabiliriz.

Teşekkür ederim sabrınız için.

• **O. Başkanı** - Evet biz de teşekkür ederiz. Evet şimdi, söz salonun.

• **Turgut Arı** - Sayın Karaosmanoğlu konuşmasında ucuz mal rekabetinden söz etti, ucuz malı sağlamak lazım dedi. İngilizlerin bir sözü hatırıma geldi: "Ucuz mal alacak kadar zengin değilim."

Ucuz mal, özellikle Uzak Doğu malları aldığınız zaman, alımında belki bir ucuzluk sağlanıyor ama, ucuz malın toplam maliyeti de ülkeye çok pahalıya mal oluyor. Çünkü halkımız öteden beri almış, yedek parçası olan, servisi olan, çok uzun yıllar kullanabileceği, ufak arızaları giderebileceği, tekrar tekrar kullanabileceği mallara, zira bunların ekonomik yararı daha fazla. Eğer eksik anlamadıysa bu konuyu açıklamalarını rica ediyorum.

İkinci sorum, Sayın Sönmez'e, siyasetle ekonomik politikaları ayırmak mümkün değil dedi, doğru. Ama ekonomik politikaları yönlendirenler de siyasetçiler. Özellikle ülkemizde siyasetin durumunu biliyoruz ve halkın çıkış yolunu bulamadığı bir ortamda deneme yanılma sistemiyle bir parti gidiyor, bir başka iktidar geliyor. Bu da ülkeye çok pahalıya mal oluyor. Şu hâlde ülkemizde siyaseti rayına oturtabilmek için ne yapmak lazım?

Sayın Sönmez'den bir şey daha rica edeceğim. Amerika hakkında bize çok geniş bilgiler verdi, daha da verebilecekleri vardır. Buradan Türkiyeli ve Türkler olarak nasıl izlenimler edinmeliyiz ki yararlanabilelim?

• **Tevfik Tarakçıoğlu** - Benim Attila Bey'e bir iki sorum var. Çin son zamanlarda ticarî bakımdan çok gelişiyor ve bu gelişmesinin yıllık yüzde 8, hatta yüzde 12'lere varan bazlar-

Sinan Sönmez

Bir taraftan emperyal projeler var, bir taraftan da ABD ekonomisi yeniden canlanamıyor

da olduğu söyleniyor. Dolayısıyla, emperyal ülkeler bu gelişmeyi sonlandırabilirler mi veya bu gelişmeye ilânihaye izin verecekler mi?

Çin-Hindistan-Rus işbirliğinden söz ediliyor. Eğer Çin böyle devam ederse, Türkiye sürekli Avrupa Birliği diye tutturmalı mı, yoksa böyle bir yöne doğru yönelme imkânı var mı?

Çin böyle gelse Türkiye Türk halkı Yuan birtirmeye şimdiden başlamalı mı?

• **Aygül Özkaragöz** - Sorum Sayın Attila Karaosmanoğlu'na. Türkiye'de enerjinin özelleştirilmesi iyi bir şey mi, özelleştirilmeli mi? Ve üzerinde durmak istediğiniz ayrıntılar nelerdir bu konuda?

• **İsmet Mucuk** - Sayın Erzan konuşmasında Çin'in Amerika'yı süper ekonomik güç olma yolunda yakalamaya yönelik çabası ve Amerika'yla rekabetinin bir hayli ileri düzeyde olduğu ve 5 yıl gibi bir zamanda Çin'in çok daha ileri bir duruma geleceği belirtildi.

Bundan 6-7 hafta kadar önce bugün 3 konuşmacımızın da bulunduğu, bir şekilde isminden bahsedilen Prof. Krugman Çin'in bu büyüme hızı ile 25 sene sonra ancak Amerikan ekonomisini yakalayabileceği görüşünü, İstanbul'da onur konuğu olduğu bir toplantıda belirtti.

Sayın Erzan'ın konuşmasından ben Çin biraz daha yakın bir zamanda sanki Amerikan ekonomisine yaklaşacak gibi bir izlenim edindim. Bu konuda gerek Sayın Erzan'ın gerek Sayın Karaosmanoğlu'nun özellikle Çin-Amerika rekabeti, dünya ekonomisini yönlendirme gücü konusunda yorumlarını rica ediyorum.

• **Serdar Kandil** - Attila Hoca ve Refik Hoca bu sistemin düzenlenmesi için yeni mekanizmaların gerekliliğinden bahsettiler. Benim merak ettiğim şey, bugüne kadar sistemlerin düzenlenmesi için kurulan mekanizmalarda çevrenin sorunlarına ne kadar yer verilmiştir ve bunların çözümlerine ne kadar olumlu ve gerçekçi yaklaşmıştır? Bunlardan yola çıkarak da, bahsettiğiniz kurulacak olan yeni mekanizmalar çevrenin sorunlarına ne kadar olumlu ve gerçekçi çözümler üretecekler?

• **Bahadır Apaydın** - Sorum Sayın Arın'a. Siyasal ya da ekonomik terimlerin, kavramların ya da tanımlamaların ülkelere göre değişiklik gösteren bir yapısı ya da uygulaması var mıdır? Örnek olarak, ulus devlet, egemenlik ya da piyasa ekonomisi gibi.

İkinci sorum Sayın Erzan'a. Bir ülkenin bomba kapasitesi ile ya da yok etme gücü ile

iktisadi politikalarını evrensel ölçekte kabul ettirme gücü arasında doğrudan bir ilişki var mıdır?

• **Sermin Marangoz** - Benim sorum Sayın Tülay Arın'a. Süper emperyalist olmanın koşullarının diğer emperyalist ülkelerinin çıkarları ile ilişkisi ne olabilir?

• **Ali Karadağ** - Sayın Erzan'a soracağım. Irak'la ilgili bir şey söylerken bu acaba tüm iktisatçıların görüşümü mü yoksa sizin görüşünüz mü merak ediyorum? Bütün olaylara bakışınız ekonomik ya da dolarizasyon açısından mı? İşte Irak'ta ölenler dünyada önemli bir şey değil derken, tüylerim ürperdi de. Sayın Erzan, Irak'a bombalamalar oluyor, insan ölüyor evet ama, dünyanın başka yerinde başka şekilde ölüyor derken, bu iktisatçıların bakışı olmasa gerek diye düşünüyorum. Ekonomik yüzde 1'i temsil ediyor, ama binlerce kişi ölüyor, yani Iraklıların millî gelirdeki payı düşük olduğu için ya da ulusal gelirleri Amerika'nın 35 bin, Irak'ın 1000, Afganistanlıların 300 dolar derken, hep Amerikalıların öldüğü hesaplanır da, binlerce Iraklı'nın öldüğü nedense söylenmez? Böyle bir yaklaşım biraz yanlış gibi geldi bana, ne diyorsunuz?

• **Ömer Kara** - Öncelikle Sayın Refik Erzan'a sormak istiyorum. Fakirlik kesinlikle bir kader değil demiştik, katılıyorum burada, ama uluslararası mekanizmaların eksik olduğu bir dünyada nereye kadar fakirliği önleyebiliriz ya da ne kadar fakirliği artık bir kader olmaktan çıkartabiliriz? Özellikle uluslararası güçler ya da süper belki artık süper güç demeyelim, ama süper güç olabilecek ABD ya da gelecekte bir süper güç olma niyetinde olan Çin'in işine gelen bir fakirlik varsa -çünkü fakir olan ülkeler bu ülkeler için birer pazar-, uluslararası mekanizmaların da eksikliğinde fakirliği nasıl ya da hangi süre içerisinde bu ülkelerin kaderi olmaktan çıkartabiliriz?

Diğer sorum Attila Karaosmanoğlu'na. Sizin de görüşünüze katılıyorum rekabet konusunda. Türkiye kesinlikle teknolojiyi takip etmeli ve rekabete katılmalı, fakat özellikle Türkiye'deki şirketler açısından sormak istiyorum. Bildiğimiz bir gerçek var ki, Türkiye'de birçok şirket hâlâ babadan oğula geçen şirketler, babadan oğula geçen yönetimlerle yönetiliyor. Yeterince profesyonel olmayan yönetimlerle ne kadar rekabeti görebilir ve teknoloji takip edebilir? Üniversiteler buralarda daha güçlü pozisyonlar alarak en azından şirketlere danışmanlık yapamaz mı ya da yapılan şirketler varsa, bunlar hangi ölçüde?

*Attila
Karaosmanoğlu*

Greenspan,
eğer
Çinliler
paralarının
değerini
yüksek
tutmakta
veyahut
düşük
tutmakta
ısrar
ederlerse,
o zaman
kendileri
global
mali
sistem
tarafından
cezalandırılırlar
diyor

• **Hüseyin Karadağ** - Benim sorum genel olarak tüm hocalarıma.

Türkiye'nin iktisadî durumu çok sarsık ve asgari ücretin de ne kadar olduğu herkesçe biliniyor. Amerika'nın saldırgan, yayılmacı bir politikası var. Doğrudur, gözümüzün önünde katliamlar yapıyor kendi çıkarı için, petrol için. Mandası yığılmış, yere düşmüş, karnı da yırtılmış, debelenip duruyor, dolayısıyla bize de sataşılıyor. Biz şimdi bundan nasıl korunalım ki zararsız atlatalım? Dışa bağımlılıktan nasıl kurtuluruz, bu borç yığınının nasıl kurtulacağımız? Dolayısıyla, Amerika'dan, nasıl kurtulacağız?

• **O. Başkan** - Evet Sayın Karaosmanoğlu'yla başlayalım. Karaosmanoğlu siz konuşmanızı bitirirken, Türkiye'nin rekabet gücüyle ilgili bazı söylemek istedikleriniz vardı, Türkiye hak ettiğinin daha aşağısında bir düzeyde yaşıyor demistiniz. Buna da değinirseniz memnun olacağız.

• **Atilla Karaosmanoğlu** - Şimdi efendim, birinci soru ucuz mal rekabeti. Türkiye ucuz mal rekabetinden yararlanacak kadar zengin mi meselesi. Ucuz mal mutlak surette kötü vasıflı mal olmak durumunda değil, belirli teknolojileri ülkeler kullanabilecek kadar disiplinli ve asgari teknik bilgiye sahip iş gücüne ulaştıkları ve bunları bir araya getirdikleri zaman eğer o ülkedeki ortalama gelir diğer ülkelerden daha ucuzsa, aynı şeyi aynı derecede iyilikle daha ucuza mal edebiliyorlar. Çünkü üretimin yapıldığı yerin kirası daha ucuz veya toprağın maliyeti daha düşük, işçilerin ücretleri daha düşük ve belki çalışma saatleri başka yerlerden biraz daha fazla. Böyle olunca ortaya çıkan mallar alındığı takdirde, zarar edilecek mallar değil.

Dün Amerika'da iş adamlarının, Merkez Bankası Başkanı'nın bulunduğu bir toplantıda iş adamları Çin'le olan rekabette Yuan'ın, yani Çin parasının değerinin düşüklüğünden ciddi şekilde şikâyet ederek Amerika'nın bu konuda bir şeyler yapmasını istedi ve buna Alan Greenspan'ın verdiği cevap şu: "Yuan'ın değerindeki bir artış Amerika'nın toplam istihdamı üzerinde önemli herhangi bir etki yapmayacaktır" diyor. Eğer Çinliler paralarının değerini yüksek tutmakta veya düşük tutmakta ısrar ederlerse, o zaman kendileri global malî sistem tarafından cezalandırılırlar diyor. Yani kendi ödeme dengeleri bozulur ve bunun cezasını çekerler diyor. Amerika'nın bu konudaki tavrı, çok büyük bir açık olmasına rağmen, müdahaleci bakışı reddetmek şeklinde.

Bir konuda doğrudan doğruya soru sorulmamasına rağmen, bir iki şey söylemek istiyorum. Küreselleşmeyi bazı insanlar 1980'lerde başlayan küreselleşme falan diye yazıyorlar. Küreselleşme insanların atı ehlileştirmesi ve tekerleği icadıyla başlamıştır, yani yeni bir olay değildir. Yeni olay teknolojik hız dolayısıyla, teknolojiye hem hız hem de içerik dolayısıyla değişimin çok daha süratli olması ve küreselleşmenin çok daha büyük hız kazanması şeklindedir. Onun için küreselleşmeyi bir alet olarak değil, bir vakıa olarak, bir olay olarak düşünmek lazım. Hangi ülke, hangi grup bunu daha iyi kullanabilme imkânına sahip olursa, o grup küreselleşmeden kendi hissesine daha fazla imkân sağlar ve burada küreselleşmeden sadece Amerika veya İngiltere, Almanya yarar sağlıyor, başka ülkeler sağlamıyor diye düşünmek doğru değil; çünkü Amerika'daki işçi de bundan zarar görüyor, fakat ilk konuşmamızda söylediğim gibi Amerika'daki işçi bundan zarar görürken, Türkiye'deki işçi bir süre için bundan yarar görüyor. Yani olayı biz küreselleşmeyi en iyi şekilde kendi çıkarlarımıza hizmet edecek tarzda nasıl kullanabiliriz diye bakarak incelemek lazım. Yoksa bize empoze edilen emperyalizmdir, Amerika, İngiltere uzun zamandır zaten, belki dünya üzerinde uygulamaya çalışıyor ama, küreselleşmeyi bir vasıta olarak icat etti de onu kullanıyor ve biz bundan etkileniyoruz diye düşünmemekte yarar var.

Tarakçıoğlu'nun bir sorusu vardı. Çin yüzde 8, yüzde 12'yle geliyor. Bu gelişmeyi diğer ülkeler durdurabilir mi? Çin-Hindistan-Rus bağlantısı imkânı var mı? Türk halkı Yuan biriktirmek için şimdiden başlayabilir mi?

Türkiye'de başka paraları biriktirmek veya kendi parasını çeşitli şekillerde kısa vadeli kumarhane zihniyetiyle oynatmak dolayısıyla birçok kimse, özellikle düşük gelir, düşük tasarruf sahipleri büyük ölçüde zararlar gördüler. Tabii kendilerinin tercih edeceği bir şeydir. Yuan'a kadar ulaşma meselesi ayrı mesele. Zaten ne kadar Yuan bulabilirler de bir araya toparlayabilirler, onu da bilmiyorum.

Yalnız Çin-Hindistan-Rus bağlantısı çok küçümsenecek bir bağlantı değil. Çünkü bir araya geldikleri zaman çok önemli bir ekonomik birlik meydana getiriyorlar, fakat burada Çin'le Rusya'nın Hindistan'la Çin'in çok uzun tarihlere dayanan, birbirlerine itimat etmeyen birtakım hisleri, düşünceleri var. Yani Çin'le Hindistan'ı bir araya getirmek, Çin'le Rusya'yı bir araya getirmek oldukça güç bir şey; bu-

*Atilla
Karaosmanoğlu*

Hindistan'ı
bir araya
getirmek,
Çin'le
Rusya'yı
bir araya
getirmek
oldukça
güç bir şey;
bugünkü
dünyada
dahi
güç
bir şey

günkü dünyada dahi güç bir şey. Çinlilerin benimle özel mülakat yaptıklarında en çok söyledikleri şeylerden bir tanesi, "İkimiz de sevmediğimiz bir komşuya sahibiz." İkimizin de sevmediği komşu Rusya.

Enerjinin özelleştirilmesi iyi bir şey mi? Ne şekilde özelleştirileceğine ve özelleştirenlerin bunu ne şekilde kullanacağına bağlı bir şey. Yani herhangi bir üretim dalını özelleştirip özelleştirmeme konusunda bir şey yok. Ben size şunu söyleyebilirim: 1995'te Türkiye'ye dönüş hazırlıklarımı yaptığım sırada, Et Balık Kurumu özelleştirilmesi büyük gürültü patırtı koparıyordu. Sayın Demirel görüşmek istemiş, gittim kendisiyle görüşmeye. Çeşitli şeyleri görüştük, bu arada bana özelleştirmeyi de sordu. Dedim ki, yani Et Balık Kurumu gibi bir kurumun hâlâ devletin kontrolünde olarak üretimin onun tarafından yapılmasıyla ilgili müzakere beni biraz şaşırtıyor; çünkü hiçbir ülkede kolay kolay özelleştirilmeyecek bazı şeyler kimse farkında olmadan Türkiye'de özelleştirilmiş dedim. Yani önemli olan onların özelleştirilmesi. Nedir o dedi? Adaletin infazı dedim. Onun üzerine Cumhurbaşkanı dedi ki, çek senet matyasından mı bahsediyorsun. Evet o ve diğerleri dedim, onların özelleştirilmesi Türkiye için bir problemdir. Ama enerjinin, enerjiye kadar, enerji de dahil olmak üzere pek çok şeyin özelleştirilmesinde eğer hukukun üstünlüğünü, yargının işlerliğini kurabiliyorsanız, o düzen içinde özelleştirmenin Türkiye çıkarları aleyhine çalışması imkânı yoktur. Çünkü, o şekilde bir durumda bundan etkilenenler hukukun üstünlüğünden yararlanarak, yargının işlerliğinden yararlanarak, gerekli davaları açabilirler ve işi doğru işler hâle getirebilirler.

Krugman Çin'in Amerika'yı yakalaması 25 yıl sonra olabilir diyor. Yani bunda 25 yılda olabilir mi olmaz mı bilmiyorum. Çin'deki gelişmenin ne kadar hızlı olduğunu ve niye böyle olduğunu incelemekte yarar var. Çin birtakım meseleleri başkalarıyla görüşürken katıyen bir küçüklük duygusuyla hareket etmiyor, Yani Çin'deki karar verenler, politikacılar nihai karar benimdir diye hareket ediyorlar. Onun için sizden eğer herhangi bir şekilde yararlı bir şeyler söyleyeceğinizi bekliyorlarsa, onu söylemenizi istiyorlar ve bunu açıkça söylemenizi istiyorlar.

Çin devlet reform komisyonunun yıllık toplantılarından birinde başkanlık yapmıştım. Düşünebiliyor musunuz Dünya Bankası'ndan birisi gelsin, Türkiye'de reform komisyonun, devlet reformuyla ilgili çalışmaların yapıldığı bir yerde

bu komisyonun başına Dünya Bankası'ndan gelen bir Çinliyi oturtsun. Ama Çinli bunu yaparken biliyor ki nihai kararı zaten ben vereceğim, eğer o adamdan herhangi bir yararı çıkarabiliyorsam, onu çıkarmamda da hiçbir mahzur yok. Çin Başbakanı benden hazırladıkları plâna yardımcı olmak üzere rapor istediği zaman, ben de yaparım dediğim zaman akşam televizyonda ve radyoda ben Dünya Bankası'ndan gelen Karaosmanoğlu'ndan bunu istedim, o da yapacağını söyledi diye konuşmakta hiçbir zarar görmüyor. Çin komünist bir ülke, ama aynı Çin'de bizim çoğunlukla farkına varmadığımız köy ve kasaba endüstrileri diye 100 milyona yakın insanı çalıştıran endüstri, özel sektör var. Buraya gelen Çin ihracatının büyük bir kısmının komünist Çin'deki özel sektör tarafından üretilen ve gönderilen mallar ve hizmetler olduğunu hatırlamakta yarar var.

Maalesef eğer Amerika'ya bir şekilde kızacaksanız seçeceğiniz en iyi konulardan bir tanesi çevre sorunlarıdır. Hakikaten kısa vadeli ekonomik çıkarları dolayısıyla Amerikalılar çevre konularının incelenmesi ve çevre kurallarının, yani çevrenin korunmasıyla ilgili kuralların yerleşmesi konusunda devamlı olarak engel olmuşlardır. Bu konuda bazıları çok katı davranıyor çevreciler diye düşünüyor olabilir, ama çevre meseleleri konusunda Amerika'yı da diğer birtakım ülkeleri de mutlak surette devamlı olarak doğru hareket etmeye davet etmekte büyük yarar vardır.

Süper güçler varken fakirlik kader mi meselesinde şunu söylemek istiyorum: Japonya süper güçlerin olduğu, çok daha hâkim oldukları bir devrede büyük bir atılım yaptı. Kore süper güçlerin hiç zayıf olmadığı bir devrede atılım yaptı. Çin nüfusu dolayısıyla belki süper sayılabilir ama, teknolojisi ve imkânları çok daha sınırlı olduğu bir devrede başlayarak çok ciddi bir atılım yaptı. Türkiye gibi bir ülkenin tarihi ve insanlarındaki birikmiş olması gerekli kültür ve yetişme dolayısıyla atılım yapmasında herhangi bir problem olacağını zannetmiyorum. Önemli olan benden başkası bunu yapsın, ben şikâyet edeyim düşüncesinden kurtulabilmek ve bundan kurtulmada da tabii daha ciddi eğitim verebilmek, daha iyi eğitim verebilmek.

Yani gene özür dileyerek şunu söyleyeyim. Ben şu sıralarda anılarımı yazmakla uğraşıyorum ve geriye baktığımız zaman en büyük şükran hislerimden bir tanesini beni yetiştiren Türk eğitiminde buluyorum. Ben tamamen Türk okullarında okudum, hiçbir özel

*Atilla
Karaosmanoğlu*

Amerikalılar
çevre
konularının
incelenmesi ve
çevre
kurallarının,
yani
çevrenin
korunmasıyla
ilgili
kuralların
yerleşmesi
konusunda
devamlı
olarak
engel
olmuşlardır

okula gıltmedim, lisanı Türk okullarında öğrendim. Orada yetişen hocalar beni dünyada en iyi okullarda yetişmiş insanlarla rekabet edebilecek şekilde yetiştirdiler. Kendime güven hissinin onlardan aldım, doğru hareket etmenin, meselelere doğru bir şekilde bakmanın nasıl olacağını ben hocalarımdan öğrendim. Bu eğitim sistemi dünyanın başka bir yerinde değildi, Türkiye'deydi.

Onun için biz yapamayız, bizi ezerler diye düşünmenin gerçekçi bir düşünce olduğunu zannetmiyorum. Çok şeyler yapabiliriz ve bunu yapabilmek için eksik olan sadece bunu yapma isteğimiz.

Amerikalardan nasıl korunabilir? En iyi şey Amerika'yla rekabet ederek olabilir, rekabet edebileceğimizi bilerek olabilir.

Ben 1960'larda bir sıçrama teorisi veya modeli geliştirebilir miyim diye uğraşıyordum. OECD'de iki yerden bana iş teklif ettiler. Birisi Scientific Affairs Departmanı, yani Bilimsel İşler Dairesi, öbürü de İktisat Dairesi'ydı. Ben Bilimsel İşler Dairesi'ndeki işi almaya tercih ettim ve orada bilim plânlaması ile ilgili bir çalışma yaptım. O çalışmadan sonra 1965 yılının Haziran'ında Türkiye'ye geldim. TÜBİTAK'ta inşaatla ilgili bir kolokyum yapıyordu ve orada şunu anlattım: Eğer insanlar ileriye doğru bakıp ilerideki ihtiyaçlarını düşünürlerse ve bu ihtiyaçlar için bugün ortaya çıkmakta olan yeni teknolojilere bakarlarsa, o süre içinde acaba Türkiye bazı şeyleri önceden tespit edip, gelişmekte olan teknolojiye insanların çalışmalarının yoğunlaşmasına yardım ederek bir zıplama yapabilir mi bunu anlattım. O zaman teknolojinin ortaya çıkmasıyla, lineer bir ilişki düşünüyorduk, yani temel bilimde buluş olacak, uygulamalı bilimlere uygulanabileceği tespit edilecek, ondan sonra teknoloji gelişecek ve buradaki zaman süresi 15 yıl gibi bir şeydi. Toplantıdan sonra arada, 3 tane Türkiye'nin en güzide bilim adamı beni yakaladılar. Kemal İnan İstanbul Teknik Üniversitesi'nden, Cahit Arı Türkiye'nin çok büyük matematikçisi ve Erdal İnönü. Dediler ki, peki böyle bir zıplama yapmak söz konusu olsa Türkiye'de neyi yapmayı teklif edersin, bunun ne şekilde olacağını söyle. Dedim ki, benim görüşüme göre 20. yüzyılın sonunda üretim ve yönetim teknolojileri bilgisayardaki gelişmelere bağlı olacaktır. Biz bilgisayarın makine aletine hardware'ine girşerek rekabet yapamayız; çünkü makine alet sektörümüz, yani sanayimiz o konuda bir şey yapabilecek gelişme noktasında değil. Fakat yazılım bir tek şey istiyor. Matematik kabi-

liyeti, disiplinli düşünme, süratli düşünme. Onun için dedim ben sizin yerinizde olsam, TÜBİTAK'tan dışarıya bursla talebe gönderirken, bunların çoğunluğunu yazılım sektörüne gönderirim ki, döndükleri zaman Türkiye'de bir sıçramayı yapacak birikimi sağlayalım.

Rahmetli Kemal İnan dedi ki, sen hiç sosyal bilimci gibi konuşmuyorsun. Ben bunu bir iltifat olarak aldım. Sonra bir arkadaşım "hayır o iltifat değildi, sana 'bilmediğin şeylere karışma' dediler" dedi.

Ve bu olmazken, Hindistan'da bir şirket bu şirket bilgisayar sistemleri kurmak için bütün uluslararası ihaleleri kazanıyordu. Ben o sırada Dünya Bankası'ndaydım, arkadaşlarıma sordum, şunu lütfen inceleyin bu şirket nasıl oluyor da bütün ihaleleri kazanıyor. Geldiler dediler ki, bu şirket Batı Hindistan'da, bir grup insanla bağlantı kurmuş, onlar bilgisayarlı olarak yetişmiş gençleri alıyor, ucuz, çok ucuz ücretle getiriyor bu sistemlerin kurulacağı ülkede ucuz bir otele koyuyor, işte yiyecekleri talan temin ediyor ve Hindistan için çok büyük sayılacak ücretler vererek onları çalıştırıyor. Bugün Hindistan'da sermayesi 1 milyar doların üzerinde olan iletişim şirketleri var. Bazı şeyleri Türkiye nasıl yapsın diye sorulduğu zaman, bunları iş adamlarımızın, müteşebbislerimizin, siyasetçilerimizin düşünmesi lâzım. Bazı şeylerde ne yapılacağını önceden düşünerek, kestirerek, hazırlık yaparak bir sürü şey yapılabilir.

İrlanda niye sıçradı biliyor musunuz? Bir süre bütün Amerikan sigorta şirketlerinin kağıt üzerindeki kayıtları, akşam Amerika'nın doğu kısmından uçaklara konuyordu ve İrlanda'ya gidiyordu. İrlanda'da küçük minibüsler veya kamyonetler bunları alıp köylere taşıyorlardı, köylerde bilgisayarın başındaki insanlar bunu bilgisayara geçirip, ertesi sabah bilgisayarla geri gönderiyorlardı. Yeni kayıtları getiren uçaklar da bir evvelki günkü kayıtları alıp geri götürüyorlardı. Bunun İrlanda'nın zenginleşmesinde hakikaten önemli bir rolü oldu. Üç tane Avrupa Birliği'ne giren ülkeden sorumluydum. Bunlardan birisi İrlanda'ydı, birisi İspanya'ydı, birisi Portekiz'di.

Portekiz'de o sırada Tras-os-Montes denilen Kuzey Doğu bölgesinde soğan çiftliğinde çalışan insanın ücreti soğanla ödeniyordu. Para ekonomisi henüz girmemişti. Onun için yapılabilir mi yapılamaz mı denildiği zaman, bir de dünyada nerelerde neler yapılmış, nasıl yapılmış onlara bakmakta yarar var. Önemli olan zamanında risk almayı, ama bu riskli de

Tülay Arın

Şimdi
tanım
tanımdır,
bu tanımların
ülkelere
uygulanması
bakımından
tanımlar
değişmez de,
ülkelerin
o tanımlara
ne kadar
uyduğu
tartışılır

iyi hesaplayarak almayı bilmek ve ondan sonra da ısrarlı bir şekilde takip etmek.

Bunlarla Türkiye pek çok şeyi yapabilir diye düşünüyorum. Tabii yaş itibarıyla benim böyle bir şey yapmama artık imkân yok, fakat Dünya Bankası'ndaki işim bittiği zaman Türkiye'ye dönmeyebilirdim. Zaten çocuğum, torunlarım ordalar. Ama hâlâ Türkiye'de bir şeylerin olması imkânı var düşüncesiyle Türkiye'ye geldim ve o ümidimi henüz kaybetmedim.

• **O. Başkan** - Biz de teşekkür ederiz.

• **Tülay Arın** - Teşekkür ederim.

Sayın Karaosmanoğlu'nun renkli konuşmasından sonra biraz soğuk kavramsal teorik konulara dönmek zor olabilir ama bir iki soru var onları hızla geçeyim.

İktisadî veya siyasî tanımlamaların ülkelere göre değişkenlik gösteren bir yapısı var mı gibi bir soruydu. Benim çizmeye çalıştığım çerçeve içinde, özellikle emperyalizm kavramlarıyla ilgili birtakım açıklamalar yapmıştım. Şimdi tanım tanımdır, bu tanımların ülkelere uygulanması bakımından tanımlar değişmez de, ülkelerin o tanımlara ne kadar uyduğu tartışılır. Örneğin Fransa Amerika'ya göre ne kadar emperyalisttir, yani emperyalizmin o birtakım öğelerini ne kadar taşıyor sorusu çerçevesinde cevaplanabilir diye düşünüyorum. O nedenle dikkatli olmak gerekir. Bir zamanlar Türkiye alt emperyalist bir ülke mi diye bir tartışma çıkmıştı, belki oradan da esinlendiniz. Alt emperyalist ülke, yani emperyalizmin bütün öğelerine sahip olmamak, ama emperyalizmin ya alt uygulayıcısı ya da alt alanlarda birtakım özelliklere sahip olan ülke gibi. Bunları tartışabiliriz, ama bence tanım değişmeli, yani tanım herhangi bir şeyi açıklıyorsa bütün açıklayıcı öğeleri taşımali diye düşünüyorum.

Bir başka soru, süper emperyalist olmanın koşullarının diğer emperyalist ülkelerin çıkarlarıyla ilişkisi ne olabilir? Aslında tabi dünya kapitalist sistemi, elbette hiyerarşik bir sistem. Eğer herhangi bir süper emperyalist güç varsa, bunun anlamı daha her türlü emperyalizm öğesini göstermeyen, ama emperyalist güç hakimiyet ilişkisi içinde olan birtakım ülkelerin de var olduğu. Örneğin Fransa emperyalist mi, Almanya emperyalist mi ya da Japonya ya da Çin emperyalist mi? Yani bu gerçekten bir güç ilişkisi tanımlanması, bu eğer hiyerarşikse elbette öbür ülkelerle ilişkisi bu hiyerarşi içindedir. Çünkü emperyalizmin bütün tanımı, aslında en alt kademeden daha üst daha üst da-

ha üst kademeye değer aktarımı mekanizmalarını içerir, ki elbette toplu olarak belki bir emperyalist dünya sisteminin olması o kaynak aktarımı mekanizmalarının birtakım ülkeleri yararlandığını gösterir. Ama şöyle bir şeydir ki, meselâ süper emperyalist güç bütün o saydığım öğelere sahipse, o zaman bütün dünya kapitalist sistemini düzenleyecek, organize edecek, krizlerini belki yönetecek, ama pazar hakimiyetinden, teknolojik hakimiyetten ya da fon dağıtım mekanizmalarından aktarabileceği kaynakları da aktaracak.

Dolayısıyla, böyle bir istikrarlı kaynak aktarma mekanizması aslında belki bütün kapitalist dünyanın, o kapitalist sistemin kaynak aktarma mekanizmalarının istikrar bakımından önem taşıyor. Bir yazımda da yazmıştım, kapitalizmin istikrarlı olması için belki çok istikrarlı ve bunun uluslararası mekanizmalarını da kurmuş bir kapitalist güç gerekiyor bu dünyaya. Onun için mi dua edelim krizlerden kurtulalım diye.

Bretton-Woods'un kurulması ve işlemesiyle bir 20-25 yıl, görece dünyanın belki kapitalizmin en istikrarlı olduğu dönemdi. Tam da oldu mu olmadı mı kimse emin değil ama, yani bir 20-25 yıl sürdü bütün kapitalist tarih içinde. Ama o yıkılmaya başladıktan sonra o tür bir hakimiyet ilişkisi, farklı emperyalist güce sahip olan ülkelerin beraberce bu istikrarı sağlamaya çalışması, örneğin G7'lerin beraberce bir şekilde bir makro ekonomik istikrar koordinasyonu sağlamaya çalışması gibi bir şey oldu. Ama aynı zamanda görece dağılmış istikrar koşullarında ülkelerin kendi ülkesinin çıkarlarına göre davranması gerekiyorsa, o zaman rekabet içine düşüyor. Bu bugün Amerika'nın en büyük korkusu. Geçenlerde News Week, 2004 gözden geçirme sayısında, meselâ o çok ünlü Condoleezza Rice'ın bir makalesi vardı, alenen söylüyor. Bizim aramızda rekabet ya da çatışma olmamalı, tam tersine iş birliğine gitmeli, ortak çözmeliyiz diyor. Çünkü Amerika birtakım şeyleri tek başına çözemiyor. Yani kapitalist rekabet aslında kapitalizmin istikrarı için uygun değil.

Bu koşullar altında, sadece birtakım öğelere atıf yaparak, Türkiye gibi ülkelerin durumunu değerlendirmek istiyorum.

Sayın Atilla Karaosmanoğlu'nun elbette ortaya koyduğu birtakım olumlu yönler olabilir ve Türkiye'nin Amerika'dan kurtulmasının en iyi yolu Amerika'yla rekabet etmesi olabilir ama, Türkiye'nin örneğin Amerika'yla rekabet

Tülay Arın

**Türkiye'nin
Amerika'dan
kurtulmasının
en iyi yolu
Amerika'yla
rekabet
etmesi
olabilir
ama
Türkiye'nin
örneğin
Amerika'yla
rekabet
ederken
hangi
koşullarla
karşı
karşıya
olduğu
konusunda
gözümüzü
kapatamayız**

ederken hangi koşullarla karşı karşıya olduğu konusunda gözümüzü kapatamayız. Yani İrlanda çiftçisinin bilgisayara fatura geçirmesiyle kalkınması söz konusu olamaz. İrlanda elbette öyle bir mekanizmayla zengin olmadı, İrlanda herhalde İngiltere'nin terk ettiği birtakım sanayilerle, yani farklı bir yatırım sanayileri ağı içinde, hizmetler ağı içinde gelişti.

Çok kısaca bakarsak, bir süper gücün o rezerv paraya da hâkim olamayıp EURO karşısında örneğin son birkaç yılda yüzde 40 gibi bir değer yitirmesinin ya da yüzde 50 gibi bir değer yitirmesinin şu anda Türkiye'nin aşırı döviz kuruna sahip olmasında etkisi yok mu? Hem de nasıl! Aşamıyor bir türlü. Ya da Amerika'nın dünya kaynaklarından bütçe açığı ve cari işlemler açığını finanse etmek için 1 trilyon, 1,5 trilyon dolarını çekerken, az gelişmiş ülkelere son derece az kaynak kalırken, Amerika bunları kendi siyasi çıkarlarına göre biraz da dağıtırken, Türkiye'ye verilen paralar hiçbir zaman serbest ticaret koşullarında, rekabetçi koşullar altında gelmedi ki. Hem 1980'lerde, hem 1990'ların başında, hem 2000'li yılların başında Türkiye'ye verilen IMF ya da ABD fonları hem Türkiye'yi Amerika'nın bir alt ögesi olarak kullanma karşılığında verildi hem de IMF'nin başarısızlıkları karşısında belki örnek bir ülke olarak göstermek için verildi; çünkü IMF her tarafta başarısızlığa uğruyordu. Şimdi dolayısıyla finansal liberalizasyon sabahleyin de Sayın Yeldan'ın anlattığı gibi öyle sermaye çekme etkisiyle falan olmadı. Son derece acılı ve son derece istikrarsız yaşandı.

Teknoloji rekabeti bakımından, vallahi iddialara göre, Amerika bile teknolojik gelişmelerle rekabet edemiyor. Türkiye esas olarak sosyal dampingle rekabetçi olmaya çalışıyor, aynen daha az gelişmiş birtakım ülkelerin doğal kaynaklarını beş paraya satarak ya da işçilerini son derece ucuza satarak, hatta Çin'in Türkiye'den bile ucuz iş gücü satarak bir takım ucuz, günlük, ücret malları üretmeleri sayesinde oluyor. Yani pazar payı sağlamak öyle hiç de kolay değil. Sosyal damping denen kavramı hiçbir zaman göz ardı etmemeliyiz.

Askeri ve siyasi güç açısından Türkiye'nin durumu da belli. Evet Kara Kuvvetleri güçlü, yüz yüze savaşlarda ABD askerleri başarısız, Hava Kuvvetleri güçlü, ama Irak'ta istikrarı sağlamak üzere asker vermesi için 8,5 milyar doları Türkiye'ye ödedi.

Kısaca söylemek istediğim, madalyonun her yönünü dikkate almanız. Elbette fırsatlar var, ama o fırsatları da, bu yönetilmeyen, kriz-

leriyle başa çıkamayan, krizleri için yeterli politika yönetme kapasitesini epeyce kaybetmiş bir kapitalizm içinde, dünyanın uluslararası rekabet koşulları içinde ülkelerin birtakım alanlarını yakalayıp hızla oradan para kazanma koşullarını da çok hızlı tükettiğini, göz ardı etmek durumundayız.

• **O. Başkanı** - Teşekkür ederiz.

• **Refik Erzan** - İletişimin önemi ve dünyada artan kırılganlığa misal olarak Irak savaşını vermiştim. Benzeri savaş ve felaketlerden dünya maalesef yeteri kadar haberdar oluyordu, maalesef etkilenmiyordu, bunun örneğiydi bu. Yoksa Iraklı insanların hayatıyla diğer insanların hayatını mukayese etmek ve Iraklıları aşağılamak gibi bir şey tabii ki söz konusu olamaz. Bu yanlış anlama beni çok üzdü.

Şimdi daha bildiğim konulara geleyim. Çin 25 senede mi, 5 senede mi önemli bir noktaya gelir İsmet Bey? Efendim Çin malum, nüfusu 1,5 milyara yaklaşıyor. Mutlak büyüklük olarak ekonomisinin Amerika'yı yakalaması 20-25 senelik bir olay. Adam başı büyüklük olarak tabii çok daha uzak bir gelecek, tabii eğer dünyada büyük hadiseler olmadığı takdirde. Ama, ABD büyük dış ticaret açığı veren bir ülke ve bu sayede ekonomisi dünya ekonomisinin aşağı yukarı yüzde 20'si kadar, fakat bu dış ticaret açığının ekonomisi üzerinde de bir etkisi var. Çin de yakın zamana kadar mal satmaya uğraşan ve dış ticaret fazlası veren bir ülke. Fakat Çin de artık öyle bir noktaya geldi ki, bir kere halkın refah seviyesi biraz yükseldi, biraz değil epey yükseldi. İkincisi, yapılan ihracatın önemli bir kısmına girdi olarak da ithal malları kullanmaya başladı Çin. Böyle bir durumda Çin ithalatında daha büyük patlamalar olası ve bir yandan Amerika bu dış ticaret açığını devam ettiremeyecekken, Çin dış ticaret fazlasını azaltabilir, azalıyor ve hatta Çin dış ticaret açığı da rahatlıkla verebilir; çünkü dünyanın en büyük rezervlerine sahip. 300 milyar dolarlık falan rezervleri var. Onun için dünyanın motoru yine tabii ABD olacaktır, ama 5 sene içinde Çin ekonomisi ne oldu diye bakacağız. Dış ticaret açısından ABD'ye yaklaşan, gittikçe yaklaşan bir konumda olacak.

İkinci konu, daha cevabı zor, ama entere-san bir konu. Sistemi çözmek için Attila Bey de ben de birtakım sistemik değişiklikler, kurumların olması gerektiğine işaret ettik. Bunların ne olabileceği hakkında tabii bir şeyler söylemek çok iddialı olur ama, burada soruyu soran arkadaşımız çevre dedi. Çevreyi Attila Bey tabiat çevre olarak aldı, ben periferi ola-

Refik Erzan

Dünyanın
motoru
yine
tabii
ABD
olacaktır,
ama
5 sene
içinde
Çin
ekonomisi
ne oldu
diye
bakacağız.
Dış
ticaret
açısından
ABD'ye
yaklaşan,
gittikçe
yaklaşan
bir konumda
olacak

rak aldım. Periferi, yani gelişmekte olan ülkeler. Gelişmekte olan ülkelere bu tip çözümlerin ne kadar faydası olduğunun cevabı şu: 2.inci Dünya Savaşı'nın sonunda birtakım kurumlar kuruldu. Bu kurumlar; Birleşmiş Milletler başta olmak üzere bir de Bretton Woods, Dünya Bankası, IMF vs. Dünya Ticaret Teşkilatı kurulamadı GATT oldu. Şimdi bakalım bu örgütler zamanında 50 senede ne oldu? Birleşmiş Milletler, eğer Amerika'ya sorarsanız onlara inanıyorsanız, tamamen kalkınmakta olan ülkelerin kontrolünde olan bir kurum oldu. Doğru mu yalan mı bilmiyorum.

Tabii ki ben buna katılmıyorum. Birleşmiş Milletler etkinliği bazı alanlarda çok olmasa da, çok önemli bir kurumdur, kimsenin de kurumu değildir, dünyanın kurumudur ve o hale geldi. Birleşmiş Milletler bünyesindeki Güvenlik Konseyi'nde bir çarpıklık var, Güvenlik Konseyi'nin yapısı bir sorun ve muhakkak belli bir süreç içinde bunda da bir iyileşme olacak.

Şimdi bakalım GATT ne oldu. GATT General Agreement on Tariffs and Trade, Güm-rük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması. 1994 yılında Urugay Raundu'nun sonuçlanması sonucunda Dünya Ticaret Örgütü oldu. Gelişmekte olan ülkelerin oradaki kuvveti ve katkısı gelişmiş ülkelere çok az değil. Bazı konularda çok fazla bazı konularda çok az, ama genelinde Dünya Ticaret Örgütü gerçek bir dünya örgütü oldu, yaptırımları olan bir dünya örgütü oldu. Tabii ki gelişmiş ülkelerin ekonomik gücünün fazla olduğu alanlarda, ki birçok alan, yaptırım pek bir şey ifade etmiyor, ama böyle, yani çok büyük bir değişim var.

IMF, Dünya Bankası ne oldu? Dünya Bankası esas 2.inci Dünya Savaşı sonrası Avrupa'daki yıkımı düzeltmek için kurulmuş. O iş yetmedi, Marshall Planı devreye girdi, ama 2.inci Dünya Savaşı'nın tahribatı neticede 1950'li yılların başında büyük ölçüde ortadan kalktı, 1955 yılında Avrupa ülkeleri o yıkımdan çıkmış oldular.

Ondan sonra Dünya Bankası gittikçe kalkınmaya yönelik bir kurum oldu. Uzun süre Amerika epey sözü geçen bir ülke, şu anda Dünya Bankası çok daha şeffaf ve gerek çalışanları gerek politikaları açısından çok daha dünyaya mâl olmuş bir kurum. Maalesef ki önemi azalıyor, çünkü dünya büyüyor, Dünya Bankası'nın fonları aynı miktar büyüyemiyor. Dünya Bankası taş çallasa senede 20-25 milyar dolar kredi verebiliyor. Bugünün dünyasında 20-25 milyar dolar kredi önemli bir şey değil. Ama, Dünya Bankası'nı bugün Ameri-

ka'nın bir aleti olarak görmek zor. Öyle olduğu durumlar da olmuş spesilik olarak, Amerika ağırlığını koymuştur şunu bunu yaptırmıştır.

IMF'ye bakalım. IMF Asya ve Rusya krizlerinde, bilhassa Asya'da epey hata yaptı, bunu artık cihan alem herkes biliyor, IMF de bunu iyice anladı. Eskiden IMF'nin anlaşmalarının hepsi gizliydi, şimdi hepsi web sitelerinde. Artık IMF ister istemez ayakta kalabilmek için bir dünya teşkilatı olmaya daha açık, eleştiriyeye daha açık. Biliyorsunuz en büyük eleştiriler eski Dünya Bankası baş iktisatçısı Stiglitz'ten geldi. IMF de gittikçe daha bir dünya kurumu oldu.

Ama hangi kurumlar hangi mekanizmalarla bu olacaktı? İster istemez dünyada ülkelerin ekonomik hakimiyeti, bu yönde harcayabilecekleri çaba, para vesaire daha fazla olduğu için belli ülkelerin tarafını tutan kurumlarca olacaktır, ama neticede bu kurumlar da bir şekilde, diyelim ki dejenere olarak kalkınmakta olan ülkelerin ihtiyaçlarına da cevap verir hale geliyor. Tabi ben bu şekilde görmüyorum ama, böyle görerseniz dahi netice değişmez.

Daha önemli bir noktaya da parmak basmak istiyorum. Karl Marx benim için hâlâ, dünyada gelmiş geçmiş en önemli iktisatçı ve filozof. Ben Marksist olmadım ama ben bir iktisatçıyım ve kendisinin analizlerini gayet dikkatli bir şekilde okudum inceledim yıllar önce. Fakat maalesef mi diyelim, iyi ki mi diyelim kendi öngörülerinin bazıları olmadı. Yani kapitalist sistem, düşen kâr oranları falan neticesinde ortadan kalkmadı, emperyalizm perişan falan olmadı. Niye olmadı? Çünkü ortaya bir refah devleti çıktı. Yani kapitalizm veya emperyalizm bir şekilde kendini yenileyerek -isterseniz böyle diyelim- proleterleri kendine ortak ederek, hiç olmazsa kalkınmış dünyada başka bir düzen kurdu ve neticede kapitalizm çökmedi. Şimdilik çökmedi. Yani ben peygamber değilim, kapitalizm şimdilik çökmedi diyelim. Şimdi buradan şuna gelelim, dünyada şu anda Amerika bu kırılganlığın en büyük tehlikesine maruz ülkedir ve bu kırılganlık eğer bu şekilde gidecek olursa, yani birtakım terörist ataklarla, Amerika'nın yaptığı şekilde restleşmelerle bu ekonomiyi devam ettirmek mümkün değil. Irak Savaşı dolayısıyla dünya ekonomisinin büyüme hızı yüzde 2 düştü. Böyle bir şeye Amerika da kapitalizmin kalesi olarak tahammül edebilecek bir durumda değil.

Benim işaret etmeye çalıştığım nokta, böyle bir durumda çıkarı gereği belirli çözümler üretmenin kendisine en faydalı olacağı ülke Amerika. Bu çözümleri yapamayabilir, dün-

Refik Erzan

**IMF Asya ve
Rusya
krizlerinde,
bilhassa
Asya'da
epey
hata yaptı,
bunu artık
cihan alem
herkes
biliyor,
IMF de
bunu
iyice
anladı**

ya bir felakete de gidebilir, ben bunları göremem. Fakat şu anda bu kırılganlığı azaltıcı önlemleri almak için en büyük nedeni olan Ülkem Amerika. Çünkü, kendisinin bu düzen içinde zenginliğini devam ettirmesi mümkün değil; çünkü şu anda bildiğiniz gibi bu yüzde 2'lik dünya büyümesi azaldı demek mümkün değil. Öyleyse bu kırılganlığı azaltmak için birtakım önlemler gerekiyor. 2. İnci Dünya Savaşı'nın sonunda, Amerika yine kapitalistti, Bretton Woods Enstitüsü kuruldu, Birleşmiş Milletler de Amerika'nın ve İngiltere'nin büyük ölçüde desteğiyle tabii kuruldu. Yani kapitalist ve emperyalist ülkeler bu tip kurumlar kurabiliyorlar ve benim görüşüm, ne olacağı hakkında bir şey bilemem, fakat kendi zenginliklerinin devamı için dünyanın bu kırılganlığını azaltmaları gerektiğini gittikçe anlayacaklar. Şu anda da anlıyorlar, fakat maalesef ki uzun vadeli ve akılcı çözümler yerine, kısa vadeli birtakım basit askerî önlemlerle sadece çözülmeye çalışıyor, bunun yetmeyeceğini herhalde anlayabilecek bilimsel kapasiteleri olduğuna inandığımı söyledim. İleriye dair bunun haricinde bir öngörüle bulunmak tabii çok zor.

Teşekkür ederim.

• **O. Başkanı** - Buyurun Sönmez.

• **Sinan Sönmez** - Öncelikle bu dış koşulların ne olduğunu ve Türkiye'nin nasıl ekimlendiğini ele almak lazım gayet tabii. Bir taraftan bakıyorsunuz -geçmiş bırakıyorum, çünkü uzun hikâye- 17. İnci stand-by Anlaşması, arkasından bir ön kriz, arkasından ikinci kriz, arkasından o güçlü ekonomiye geçiş programı, 18. İnci stand-by anlaşması vesaire ve devam ediyor bu program.

Burada Türkiye'nin önüne konan birtakım normlar var, kriterler var, dolayısıyla bu kriterlere uyarak Türkiye ekonomisinin yeniden yapılandırılması söz konusu. Bu çerçevede yapısal reformlar denilen birtakım değişiklikler var. Objektif olarak söylüyorum sadece, eleştirisine girmiyorum, zamanım yok. Artı Avrupa Birliği'yle olan ilişkiler var, bu çerçevede yapılması gereken, atılması gereken adımlar var. Bütün bunları ele aldığınız zaman, haliyle Türkiye odaklı bir analiz yaptığınız zaman, mutlaka bu koşulları, bu normları veri olarak ele alacaksınız ve bu çerçevede yorum yapmak zorundasınız. Bunun için de dünya ekonomisindeki gelişmeler bağlamında Türkiye ekonomisinin ancak irdelenebileceğini söyleyeceğim. Türkiye ekonomisinin de öyle çok parlak bir ekonomi olmadığını herkes biliyor ama,

ben öyle açıkça söyleyeyim. Birtakım iyi niyetli girişimler, işletmeler, vs. bunlar sektörel bazda önemli olabilir ama, makro düzeyde önemsiz görünüyor bu tür yatırımlar.

Sabah Erinc Yeldan çok net bir şekilde ortaya koydu. Sermaye yatırımlarının 2003 yılı itibarıyla ilk 6 aylık dönemde ne kadar düşük kaldığını gösterdi rakamsal olarak.

Söyleyecek başka bir şey yok. Hâlâ stokların bu kadar arttığı bir ekonomide ve hâlâ finansal kırılganlığın yüksek olduğu bir ekonomide, yüzde 6,5 faiz dışı fazlaya rağmen bütçe açığının önemli olduğunu ve gerçekte iç borç ödemesinin yapılmadığı, cari açığın sürdüğü ve dolayısıyla dış borç servisine rağmen dış borçların azalmadığı, arttığı bir ekonomide haliyle iyimser olmayan bir tablo çizmek kolay oluyor ne yazık ki. Ben de çok isterdim, ama ne yazık ki olmuyor. Geçmişte çizilen iyimser tabloların da hiçbir şekilde gerçekleşmediğini gördük. Dolayısıyla, burada bence ihtiyatlı olmak lazım ve gücümüzün ne olduğunu, bizi neyin beklediğini sağlıklı bir şekilde teşhis etmek lazım diye düşünüyorum. Bu birinci nokta.

İkinci nokta, soru, Türkiye'de siyaseti rayına oturtmak için ne yapmak lazım. Türkiye'de siyaseti rayına oturtmak çok zor, böyle bir oturum günlerce sürer biliyorsunuz, hep tartışılıyor televizyonlarda, bir türlü uzlaşma olmuyor. Ben de bu konuya hiç girmeyeyim, siyaset nasıl rayına oturur ama, şunu şu kadar söyleyeceğim, IMF, 17. IMF stand-by anlaşması, Türkiye'de sadece krizlere, Türk halkının yoksullaşmasına, millî hasılanın 200 milyar dolardan 150 milyarın altına çekilmesine yol açmadı, aynı zamanda AKP Hükümetini hediye etmiştir. Dolayısıyla, IMF'nin sorumluluğu çok fazladır. Sadece kriz değil, mevcut hükümettir, mevcut düzendir. Bunun üzerinde düşünmek lazım. Mevcut hükümetin de bu soruyla bağlantılı ilk yaptığı iş planı Acil Eylem Planı'nda ne vardı? Malî Milat diye popüler olarak bilinen yasayı, yılbaşında girecek yasayı ortadan kaldırmak ve vergi reformunun bir ayağı olarak vergi affı. Buna büyük sermayeden hiçbir tepki gelmedi. Malî Miladın kaldırılmasına hiçbir tepki gelmedi. Gelmedi, gayet tabii gelmezdi, fakat bu sadece ekonomik finansal bir destek değil, büyük sermayenin aynı zamanda bu hükümetin siyasal anlamda atacağı adımlara bir destek arayışına girdiğini düşünüyorum. Eğitim sisteminde, reform olarak sunulan çeşitli kamuya ilişkin tasarıların gerçek-

Sinan Sönmez

Küreselleşmenin
1980'li
yıllarda
geldiği
boyut
çok
önemli;
çünkü
sosyalist
bloğun
Avrupa'da
çökmesi ve
finansal
sermayenin
küreselleşmeyle
yenil
noktalara
sürüklenmesi
çok
açıktır

leşmesinde, Kuran kurslarında vesaire, daha niceleri gelecektir.

Dolayısıyla, bu hediye IMF'nin hediyesi olarak düşünüyorum, IMF'nin günahının çok fazla olduğunu düşünüyorum. Bunun düzeltilmesi de gayet tabii katılımı ve demokratik çerçeveye olacaktır diye düşünüyorum.

Başka bir soru da, Türkiye nasıl bu dönüşümlerden etkileniyor diye.

Evet küreselleşmeden çok eskiden beri bahsediliyor, ama küreselleşmenin 1980'li yıllarda geldiği boyut çok önemli; çünkü sosyalist bloğun Avrupa'da çökmesi ve finansal sermayenin küreselleşmeyle yeni noktalara sürüklenmesi çok açıktır. Türkiye nasıl mı etkilendi? Krizleri görüyorsunuz, istikrarsız büyümeyi görüyorsunuz –uzatmayacağım- IMF'nin bünyesinde yapılan bir çalışmaya atıfta bulunayım hemen. Nedir? Prasat'ın Mayıs sonlarında, 2003'de birkaç arkadaşıyla, 4 kişi, yaptıkları bir çalışma var. Burada 14 ampirik çalışma ele alınmıştır, 20 ila 117 ülkeyi kapsıyor bunlar. IMF, kendi çalışmasında açıkça ortaya koyduğu gibi 11 ülkede finansal serbestleşmenin büyüme üzerinde olumlu etkisi olmadığını saptamıştır. Kendi raporu, web sitesinden bulabilirsiniz. Geri kalan 3 çalışmada da çok emin değililer, kısmen deniliyor. Türkiye de bu süreci yaşadı, küreselleşme, serbestleşme, sermaye girişleri vesaire çok olumlu etkiye bulunmadı. Türkiye'de çok önemli bir nokta, cari açığın finansmanı için gerekli olan kısa vadeli sermaye akımlarının çok üzerinde bir

borçlanmanın, dış borçlanmanın ortaya çıktığını görüyorsunuz. Bütün bunlar spekülasyonun hangi boyutlara ulaştığını gösteriyor.

Demek ki bu son dönemdeki gelişmeler Türkiye ekonomisi için iyi sonuçlar vermemiştir. Bu konuda benim kuşkuvarım devam etmektedir; çünkü Türkiye'de mevcut hükümet de finansal birikim modeli dediğimiz modeli tersine çevirmemiştir, radikal bir değişiklik yapmamıştır, mevcut programı uygulamayı sürdürmektedir.

Fazla uzatmak istemiyorum. İktisatçılık pek artık parlak bir alan gibi gözüküyor ne yazık ki, çok prestij kaybetti, üniversiteden de biz biliyoruz bunları. Benim dönemimde iktisat, politik ekonomi dendiği zaman çok prestijli bir şeydi. Bizim hakikaten ilk tercihlerimizdi politik ekonomi okumak. Şimdi ama öyle gözüküyor. 9 yaşında bir ilköğretim öğrencisi, Gizem Sarı bana sorular sormuş, orada da oturuyor ve bu sorulardan iki tanesi hep bu konuşmalarda neden Amerika'dan konuşuluyor, ülkemiz Amerika'nın bu yönetiminden ne kadar etkilendi, borsada ya da dolarda neden düşüş oluyor diye sormuş. Sağ olsun, anlamlı ve umut verici, ümit verici buluyorum bu soruları.

Teşekkür ederim.

• **O. Başkanı** - Hem konuşmacılarımıza, hem konuklarımıza teşekkür ederiz. Oturumu burada kapatıyoruz.

İyi akşamlar.

prof. dr. halil sahillioğlu



1924 Antakya doğumlu olan Halil Sahillioğlu, 1946 yılında İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesine girmiş; doktora, doçentlik ve profesörlük çalışmalarını bu fakültede tamamlamıştır. 1959-1960 eğitim yılında Paris'te Ecole Pratique des Hautes Etudes 6. Section'da kaldı. Burada Archives Nationales'de ve Bibliothèque Nationale'de çalıştı. 1967'de School of Oriental and African Studies'e "Savaş Yılı Bunalmaları" adlı bildiriyle katıldı. Princeton'da, Yakındoğu İktisat Tarihi Kongresi'nde "15.yy. sonu ve 16.yy.başında sosyal ve ekonomik hayatta köle" ve Wisconsin Üniversitesi'nde yapılan milletlerarası workshop'ta "Osmanlı İmparatorluğu ve Dünya Para-Maden Hareketleri" konulu bildirileri sundu. 1983-1985 yılları arasında Ürdün'de Yarmuk Üniversitesi'nde "Yakınçağ Arap Tarihi" yanında "İslam Ekonomisi" dersleri verdi. Halen İ.Ü. İktisat Fakültesi öğretim üyesidir.

Halil Sahillioğlu'nun "İktisat Tarihi :İlk ve Orta Çağlar" 1 ve 2 inci baskıları ile, "Türkiye İktisat Tarihi Bazı Kurum Ve Kavramlar", "Bir Asırlık Osmanlı Para Tarihi.1640-1740", "Kuruluştan XVII. Yüzyılın Sonuna Kadar Osmanlı Para Tarihi Üzerine Bir Deneme" gibi kitaplarının yanı sıra birçok bilimsel sempozyum ve kongrelerde sunduğu bildirileri ve yayınlanan makaleleri bulunmaktadır.

80. yılda düşünce akımlarının uygulamaya yansımaları ve geleceği

Prof. Dr. Halil Sahillioğlu'na armağan

3. gün

13 aralık 2003, sabah

oturum başkanı : Dr. Cengiz Arın

panelistler : Prof. Dr. Türker Alkan

Prof. Dr. Kurtuluş Kayalı (Ankara Üniversitesi)

Prof. Dr. Levent Köker (Abant İzzet Baysal Üniversitesi)

Prof. Dr. Barlas Tolan (Galatasaray Üniversitesi)



Levent Köker - Barlas Tolan - Cengiz Arın - Kurtuluş Kayalı - Türker Alkan

• **Hüseyin Ilgın** (IFMC) - Değerli iktisatlılar, sevgili konuklarımız; Fakültemiz tarafından düzenlenen "28. İktisatçılar Haftası"nın üçüncü gününe hoş geldiniz.

"Cumhuriyetin 80. Yılında Yurt ve Dünya" konulu paneller dizimizin 3. gününü sevgili Hocalarımızdan Prof. Dr. Halil Sahillioğlu'na armağan ediyoruz.

Kendisine ödülünü vermek üzere kürsüye davet ediyorum. Buyurunuz hocam.

Ve ödülünü vermek üzere değerli Hocamız Prof. Dr. Murat Özyüksel'i davet ediyorum.

• **Murat Özyüksel** - Değerli konuklar, sevgili iktisatlılar; bu yılki 3 gün 3 hocamıza armağan edildi. Bu 3 hocamız da bizim kuşak için son derece önemli hocalar. Bizim akademik formasyonumuzun oluşmasında çok büyük katkıları var. Gülten Kazgan Hocamız, Ali Özguven Hocamız ve Hocam Halil Sahillioğlu.

Değerli Hocam Halil Sahillioğlu'nun benim kişisel yaşantımda, akademik hayatımda özel

bir önemi var; çünkü kendisinin asistanlığını yaptım uzun yıllar. Doktora tezimin konusunun oluşumundan tamamlanmasına kadar kendisinin katkıları vardır. Kendisine sunacağım plaketin bu yüzden ayrı bir değeri var. Bu duygu da burada sizlerle paylaşmak istedim.

• **Halil Sahillioğlu** - Hatırlanmak çok güzel bir şeydir ve de hatırladığınız için çok teşekkür ederim.

• **Hüseyin Ilgın** - Panelimizin 3. gününde "80. Yılda Düşünce Akımlarının Uygulamaya Yansımaları ve Geleceği" konusu tartışılacaktır. Oturum Başkanı Sayın Dr. Cengiz Arın. Buyurun Hocam.

• **O. Başkanı** - Hepiniz hoş geldiniz. "Cumhuriyetin 80. Yılında Düşünce Akımlarının Uygulamaya Yansımaları ve Geleceği" konusuna ayrılan bugünkü sabah oturumunda dört değerli konuşmacı görüşlerini bizlerle paylaşacak.

İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti'nin 28. İktisatçılar Haftası'nda son günde konuşma

Halil Sahillioğlu

Hatırlanmak
çok
güzel
bir şeydir
ve de
hatırladığınız
için
çok
teşekkür
ederim

çağırısını kabul ederek aramıza katıldıkları için kendilerine ayrıca teşekkür ediyorum, ilk sözü Prof. Dr. Türker Alkan'a veriyorum.

• **Türker Alkan** - Efendim küçük bir anekdotla başlamak istiyorum sözlerime. Türkiye İşçi Partisi'nin ilk toplantılarından birinde yönetim kurul toplantısı yapılıyor. Toplantıya katılanlardan birisi der ki, 'arkadaşlar dikkat edelim aramızda polis olabilir'. Sadun Aren buna cevaben demiş ki, 'polisin olması önemli değil, elbet polis olacak, önemli olan çoğunluğun hangi tarafta olduğu'.

Şimdi bizim bu toplantıda da az izleyici var diye endişe eden arkadaşlar oldu. Diyorum ki, önemli olan izleyicinin az olması değil, önemli olan hangi tarafta çoğunluk, yani dileyiciler çoğunluktaysa mesele yok.

20. yüzyıl başlı başına bir fenomen ideolojiler açısından ve tartışmaya, incelenmeye değer bir konu, buna hiç kuşku yok. Ben Türkiye'ye özel değil de, genel olarak 20. yüzyıl hakkındaki birtakım çıkarsamalar veya gözlemlerden hareket etmek istiyorum.

20. yüzyılın ideolojiler açısından en çarpıcı boyutu, en önemli boyutu totaliter ideolojilerin ağırlığı, etkinliği idi. Totaliter ideoloji derken Hitler'in Nazi Almanyası'nı kastederek söylüyorum. Faşizan dediğimiz toplumların hepsi gerçekten Nazi Almanyası'na gibi değildi. Franko İspanya'sı veya Salazar Portekiz'i ni Almanyaya ile aynı kefeye koymak haksızlık olur.

Bir Portekiz diplomatı arkadaşımın aktardığı kadariyla Salazar'ın ölümüne yakın, demiş ki "Lizbon'a demirden bir köprü yapacağız, sizin adınızı da üzerine kazıyacağız, Salazar Köprüsü diye". 'Siz deli misiniz' demiş Salazar, 'ben öldükten 3 gün sonra o köprü'nün adını değiştireceksiniz ve demirin üzerine kazıyacak olursanız silemeyeceksiniz. Bir plakete yazın Salazar Köprüsü diye, ben öldükten sonra gerekirse çıkarırsınız'. Öyle yapmışlar ve gerçekten o öldükten sonra köprü'nün adı Lizbon Köprüsü olarak değiştirilmiş, plaketi çıkarmışlar.

Bu insanın kurduğu sistemle Nazi Almanyası'ndaki sistemi aynı kefeye koymak doğru değil. Gerçekten faşizm diye, Salazar'ın geleneksel değilse de otoriter bir rejimdi kuşkusuz. Nazi Almanyası'yla aynı kefeye koymak mümkün değil.

20. yüzyıla damgasını vuran rejimler: Nazi Almanyası'ndan faşist olanlar, Sovyetler Birliği'nin temsil ettiği ve pek çok ülkede kendini gösteren sol totaliterlik ve 20. yüzyılın sonlarına doğru İran, Afganistan gibi

ülkelerde karşımıza çıkan dinci totaliterlik olarak ifade edilebilir. Bunlar son derece özgündü, tamamıyla bütün dünyanın akımını belirlemesi bile özgündü. Totaliter rejimlerle geleneksel otoriter rejimleri, geleneksel otoriter derken krallık, padişahlık vesaire, işte imparatorluk gibi rejimleri kastediyorum, mukayese edecek olursak, şu özellikler önemli şekilde karşımıza çıkıyor: Totaliter sistemlerde her şeyin siyasallaştığını görüyoruz, siyasallaşmayan bir yapı kalmıyor. Bilim siyasallaşıyor, din siyasallaşıyor, günlük yaşam siyasallaşıyor, özel yaşam siyasallaşıyor, her şeye siyaset damgasını vurmaya, sistem toplumsal yaşamın, kültürel yaşamın bütün boyutlarını denetlemeye çalışıyor.

Geleneksel otoriter sistemlerde böyle bir çaba yok, yani zaten geleneksel toplumsal yapı kendi kendini denetliyor, yani siyasal düzenin böylesine bir her tarafa sızma çabası yok gibi gözüküyor ve geleneksel otoriter sistemlerde yerel otoriteye, dini otoriteye, aileye, klan, aşiret vesaire bağlılıklar olabiliyor. Yani daha yerel bağlılıklar, daha kültürel bağlılıklar olabiliyor. Totaliter sistemlerde buna pek izin yok. Tek bağlılık ideolojik yapıya veya ideolojik yapıyı temsil eden lidere, putlaştırılmış lidere oluyor.

Geleneksel otoriter sistemlerde insanlar apolitik olabilir, hatta politik olmak suç sayılabilir. Oysa totaliter sistemlerde apolitik olmak suç ve herkesin politize olması bekleniyor. O politik yapılar içinde, örgütler içinde çocukluktan itibaren yer alması bekleniyor, gerekiyor, yer almamak suç teşkil ediyor.

Totaliter sistemlerde toplumun bütün kesimleri, katmanları ve toprak üzerinde, coğrafi alan üzerinde, mekân üzerindeki dağılımı tam bir denetim altında. Geleneksel otoriter sistemlerde bu böyle olmuyor, merkezde belirli bir denetim sağlansa bile, coğrafi olarak toplumun pek çok kısımları merkezi otoriteden etkilanmemiş olabiliyor. Padişah veya kral öldükten senelerce sonra haberi oluyor bazı bölgelerin, böylesine bir gevşeklik var. Totaliter sistemlerde buna izin yok.

Geleneksel otoriter sistemlerde, gelenekler veya din, yönetimi meşrulaştırdığı ölçüde sınırılıyor ve belirliyor da. Yönetim her istediğini yapamayabiliyor, gelenekçiler yönetim üzerine belirli sınırlamalar getiriyor. Totaliter sistemlerde böyle bir gelenekten kaynaklanan, dinden kaynaklanan bir sınırlama yok görebildiğimiz kadariyla. Tam tersine bütün bunların siyaset tarafından sınırlanması ve belirlenmesi var.

Türker Alkan

20. yüzyıl başlı başına bir fenomen ideolojiler açısından ve tartışmaya, incelenmeye değer bir konu, buna hiç kuşku yok

Totaliter yönetimleri ideoloji belirliyor, meşruiyeti ideolojiye dayanıyor daha doğrusu. Geleneksel otoriter sistemlerde meşruiyet dine, Tanrıya, geleneklere, vesalreye dayanabiliyor. Totaliter sistemlerde ise ideolojik bakımdan bağıllığı belirlediği için son derece önemli addediliyor ve ideolojik eğitim, ideolojiye dayanan toplumsallaşma hem yetişkinlerin, hem çocukların toplumsallaşması büyük bir önem taşıyor.

Sonuç olarak hem totaliter sistemlerde, hem geleneksel otoriter sistemlerde insan üstü, insan ötesi birtakım kaynaklara dayanan meşruiyet olduğu için kitlelerin katılımına, kitlelerin eleştirisine, kitlelerin örgütlenecek alternatifler sunmasına gerek kalmıyor. İnsanüstü kaynaklardan gelen bir meşruiyet var. Onun için de otoriter ve totaliter sistemler bir bakıma Tanrılara özgü sistemlerdir diyebiliriz; insanın, yöneticinin yanılabilceğini hesaba katmıyorlar. Yönetici yanılmayacağı için de, Tanrıdan da kaynaklanan bir meşruiyet olduğu için veya ideolojik üstünlükten kaynaklanan bir meşruiyet olduğu için eleştiriyi gerek yok. Yanılmayacak olan, doğruyu bulmuş olan ya dinsel nedenle ya ideolojik nedenle liderin mutlaka doğruyu bildiğini düşündüğümüz sistemlerde eleştiriyi ve muhalefete gerek olmuyor.

20. yüzyılın totaliter sistemler diyebileceğimiz, ideolojik bakımdan bu yüzyıla damgasını vuran sistemlerin özelliklerinden birisi bu nedenle demokrasiye karşı olması, katılıma gerek duymamasıdır. Zaten gerçeği bulmuş olan liderlerin veya yönetim kademelerinin iktidarda olmasıdır.

20. yüzyıla şimdi dönüp baktığımız zaman, benim görebildiğim kadarıyla, yarı kararlık bir tablo var. Fakat bu tablodan geriye ne kaldı günümüze diye düşünecek olursak, 3 önemli unsur kaldı diye düşünüyorum. Bir kere, bu totaliter ve otoriter sistemlerin büyük bir ölçüde yıkılıp gittiğini görüyoruz.

Hem Nazi Almanyası'ndan türünden faşist rejimler, hem Güney Avrupa'daki, Güney Amerika'daki, Güney Afrika'daki otoriter rejimler yıkıldı gitti. Sovyetler Birliği, Doğu Bloğu ülkeleri gibi otoriter veya totaliter rejimler yıkıldı ve yerlerine 1970'lerin ortalarından başlayarak bu göçüp giden totaliter ve otoriter rejimlerin yerine genç nesil demokratik rejimler yer almaya başladı ve bir tür Huntington'un deyimiyle üçüncü yüzyıl demokrasi patlaması veya dalgası diyebileceğimiz bir olayla karşı karşıya kaldık. Tabii bu ne kadar devam edecek,

devam edecek mi, etmeyecek mi, genişleyecek mi bu dalga, şu anda bunu bilmek mümkün değil.

Fakat en azından son 30 yıl içinde böyle bir dalga, yani otoriter totaliter rejimlerin gerilemesine ve demokratik dalganın ilerlemesine tanık olduk. 20. yüzyıldan bize kalan veya 20. yüzyıldan devraldığımız bir miras bu.

Demokrasi için 20-30 sene önce yazılan kitaplarda genellikle şöyle bir teşbih olurdu. Bu demokrasi narın bir çiçektir, çok dikkat etmemiz gerekir, çabuk solar, çok özen göstermemiz gerekir. Bunlar doğrudur, fakat tarihsel gelişmeye baktığımız zaman demokrasinin narın bir çiçekten çok, bir çınara benzediğini görüyoruz. Gerçekten çok antidemokratik olan rejimlerin yıkılıp gittiği bir ortamda demokrasi varlığını sürdürdü, genişleterek, güçlenerek sürdürdü. Bu biraz da halka dayanan, kökenleri halktan olan rejimler olmasından kaynaklandı gibi geliyor. Tarihsel olarak, bildiğiniz gibi, demokratik ülkelerle otoriter totaliter ülkeler arasında yapılan mücadelelerde, savaşlarda genellikle demokrasilerin galip çıktığını görüyoruz; çünkü bugüne kadar tarihsel olarak bu mücadelelerde hep demokrasiler galip çıkmıştır.

20. yüzyıldan galip çıkan veya günümüze gelen ikinci bir unsur, hâlâ hayatta olan ikinci bir siyasal unsur ulusçuluk. Ulusal akım en güçlü, en dayanıklı akım olarak karşımıza çıktı. Ulusal akıma karşı olan, işte sosyalistlerin, enternasyonalist eğilimi olsun, ümmetçilik akımları olsun ulusçuluğu geriletmekte pek başarılı olamadılar. Ulusçuluğun ciddi olarak karşımızda duran tek rakibi, ulusçuluğu geriletebilecek olan veya şu anda bir ölçüde geriletmiş olan tek akım olarak küreselleşme, karşımıza çıkıyor. Yani küreselleşmenin getirdiği sınırlamalar dışında ulusçuluk 19. yüzyıl ve 20. yüzyıldan günümüze gelen en önemli ideoloji ve siyasal akımdır. Tabii ulusçuluğun bu kadar baskın olmasının sonuçlarından birisi imparatorlukların da göçüp gitmesidir. 20. yüzyıl imparatorlukların aynı zamanda göçtüğü bir çağ olarak karşımıza çıkıyor ve ulusçuluğun en azından şimdilik rakipsiz bir ideoloji olarak ortada durduğunu görüyoruz.

20. yüzyıldan günümüze kalan çok önemli üçüncü akım, ayakta duran üçüncü akım liberalizmdir. Liberal ekonomi anlayışı veya pazar ekonomisi anlayışı şu anda egemen bir ideoloji olarak karşımıza çıkıyor.

Bu ekonominin daha verimli çalışması açısından belki katkıları olan veya olabilecek olan

Türker Alkan
20. yüzyılın
totaliter
sistemler
diyebileceğimiz,
ideolojik
bakımdan
bu yüzyıla
damgasını
vuran
sistemlerin
özelliklerinden
birisini
bu nedenle
demokrasiye
karşı
olması,
katılıma
gerek
duymamasıdır

bir akımdır, fakat uzun dönemde liberalizm bir ideoloji gibi algılandığı takdirde, vazgeçilemeyecek bir sistem gibi, katı bir ideoloji gibi algılandığı takdirde uzun dönemde sorunlar yaratacak bir düşünce akımı veya siyasal akım, ekonomik akım olduğunu düşünüyorum. Liberalizmi bu şekilde algıladığımız zaman, her şeyi pazar ekonomisine indiriyoruz ve bağımlıyız. Her şey borsanın vereceği kararlara indirgeniyor. Siyasal yaşamda ahlaki değerlerin sillinip yerini tamamıyla mekanik pazarın, mekanik işleyişin aldığını görmeye başlıyoruz.

Toplumdaki değerleri pazar ekonomisinin belirlemeye başladığını görüyoruz. İşte bir futbolcu daha iyi gol atıyorsa bir profesörden veya bir bilim adamından, bir felsefeciden daha fazla değer taşıyor toplumda. Yani pazar ekonomisi ve onun mekanik işleyişi toplumsal değerlerin, siyasal değerlerin yerini almaya başlıyor. Bu aynı bir tür totaliterlik, yani paranın totaliterliğini yavaş yavaş tanımaya başlıyoruz diye düşünüyorum.

Beni açıkçası uzun dönemde bu korkutuyor. Şimdi aklıma gelen ilk örneği vereyim. Millî Piyango özelleştirilecek, niye acaba? Yani Millî Piyango zarar mı ediyor da özelleştirilecek, zarar etmesi mümkün de mi özelleştirilecek, ve özel sektör daha verimli çalıştırdığı için mi özelleştirilecek? Değil, bunların hiçbirisi değil, ideolojik bir tercihtir bu. Yani aynı 20. yüzyıldaki katı ideolojilerin yaptığı mantıklı olmayan tercihler gibi, bu tür tercihler de ideolojik tercih olarak karşımıza çıkıyor.

Başka bir neden göremiyorum. ABD dünyanın en zengin ülkesi, GSMH açısından en varlıklı ülkesi. Yüzde 6 gibi, 5 gibi ekonomisi açısından çok önemli sayılabilecek kalkınma hızları yakalıyor. Senede 400-500 milyar dolarlık askeri harcama yapıyor. Ama öte yandan bakıyoruz, ABD'de milyonlarca insan aç ve sefil olarak sokaklarda dolaşıyor. Bundan 20-30 sene önce olmadığı kadar aç ve sefil olarak sokaklarda dolaşıyor. Bu ideolojik bir tercihtir, yani pazar ekonomisi ideolojisinden kaynaklanan bir tercihtir. Tüm ahlaki değerleri silip süpüren bir tercihle karşı karşıya kalıyoruz diye düşünüyorum.

Sonuç olarak bu tercihte ısrarla devam ederse, uzun dönemde demokrasiye de bir darbe vuracaktır. 20. yüzyıldan devraldığımız birinci öge, birinci miras demokrasi demiştik, üçüncü miras liberal ekonomi anlayışı demiştik. Bu ikisi arasında uzun dönemde bir problem, bir çelişki ortaya çıkabilecektir. Libe-

ral ekonomi tercihi ideolojik, katı ideolojik bir anlayışla uygulandığı takdirde, demokrasiye ağır bir darbe vuracaktır veya demokrasiyi sınırlandıracaktır. En azından, demokrasinin işleyişine ciddi sınırlar getirecektir.

Hepimiz açısından son derece önemli olan, Türkiye açısından da son derece önemli olan içine girdiğimiz bu çağda, gelişmekte olan bu çağda acaba demokrasiyi bekleyen sıkıntılar, tehlikeler neler diye bakacak olursak ideoloji bunlardan birisi, katıksız uygulanan liberal ideoloji bunlardan birisi gibi gözüküyor.

Bunun yanında başka sorunlar ve sınırlar da var. Bunlardan bir tanesi küreselleşmenin getirdiği yeni koşullardır. Bu son derece önemli gözüküyor bana, çünkü küreselleşmeyle birlikte ekonomik kararların artık bizim türümüzdeki ulus devletlerin egemenlik alanından çıktığını görüyoruz. IMF, Dünya Bankası karar veriyor, ABD karar veriyor. Bir hükümet seçiyorum o hükümet benim yaşamım hakkında karar veremiyor, benim ekonomik düzenim hakkında karar veremiyor. Ulus ötesi birtakım güçler artık benim ekonomik politika- ma karar veriyor. Memurların zammı ne kadar olacak, işçinin zammı ne kadar olacak, bütçemizdeki dengeler nasıl olacak buna IMF karar veriyor. IMF'yi seçmiyorum ama, ben şu andaki hükümeti seçmişim, ama bu kararları IMF veriyor. O zaman demokrasini işleyişinde ciddi bir sınırlamayla karşı karşıyayız, ciddi bir sorunla karşı karşıyayız demektir.

Küreselleşmenin geri çevrilmesi mümkün değil. Küreselleşmenin ulus devletin aldığı kararlar üzerinde sınırlayıcı bir etkisi var ve ben ulus ötesi kuruluşlara etki edemiyorum. Halk olarak, toplum olarak etki edemiyorum, benim etki alanım ulus devletle sınırlı. O zaman ekonominin gelişmesiyle o ekonominin etki mekanizmaları, o ekonomiye etki yapacak mekanizmalar arasında bir farklılık oluşuyor, bir dünya ekonomisi gelişiyor, fakat dünya siyasal sistemi aynı hızla gelişmiyor, dünya siyasal sistemine katılma olasılıkları aynı ölçüde gelişmiyor. Bu ikisi arasında bir kopukluk var, bir karşıtlık var. Uzun dönemde demokratik yaşamımızı sınırlandıracak ciddi bir tehlike olabilir.

Bir de toplumsal denetim mekanizmaları hızla artıyor ve değişiyor. Bir tür George Orwell'in dünyasına benzer bir dünyaya doğru mu gidiyoruz acaba diye düşünüyorum. İşte şu anda uydudan bizi dinliyor olabilirler, sokakta yürürken sizi gözetliyor olabilirler, ABD'nin uydusu dinleme sistemi sayesinde, bü-

Türker Alkan

Liberal
ekonomi
tercihi
ideolojik,
katı
ideolojik
bir
anlayışla
uygulandığı
takdirde,
demokrasiye
ağır
bir
darbe
vuracaktır

tün telefonları dinleniyor, Apo'nun konuşmalarını bilgisayara yüklüyorlar, hangi kelimeleri en çok kullanıyor onu tespit ediyorlar, ondan sonra o kelimeler Zaire'de geçiyorsa adam orada, hemen yakalayıp getirin bakalım diyorlar. Böylesine bir müthiş bir izleme ve dinleme, denetim, verilerin denetimi olayıyla karşı karşıyayız ve bilgi sahibi olan, aynı zamanda güç sahibi oluyor. Bu da bir başka tür totaliterlik değil mi? Yani en azından tehlike olarak, potansiyel bir tehlike olarak bu şekildeki denetim mekanizmaları demokrasiyi uzun dönemde sınırlayacak bir etki yaratacaktır.

Tabii ulus devletin gerilemesi, sorunlarla karşılaşması gene demokrasi açısından bir sorun yaratacak gibi gözüküyor; çünkü demokratik mekanizmalar ulus devletin işleyişine göre düzenlenmiş, ayarlanmış mekanizmalar. Henüz uluslararası düzeyde bir katılım projesi, mekanizması, konsepti bile yok. O zaman ulus devlete göre düzenlenmiş olan demokratik mekanizmaları gelişen uluslararası düzeyde nasıl yeniden ayarlayacağız? O bir soru olarak karşımıza çıkıyor.

• **O. Başkanı** - Profesör Alkan'a çok teşekkür ederiz.

Şimdi Sayın Kayalı'yı dinleyeceğiz.

• **Kurtuluş Kayalı** - Teşekkür ederim.

İktisat Fakültesi'nin benim hayatımdaki yeriyle ilgili olarak söylemeye başlayayım, bir eksikliği de belirterek konuya gireyim.

İktisat Fakültesi 1950'lerden beri Türkiye'nin düşünce yaşamında çok merkezi, önemli olan bir yerdedir, tıpkı Siyasal Bilgiler Fakültesi gibi. İktisat Fakültesi öğretim üyeleri açısından, belirgin bir biçimde öğretici olan üç örnek üzerinde durayım. Birisi Mehmet Genç, Mehmet Genç gerçi Siyasal Bilgiler Fakültesi mezunudur, ama İktisat Fakültesi'nde doktora yapmaya başlamıştır, benim açımdan öğretici olan husus da "Bir şey doktora tezi olma niteliği sahibi değilse ben doktora tezi yazmam" diyebilmesidir, ki Mehmet Genç bugün bir sürü insandan çok daha alfasını yazar doktora tezi olarak. Bu benim için olağanüstü öğretici olmuştur.

Bir ikinci öğretici husus, İdris Küçükömer. İdris Küçükömer entelektüel cesareti açısından öğretici olmuştur. İdris Küçükömer'in İktisat Fakültesi'nde profesörlüğe yükseltilmesi çok geç olmuştur. İdris Küçükömer Türkiye İşçi Partisi içinde olmuştur, fakat Türkiye İşçi Partisi içinde tipik entelektüellerden biri gibi olmamıştır, İdris Küçükömer Türkiye İşçi Partisi

içinde de bir direngenlik, bir direnç kalesi olarak belirmiştir ve yeni öneriler getirmiştir. Bizim yaşadığımız dönemde, öğrenci olduğumuz dönemde herkes Doğan Avcıoğlu'nun metni üzerinde olağanüstü dururdu. Her akademisyen, her siyasetçi Doğan Avcıoğlu'nun metni üzerinde, metin yazardı, İdris Küçükömer öleli neredeyse 20 sene geçiyor ve hâlâ yaşıyor, Doğan Avcıoğlu'ndan daha fazla yaşıyor; çünkü Türkiye'nin çeşitli üniversitelerinde ve Türk entelektüel dünyasında İdris Küçükömer bugün çok daha belirgin bir biçimde önemseniyor. Önemli olan yaşadığı dönemde etkin olmak değil, önemli olan öldükten, şu kadar küsur se ne geçtikten sonra önemli olmaktır.

Bir üçüncü öğretici, Sabri Ülgener olmuştur. 1960'lı yılların koşullarını dikkate aldığımız, neyi görüyoruz? 1960'lı yıllarda Türkiye'de iktisat ve siyaset bilim eksenini olağanüstü etkili olmuştur. 1960'lı yıllar açısından baktığımız zaman tarih ve kültür eksenini çerçevesinde Türkiye'nin problemlerini, dünyanın problemlerini çözmeye çalışan insanlar olağanüstü az olmuştur. Bugün baktığınız zaman, 1960'lı yıllarda belirgin bir biçimde Türkiye'nin en etkili insanları siyaset bilimciler olmuştur, iktisatçılar olmuştur. Tarih ve kültür konusu, sosyoloji konusu 1960'lı yılların temel eksenini üzerinde yoğun olarak durulan bir mesele değildir. Fakat hâlâ kıymetini anlamadığımız, hâlâ önemini fark etmediğimiz bir bilge hoca, Sabri Ülgener Türkiye'de iktisat yaparak, iktisat üzerinde durarak, kültür ve tarih eksenini nasıl ıskalamayacağımızı gösteren dev metinler yazmıştır. Türkiye'nin entelektüel hayatı daha henüz Sabri Ülgener'in yaptığı bu genel geçer, bu önemli, bu köklü incelemeleri hazmedebilecek durumda değildir ve bugün Sabri Ülgener Türkiye'nin 1960'lı yıllardan itibaren savrulduğu yeni alanda olağanüstü öğretici eserleriyle hâlâ yaşamaktadır, öğretici olmaktadır ve fakat bizim entelektüel dünyamızın önemli mihrakları hâlâ Sabri Ülgener'i yeterince kavramış değildirler.

Bu iki bilge kişi çerçevesinde, 1960'lı yılların bir ana eksenine bakalım. 1960'lı yıllarda bizim ıskaladığımız bu tarih, kültür eksenini dışında çok yoğun bir biçimde insanlar bazı konular üzerinde durmuşlardır. 1960'lı yıllarda yazanlar hemen hemen benzer şeyleri yazmışlardır. İdris Bey'in yazdığı, Sabri Ülgener'in yazdığı olağanüstü farklı şeylerdir. 1960'lı yıllarda baktığımız zaman dinin, İslamiyet'in ve bunun politika alanına yansması konusunda Türkiye'de sosyabilim camiasında

Türker Alkan

Tabii
ulus
devletin
gerilemesi,
demokrasi
açısından
bir sorun
yaratacak gibi
gözüküyor.
Çünkü
demokratik
mekanizmalar
ulus
devletin
işleyişine
göre
düzenlenmiş,
ayarlanmış
mekanizmalar

şöyle bir genel eğilim vardır; Türkiye'de kapitalizm gelişecektir, modernleşme süreci şekillenecektir ve din siyasal boyutları itibarıyla da, sosyolojik boyutları itibarıyla da Türkiye'de hükümünü sürmekten ortadan kalkacaktır, hükümünü sürmeyecektir ve 1960'lı yıllarda baktığımız zaman, 1960'lı yıllarda Şerif Mardin'in o dönem hiç ilgi çekmeyen bir tane temel metni vardır; din ve ideoloji metni. Din ve ideoloji metni Türkiye'de dinin sosyolojik temelinin olağanüstü güçlü olduğunu varsayan bir metindir ve o dönemde sosyal bilim camiası, bu metne çok net bir biçimde uzak durmuştur.

1980'li yılları yaşarken Şerif Mardin'in Türkiye'de dinin sosyolojik işlevi konusunda yaptığı çalışmanın olağanüstü önemli olduğu fark edilmiştir ve yeni dönem sosyal bilimcileri, bugün 40-45 yaşında yaşayan sosyal bilimcilerin idolu olmuştur âdeta. Şerif Mardin ondan sonra Türkiye'de, dinin sosyolojik işlemine yönelik çok miktarda, yoğun miktarda çalışma yapılmıştır.

Türkiye'de ideolojilerin, yaklaşımların sosyalizmden liberalizme kadar, Kemalizm'den İslamiyetçiliğe kadar ana eksenini birbiriyle ortak ve hepsi de Türkiye'nin aktüel gelişim dinamiğiyle ilgilidir ve bu din araştırmaların hemen hepsinde de çok yoğun bir biçimde, çok ve belirgin bir biçimde Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyoloji Bölümü, İdari Bilimler Fakültesi ve Boğaziçi Üniversitesi önde gelmişlerdir. Bunlar da bir biçimde Türkiye'de bu konuyu gündeme getirmişlerdir. Bunun dünyada sosyal bilimin gelişmesiyle dünyada Türkiye'nin tanınmasıyla, Batılıların Türkiye hakkındaki kanaatlerinin oluşmasıyla ilgisi vardır.

Sosyal bilimciler siyasal gelişmelerden olağanüstü etkileniyor, 1997 yılında ne olduğunu hepimiz biliyoruz, bu tür araştırmalar bıçakla kesilir gibi kesilmiştir ve baktığımız zaman, yorumlamaya çalıştığımız zaman bu İslamiyet konusundaki, dinin sosyolojik işlevi konusundaki yorumları olağanüstü azalmıştır ve buraya herhangi camiadan gelirse gelsin, kendini ister İslamcı ister modernist olarak nitelendirsin, bambaşka tarzda nitelendirsin, insanların da Türkiye'de İslam'ın sosyolojik işlevi konusunda ve bunun siyasî uzantıları konusunda fikirleri çok belirgin ölçüde olmasa da anlaşılabilir bir tarzda değişmiştir. Bunlar neyi göstermektedir? Bunlar büyük yazar, büyük düşünce adamı Hilmi Ziya Ülken'in Türkiye'deki düşünce hayatına yaptığı tahlilin gerçekliğini göstermektedir; çünkü bizim düşünce adamlarımız, bizim akademisyenlerimiz aktüel

olanın peşinde koşmaktadırlar ve rüzgar nereden eserse o yöne doğru kapılmaktadırlar.

Şu çerçeveye baktığımız zaman, önemli bir şey ortaya çıkar. Merkez, Türkiye'de din üzerine olağanüstü yorum yapmıştır. Aslında merkezin yorumu, Şerif Mardin'in yorumuyla karşılaştırdığımız zaman değer yargısı olarak birbiriyle farklı yorumlar değildir, birbirleriyle benzer yorumlardır. Sadece değer yargısı olarak birbiriyle farklı yorumlardır. Bir olumlu bir eleştirel bir çerçeveden bakmaktadır, ama bunun ikisi de İslamiyet'in, İslam'ın Türkiye'nin sosyolojik gelişiminde önemli bir etkisi olduğunu söylemektedirler. Bizim dikkatimiz de onların bu konuda olumlu veya olumsuz değer yargılarına yönelik olmaktadır.

Bir başka süreç Türkiye'de bunu çok daha net bir biçimde göstermektedir. 1960'lı yıllar bir sürecin işaretidir. Bu süreç bir alandan bir başka alana savrulmanın, bir başka şeyin özümsemesinin işaretidir. Bu neyi göstermektedir? 1960'lı yılların başından itibaren belki 1970'li yıllara gelene kadar Türkiye'nin âdeta bütün Kemalistleri sosyalistleşmektedir. O dönemin böyle bir rüzgârı vardır. Yani o dönemin metinlerini okuyun, özellikle Siyasal Bilgiler Fakültesi kökenli metinleri okuyun, aktüel dergilerdeki yayınlanan metinleri okuyun, bu süreci bariz bir biçimde görmeniz mümkündür. Bu neyi göstermektedir? Bu bir rüzgârı göstermektedir her alanda olduğu gibi.

Aynı şey bir başka dönemde bir başka süreç olarak devridaim etmeye başlamıştır, 1990'lı yılların başlarından itibaren memleketimizin bilumum sosyalistleri bir şekilde önemli ölçüde Kemalistleşmeye başlamışlardır. Bunları aynı kişilerin yazdığı metinler üzerinde görmek mümkündür. Bu neyi göstermektedir? Bu aktüel politikanın insanların entelektüel düşüncesi üzerine etkisini göstermektedir. Bu aynı zamanda neyi göstermektedir? Bu aynı zamanda yaşanan genel gelişimden azade kalmamayı, göstermektedir.

Bütün bunlar hepsi aleni olarak neyi göstermektedir? Bütün bunlar aleni olarak bizim, Türkiye haritasının, 50 yıllık bilincimizin, 50 yıllık Türkiye'nin genel gelişim trendinin hatıralarımızdan silinmesini göstermektedir.

Çok ilginç bir aktarma yapacağım. 1965 yılında müstear biçimle bir kitap çeviriyorlar. Bugün de bizim entelektüel hayatımızda çok merkezi yeri olan bir kitap. Garaudy'nin Sosyalizm ve İslamiyet kitabını çeviriyorlar. Onun başında Doğan Avcıoğlu'nun bir yazısı var.

Kurtuluş Kayalı

Türkiye'de ideolojilerin, yaklaşımların sosyalizmden liberalizme kadar, Kemalizm'den İslamiyetçiliğe kadar ana eksenini birbiriyle ortak ve hepsi de Türkiye'nin aktüel gelişim dinamiğiyle ilgilidir

Türkiye'de o dönemde bir sürü şeyi Türk entelektüeli Garaudy'den öğreniyor, İslamiyet'le sosyalizmin ne ölçüde örtüşebileceğini Garaudy'den öğreniyor ve o dönemde Yön Dergisi'nde bu konu uzun uzun tartışılıyor. Doğan Avcıoğlu bir şey söylüyor o dönemde, o kitabın ön sözünde. Diyor ki, ben diyor Fransa'da okumuş olması itibarıyla Fransa'nın ekonomik tarihini, siyasal tarihini, sosyal tarihini, kültürel tarihini satır satır biliyorum ve fakat Türkiye'nin ekonomik, sosyal, kültürel, siyasal tarihini hiçbir biçimde bilmiyorum.

İlginç olan olay şu: Bundan 2 sene sonra 1967'de oturup "Türkiye'nin Düzeni" kitabını yazıyor. Şimdi o döneme baktığımız zaman Avcıoğlu bunu söylüyorsa, "Türkiye'nin Düzeni" gibi görkemli bir kitabı yazan bir insan bunu söylüyorsa bugün baktığımız zaman 40-50 yaş kuşağı entelektüellerin, akademisyenlerin kendi ülkemizin 50 yıllık tarihi konusunda cahil olduklarını söylememiz o kadar zor bir olay değil. Çünkü gitgide, özellikle 1980'li yıllardan itibaren bir süreç başlıyor.

Dün buradaki oturumda konuşulduğu gibi, dünya ahvali zaten tartışılmaz şekilde bir anlayış, genel ve yaygın bir kanaat. O zaman ben Türkiye'nin geçmişine dönüp ne bakacağım. O zaman benim bugüne de bakmama gerek yok. O zaman ben Türkiye'yi nasıl Batıya entegre etme şartlarını oluşturabilirim şeklinde tevelli ediyor.

Bu süreçten başka liberal eğilimlerin, liberalizm eğilimlerinin de ne Türkiye'nin bu 50 yıllık tarihiyle bir ilgisi var, ne de geçmiş dönem tarihiyle ilgisi var. Liberalizm eğilimi en başından itibaren zaten bu ana eksende seyretmekte ve bu ana eksende gelişmekte. Nasıl gelişmekte? Prens Sabahattin'le, Ziya Gökalp'in karşıtı olarak gelişmekte. Ziya Gökalp neyi söylüyor? Ziya Gökalp dünya ahvalini söylüyor ve bizim ahvalimizi söylüyor, bizim ahvalimizin dünya ahvaliyle ilişkisini söylüyor, uyum konularını söylüyor ve aynı zamanda diğer konularını söylüyor.

Prens Sabahattin neyi söylüyor? Prens Sabahattin ben bu ülkeyi nasıl, ne biçimde, ne şekilde Büyük Britanya yaparım, bu ülkenin Büyük Britanya gibi olup olamayacağı şeklinde kafasında hiçbir soru yok, bunu söylüyor.

Yakın döneme baktığımız zaman, bizim liberallerimiz neyi söylüyor? Bizim liberallerimiz Türkiye nasıl ABD olabilir diye söylüyor, Türkiye nasıl tipik bir Avrupa ülkesi olabilir diye söylüyor, Türkiye'de demokrasi nasıl orada

uygulanır, uygulanabilir diye söylüyor. Bunu yorumladığımız zaman benzer noktaya geliyor.

Mesela bakın bir dönemde ikinci cumhuriyet, bir dönemde liberalizm, Türkiye'nin kendini liberal olarak vasıflandıran insanları bugün git gide Cavit Bey'e kadar gidiyor. Yani düşünemiyor musunuz ki Cavit Bey'in ölümünün üzerinden şu kadar, asılmasının üzerinden şu kadar zaman geçmiş, Cavit Bey'in metinleri Türkiye'ye transkripsiyon yapılmaya çalışılıyor.

Baktığımız zaman da bu ikinci cumhuriyet üzerine odaklanan çalışmalarda Türkiye'de Avrupa standardında, ABD standardında demokrasi nasıl uygulanır? Bunların bu ülkeyle ilgisi ne? Bunların bu ülkeyle hiçbir ilgisi yok; çünkü bu ülkenin tarihiyle ilgisi yok, bu ülkenin o şekilde, olabileceği şekilde bir genel kanaat var. Bunların tarihle ilgisi çok daha geç bir dönemde oluşuyor.

10 yıl önce çıkan bir kitabı okuyorlar, Türkiye'de liberalizmin, Türkiye'de bir tarz ikinci cumhuriyetin temel insanı Hüseyin Avni Ulaş diyorlar. Nereden okuyor bunu? Boğaziçi Üniversitesi'nde bir insanın yaptığı bir tezden okuyor. Ama Türkiye'nin önemli düşünce adamlarını okusa, Topçu'dan bilmem kime kadar, Türkiye'de Hüseyin Avni Ulaş gibi bir insan yaşadığını ve Hüseyin Avni Ulaş'ın bazı çevrelerde çok daha önceki dönemde bir şey olduğunu görüyor. Yani Türkiye'de yakın dönem ideolojileri her biçimiyle Türkiye'mizin 50 yıllık tarihinin, 50 yılıktan öte çok geç olan tarihine hafızalarımızdan kazıyorlar. Geç olan tarihinin zaten hafızalardan kazanması çok daha önce gerçekleşmiş, çok daha önce bir biçimde bir şekilde gündeme girmiş, zaten Osmanlıyla ilgisi yok. Yani baktığımız zaman o dönemde, 1950'li yıllarda, 1960'lı yıllarda entelektüeller es kaza Osmanlıyla ilgilensinler, onlara yönelik yafta çok daha belirgin bir biçimde çok daha net bir şekilde ortaya çıkıyor.

Son dönemde baktığımız zaman bizim bu işlere köklü biçimde, çok derinlikli bakmadığımız en güzel göstergesi tarih ve kültür alanında odaklanmış çalışmalarda görülmeye çalışılıyor. Şu çok belli, yani bunun bir tür entegrasyon meselesi olarak algılanması Türkiye'nin bir biçimde bilinmesinin çok dar, çok gelişkin olmayan somut bilgi merakı olarak görünmesi buradan kaynaklanıyor. Mesela son dönemde tarihe yönelik bir ilgi besliyor, bu ilgi bana göre sağlıklı bir ilgi değil. Bu adamlar bunu bugün Türkiye'de bir biçimde

Kurtuluş Kayalı

40-50
yaş
kuşağı
entelektüellerin
kendi
ülkeminin
50 yıllık
tarihi
konusunda
cahil
olduklarını
söylememiz
o kadar
zor bir
olay
değil

şekillendirebilirlerdi. Çok somut bir örnek vereyim, belki daha rahat anlatabilirim anlatmak istediğimi. Adamın biri gazeteci, UNESCO'da çalışıyor, Türkiye'yle ilgisi yok, çünkü 50 senedir Türkiye'de yok, "Parisli Yıllar" diye bir anı kitabı yazıyor. Adam es kaza Türkiye'de - insan ömrü belli, Allah uzun ömür versin - adam ölmüş olsa Paris'li Yıllarla hatırlanacak. Ama, sonra ne oluyor? Sonra bir başka şey geliyor, Osmanlı ilgisi başlıyor. Yani baktığınız zaman, başka bir romancımıza baktığınız zaman o dönemde, 1970'lerde, 1975'te yahu gün gelecek sen Osmanlı'yı anlatacaksın deseler, yok saçmalama böyle bir şey olmaz der. Ama son dönemde baktığımız zaman öbürü roman yazıyor. Yani birbiri peşi sıra Osmanlı üzerine odaklanmış romanlar yazıyor. Şimdi çelişkiye bakınız ki, 1950'li yıllarda yaşamış insanların bu konulardaki derin bilgisine mukabil, daha yeni dönem, yani 25-30 yaşında insanlar Osmanlı üzerinde odaklaşıyor. Bu bizim bu konulara, ama çok makro çerçevesinde ilgilenmiyor, çok mikro konular çerçevesinde ilgileniyor ve meseleyi bu biçimde bu şekilde değerlendirmeye çalışıyor.

Bütün bunlar nereden kaynaklanıyor? Bütün bunlar 1980'in bir biçimde bir milat olarak algılanmasından kaynaklanıyor. 40-50 yaşındaki adamlar için 1980'in milat olarak algılanması çok ilginç bir şey.

Çok tipik bir örnek, dün burada bir arkadaş konuştu, iktisatçı, tam da benim dediğim döneme uyuyor, 1960 doğumlu. Şemalar filan gösterdi, o süreci anlatıyor, olağanüstü güzel anlattı olayı. Yani Türkiye'de bu hikâyenin geçmiş dönemden kalan hiçbir şeyi mi yoktu? 1980 sonrası bir milat, sadece iktisatta milat değil, sadece siyasette milat değil, kültürde de milat. Yani baktığınız zaman, sinema alanına baktığınız zaman, başka alanlara baktığınız zaman 1980'li yılları evz hep bir milat olarak ele alıyoruz. Bunun evelden gelme bir şeyi yok mu? İktisadi açıdan baktığımız zaman, iktisat alanına baktığınız zaman bu özelleştirme falan filan hikâyesi hiç de yeni değil, bilenler bunu biliyor. Son dönemde de kırk kere bocalama oldu, bir türlü satamadılar bir sürü şeyi. Yani hâlâ şu alan nasıl özelleştirilir diye insanlar dönüp bakıyor. 1950 yılında, 1950 yılından birkaç sene sonra Menderes de benzer şeyler söylüyordu, iktisadi devlet teşebbüslerini halka satacağım diyordu ve 1950-1960 dönemi arasında Türkiye'de devletin bu alandaki işlevinin ve etkisinin büyüklüğünün arttığı görüldü. Yani bunun ta Osmanlıya kadar giden, bi-

zim tarihimizden gelen, kültürümüzden gelen birtakım şeyleri var. Türkiye'ye, Avrupa gibi bakamazsın. Son dönem insanlarını bu konuda affedilmeyecek yanları da var. Ne yanları var? 10 yıldır 15 yıldır Türkiye'de belli bir eksenden, belli bir Batılı eksenden bir sürü düşünceler şekilleniyor. Eski döneme baktığınız zaman, bu hikâyeyi nasıl görüyoruz? İktisat hocaları, siyaset bilim hocaları, kafa yapıları zaten 1960'lı yıllarda şekillenmiş, tam 1960 yılında Behice Boran'ın çok güzel iki makalesi var Yön Dergisi'nde. Neyi anlatmaya çalışıyor? Siz Osmanlı'nın haklılığını söylemeye çalışıyorsunuz, hiçbir şey farklı değildir, ne Osmanlı Avrupa'dan farklıdır, ne Çin'den farklıdır diyor. 20 yıl, 30 yıl bizim iktisatçılarımızın, istisnalar dışında iktisatçılarımızın, siyaset bilimcilerimizin kafası hep bununla dolu oldu. Yani ne? Türkiye'nin hafif farklılığından bahsetmeye baktığınız zaman, insanı üzerine çullandılar. Kemal Tahir'in "Devlet Ana'yı yazdığı dönemde herkes dönüp eleştirel bakıyordu. Ama bugün yeni yetme romancılar şimdi Osmanlı yazıyorlar. Baktığınız zaman insanın bir kere utanması lâzım ve geçmişe dönerek özelleştirilmesi yapması lâzım. Kemal Tahir sırf Osmanlı yazdı diye eleştirildi. Bugün yeni yetme Amerikanize terimler üzerinden insanlar Osmanlı üzerinde duruyor, bizim tarihimizin olağanüstü gülünç bir vakası bu. Ömer Lütfü Barkan, gene İktisat Fakültesi Hocası... 1949 yılında İktisat Fakültesi Dergisi'nde de Türkoğlu Dergisinde de yayınlanmış iki makalesi var. Orada hoca, kendi ülkemizin somut, sosyal tarihiyle, siyasi tarihiyle ilgili olmadığımız gibi bu düşünsel alandaki şekillenmelerle, gelişmelerle de ilgili değiliz, hoca bunu yazıyor. 1980'den sonra bu tür şeyler çevrilmeye başlıyor ve 1980'den sonra Türkiye'nin o dönem kendini Marksist olarak telakki eden insanları bile ya ben bu tarihe nasıl bakarım diye düşünür, ama nereye bakıyor? Orya bakıyor.

Çünkü Türkiye'de 1950 yılında, daha önceki dönemde bir kuşak tarihçinin bu çerçevede meseleleri nasıl formüle ettiğini anlamaya çalışmıyor. O insanlara yazdığı metinlere ham malzeme olarak nasıl yaklaşabileceğini düşünmeye çalışıyor. Yani 1960'lı yıllarda Türkiye'de Osmanlı toplum yapısı tartışıldığı zaman, insanlar İnalçık'a bakıyor, Barkan'a bakıyor, Akdağ'a bakıyor, ne diye bakıyor? Osmanlı'da acaba özel mülkiyet var mı diye bakıyor. Ama hiçbir biçimde bu insanların yazdığı metinlerin önemli metinler olduğunu, düşünsel olarak önemli metinler olduğunu hiçbir

Kurtuluş Kayalı

1980
sonrası
bir milat,
sadece
iktisatta
milat
değil,
sadece
siyasette
milat
değil,
kültürde de
milat

biçimde düşünmüyor. Çünkü bizim eğer burada eski hocalarımıza saygı gösteriyorsak, eski hocalarımıza gösterdiğimiz saygı bir biçimde yatay saygı değilse, bizim o insanların yaptığı metinler üzerine ciddi olarak çalışmamız lazımdır ve Barkan'dan İnalçık'a kadar hepsinin Türkiye'nin geçmiş tarihini öğrenmemiz açısından bize hâlâ öğretecekleri şeyler vardır.

Bizim tarihimiz geniş bir tarihtir,engin bir tarihtir, zengin bir tarihtir son 50 yıl tarihimiz de dahil olmak üzere ve son dönemdeki genel eğilim nereye gitmektedir? İki üç kavramı alıp cumhuriyet dönemine veya daha önceki dönemde bunun olup olmadığını araştırmaya gitmektedir. Dünyanın başka ülkesinde liberal anlamda demokrasi, tam tekmil demokrasi, tekamül etmiş demokrasi, 1930'lı yıllarda var mıdır sorusunu sormak biraz ilginç olur.

Mesela Taha Parla'nın kitabına bakın, söylediği demeçlere bakıyor, Atatürk'ün konuşmalarına bakıyor, ya bu dönemde var mı? Bunu kırk kere şeye uygularsın, ama Türkiye'nin, sadece Türkiye'nin değil, o dönemde başka ülkelerde de bu var mı, onu soruşturursun. Halide Edip 1929 yılında Türkiye'de demokrasi üzerine yazarken ne diyordu? Türkiye'de demokrasi var mı yok mu? Avrupa'da demokrasi ne kadar varsa Türkiye'de de o kadar var. Avrupa'da ikili bir dinamik var, ikili bir eğilim var, bu hikâye hangisi galip çıkarsa Türkiye'de de olacak olan o diyorum.

Son olarak şunu söyleyeyim, Türkiye'de daha vahim bir olay şu: 1980 sonrası gelişmeler açısından önemli olan hikâye şu. Türkiye'de akademiye zaten öğrenci hocasının düşmanıdır, bu bir ölçüye kadar da doğaldır. 20 yıllık aralarla, 10 yıllık aralarla paradigma değişmektedir. 10 yıllık aralıklarla, 20 yıllık aralıklarla önemli entelektüeller bir biçimde bir şekilde değişmektedir.

Ama şuna memnun oldum, dün sabahtan, öğleden sonra da bir kısmını dinledim, İktisat Fakültesi'ne bu o kadar sızmamış, yani bir biçimde eski dönemi itibarıyla baktığınız zaman Siyasal Bilgiler Fakültesi de, İktisat Fakültesi de eski yapısını bir ölçüde, o da yani bütünüyle zaten mümkün değil, bir ölçüde korumuş.

Teşekkür ederim.

• **O. Başkan** - Profesör Kayalı'ya hepimiz adına teşekkür ediyorum ve sözü Prof. Dr. Sayın Levent Köker'e bırakıyorum.

• **Levent Köker** - Evet teşekkür ederim Sayın Başkan, herkesi saygı ve sevgilerle selamlıyorum.

Kurtuluş Kayalı'ya katılmamak mümkün değil, İktisat Fakültesi Mezunlar Cemiyeti hakikaten güzel bir iş yapıyor. Bu sabah ben hem heyecanlandım, hem duygulandım bir değerli hocamıza, Prof. Sahillioğlu'na verilen plaket münasebetiyle, bu duyguyu hep beraber yoğun olarak yaşadık. Bu şahsi bir duygulanmanın ötesinde Kayalı'nın değinmeye çalıştığı bir gelenek devamlılığını sürdürme gayreti açısından da Üniversite adına, bir Üniversite mensubu olarak beni ayrıca memnun etti; çünkü Üniversitemiz geleneklerini pek sürdürmeyen bir durumda veya sürdürmekte zorlandığı bir dönemi yaşıyor ki, İstanbul Üniversitesi'nin her zaman bunlara sahip çıkan bir yapısının olacağını, olduğunu biliyorduk, bunu görmüş olmaktan ayrıca memnunuz. Kurtuluş Kayalı'nın biraz biz bize benzerlik şeklindeki takdiminde katılmadığım epeyce husus var. Belki beni tenzih etmiştir 40-50 yaş kuşağı içinde ama, etmemiş de olabilir. Böyle bir tenzih beklediğimden değil de, bir geçmişe bakma ya da tarihe bakma noksanlığımız var bizim derken Sayın Kayalı, biraz Russell paradoksu gibi bir duruma da düşüyor mu diye ona bir soru sorayım.

• **Kurtuluş Kayalı** - İktisat Fakültesi'nde de istisnalar bahsettim. İstisnaların başında da ben geliyorum.

• **Levent Köker** - Bu biz kavramı her zaman tehlikelidir, onu demek istedim. Yani bizim içinde bizden olmayanlar var demek ki, anladım tabii.

Şimdi benim başlamak istediğim nokta aslında bundan 17-16 küsur yıl önce yapmış olduğum doktora çalışmam. Bugün hâlâ konu itibarıyla konuşmaya değer boyutlar içeriyor. Kemalizm demokrasi ilişkisi bağlamında bugün neler olup bittiğiyle ilgili konuşacaktım. Onu gene konuşacağım, ama metodolojik olarak bir şeyler söyleyeyim. Benden önceki konuşmacılar böyle bir esin kaynağı oldular bana.

Engels Marx'ın ölümünden sonra 1890'larda yazdığı bir mektupta, bir suçlamaya cevap veriyor. "Fazla iktisat yaptınız, iktisadi süreçlerin belirleyiciliğini fazla önemsediniz, determinizm, iktisadi determinizmde çok ileri gittiğiniz" suçlamasına cevaben şöyle diyor: O kadar ihmal ediliyordu ki iktisadi süreçler, yapılar ve üretim tarzı formülasyonların içinde bizim vurgulamak istediğimiz noktalar. Biz bunu öne çıkartmak zorundaydık, bunda fazla ileri gitmiş olabiliriz ama, o zamanlar için, yani 1860'larda Kapital yayınlandığı zaman, yani

Kurtuluş Kayalı

1960'lı
yıllarda
Türkiye'de
Osmanlı
toplum
yapısı
tartışıldığı
zaman,
insanlar
İnalçık'a
bakıyor,
Barkan'a
bakıyor,
Akdağ'a
bakıyor

Marksizm'in ana metinleri ortaya atıldığı zaman bunu yapmak zorundaydık.

Bazen toplumların konjonktürel olarak öyle bir entelektüel havaları olur ki, orada siz bazı şeyleri öne çıkarmak zorunda olursunuz. Bu öne çıkarma, abartma zorunda kaldığınız şeyler başka bir açıdan baktığınızda aslında o kadar da abartılmaması gereken şeyler gibi görünebilir. Bunu birazdan Kemalizm demok-rasi ilişkisine geçtiğim zaman özellikle hatırlamak isterim.

Yalnız burada bu konuyu konuşurken Türkiye'nin ideolojik serüvenini, sosyal iktisadi kültürel siyasî tarihi serüvenini, bugün geldiğimiz noktadan bakarak değerlendirmeye çalışırken, gene Marx'a atfen bir metodolojik prensibi de takip etmekten bir sakınca gelmeyeceğini söylemek istiyorum. O bana doğru geliyor her zaman. Grundrisse'den çıkan bir temel prensip, insan anatomisi maymun anatomisinin anahtarıdır prensibi. Yani gelişmiş olandan hareketle ve gelişmiş olanın analizinden yola çıkarak daha gelişmemiş olanı da anlayabiliriz. Ama daha gelişmemiş olandan yola çıkarak gelişmiş olanı anlamamız biraz mümkün değildir gibi, Marx'ın vurguladığı bir metodolojik prensip. Bunu sadece Marx'a atfetmek mümkün olmayabilir, başka sosyal düşünürler de, başka toplum felsefecileri de bunu böyle yapmışlardır ama, hani kapitalist dünyada tırnak içinde kullandığımız biçimiyle meselâ iyi kötü bir hukuk devleti kavramını ve pratiğini, çoğulcu demokrasi kurumlarını siyaselen daha uzun yıllardır tecrübe eden ve sağlamlaştırdığı artık belli olan memleketlerden hareketle demokrasiyi bir türlü oturtmakta sakınca gören veya bir türlü yerleştiremeyen toplumlarda bu işlerin nasıl olduğunu anlamak da herhalde pek sakıncalı bir yaklaşım değildir. Demokrasi bir derd midir, bir toplumda siyasal süreçlerin ve bu siyasal süreçlerin içinde cereyan ettiği kültürel sosyal ilişkiler ortamının, bunun belki ekonomik çerçevesinin filan diyelim demokratik değerlere, demokratik kurumlara izin verici olup olmadığı gibi bir soru mudur, belki bu soru yanlış bir sorudur diyenler de olabilir.

Bu soru önemli bir sorudur diye düşünüyorum ben. Ne zaman için? Bugün için. Peki bugün için önemli olan bu mesele yarın önem-sizleşebilir mi veya geçmişte önemsiz olduğunu ileri sürebilir miyiz? Bugün geline, insanlık tarihinin bugün geldiği noktadan bakarsak, bunları da ileri sürmek çok yerinde olmaz. Neden? Çünkü demokrasinin içinde öyle demok-

ratik değerler vardır ki, meselâ özgürlük bunlardan bir tanesidir. Özgürlüğün meselâ tarihi konjonktüre göre veya toplumların somut hal-lerine göre bazen değerli, bazen değersiz ola-bileceğine, söyleyebilecek bir pozisyon alma-mız mümkün değildir bence. Çünkü özgürlük bir normatif değerdir ve bu normatif değerden biz normatif bazı prensipler çıkartırız. Bu çıkartacağımız prensipler doğrultusunda toplumların statükolarına, mevcut durumlarına, işleri nasıl örgütlediklerine filan bakarız.

O yüzden Türkiye'nin de şöyle bir bakışı geliştirmesi gerekir diye düşünüyorum. Ben de bunu yapmaya çalışmışım zaten. Yani sadece ben değil, benden başka yapanlar da var, benden daha iyi yapanlar da var. Cumhuriyetin kurucu fikriyatı olarak Kemalizm'in kurulduğu zaman cumhuriyet, Kemalizm olarak adlandırıldığı zaman, neden demokratik değil-di filan gibi bir soru değil benim sorduğum soru. Cumhuriyetimizin temel formasyonunun içinde Batı tarzı bir demokrasiyi, Batı tarzı olmayan demokrasinin de ne olup olmadığını ayrıca konuşabiliriz, ama Batı tarzı bir demok-rasinin bu demokrasinin içerdiği özgürlük, eşitlik, çoğulculuk, katılımcılık gibi prensiple-rin, değerlerin, bu değerleri gerçekleştirmek için bulunmuş olan kurumların meselâ, hukuk devleti veya hukukun üstünlüğü gibi kurumsal mekanizmaların bizim toplumumuzda kâh yer-leşir gibi olurken aynı zamanda da yerleşeme-mesi durumlarına karşı acaba bu fikriyatta bir problem mi var? Çünkü iş gelip dönüp dayanı-p o fikriyatın bütünlüğü içinde konuşulmaya çalışılıyor. Baktığımız zaman bir problem ol-duğunu görüyoruz aslında.

Kemalizm'in genel formülasyonu içinde, tek tek ilkelere girmeden konuşmaya çalışı-cağım, bazılarını hatırlatmamızda fayda olabi-lir zaman zaman.

Kemalizm'in genel görüntüsü veya niteliği şöyle tezahür etmiştir. Ulus devlet, millî devlet oluşumu içinde görünen bir Türk siyasal for-masyonunda Kemalizm bu işi üstlenmiştir. Ya-ni bir ulus devlet kurma hareketinin ideolojik çerçevesidir. Ulus devletlerin demokrasi karşı-sındaki durumları ise biraz ikirciklidir, yani ba-zı ulus devlet formasyonları Batı tarihinde, da-ha doğrusu dünya tarihinde, bazı ulus devlet formasyonları meselâ çok erken bir dönemde ve örneğin Ernest Gellner'in formüle ettiği biç-i-miyle biraz hani hissettirmeden, kendiliğinden oluşmuştur. Bazı iktisadi süreçler bir ulusal pi-yasanın önce kendiliğinden oluşması, arka-sından merkantilist döneminin içinden bir mut-

Levent Köker

Sosyal
İktisadi
kültürel
siyasî
tarihi
serüvenini,
bugün
geldiğimiz
noktadan
bakarak
değerlendirmeye
çalışırken,
gene
Marx'a
atfen
bir metodolojik
prensibi de
takip
etmekten
bir sakınca
gelmeyeceğini
söylemek
istiyorum

lakıyetçi krallığın zaman içinde tedricen demokratikleşir bir tarihi, demokratikleşme tarihini yaşaması. Meselâ Britanya Krallığı buna bir örnek veya Fransa'nın gelişmesi bir başka örnek olabilir.

Buna mukabil meselâ Almanya gibi ülkeler ulus devlet oluşturma sürecine sonradan girdikleri için demokrasi konusunda çok parlak bir tarihe sahip olamamışlardır ve bu olamayışın gerisinde de Alman fikriyatına damgasını vuran temel kavramlardan bir tanesi aslında çok açıklayıcı olabilmektedir: Almanya'nın kendine özgü bir tarihi olduğunu ileri sürülür. Bunu Alman romantik felsefesinin aydınlanma düşüncesinin insanların evrensel eşitliğine karşı çıkışından başlatıp Fichte üzerinden Hegel'e kadar izini sürüp oradan Hitler'e kadar devam ettirebilirsiniz. Almanlar'daki Durkheim'e de esin kaynağı oluşturmuş Lizst gibi millî iktisat politikası kurucularının, bunların Ziya Gökalp üzerinden Zafer Toprak'ın değerli çalışmalarında bize gösterdiği üzere Türkiye bir millî iktisat düşüncesinin İttihat ve Terakki'de nasıl formüle edildiğini izleyebilirsiniz. Bu izlek üzerinden biz bize benzeriz, Türkiye'nin de bir özgün yolu vardır. Almanya türünden bir yaklaşımın aslında Türkiye'de bir millî devlet ideolojisi olarak Kemalizm'in oluşmasında nasıl etkili olduğunu, Kemalizm'in meselâ milliyetçilik ilkesini formüle ederken Türk milletinin kendine mahsus seciyelerini mahfuz tutmak kaydıyla birlikte rezervini koyup arkasından muasır milletlerle ahenk yürüttüğü bir dış dünya ya açılım sunmakta.

Kemalizm'in milliyetçilik prensibini biz burada konuşacak olursak hangisine ağırlık vereceğiz? Türk milletinin kendine özgü karakteristik özelliklerini koruma yönüne mi ağırlık vereceğiz, dolayısıyla özgünlüğümüzü mü vurgulayacağız, yoksa diğer çağdaş uluslarla hem ahenk, aynı uyumda, aynı ritm ve tempo da medeniyet yolunda ilerleme boyutuna mı ağırlık vereceğiz?

İkinciye ağırlık verirsek, Kemalizm kendi içinde bir paradoksu yaşamak durumunda kalacak bugün, çünkü ikinciye ağırlık verdiğimizde diğer muasır milletlerin yürümekte oldukları yol globalizasyon yoludur. Bu globalizasyon yolunu özellikle iktisadi politikada idealize edilen bir serbest piyasa ekonomisiyle özdeşleştirip de globalleşmeyle vahşi kapitalizm türü bir formasyonu özdeş sayıp insanların böyle popüler olarak zaten reddetmeye çoktan hazır oldukları bir hedefmiş gibi gösterirsek - ki globalizasyon içinde yok mu bu, var- Ama sanki

hiç başka bir boyutu yokmuş gibi düşünürsek globalleşmeyi, o zaman yanlış yapmış oluruz. Yanlış yapmış oluruz, bu yanlışımız Kemalizm'in milliyetçilik ilkesinin ikinci kısmıyla uyum hâlinde olmamaktan da kaynaklanabilir. Yani hem Kemalizm'den bahsetmek hem meselâ globalleşmeye tavır koymak mümkünken, tersini de yapabilirsiniz. Kemalizm'in milliyetçilik ilkesinin diğer muasır milletlerle ahenkli yürümek kısmını öne çıkarırsanız, bu sefer ona Kemalizm denmiyor zaten ülkemizde, meselâ Atatürkçülük denebilir biraz değiştirilmiş bir biçimiyle kullanabiliyoruz.

Bu konuda biraz iş karışıklığına yol açmak veya kafa karışıklığına yol açmak mümkündür. Ama aslında özet itibarıyla söyleyecek olursam, bizim cumhuriyet tarihimize damgasını vuran ruh hali galiba ağırlıklı olarak formasyonu itibarıyla biraz gecikmiş olduğumuz, Almanlar gibi ya da İtalyanlar gibi gecikmiş olduğumuz bir ulus devleti tam oluştururken, o ulus devletin biçimini ve fonksiyonunu değiştiren bir dünya düzeninin içinde kendimizi buluvermemiz ve dolayısıyla tam oluşuyormuş gibi gördüğümüz bir ulus devletin sanki elimizden alınıyormuşçasına bir endişe içinde, bir başka şeyler düşünmeye başlamamız.

Bu başka şeyler nedir? Bu başka şeyler aslında bizim demokrasiyi ciddiye almamamız, demokrasi konusunda gönülsüz olmamız, Avrupa Birliği karşısındaki meselâ pozisyonlarımızda Osmanlı diplomasinin dahi gösterebildiği bir kıvraklığı ve Osmanlı Devleti'nin Avrupa devlet ailesinin bir mensubu olurken yaşadığı, oradaki egemen devletler arasındaki diyalim eşit ve itibarlı pozisyonu, her ne kadar "Hasta adam" denmiş olsa bile bugün sürdürüyor gibi bir görüntü vermiş olmamız.

Şu manzara benim açımdan son derece hazindir; tarihi devamlılıklar veya kopukluklar açısından. Bu milliyetçi ruh halini nasıl yaşadığımızı bugün geçmişten farklı olarak tespit etmek bakımından, 1939 Hatay'ın Türkiye'ye ilhak edişi sürecinde Hatay sorununun çözülüş tarzına bir bakınız lütfen ve bir de bugün Kıbrıs meselesindeki ulusalcı pozisyonumuzun dış dünya nezdinde içinde bizi bulmak zorunda bıraktığı, kendimizi böyle bir durumda görmekten ben pek hoşlanmıyorum.

Kıbrıs meselesini çözmek, çözmemek noktasındaki durumumuza bir bakınız; ikisini bir mukayese ediniz. Yani bu iki mukayeseyi yaptığımız zaman birisi ne kadar 1930'lu yılların dünyasının uluslararası hukuk normlarına ve diplomasî çerçevelerine ne kadar riayet eden

Levent Köker

Almanya
gibi
ülkeler
ulus
devlet
oluşturma
sürecine
sonradan
girdikleri
için
demokrasi
konusunda
çok
parlak
bir
tarihe
sahip
olamamışlardır

ve ne kadar orun içinde kalarak o meseleyi çözen, aynı şekilde keza Misakı Milli sınırları dahilinde olan Musul ve Kerkük meselesinin de Lozan Anlaşması sürecinde ve Lozan'dan sonra da İngiltere'yle Türkiye Cumhuriyeti arasındaki süreçte Atatürk zamanında nasıl halledilmiş olduğuna da bir bakınız, bir de Kıbrıs meselesi konusunda almakta olduğumuz veya almamız istenen pozisyonun uluslararası hukuk nezdindeki pozisyonuna bakınız. İkisi arasında çok önemli bir fark var. Bu farktan yola çıkarak aslında şöyle bir şey söylemek istiyorum: Bir genel hava, bir genel eğilim, bir büyük koalisyon var şu anda ülkemizde, bu büyük koalisyon çağdaş dünyanın medenî uluslarının kurmaya çalıştıkları uluslararası veya bazılarının tabiriyle hatta ulus üstü kurumlar nezdinde Türkiye'nin dışlanmasına yol açabilecek bir tavır alış yapmamız gerekenler olarak söylüyorlar ve bunun bizim tarihimizin özgünlüğünü Kurtuluş Kayalı vurguladı ama, bu özgünlük vurgusu başka bir yere de gider. Meselâ Avrupa Birliği'ne biz ne diyoruz? Şunu söylüyoruz: Ben sizin kadar, sizin istediğiniz kadar demokratik olamam. Neden olamam? Bir, siz benden demokratik olmamı isterken aslında iyi niyetli davranmıyorsunuz, benim özel durumumda bazı tehlikelerle karşı karşıya olduğumu bildiğiniz hâlde bana daha fazla demokrasi dayatıyorsunuz; çünkü benim ben olarak varolmamı istemiyorsunuz diyoruz.

İkincisi bunu diyen başka bir Avrupa Birliği üyesi, yeni veya eski üyesi yok. Bir tek biz diyoruz bunu. Yani biraz arabesk bir tutum bu aslında, yani Avrupa Birliği'ne diyoruz ki "beni böyle sev seveceksen." Yani yoksa girme gönlüme diyoruz, yani karışma buralara.

Delaysıyla, bir ikinci şey daha söylüyoruz, çok özel bir durumumuz var bizim. Nüfus artışı hızlı, fazla demokrasi versek halkımız anlamıyor, kötü seçimler yapıyor, seçtiğimiz hükümet icraat yapamıyor, uluslararası kurumlar nedeniyle değil, içerideki bazı kurumlar nedeniyle de hükümetler icraat yapamıyor. Yani içerideki süreçlerde de demokrasi konusunda eksik. Ben bugün için söyleyemiyorum sadece, geçmişte de oldu. Yani Bülent Ecevit 1973-1977'de çok yüksek oranda oylar alarak Türkiye Cumhuriyeti'nin parlamentosunda en fazla sandalyeye sahip iktidar olduğu zaman bile, o zaman da onun komünizmi getireceğinden endişe ediliyordu değil mi? Yani 'bu kiş komünizm gelecek'ti bir zamanlar...

Sonuç olarak ben şunu söyleyeyim. Biz bize benzerizin ya da bir Türk usulü, alaturka

bir özgün yol mevcudiyeti iddiasının sosyolojik tarihi, gerçeklikleri olabilir, bunlar üzerinde akademik olarak fikir yürütebiliriz, düşünce tarihimizin zenginliğini takip edebiliriz, ama Türkiye'deki siyasî akımların 2. Meşrutiyet'in merhum Tarık Zafer Tunaya'nın çok ayrıntılı olarak bize, miras olarak bıraktığı çalışmalarından bildiğiniz o belgeler yığınının içinde, o zengin tarihi birikimi içinde 2. Meşrutiyet laboratuvarından onun tabiriyle süzülüp gelen o engin birikimin millî mücadele safhasına ve cumhuriyete giden yolda önünün Kemalizm tarafından nasıl kapatıldığını da görebiliriz. Bundan itibaren de Türkiye'de sağ ya da sol hangi ideolojik politik platforma çıkmışsa bunun hepsinin Kemalizm'in içinden çıkmış olduğunu da böylece gösterebilir ve Kemalizm'in nasıl bir kapanma ideolojisi olduğunu formüle edebiliriz ve bu formülasyon bugün bize yetmemektedir iddiasını da o zaman daha güçlü olarak ortaya koyabiliriz.

Bu özgünlüğün normatif prensibi olarak Türkiye toplumunun sınırsız imtiyazsız kaynaşmış bir kitle olduğunu, bu kitlenin bir tek parti yönetimine layık olduğunu, bu tek parti yönetiminin hukukun ve fiilen bir tek parti idaresi anlamına gelmesi bile siyasî partiler arasında iktisadi politika tercihleri dışında başka bir fark olmaması gerektiğini ileri sürmek anlamında çok sınırlı bir çoğulculuğa izin verici bir zihniyet örüntüsüne sahip olduğunu belirtmemiz gerekmektedir. Bu çerçevenin dışına çıkan ne kadar siyasî akım varsa, hepsi şöyle veya böyle mahkum edilmeye çalışılmaktadır. Halbuki bizim yerimiz 1856 Paris Antlaşması'ndan beri Avrupa tarihidir, Avrupa diplomasisidir.

Profesör Ortaylı'ya atfen şunu söyleyebilirim: Türkiye tarihi, Osmanlı tarihi Avrupa tarihinin dışında, ondan farklı, ondan ayrı olarak anlaşılabilir. Alman tarihi de öyle, Fransa tarihi tabii ki öyle. Alman tarihini de Osmanlı tarihinden ayrı anlayamazsınız, ama bu şu demek değil: Türkiye Cumhuriyeti elbette ki Avrupa'daki Avrupa Birliği oluşumunun kurumlarının dışında kalmak isteyen insanlara ve ideolojilere, onların takipçilerine sahip olabilir, ama bunun hakikaten çok değişik siyasî tercihlerden gelen insanlar tarafından aynı noktada fokus edecek şekilde seslendirildiği bir ortamda bulunmamız enteresan geliyor bana. Bu Kemalizm'in hakimiyetinin de tescili manasına geliyor ki, Avrupa Birliği'ndeki bir değerlendirme, Türkiye Kemalizm'i aşmazsa Avrupa Birliği'ne biraz zor girer diye bir Hollandalı ga-

Levent Köker

Sağ
ya da
sol
hangi
ideolojik
politik
platforma
çıkılmışsa
bunun
hepsinin
Kemalizm'in
içinden
çıkması
olduğunu da
böylece
gösterebilir ve
Kemalizm'in
nasıl
bir kapanma
ideolojisi
olduğunu
formüle
edebiliriz

liba öyle bir tespite bulunmuş. Ben metni okumadım, ama biz çok kızdık, metni okumadan bir şey söylemek istemiyordum ama, çok fazla da kızmamak gerekir böyle bir değerlendirmeye. El Hak pek de haksız sayılmaz.

Teşekkür ederim.

• **O. Başkan** - Profesör Köker'e çok teşekkür ederim. Buyurun Sayın Tolan.

• **Barlas Tolan** - Teşekkür ederim. Efendim ben siyaset bilimci arkadaşlarım gibi veya tarihçi değilim, tabii çok yeni şeyler söylemem de söz konusu değil. Yalnız ben mümkün olduğu kadar bize verilen başlığa sadık kalmaya çalıştım. Bir genel çerçeve, bir genel yönlendirici bir çerçeve çizmeye çalıştım.

Değdiğim gibi, bunların hepsi malumunuz olan şeyler. 80 yıllık bir süreçte kuşkusuz birçok kuramsal yaklaşımın politik hayatı etkilediği, bu kuramların farklı yorumlarının, farklı siyasal oluşumlara esin kaynağı olduğu yadsınamaz. Siyasal oluşumların tarihsel konjonktürle ilişkisi ve kendi içlerinde bir devingenlik ve dönüşüm barındırdığı da göz önünden kaçırılmamalı.

Ancak biz burada cumhuriyet sahnesinde belirmiş siyasal oluşum ve partilerin her birinin hangi kuramsal temellere dayandığı ve bunların tarih içinde nasıl evrildiğini incelemekten ziyade, sosyolojik analiz için bir anlamda Weber'in deyimıyla ideal tipik bir çerçeve sunmak niyetindeyiz. Bu çerçeve kuşkusuz birtakım genellemeleri soyutlamaları tabii içeriyor ve bu açıdan var olan durumlarla, somut durumlarla bire bir örtüşmesi de beklenemez.

Aynı şekilde son 80 yıldan söz ediliyor ama, bizim sunmaya çalıştığımız analitik çerçeve tabii biraz evvel değildiği gibi daha çok meşrutiyet, 2. Meşrutiyet dönemine dayanacak; çünkü cumhuriyet döneminde siyasal hayatı ve düzenlemeleri şekillendiren düşünsel arka plânla meşrutiyet dönemi arasında büyük kırılmalar ve farklılaşmalar olsa da belirgin süreklilikler de bulunmaktadır.

Türk sosyolojisini kuramsal olarak başlangıçta etkileyen başlıca iki ana akım olmuştur. Bir yanda Ziya Gökalp'ın öncülük ettiği bütünlükçü toplum tasavvuru, diğer yanda Le Play izinde Prens Sabahattin'in başlattığı bireyci toplum algılayışı. Her ikisi de Türkiye'de siyaset pratiğinin ve devlet aygıtının biçimlenmesinde önemli ölçüde rol oynamışlardır ve kendilerinden sonra gelen siyasal oluşumlara esin kaynağı olmuşlardır.

Konuşmamın genel çerçevesi budur.

Her iki yaklaşımın somut olarak ortaya çıkışını 1902 yılında Paris'te gerçekleştirilen 1. Jön Türk Kongresi'ne bağlamak mümkündür. Bu kongrede bir yanda Ahmet Rıza Bey ve grubu, diğer yanda Prens Sabahattin ve destekçileri iki zıt kutbu oluşturmuşlardır. Bu kutuplaşma meşrutiyet ve cumhuriyet dönemlerinde de etkili olacak güçtedir. Hatta günümüze dek uzayan siyasal gerilim hatlarının bu kutuplaşmadan türediği rahatlıkla söylenebilir. Bu anlamda zaten siyasal kurum ve pratiklerin oluşturulmasında, dolayısıyla devlet aygıtının işleyiş ilkelerinin belirginleşmesinde her iki yönün de etkileri olduğu bilinmektedir.

Ahmet Rıza Bey'in önderliğindeki gruplaşma kısa süre sonra Türk siyasal yaşamında çok merkezi bir rol oynamış olan İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne dönüşür. Daha sonra cumhuriyetle birlikte Cumhuriyet Halk Fırkası ve daha sonra Cumhuriyet Halk Partisi aynı düşünsel gelişim çizgisine olmuş ve günümüze dek süren bir siyasal üslup arz etmiştir.

Cumhuriyet Halk Partisi'nde somutlaşan, ama yine de tek elde temsil edildiği söylenecek olan bu kuramsal açılım uzun bir süre devlet aygıtının ve bizzatı siyasal iktidarın kullanımında doğrudan söz sahibi olan bir oluşumdur.

Prens Sabahattin'den esinlenen diğer eğilim ise Türkiye'de liberal düşüncenin gelişmesinde doğrudan, bir rol oynamıştır. Bu doğrultuda ortaya çıkan siyasal oluşumlar aynı zamanda meşrutiyetten günümüze kadar uzanan gelişme çizgisinde beliren liberal yönelimli siyasal partilerin tamamı hep bu mirastan beslenmişlerdir.

Bu kapsamda Sivas Kongresi'ndeki 2. inçigruptan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'na, Serbest Fırka'dan Demokrat Parti'ye, Adalet Partisi'ne ve günümüz benzer yönelimli partilerine dek geniş bir tarihsel yelpazeyi Le Play Prens Sabahattin geleneğine bağlamak yanlış olmaz.

Ancak bu bağlantı elbette genel hatlar ve çok temel ilkeler düzeyinde geçerlidir. Değişen tarihsel toplumsal bağlamlara göre söylem ve program farkları elbette olmuştur. İttihat ve Terakki Fırkası'nın siyasal eylemi altında ortaya çıkan eğilimi kuramsal düzeyde tasarlamaş olan düşünür kuşkusuz Ziya Gökalp'tır. Bu düşünce bağlamında ulusal kültür, evrensel kültür dölitesi net olarak belirgindir. Evrensel kültürün bir parçası olabilmek için öncelikle ulusal kimliğin ve bunun kültürel ele-

Barlas Tolan

**Türk
sosyolojisini
kuramsal
olarak
etkileyen
başlıca
iki ana
akım
olmuştur.
Bir yanda
Ziya
Gökalp'ın
öncülük
ettiği
bütünlükçü
toplum
tasavvuru,
diğer
yanda
Le Play
izinde
Prens
Sabahattin'in
başlattığı
bireyci
toplum
algılayışı**

manlarının, unsurlarının iyi tanımlanması, özümsemesi gerekir.

Oysa Le Play'ci Prens Sabahattin türü liberal yaklaşım evrensel değerle belli bir hümanizma algılayışı çerçevesinde bütünleşmeyi savunur. Birinci etki Türkiye'nin kendi içine kapalı olduğu 2. Dünya Savaşı sonrasına kadar neredeyse tek doktrin kaynağıdır. Ancak 1950'lere geçişte ve özellikle dış dinamiklerin uluslararası konjonktürün etkisiyle birlikte evrensel değerler düşüncesi liberal ekonomik uygulamalar ve buna uygun siyasal partilerin kurulup iktidara gelmeleri gözlemlenmiştir. Bu da sosyoloji kuramlarının siyasal rakiplere yansımalarının belirgin örneklerinden birini oluşturur.

Ziya Gökalp'ın temsil ettiği akım siyaset kuramı açısından merkezîyetçi ve düzenlemeci, bir tutumu benimser. Bu yönelimdeki siyasal oluşumlar düzenleyici süreç olarak daima devletin merkezî konumunu temel kabul etmişlerdir. Bugün süregelen devletin kapsamı ve işlemi tartışmalarında hep bu merkezîyetçi tavra göre biçimlenen vaziyet alışlar, karşı ya da taraf olmalar görülmektedir. Bu anlamda kimi zaman Jakobin olarak da tanımlanan devlet merkezli siyaset pratiğinin gelişmesinde Ziya Gökalp'ın temel sosyolojik ön kabulü etkili olmuştur.

Bunun karşısında ise Le Play'ci yaklaşımlar ademî merkezîyet esasına dayanırlar, diğer bir deyişle yerel yönetimlere ağırlık vermeyi, kamu yetkilerini değişik kurumlara dağıtmayı, mümkün olduğu kadar kararların merkezden geçmemesini hedeflerler. Bu anlamda özellikle belediyecilik anlayışında ortaya çıkan zihniyet farkları uygulamada belediye merkez, taşra teşkilâtı arasındaki vesait ilişkileri, hiyerarşi ve iktidar dengesi arayışları yine bu iki zıt yaklaşımın izlerini taşır. Bu konuda tabii örnekleri çoğaltmamız mümkün.

Bilindiği üzere merkezîyetçi yaklaşımlar temel ekonomik aktör olarak kamuyu görürlerken, liberal çizgidekiler temel aktör olarak bireyi görmüşlerdir. Prens Sabahattin'in teşebbüsü şahsî düşüncesine eklenmektedir. Bu temel referansı artan bir dozda ve zamanın koşullarına uygun olarak Serbest Firka'da, Demokrat Parti'de, Adalet Partisi'nde ve özellikle de Turgut Özal'ın Anavatan Partisi'nde çok açık bir şekilde gözlemleyebiliriz.

Aynı şekilde buna paralel olarak Le Play'ci gelişme modeli serbest bir piyasa dahilinde kendi kendine yapılanan bir toplum do-

kusu üzerine kuruludur. Bu tartışma yine ulusal kültür, evrensel kültür ayrımıyla tek evrensel kültür arasındaki karşıtlığa açılmaktadır. Bu zıtlık aynı zamanda ulusal egemenlik, evrensel bütünleşme karşıtlığına da uzanır Türkiye'nin uluslararası ilişkileri, ittifakları, bütünleşme yönelimleri. Günümüzde Avrupa Birliği, Kıbrıs, Irak gibi konulardaki kamplaşmalar, bu konuda süre giden tartışmalarda bu temel kutuplaşmanın izlerini gösterir. Hatta bazen terminolojisini bile görmek mümkündür.

Günümüzde liberal eğilimler toplumu bir bütünlük olarak değil, devingen bir toplumsallıklar toplamı olarak görürler. Bu anlayışın izdüşümü özellikle günümüzün siyasal liberalizminde, yani soldaki liberal esinlenme yönelimlerinde -şimdi böyle bir şey var mı var Türkiye'de, her şey var- yani soldaki liberal esinlenme yönelimlerinde daha netlikle görülebilmektedir.

Bunda elbette yeni endüstri sonrası sosyoloji kuramlarının da etkisi vardır. Ancak sol için temel referansın artık net bir biçimde Marx'tan Weber'e doğru kayması da oldukça ilginçtir. Ayrıca güncel kuramlarla da bitişse sonuçta bu eğilimler temelde mevcut bir Le Play'ci Prens Sabahattin'ci mirastan yararlanmaktadır.

Bütünleşmeci eğilimlerin tasavvur ettiği birey tipi, bağımsız, girişken, piyasa koşullarına uyum sağlayabilen ve ulusal kimliğinden ziyade evrensel kimlik referanslarından yararlanan bir insandır. Yani bu referanslar, işte kapitalist üretim ilişkilerinin ulusal kimliği aşan evrenselliği de olabilir ya da bir tepkisel davranış olarak ortaya çıksa bile İslami ümmet aidiyeti de söz konusu olabilir.

Gerek bugüne kadar oluşturulmuş parti politikalarında, gerek hükümet icraatlarında bu liberal kavrayışın ürünü olan sayısız uygulanma gözlemlenmiştir. Aynı şekilde bunun aksi yönünde merkezî otoriteye göre ayarlanan kimlik algılayışı yine politika ve icraatlarda etkili olmuştur.

Ziya Gökalp Prens Sabahattin karşıtlığının önemli ölçüde ve derinden etkilediği bir diğer alan da dindir. Türkiye'de, günümüzde hâlâ kullanılmakta olan ve üzerinde sert tartışmalar yapılan dinsellik lâiklik kutuplaşmaları büyük ölçüde bu temel ayrıma dayanır. Zira merkezîyetçi bütünleşmeci toplum algılayışı aynı zamanda seküler bir kamusal alan oluşturulmasını ve dinin yalnızca vicdan mesele olarak sınırlandırılmasını öngörür. Oysa liberal bireyci

Barlas Tolan

Le Play'ci
Prens
Sabahattin
türü
liberal
yaklaşım
evrensel
değerle
belli bir
hümanizma
algılayışı
çerçevesinde
bütünleşmeyi
savunur

eğilimler dini dengeleyici bir toplumsal kurum olarak görürler. Bu tartışmalara günümüzün çok kültürlü ve aktör merkezli sosyoloji kuramları da önemli ölçüde katkı yapmaktadır.

Le Play ve Kant'dan esinlenen eğilimler kuşkusuz ancak bir temel oluşturmak, asal bir gerilimi betimlemek açısından yararlı olabilirler. Bunların dışında elbette Türkiye'de çağdaş sosyoloji kuramlarının da doğrudan etkileri görülmektedir, görülmüştür. Değişen dünya konjonktürüne ve toplumsal koşullara göre gündeme gelen yeni sorunların anlaşılmasında bu kuramların nüanslar düzeyinde de olsa önemli katkıları olmuştur.

Merkeziyetçi, bütünlüşmeci eğilimler önemli ölçüde yapısalcı, işlevselci yaklaşımların çözümlerinden yararlanmışlardır. Diğer yandan bireyci eğilimlerin özellikle günümüzde aktör temelli kuramlarla beslendiği de bir gerçektir. Yani Weber'den mülhem olarak Fransa'daki Tourain'ler vesaire ve onun ekolü.

Değişen toplumsal siyasal koşullara koşut olarak bu iki temel eğilimin etki alanları da değişmiş, hatta daha önemlisi kimi zaman iç içe geçebilmiştir. Başlangıç amaçlarından farklı noktalara da gidebilmişlerdir. Örneğin cumhuriyetle ortaya çıkan ulusal kimlik tanımlanma gereksiniminin ideolojik temelini oluşturan Ziya Gökalp'ci eğilimlerin değişen koşulların da etkisiyle gitgide muhafazakâr siyasal oluşumlarca benimsenmeye başladığını da veya benimsenmiş olduğunu da özellikle MHP ile ve diğer milliyetçi eğilimlerle de gördük.

Buna karşın, liberal muhafazakâr damar ise günümüzde demokratik değerlere sahip çıkar bir tavır vurgulayarak muhafazakâr özelliklerinden uzaklaşır gibi görünmektedir. 1980 sonrası Türkiye ve dünya koşullarında her iki akım da varlığını sürdürmektedir. Ancak ne başlangıçtaki anlamlara sahip olmaya devam etmektedirler, ne de eski bütünlükleri söz konusudur. Büyük açıklayıcı kuramların endüstri sonrası toplumsal koşulları açıklamakta yetersiz kalmış olmaları olgusu bu ikililiğin iç içe geçmesine yansımıştır. Bu nedenle, örneğin, sol düşünce parçalı bir hale gelmiş, her iki geleneği elbette ki farklı düzlemlerde de olsa her iki geleneği birleştirme arayışında olan eğilimler görülmüştür.

Mesela İşçi Partisi Marksist ama milliyetçi, ÖDP Marksist ama söylemce siyasî anlamda liberal. HADEP Marksist, siyasî anlamda liberal ancak etnik bir kimliği vurgulayan benzeri oluşumları da bu arada saymamız mümkün.

Aynı şekilde muhafazakârlığın tanımı ve çeşitleri artmış, siyasal ve ekonomik liberalizmle bütünlüşme dereceleri farklılaşan parçalara bölünmüştür. İşte ANAP, DYP, LDP, Fazilet ve belki AKP'yi de bu arada saymamız gerekir.

CHP hâlâ merkeziyetçi bütünlüşmeci çizgiyi korur görünmektedir, ancak Türkiye'de yaşanan sosyolojik heterojenliğin yansımaları orada da görmek mümkündür. Örneğin son olarak Sayın Derviş'in CHP içindeki bazı girişimlerini de bu çerçevede içinde saymamız mümkün.

Bugün Türkiye'de dünyada genel parçalanmaya, bir çünkü parçalanma demiyorum, bir fragmentasyon olgusu, çok global, bu parçalanmanın ötesinde bir kavram olarak bunu kullanıyorum. Bugün Türkiye'de dünyadaki genel parçalanmaya, fragmentasyona koşut olarak bir kurucu söylem parçalanması da gözlemlenmektedir. Solun referansları Marx çizgisinden Kant ve Durkheim'in dahil olduğu aydınlanmacı, evrimci çizgiden Weber'ci kuramların, aktör merkezli kuramların eski anlamına doğru kaymaya, sağınkiler klasik sol göndermeleri, yani sosyal adalet, parlamenter demokrasi vesaire, onun bazı şeyleri. Demek ki sağınkiler ise klasik sol göndermeleri ödün çalmaya doğru evrimleşmektedir.

Bu noktada artık tam anlamıyla Kant, Durkheim, Ziya Gökalp bir yanda, öbür yanda da Le Play Prens Sabahattin kutuplaşmasının varlığından söz etmek 2003'ün Türkiye'sinde, git gide zorlaşmaktadır. Ancak her iki eğilim de Türk siyasal yaşamında süregitmekte olan tartışmalara, gerilimlere, kutuplaşmalara hâlâ belli oranda, belli ölçüde kaynaklık etmeye devam etmektedirler.

Teşekkür ederim Sayın Başkan.

• **O. Başkan** - Profesör Tolan'a çok teşekkür ederim. Şimdi kısa zamana sıkıştırılmış, oldukça zengin savlar, görüşler içeren, kendi içinde bütünselliği olan, kuşkusuz tartışmaya açık sunuşlar dinledik. İzin verirseniz soruları önce alalım.

• **Ali Özgüven** - Efendim önce konuşmacılara şahsen teşekkür ediyorum, çünkü yararlandım. Kemalizm'in ideoloji olup olmadığı soracaktım. Cumhuriyetin 80. yılında cumhuriyetten bugüne kalan fikir akımlarından neler değerini kaybetmiştir veya etmemiştir veya devam etmektedir diye soracaktım fakat Sayın Köker Hocamız bir nebze değindiği için ben bu sorudan vazgeçiyorum.

Barlas Tolan

**Ziya
Gökalp
Prens
Sabahattin
karşılığın
önemli
ölçüde ve
derinden
etkilediği
bir diğer
alan da
dindir**

İkinci sorum şu: Sayın Alkan Hocamız demokrasiyi bir çınara benzetti ve dediler ki, en hafifinden en şiddetlisine kadar fikir akımlarında en çok itibar gören demokrasidir ve demokrasi rejimi daha çok uygulanmaktadır. Doğru bir bakıma.

Şimdi çınar aslında fırtınalı diyarlarda yetiştiriyor ve rüzgârlara karşı da dayanıklıdır. Fakat şurada şöyle bir soru sormak istiyorum. Peki demokrasiler rayına oturamıyor, niçin oturamıyor? Acaba gelir dağılımı çok bozuk olduğu için mi, sosyal adalet gerçekleştirilemediği için mi demokrasi işlemiyor? Yoksa gelir dağılımı içinde yer alanlar birtakım on yıllık son periyod içinde, 1994-2003 arasında birtakım faktörlerin işine geldiği için mi demokrasinin gelişmesini istemiyorlar? Şöyle özetleseki: Acaba demokrasi mi gelir dağılımını bozuyor, yoksa gelir dağılımının bozuk olması mı demokrasiyi geliştirmiyor?

• **Şükrü Kayaçatal** - Sualim Sayın Köker'e olacak.

Kendisini konuşmasında yanlış anlamadıysam Kemalizm'den bahsederken kendi özgürlüğümüzün muhafazası ile muasır medeniyetlerle hem ahenk yürümek diye iki tabir kullandı ve bunların birbirleriyle çelişki içinde olduklarını düşündüğünü söyledi, ben bu şekilde anladım. Benim kanaatimce bu çelişkinin olmaması lâzım. Bu hususta beni aydınlatırsa memnun olurum.

İkinci sualim, memleketimizdeki seçimlerden bahsederken kötü seçim yapıldı tabirini kullandı yanlış anlamadıysam, Şimdi bir seçimin, halk tarafından yapılan bir seçimin dünyanın neresinde olursa olsun kötü olarak tabir edilmesini anlayamıyorum. Halk bu seçimi yapırsa kendi düşüncesi çerçevesinde, doğrultusunda bir seçim yapmıştır ve ona göre iyidir. Bunu hangi kriterlere göre kötü olarak nitelenebiliriz? Eğer o seçimden sonra o hükümet düşerse kötü bir seçim yapılmış olduğu gözüküyor ama, bu bütün memleketlerde ve bütün demokrasilerde var.

• **Birsan Ersel** - Benim sorum Sayın Prof. Dr. Levent Köker Bey'e. Efendim konuşmasında dediler ki, bir Hollandalı bizim Avrupa Birliği'ne girmek için Kemalizm'den ayrılmamızı öneriyor. Metni okumadım ama, doğrusu söylemiş dediler. O bana biraz çelişki gibi görüldü, içeriğini bilmeden böyle bir peşin yaklaşımla neyi kastettiler, bunu öğrenmek istiyorum.

• **Serdar Kandil** - Benim birinci sorum Tüker Alkan hocaya olacak. Hocam konuşmanızda

da liberal ekonominin 20. yüzyıldan bize miras kalan üçüncü unsurun üretimde verimlilik için önemli olduğunu söylediniz. Özellikle üretimin sırf verimlilik adına yapıldığı bu dünya da, milyar dolarların sırf zayıllamak adına ABD'de harcandığı bir dönemde dünyanın birçok yerinde açlıktan ölen insanlar var. Bundan da yola çıkarak aslında sırf verimlilik adına bir üretimin söz konusu olduğu bir dünyada hâlâ liberal ekonominin üretimde verimlilik için önemli olduğu kavramsal olarak doğru bir şey mi?

Bir de bir şey daha dikkatimi çekti. Küreselleşmeyi eleştirirken bir şeye dikkat çektiniz, dediniz ki, küreselleşmeye karşı değil küreselleşmenin olumsuz yönlerini eleştiriyoruz. Bu benim çevremde sık rastladığım bir şey. İşte küreselleşmeye eleştiriler geldiği zaman, küreselleşme diyorlar bir süreç, durduramazsınız ki, yani şunu da belirtmek gerekiyor belki. Zaten eleştiriler küreselleşme durdurulsun filan diye değil, eleştiri sanırım küreselleşmenin geri kalmış ülkeleri ne kadar olumsuz etkilediği ve bunun yanında gelişmiş ülkeleri ne kadar haksız bir şekilde ileriye götürdüğü üzerinde değil mi? Bunun üzerinde de bir düşüncelerinizi belirtirseniz sevinirim.

Bir diğer sorum da, Levent Köker'e.

Hocam konuşmanızda Tanzimat'ta oluşan ve süren birçok düşünce fikri cumhuriyetle beraber kesilip atıldı dediniz. Doğrudur belki de, çünkü cumhuriyeti o tek partili dönemde birçok düşünce fikrinin, birçok akımın ciddi bir şekilde baskıya uğratılıp yok edildiğini ve belki de bunun bizim düşünce yoksunluğumuzdan, düşünce yoksunluğu sonucunu doğuran bir etken olduğunu düşünüyorum.

Tanzimat ile cumhuriyet arasında gerçek anlamda fark var mıdır? Şöyle ki, her iki dönemlerde yapıldığı düşünülen yenilikler ne kadar ne derece halkın somut sorunlarına çözüm üretmiştir? Yani burada sırf statükoyu devam ettirmek adına mı, Osmanlıcılığı da devam ettirmek adına mı, yoksa hani onun için mi yapılmıştır, gerçekten yoksa halkın sorunlarına çözüm üretmek için mi? Çünkü hemen hemen ilk derslerde hep şunu öğreniriz; iktisat bu insanoğlunun sorunlarına çözüm üretmek için var.

• **İbrahim Varlık** - Sorum Levent Hocaya olacak.

Kemalizm'i ulus devlet kurma ideolojisinin bir çerçevesi olarak adlandırdı hocam. Yalnız bu çerçeve Batılılar tarafından, önceki sorularda dile getirildi, Avrupa Birliği kuramcılar

Barlas Tolan

2003'ün
Türkiye'sinde,
Kant,
Durkheim,
Ziya
Gökalt
bir yanda,
öbür
yanda da
Le Play
Prens
Sabahattin
kutuplaşmasının
varlığından
söz
etmek
göt gide
zorlaşmaktadır

larafından Balı tarzi bir demokrasinin yerleştirilmesi açısından bir engel olarak dile getiriliyor sık sık. Pekli bu çelişki nasıl ortadan kaldırılacak nasıl giderilecektir. Kemalizm bizde, Türkiye'de bir iç siyaset aracı olarak işte demokrasiyi yeterli kadar geliştirebileceğinden veya muasir medeniyetler seviyesine çıkabilecek bir ideoloji olarak kabul edilirken dışarıda çok daha farklı algılanıyor. Bu çelişki nasıl giderilecek veya nasıl uyumlu hale getirilecektir?

• **Refik Abakoğlu** - Öncelikle İktisat Fakültesi Mezunları Derneği'ne çok teşekkür ederim. Gerçekten 2 gündür takip etme şansına sahip olduğum bu toplantılarda gerçekten çok fazla şey öğrendim. Her birine sormak istediğim basit bir soru var aslında. Düşünce akımlarının acaba uygulamaya yansımalarıyla ilgili değerlendirmelerini çok kısa alabilir miyiz? Geleceğe ilişkin düşünceleri nelerdir?

• **Ediz Doğan** - Benim de sorum Levent Hocaya.

Özgünlük kavramını proje olarak yanlışlamak ne derece doğru? İçinde insanın ve toplumun bulunduğu her şeyin çok değişkenli ve özgün olduğunu biliyoruz. Hem tarihsel dönemler hem ideolojilerin özgünlüğü bu dönem bu şekilde değerlendirilemez mi? Bir şekilde özgünlük kavramı bence bu kadar apriori olarak yanlışlanmaması gereken bir şey.

• **Şükrü Kayaçatal** - Kayalı Hocamdan şunu öğrenmek istiyorum: 1980 senesini bir milat olarak kabul ettiniz. Neden milat olduğunu anlamadım. Yalnız sebeplerle dayanarak izah ederseniz müteşekkirci olacağım, teşekkür ederim efendim.

• **Şevket Yalçınkaya** - Paranın hegemonyası konusunda, para konusunda biraz bizi aydınlatabilir misiniz?

• **Alp Toker** - George Soros gibi bazı spekülatörlerin dünya üzerindeki hegemonyası ne kadar daha sürecek?

• **Türker Alkan** - Demokrasinin tarihine baktığımız zaman çeşitli dönemlerde demokratikleşmenin arttığını, sonra bir geri dalganın geldiğini izliyoruz ve şimdi 1970'lerin ortalarından beri yeni bir demokratikleşme dalgasıyla karşı karşıyayız. Belki bir geri dalga da bunu izleyecektir. Fakat her seferinde demokratikleşen ülkelerin sayısında bir artış izliyoruz. Yani bu gelgitler esnasında bir artış kendini gösteriyor. Bu belki de rejimin kendi iç dinamiklerinden kaynaklanan bir sorundur. Oturması zaman alıyor rejimin, benimsenmesi zaman alı-

yor, bir rejim geldikten sonra karşı görüşler güç kazanmaya başlıyor. Böyle bir durumla karşı karşıya, yani tarihsel olarak bir gelgitle karşı karşıyayız. Şu anda demokrasi bir ilerleme döneminde, belki önümüzdeki yıllarda bir gerileme dönemi de olabilecektir.

Gelir dağılımının bozukluğu kuşkusuz bir sorun, buna hiç kuşku yok. Hem ulusal düzeyde hem uluslararası düzeyde ciddi bir gelir dağılımı sorunuyla karşı karşıyayız ve bu yalnız demokrasi açısından değil, her rejim böyle bir sorunla karşı karşıya.

Bu sorunla demokrasilerde daha fazla izleniyorsa, gerçekten daha fazla olduklarından çok daha fazla dile getirildikleri, getirilebildikleri için de olabilir. Yani gelir dağılımı demokratik olmayan ülkelerde belki daha da fazladır, fakat dile getirilemediği için veya sorun olarak tartışılmadığı için belki dikkati çekmemektedir. Yani mesele sadece demokrasinin bir sorunu olarak değil, demokrasinin dile getirildiği ve getirilmesine imkân tanıdığı için de karşımıza çıkıyor olabilir.

Demokratikleşme kısa bir sürede olup biten bir şey değil, kısa bir sürede diktatörlük kurabilirsiniz, ama kısa bir sürede demokrasi kurulamıyor. Demokrasi, demokratikleşme süreci halkın eğitimiyle ilgili, katılımıyla ilgili, deney, birikimiyle ilgili, yüzlerce yıl alabiliyor, kurumsallaşmayla ilgili. O kurumların oturması, gelişmesi, kök salması yüzlerce yıl alabiliyor. İngiltere demokratik bir ülkedir diye imreniyoruz ama, İngiltere'nin 700 yıllık bir demokratik gelişme tarihi var.

Bugün Türkiye'de yargıların güvencesi tartışılıyor, İngiltere'de 1600'lerin ortalarında bu sağlanmış. Onun için ve her ülkede bu ağır bir gelişme süreci işlemiştir, sancılı bir gelişme süreci izlemiştir. Normal bir şey, diktatörlük gibi değil demokrasi, halka inen bir sistem olduğu için gelişmesinin zaman alması, sancılı olması, gelgitlerin bulunması normal karşılanmalı. Fakat önemli olan evrensel olarak bu sürecin işlemekte olduğu, en azından şimdilik öyle gözüküyor. Daha demokratik bir dünyaya doğru açılım mümkün gözüküyor. Bu önemli bir tespittir ve önemli gözlemdir diye düşünüyorum.

Bir ikinci soru, liberal ekonomi üretimde verimlilik için şart mıdır? Tabii bu son derece kritik ve önemli bir konu. Eğer tam rekabet verimlilik için vazgeçilmez bir koşulsu başka türlü ekonomik verimliliği sağlayamayacaksak, o zaman liberal ekonomiye ve bu liberal ekono-

Türker Alkan

1970'lerin ortalarından

beri

yeni

bir

demokrati-

kleşme

dalgasıyla

karşı

karşıyayız.

Belki

bir geri

dalga da

bunu

izleyecektir.

Fakat

her

seferinde

demokratikleşen

ülkelerin

sayısında

bir artış

izliyoruz

minin getirdiği bütün sorunlara boyun eğme-miz gerekecektir.

Ve tabii solun da karşılaştığı çok ciddi bir sorun bu. Aksi takdirde liberal ekonominin koşullarına, pazar koşullarına kendisini teslim edecek demektir. Benim gördüğüm kadarıyla bu sorunun kesin bir yanıtı yok. En azından benim bilebildiğim kadarıyla yok. Liberal ekonominin verimlilik için şart olduğunu saksak bile neden ekonomik verimliliğe bu kadar boyun eğerek teslim oluyoruz? Yani ekonomik verimliliği Tanrı gibi kabul etmek, şaşmaz bir veri gibi, muhakkak gerçekleştirilmesi gereken bir koşul gibi kabul etmek niye? Yani insani değerler uğruna ondan da ödün veremez miyiz en azından belirli ölçülerde? Yani sosyal adaleti sağlayacak, fırsat eşitliğini sağlayacak arayışlar sırf ekonomik verimlilik için neden fedâ edilsin diye düşünüyorum. Yani meseleyi salt ekonominin hegemonyası olarak veya paranın diktatörlüğü olarak düşünmemek lâzım, insani değerleri ön plana getirmek lâzım. Benim liberal ekonominin hegemonyasıyla ilgili, son on yıllarda en önemli eleştirim, insani değerlerin unutuluyor, pazarın işleyişinin her şeyin önüne geçiyor oluşu. Pazar değerleri insani değerlerin önüne geçiyor, borsa her şeyin önüne geçiyor Tanrı gibi hüküm sürmeye başlıyor. Burada eleştirim, yani varsın ekonomimiz biraz daha az verimli olsun, ki uzun dönemde insani değerlere önem verdiğiniz takdirde verimliliğin de artacağını düşünüyorum. Daha iyi eğitilmiş, daha mutlu bir toplumun daha az verimli olması için uzun dönemde hiçbir neden de göremiyorum. Yani tartışılabilir bir konu diye düşünüyorum.

Bir diğer soru, küreselleşmenin olumsuzluklarıyla ilgili. Küreselleşmenin pek çok olumsuzluğu var kuşkusuz ve bu açıdan eleştirilmesi gerekir. Ben buna yüzde 100 katılıyorum, fakat küreselleşmeyi geri çevirebilir miyiz çeviremez miyiz tartışmasında görüşüne göre şu anda küreselleşme aynı ulusal ekonomilerin ortaya çıkışı gibi, ulusal kapitalizmlerin ortaya çıkışı gibi küresel kapitalizmde bir aşama gibi gözüküyor, bir ekonomik altyapının getirdiği bir aşama gibi gözüküyor ve geri çevrilmesi veya bir, yani ulusal kapitalizmin gelişmesi ne kadar geri çevrilebilirse, bunu çevirmeye kalkanlar da olmuştur. Küresel ekonomilerin de geriye çevrilmesi o kadar mümkün değildir. Yani pek olası gözüküyor. Fakat bütün bunlar küreselleşmenin getirdiği eşitsizlikler, dengesizlikleri eleştirmemek için veya bunlara çare aramamak için, bunları dengeleme yolla-

rını aramamak için bir neden değil diye düşünüyorum.

Tabii burada çok tartışma, çok fazla tartışma var. Küreselleşmenin aslında dengesizlik getirmediğini, hatta pek çok az gelişmiş ülke için olanaklar sağladığını ileri sürenler de var. Buna işte örnek olarak Hint ekonomisindeki gelişmeler, Çin ekonomisindeki gelişmeler ve saire de gösteriliyor.

Veya ekonomideki görece bir gerileme olsa bile bazı az gelişmiş ülke ekonomilerinde, mutlak bir gerilemenin olmadığını ileri sürenler de var. Bu tartışmaya açık bir konu, fakat görece de olsa küreselleşmenin bir dengesizlik getirdiği genel olarak ileri sürülebilecek bir sav gibime geliyor.

• **O. Başkanı** - Teşekkür ederiz.

• **Kurtuluş Kayalı** - Bu ideolojilerin uygulamaya yansımaları konusunda derdimi anlatamadım. Oradan kalkarak başka bir şey söyleyeceğim. Benim derdim şu: Bütün ideolojiler birbirine benziyor, söylemek istediğim o. Bütün ideolojiler de siyasetin peşinde koşuyor. Dikkat ederseniz 1950'den 1960'dan sonra siyaset üzerine hiçbir şey söylemedim. Demek ki burada sorunlu olan siyaset değil, sorunlu olan düşünce. Hangi düşünce? Son liberal düşünce, Kemalist düşünce, dini eğilimli düşünce ve sosyalist düşünce. Yani bunlar hep buradan kaynaklanarak böyle oluyor. Türkiye'de düşünceleri bu tür bu tarz, genel düşüncelerin zaafı buradan kaynaklanıyor. Bu konular üzerinde konuşan sosyal bilimci, iktisatçı veya siyaset bilimci çok daha net bir biçimde herhangi bir ideolojinin peşinden gidiyor ve güncel olarak taraf olmak zorunda hissediyor kendini ve içtimai eyleme aşırı bağlı düşünce tarzı çuvallıyor.

Yani 20 sene sonra bunların yazdığı şeyleri hayatta okumazsınız, çünkü o dönemin temel eğilimlerine aykırı değil, yani en azından gri tonların hiçbir biçimde farkında değil, çoğu ve savunma tarzı da her yerde belirginleşiyor, şekilleniyor. Hikâye şu: Bu üniversiteye paranın hegemonyası nasıl yansıyor bunu bilemem. Yani sözüm meclisten dışarı da diyecek halim yok benim, çünkü üniversite bu. Geçmiş dönem üniversite hocalarına olağanüstü saygı duyuyorum. Ders kitabı olunca biraz daha değişik oluyor ama, düşünabiliyor musunuz bir adam ömrünün, 70 senelik ömrünün, 80 senelik ömrünü üniversite hayatında birkaç kitap yazarak yaşıyor. Onların bütünsel yaklaşımı var ve belli bir tarz amatörlüğü var. İcabın-

Türker Alkan

Ekonomik verimliliği Tanrı gibi kabul etmek, şaşmaz bir veri gibi, muhakkak gerçekleştirilmesi gereken bir koşul gibi kabul etmek niye?

da o kitabı üniversite basıyor, piyasa duyarlılıklarına hâkim değil; bu çok önemli bir şey. İcabında adam bu hiç de utanılacak bir şey değil, cebinden parayı basıp kitabını bastırıyor. Son dönemde üniversitelerde ulusal ve uluslararası projelere baktığınız zaman, özellikle çağdaş üniversite, çağdaş görünümü üniversitelerde düşünce tarzının bu biçimde projelerle donanmasına baktığınız zaman son dönemde üniversitelerde üniversite konusunda hassasiyetin kalkması ve üniversite üzerine insanın düşüncesinin belirginleşmemesi ve siyasete bir biçimde bir şekilde entegre olması da buradan kaynaklanıyor.

Bugün şu siyasal konuda şöyle düşünmüşüm, bu siyasal konuda böyle düşünmüşüm, bugün çok önemli görünebilir, insanları da heyecanlandırabilir, ama bugün siyaset konusunda yazdığım bir şey geçmiş, gelecek dönemde üstü çizilecek. Çünkü biz bir sürü adamı yeniden keşfediyoruz. Nasıl keşfediyoruz? Romanda Oğuz Atay'ı keşfediyoruz. Zamanında Oğuz Atay'ın metinlerini hiç kimse doğru düzgün basmadı. Adam 1977'de öldü, 1971'de kitabı romanı çıktı Oğuz Atay'ın. O dönemde Oğuz Atay ünlü değildi şimdi üniversitede doktora yazan insan atıf yapıyor, Oğuz Atay'ın her satırı için.

Sabri Ülgener hâlâ anlaşılabilir değil. Niye? Sabri Ülgener iktisatçı olduğu için. Biz fakülte de okurken Sabri Ülgener'in İstihdam Millî Gelir kitabını biliydik. Sabri Ülgener'in Türk tarihine, Osmanlı tarihine kültürel bazı itibarıyla o kadar hâkim olduğunu kimse bilmezdi o dönemde. Sabri Ülgener ölmeye yakın veya öldükten sonra Türkiye'de entelektüel iktidar bir biçimde Marksistlerin elinde olduğu için o dönemde, Sabri Ülgener de iktisatçı olduğu için ve hocanın çok isabetle belirttiği gibi çerçevede Marx'tan Weber'e döndüğü için, dönmeseydi Sabri Ülgener'i insanlar anlamakta hala sorun yaşırdı. Ondan sonra Sabri Ülgener Sabri Ülgener olmaya başladı. Sabri Ülgener yaşarken bu üçü de önemli olacağını söyleselerdi 20 sene sonra üzerinden, hiç kimse dikkat etmezdi. Çünkü Sabri Ülgener o dönemin entelektüel iktidarlarına göre sufi konularla uğraşıyordu. Yani Osmanlıyla uğraşıyordu, kültürle uğraşıyordu. Bugün siyasetin, A partisi, B partisi, C partisi ne olursa olsun ufkı acayip bir biçimde dar. Sabri Ülgener'in derinliğinin en güzel şeyleri o İlimler kitabında iki dizeden Ziya Paşa'nın bendinden dönemin ruhunu açıklıyor. Sabri Ülgener'in dönemin siyasal olayları konusunda çok belirgin, çok dar ter-

cihleri yoktu. Tıpkı İdris Küçükömer gibi, bu çok net belirleniyor.

Şimdi, 1980 milat mı? Ben onu öyle anlatmadım, bizimkilere göre milat 1980. 1980 milat falan filan değil, yani 1980'in milat olacak bir şeyi yok. Biz milat yaratmaya yatkınız, bütün hikâye orada geliyor. Sadece 1980 değil 1960 da milat bir biçimde. Çünkü 1960 yılında herkes dedi ki, evvelden yazılan şeyler hikâyeye. 1960'dan sonrası. Niye? Çünkü Türkiye bir düşünsel miras yaşadı. Şimdi bizim bu kesiklikler hikâyesi buradan kaynaklanıyor. İşte bir İngiliz dili hocası, anılarını yazdı "Bir Dinozorun Anıları" diye. Kitabı onun bunun hakkında ne diyor diye okumaktan ziyade, başka özellikleri itibarıyla okuduğumuz zaman bir sürü şey çıkıyor. Bu kadın İngiliz Dili Edebiyatı Profesörü, hocası Halide Edip. Halide Edip anlamamış, merak edip Halide Edip'in metinlerini okumamış. Çünkü Türkiye'ye bakış biçimi itibarıyla Halide Edip'e göre olağanüstü dar bir insan.

İkincisi bir şey söylüyor, önemli olan hikâyeye bu. Somut şeyden bahsediyor, bir tercüme yaptıklarından bahsediyor. 1940'lı yıllar tercüme eğiliminden bahsediyor. O zaman "Sabahattin Eyüpoğlu'yla beraber biz tercüme yapıyorduk" diyor. O zaman "Türkçe'min eni konu küt olduğunu anladım" diyor. Yani hangi kavramlarla çevireceğini bilmediğini ve Türkçe'ye hâkim olmadığını söylüyor ve şunu söylüyor; ilginç bir şey. Bu bizim akademisyenliğimizin, bu bizim entelektüelimizin kanına işlemiş. "Ben 1940'lı yıllara kadar Türkçe hiçbir metin okumadım, zaten okumaya da gerek yoktu, Türkçe metin yoktu" diyor.

Onun haleti ruhiyesiyle 1980 sonrası asistanının, akademisyeninin haletiruhiyesi aynı. Türkiye'de sosyologdan, siyaset bilimciye, iktisatçıya kadar, Türkiye üniversitelerinde, bir sürü yerde, ben Türkçe metin okumam diyen bir sürü insan var. Yani bunların okuduğu metin hep Amerikanca metin. Yani aslında haletiruhiye itibarıyla o İngiliz Dili Edebiyatı Profesörünün haletiruhiyesi ile bugünkü hocanın haletiruhiyesi arasında belirgin bir fark yok. Her dönem bir biçimde milat olarak telakki ediliyor. Hiçbir dönem milat değil, ama şu açıdan ben bunu söyledim, kendileri bunu milat olarak telakki ediyor. Şimdi baktığımız zaman, yorumladığımız zaman, müsaade ederseniz Levent Köker'in söyledikleri üzerine bir şey söyleyeyim. O döneme bakarken Kemalist dönem adı altında kalıyor. Ben bu ülkede demokrasi olmasın demedim ki, demokrasi olsun, gelişsin

Kurtuluş Kayalı

Sabri
Ülgener
hâlâ
anlaşılabilir
değil.
Niye?
Sabri
Ülgener
iktisatçı
olduğu
için.
Biz
fakültede
okurken
Sabri
Ülgener'in
İstihdam
Millî
Gelir
kitabını
biliydik

o ayrı bir şey. Bu ülke kendine has bir yapısı varsa dışarıdakiyle farklılıklar arz ediyorsa, bu tarz yazan insanların yazdığı da şu. Türkiye'de demokrasinin gelişmesinin önemli sınırlılıkları var. Niye Türkiye'de demokrasinin gelişmesinin önemli sınırlılıkları var? Bu önemli sınırlılıklardan biri de ne? Bu Türkiye'nin toplumsal, sosyal, kültürel yapısından kaynaklanıyor. Biz birbirimizi olanca rahat bir biçimde zaten dinleyemiyoruz ki. Şimdi baktığınız zaman olay şu. Yani özgünlük diye ben hiçbir şey söylemedim. "Biz ve Onlar," ben öyle bir ayırım yapmadım. Biz derken sadece ukalalık olsun diye, sadece ben istisnayı demedim, yani ben biz değilim demek istedim. Yani dolayısıyla baktığınız zaman bundan bir şey çıkmaz. Ben size bir şey daha söyleyeyim çok net bir biçimde. Behice Boran'ın örneğini verdim, Halil Bertay'ın yazdığı bu tarihçilik tartışmasında da var. Türkiye'de son dönem akademisyenlerinin, kesinlikle kişiselleştirmiyorum. Son dönem akademisyenlerin, özellikle siyaset bilimcilerinin ana eksenini bu iki kitap. "Biz ve Onlar" iki makale, "Biz ve Onlar" ayırımı çerçevesinde. Kaldı ki, Wallerstein'in söyledikleri Türkiye'de gündeme girdiği zaman herkes şöyle bakıyordu olaya. Türkiye'de özellikle ekonomistleri çok belirgin bir biçimde etkiledi. Bir entegrasyon sürecinde bir şeyin, yerelliğin üzerinde duruyor ve ilginç bir şey, bir ABD'li bunu görüyor, bir yabancı bunu görüyor Tarihsel Sosyoloji metni, Wallerstein üzerine bir tane metin olağanüstü has metin, olağanüstü güzel bir metin. Türkiye'de ekonomist görmüyor, siyaset bilimci görmüyor. Söylemek istediğim hikâye o. Türkiye'de entelektüeller üzerine, İdris Bey üzerine, Sabri Ülgener üzerine orada yazıldığı biçimde ve orada yazıldığı tarzda, kapsayıcı tarzda metin yazılmamış. Belli bir sorun var, demek ki tarih kültür alanına girdiğimiz zaman çok basit dar siyaset bilim kavramlarıyla meseleyi anlamamız, kavramamız mümkün değil.

Mesela baktığınız zaman Türkiye'de hakikaten birtakım entelektüeller bunlara atıf yapıyor. Bizim eski dönem önemli entelektüelleri hiçbir biçimde gündeme gelmiyor. 1980'den sonra bir liberal dalga esti, bunun sol versiyonu da var sağ versiyonu da var. O ayrı bir hikâye. Ama Türkiye'de ilginç bir şey çok daha önceki dönemde, döneminde değil, liberal bir adam yaşadığı; Ahmet Hamdi Başar. Ahmet Hamdi Başar 1930'lı yıllarda, 1940'lı yıllarda ve de 1960'lı yıllarda Türkiye'nin genel değişimi üzerine laflar yazdı. İktisadi Devletçilik diye birkaç ciltlik bir kitabı var. İktisadi Devletçi-

lik kitabının lafzına bakan, Ahmet Hamdi Başar'ın devletçi olduğunu zanneder belki, ama Ahmet Hamdi Başar Türkiye'nin koşulları nedeniyle bir liberal uygulamaya geçmeden önce böyle bir uygulamanın gerektirdiğini söylüyor.

Bugünkü liberaller baktığınız zaman, Ahmet Hamdi Başar gibi Türkiye'nin koşullarının Türkiye'nin belli ölçüde bütünsel olarak söylemek şart değil, farklılığının farkında değil. Türkiye'de son dönemde ister sol liberal olsun, ister sağ liberal olsun Türkiye'nin 50 yıllık tarihinin ve Osmanlı tarihinin, geçmiş dönem Osmanlı tarihinin, ki Ahmet Hamdi Başar Türkiye'de kendine solcu diyen, sosyalist diyen bir sürü insandan çok daha kapsayıcı bir biçimde Türkiye'nin Düzeni kitabını eleştirmiştir. Yani Ahmet Hamdi Başar 1960'lı yıllarda, 1970'li yıllarda Türkiye'nin Marksist entelektüellerinden entelektüel düzey olarak bir biçimde, bir şekilde daha ileride bir yerdedir.

Bizim eski dönem entelektüellerimiz ister sosyalist olsun, ister liberal olsun, ister İslamcı olsun, ister milliyetçi olsun, hiçbir şey farketmez. Bizim eski dönem liberallerimiz Türkiye tarihinin, kültürünün daha fazla bilincindedirler. Şimdi karşılaştırma tarzında sormak lâzım. Sosyalistler, komünistler arasında bir kırılma var mı? Yok. Niye? Türkiye dünyaya benziyor. Türkiye üzerine Osmanlı tarihinin maddesi, Osmanlı tarihinin manevi yönü üzerine araştırma yapabilecek bir Marksist yok Türkiye'de. Sadece bilgi eksikliğinden değil ilgi eksikliğinden kaynaklanıyor. İslamcı kesim için de hâlen yaşayan Sezai Karakoç gibi önemli bir düşünce adamı bu dönemde yok; çünkü Sezai Karakoç bizim bugünkü özgün durumumuzu görüyor. Dolayısıyla, Türkiye'de Sezai Karakoç hayatında bir parti kurmuş onun nedeni değişik. Böyle bir partileşme süreci içinde değil ve Sezai Karakoç bir sürü İslamcıya göre bu İslami eğilimli siyaselleri kişi olarak olağanüstü eleştirmiş bir insan. Yani şimdi hikâye şu: biz 1960'lı yıllarda 1970'li yıllarda, biz derken hiç kimse onlar değil, hepimiz Türkiye'ye baktığımız zaman Türkiye'yi bizim entelektüeller tartışıyor.

Bugün ilginç bir şey var gündeme. Türkiye'yi tartışıyoruz. Cumhuriyetle Osmanlı arasında bir süreklilik var mı yok mu, bunu soruşturmaya çalışıyoruz. Tartışırken bugün acıyorum. Neye acıyorum? 19-20-25 yaşındaki üniversite öğrencisine acıyorum. Ne diyor bunlar tartışırken? Zürcher şöyle diyor, Feroz Ahmet böyle diyor. Zürcher de Feroz Ahmet de ola-

Kurtuluş Kayalı

Bugün,
Türkiye
Üniversitele-
rinde,
bir sürü
yerde,
ben
Türkçe
metin
okumam
diyen
insanlar
var.
Yani
bunların
okuduğu
metin hep
Amerikanca
metin



ğanüstü önemli entelektüeller. Biz 1960'larda tartışırken, 1970'lerde tartışırken hiç kimse Zürcher veya Feroz Ahmet böyle diyor mu demiyor mu onu tartışmazdık. Bizim entelektüellerimiz ne diyor onu tartışırdık. Zürcher'e, Feroz Ahmet'e baktığınız zaman eski dönemde insanlar bunları bir biçimde bir şekilde tartışmış. Zürcher'in söylediği Feroz Ahmet'in söylediği kısmi alanlarının dışında hiçbir biçimde yenilik değil. Beni yeni dönem akademisyenlerine hitap etmek açısından, bundan 3 sene evvel veya 6 sene önce İdris Küçükömer üzerine tebliğ verdim, başlığını da daha sonra kitaplaştırmak bir kargaşa oldu koymadım. Zürcher, Küçükömer okumuş mu diye; çünkü biz bu yeni şeylere baktığımız zaman bunu görürüz.

Atatürk dönemi demokrasi mi değil mi? Entelektüel düzeyde, akademik düzeyde düşünüldüğün zaman son dönemde insan zannediyorlar ki, Kemalizm'i sadece kendileri eleştiriyorlar. Son dönemde baktığınız zaman, yorumladığınız zaman, son dönemde herkes Atatürk demokrat mıydı, diktatör müydü diyor da hiç kimse ya bunu eskiden birileri söyledi mi diye bakmıyor. Yani son dönemde bir sürü anti Kemalist adama, Kemalizm'e mesafeli bakan, eleştiren adama sanki Kemalistmiş gibi bir muamele yapılıyor, bunlar insanı rahatsız ediyor. Kemalizm'in eleştirisi son 20 yılda oluşmadı Türkiye'de. Kemalizm'in o dönemde de eleştirisi vardı ve Türkiye'de son dönemde ekonomik hayata hâkim olan ve aynı dilde konuşan, farklılık göstermeyen insanların bu Kemalizm konusunda laf söylerken öncelikle da-

ha önceki dönemde Kemalizm'e yönelik Türkiye'de oluşmuş eleştirileri bilmeleri lâzım.

Kültür ufku gelişkin olmayan insanlar o dönemin kültür ufku gelişkin insanların Kemalizm eleştirisini çok net bir biçimde rahat bir biçimde anlayamazlar. Çünkü o dönem insanları tarih ve kültür eksenli çerçevede düşünüyorlar. Son dönem sosyal bilimcileri, bir biçimde bir şekilde, bunların 40 - 50 yaş kuşağı. 40 - 50 yaş kuşağı Kemal Tahir'i özellikle dışlamaya çalışıyorlar. Oğuz Atay'ın Kemal Tahir üzerine bir metni var. Bu adam dünya edebiyatını da, Türk edebiyatını da çok iyi biliyordu diyor.

Şimdi yaşı 50'yi aşmış ve Türkiye'nin sorunlarına çok rahat bir biçimde bakan bir insan, esnek bir biçimde bakan insan Kemal Tahir'in Kemalizm konusunda ne söylediğini bilir. Bu işlere bakarken, meselâ son dönemdeki bütün entelektüellerde çok sınırlı demek istemiyorum, çok ilginç bir şey var. Adam akıllı, nereden görmüş, şuradan görmüş. 1975-1977 yılında, çok net bilmiyorum, Birikim Dergisi'nde adamın biri bir yazı yazdı. 27 Mayıs Devrimi'ni biz nasıl farklı bir biçimde değerlendirebiliriz diye yazı yazdı. Farklı bir biçimde değerlendirebiliriz, yani ne ölçüde mesafeli ve ne ölçüde eleştirel bakabiliriz diye yazı yazdı adam. Adam o yazıyı yazarken 1957'de ve 1960'da 1960'daki uygulamalara bakarak Ahmet Hamdi Başar'ın "Yaşadığımız Günün İçyüzü" kitabından kalkarak o tahlilin ne ölçüde farklı bir biçimde yapılabileceğinin fotoğrafını verdi.

Kurtuluş Kayalı

Ahmet
Hamdi
Başar
1960'lı
yıllarda,
1970'li
yıllarda
Türkiye'nin
Marksist
entelektüellerinden
entelektüel
düzey
olarak
bir biçimde,
bir şekilde
daha
ileride
bir
yerdedir

Türkiye'de dinamizm bakımından olayın gelişimin çerçevesi bakımından farklılıklar üzerinde düşünen insanların şöyle bir üstünlüğü de var. Farklılıklar üzerinde düşünen insan yazılan Batılı metinlere eleştirel bir çerçevede bakıyorlar, farklılık üzerinde düşünmeyen insan yazılan Batılı metinlere eleştirel bir çerçevede bakmıyorlar ve benim söylemek istediğim şey, belli formatlar, belli şablonlar Türkiye'ye oturduğu, uygulamaya kalktığı zaman çıkı diye oturuyor.

O zaman bizim bu demokrasi problemimiz niye. "Ordu ve Siyaset" kitabını yazarken siyasetin o kadar ciddi bir şey olmadığını, insanların hayatında olduğunda fazla ciddiye alınmayacak bir şey olduğunu o dönemde öğrenmeye başladım. Yani siyaset çok net bir biçimde belli alanlarda farklılığı ortaya koyuyor. Yani ne? 1980'den önce, Türkiye'de bilumum entelektüel iktisatçısı, siyaset bilimcisi "Türkiye'de darbe olmaz" diyordu. Ne kadar oldu? Bir darbenin hası oldu bir de sanalı, post modern darbe dedikleri şey oldu. Bu Türkiye'de siyaset bilimcilerin ve iktisatçıların yazdığı şeylere ne ölçüde güvenebileceğinizi gösteriyor.

• **Levent Köker** - Ben tabi eski sosyal bilimcilerden sayıyorum kendimi ve dolayısıyla bir şey söylemeyeyim.

Bir şeyi hatırlatmak iyi olur ama. Barlas Hoca enfes bir sunuş yaptı, içinde o soyullmaların aralarına girdiğimiz zaman küçük başka saptamalar da yapabiliriz. Sayın Kayalı Hocamın da bu tarihsel devamlılık diye eskiye de bakalım meselesi var ya, bakalım hakikaten. Meselâ 1920 Türkiye Büyük Millet Meclisinde Anayasa Komisyonu, yani Teşkilatı Esasiye Kanunu layihasının esbabı mucibesini meclise okuyan encümeni mahsusun reisi Soysallıoğlu İsmail Suphi Bey, yanlış hatırlamıyorsa Burdur mebusu. O şöyle bir şey söyler: Türkiye'de sınıf ayrımları Batıdaki gibi değildir. Batıda burjuvazi ve proletarya ayrımı varken Türkiye'de memurun sınıfıyla halk vardır. Bizim bugünkü görevimiz der Anayasa Komisyonu Başkanı, halkı kendi mukadderatında bizzat ve bilfiil hâkim kılmak ve dolayısıyla -o zamanki lisanla söylüyorum- kendilerini âdeta mintarafillâh iktidara gelmiş zanneden bu bürokrat takımını, memurin takımını, sanki Allah onları iktidara getirmiş gibi gören bu bürokrat takımını da halkın iradesine tâbi kılmaktır.

O yüzden biz vilayetlerde valilerin dahi seçimle iş başına geldiği bir idare tarzı öneriyoruz. Ademî merkezîyetçiliği, şûra sistemini, Sovyet sisteminin bir izdüşümü sayıp Türki-

ye'nin özgünlüğüyle yağurmaya çalışan bir düşünce birikiminin işte bizim Kurucu Meclisimiz sayılabilecek olan cumhuriyetimizin Büyük Millet Meclisindeki veciz bir ifadesi. Ama oradan cumhuriyetimiz nereye geldi? Tek parti dönemindeki Kemalizm'in Recep Peker çizgisindeki halk için halka rağmen noktasına geldi. Yani halka bizzat ve bilfiil mukadderatını tayin etme imkânını verirsek, ki aynı İsmail Suphi Bey, şunu da söylüyordu: Demokrasi tecrübe işidir, ne zaman verirsek bu imkânı halkın eline geç vermiş olacağız, en iyisi bir an önce vermektir. Bunun için de iki dereceli olan seçim sisteminin tek dereceli olması gerekliliğini söyledi. Ama Kemalist prensipler dile getirenler şunu söylediler; Halkımız cahildir ve yoksuldur, aynen eski Yunan'daki demokrasi karşıtlarının argümanı gibi. Demos bilgisiz ve cahil bir kitleden oluştuğu için onun yönetimi, yani demokrasi kötü bir yönetimdir. İmza Aristoteles veya Platon. Bir parantez açıp da hatırlatayım, Platon'un "Devlet" kitabını elinde tutarak Türkçe tercümesini gazetecilere poz veren 12 Eylül darbesinin lideri Kenan Evren, yer Antalya Karpuzkaldıran, sene 1981 ya da 1982. Demos cahildir o yüzden ben dedim Sabri Bey, benim fikrim değil, demokrasilerde halk kötü seçim yapar diyemem. Halk cahil ve bilgisizdir o yüzden seçemez, iki dereceli yapalım. Halk müntezi bir sahneleri ikinci seçmenleri seçsin, ikinci seçmenleri herkes bilir, yani tarih okumuş olanlar ve yaşayanlar, aklı erenler, yaşı müsait olanlar yaşamış olarak bilirler. Söylerler İsmet Paşa için özellikle, İsmet İnönü, şu şu şu mebus olacaktır der, onlar da mebus olurdu. Şimdi böyle değil, ama cumhuriyet değerleri ve ilkelerini oluşturan Kemalist çerçevenin Kemalizm olarak yeniden vurgulandığı bir dönem yaşıyoruz, onu demeye çalışıyorum. Dikkat ederseniz bir bakınız, şöyle bir tarihimize kuş bakışı bir bakalım.

Kemalizm'den ilk defa söz edilmesi resmi metin olarak 1931'dir. 1923'ten 1931'e kadar Kemalizm'in, o Cumhuriyet Halk Partisi'nin şimdiki bayrağında hâlâ devam eden 6 okundan 4 tanesi 1927 CHP Tüzük Kurultayında, 1927 CHP Nizamnamesinde zaten 4 tanesi var idi, ilave edilmiştir. 1931 programında ve 1935 programında; inkılapçılık ve laiklik ilave ediliyor. Bu 6 ilkenin tümüne birden Kemalizm dendiği ve o zamanki lisanla söylüyorum Türk Heyeti Mecmuasının, Türk İçtimai Heyetinin yalnız şu an için değil istikbale de şamil hallerine ilişkin tasavvurlarımızın ana hatları, yani şu anı plânlamıyoruz, geleceğimizde de böyle ol-

Levent Köker

İsmail
Suphi Bey,
şunu da
söylüyordu:
Demokrasi
tecrübe
işidir,
ne zaman
verirsek
bu imkânı
halkın
eline
geç
vermiş
olacağız,
en iyisi
bir an önce
vermektir

mak istiyoruz anlamında, bu ilkeler Kemalizm diye adlandırılmıştır ve o programda yazılıdır.

Burada demokrasi meselesiyle ilgili can alıcı husus şudur: Türkiye'de demokrasi Batı'dakine benzemeyecektir. Evet, söylenen de budur zaten; çünkü Türkiye'de menafiyi birbirine zıt sınıflar yoktur, örnek de İngiltere'dir. Mahmut Esat Soyadı Kanunu'ndan sonra Bozkurt, zamanın Adalet Bakanı da İngiltere tecrübesinden, muhtemelen de İngiltere tecrübesini en iyi anlatan bir İngiliz liberali olan, ama burada anlatıldığı gibi bir serbest piyasa ekonomisi liberalizmini savunan bir liberal değil, başka tür bir liberalizmi savunan bir İngiliz liberali olan Harold Laski'nin ve Bob Haus'un yazmış olduğu metinlerden bilerek bunu muhtemelen söyleyen, söylediğini bildiğimiz daha doğrusu, yazıları bize onu anlatıyor- orada söyleyen bu açıklama şunu söylüyor. İngiliz örneği var önümüzde, İşçi Partisi var, yeni yükselen parti Liberal Partinin yerine, bir de muhafazakâr parti var. Bu ikisi, biri işçi sınıfının partisi, diğeri burjuva sınıfının partisi. Türkiye'de böyle sınıflar yok, Türkiye'de ne var? Türkiye'de artık Soysallıoğlu, İsmail Suphi Bey'in söylediği gibi memurun halk karşıllığı şeklindeki bir kavrayış da yok, onlar da tasfiye edilmiş süreç içinde, düşünce dünyamız kapatılmış, Kemalist olmayan sol ya tasfiye edilmiş, Sabahattin Ali'nin başına gelenler gibi. Şevket Süreyya Aydemir gibi olmayan, kadroluğa inkılap etmeyen sosyalistlerin nasıl köşelerine çekildiğini veya terk diyor ettiklerini veya öldüklerini hatırlarsanız veya 1927 komünist tevkifatında tevkif edildiklerini hatırlarsınız, zaten başka sayılacak bir şey yok.

Türkiye'de ne var? Türkiye'de Durkheim var, Hocam haklı. Türkiye'de Durkheim çizgisinde imtiyazsız, sınıfsız kaynaşmış bir kitle olarak her biri yek diğerinin lazımı ve manzumu olan, her biri diğerine varlığına muhtaç olan sosyal dayanışma örüntüsü etrafında meslek grupları var. Birden fazla sınıf ve çatışma olmadığına göre hangi parti, hangi tefrik üzerine, hangi ayırım üzerine fırkalaşacak da, kendi farklılığını ortaya koyacak. Fark, fırka, parti neyin tarafını tutacak da iktidar için yarışacak? Tabii ki böyle bir taraf olmayacağına, olamayacağına göre, bir tek halk olduğuna göre, halkta uyumlu ve homojen bir kitle olduğuna göre o zaman tek parti yeter.

Tek parti neyin tarafını tutacak? Halkın tarafını tutacak, halk kim? Herkes. Parti gavurcada, tabirimi bağışlayın yani bir mana yükleyerek söylemiyorum, yani yabancı dilde parti

taraf, yani 'kokteyl parti' değilse, parti taraftır. Fırka tefrik, ayırım, halk fırkası nâyden tefrik ediyor kendisini? Belli değil, dolayısıyla İngilizce bir şey söyleyeyim, ne yapalım son dönem sosyal bilimcileri, siyaset bilimcileri veya hukukçuları, onları da ekleyelim, bazen böyle olur. "Contradictions in Turms" terimlerde bir gelişki, bir oksimorondur Halk Partisi halk eğer herkese. Yok halk eğer 1920 Meclisinde söylediği gibi İsmail Suphi Bey'in gene, elinde o mübarek orağıyla tarlada çalışan köylü ve elinde o mübarek çekiciyle fabrikada demir döven işçi ise, yani işçi köylü demekse, yani proletarya ise o zaman Halk Partisi bir zaman öyle anlaşıldığı üzere 1922'de Mustafa Kemal Atatürk, Mustafa Kemal Paşa, Gazi Mustafa Kemal, o zaman bir halk fırkası kuracağım dediği zaman İstanbul mebusu Ali Rıza Bey yazar, Hakimiyeti Milliye, yani sonradan Ulus Gazetesinde, "Paşa nihayet doğru yolu gördü bir Bolşevik partisi kuruyor, aferin" diyor. Çünkü halk fırkasını işçi köylü partisi zannediyor.

O zamanın İstanbul Baro Başkanı Lütfi Fikri Bey, sonradan İstiklal Mahkemesinde de bir yargılanmaya maruz kalmıştır. O da aynı şeyi yazıyor, o da diyor ki "Bu ne biçim iş, Paşa memleketi Bolşevizme sürüklüyor, halk fırkası kuracakmış, işçi köylü partisi, derhal engellensin" diyor, o da muhalif. Ama niye muhalif, çünkü Paşayı komünist zannediyor, halbuki ikisi de değil. Halk herkes demek istemiş Mustafa Kemal. Ama bunu ne zaman öğreniyoruz, 1935'te Kemalizm içinde halkçılık 1931'deki formülasyonuyla böyle tekrarlandığı için.

Şimdi bunun burada durduğu noktada Kenan Evren haksız mı, bize iki parti yeter, biri azıcık daha fazla liberal, yani serbest piyasacı olsun, biri biraz daha fazla devletçi olsun, öyle de bir seçim sistemi yapalım ki barajlarla biri gelsin diğeri gitsin, demokrasi de bundan ibaret olsun. Halbuki demokrasi bundan ibaret değil ve bundan ibaret bir demokrasi kavrayışı Türkiye'de dar gelir. 1961 Anayasası bol gelmişti, bu da dar geldi değil mi? Hem Türkiye'ye dar geldi, hem Türkiye'nin tarihine dar geldi, hem Türkiye'nin kendisine dar geldi, hem Türkiye'nin uluslararası tarihsel geçmişine ve müktesebatına dar geldi. Ama hâlâ bu darlık içinde durmayı, daraldıkça daralmayı savunabiliyorsak o zaman sayılacak bir şey yok.

Ben buradaki değerli hocalarımın herhangisi bir tanesi için bu serzenişte bulunmuyorum tabii ki, benim söylediğim şey şu: Türkiye'nin şu an aslında gelmiş olduğu noktada bir politik

Levent Köker

Türkiye'de
Durkheim
çizgisinde
imtiyazsız,
sınıfsız
kaynaşmış
bir kitle
olarak
her biri
diğerine
varlığına
muhtaç
olan
sosyal
dayanışma
örüntüsü
etrafında
meslek
grupları
var

meselesi var. Politik mesele adı üzerinde, ben özellikle siyasi demiyorum şimdi. Çünkü devlet yönetimiyle alakalı bir mesele değil bu mesele, siyaset, siyaseten katli bize çağrıştırdığı üzere eski manasıyla devlet idaresi, devleti iyi idare edemediğiniz zaman da devletin sahipleri size acaba siyaseten katle cezalandırırlar mı türünden nüansları ve nosyonları aklımıza getirecek türden bir mana içerdiği için onu bırakıyorum şimdi.

Türkiye'nin bir politik meselesi var, yani Türkiye'nin bütün yurttaşlarını ilgilendiren, bütün polis üyelerini ilgilendiren, sadece *demosu* değil, politikayı ilgilendiren bir sorunu var. Bu sorun Türkiye duvarlarını yükseltip bir millî güvenlik doktrinin içinde yaşayan bir devlet ve toplum mu olacak, yoksa Türkiye bir bütünleşme sürecini yaşaya geldiği noktada çağdaş dünyanın bir parçası olarak devam mı edecek.

Özgün niteliklerimizi koruyarak, ama diğer muasır milletler nasıl bir yürüyüş içindelerse terakki yolunda onlarla hem ahenk yürümek. Burada bir tenakus tabii ki var; çünkü Türk milletinin mahsus seciyelerinin ne olduğu belli değil. Bu politik olarak tanımlanan bir şey, tanımlanması gereken bir şey ve tanımlanması da aslında sosyolojik olarak mümkün olmayan bir şey. Çünkü bu tanımlar manzumesine baktığınız zaman burada meselâ Kemalist tanım Türk milletinin mahsus seciyelerini tanımlarken, örneğin gelenekler bizim özendiklerimizi tanımlıyorsa, geleneklerimizin içinde meselâ dînsellik ağır basıyorsa, bu dînselliğin Türk milletinin tanımlanmasında hariç tutulması gerektiği söyleyecektir.

Nitekim Mustafa Kemal Atatürk'ün hem el yazılarıyla, kendisinin yazdığı ve yazdırttığı, merhum Afet İnan imzasıyla yayınlanmış olan Medeni Bilgiler kitabında Türk milletini meydana getiren faktörler arasında tarih, ölkü, dil, siyasi varlık birliği veya akrabalığı karabet tabiriyle kullanılmaktadır, ama bir de şu söylenmektedir: Ahlaki karabet. Ahlak dediğim zaman diyor Mustafa Kemal din kitaplarında yazılanları kastetmiyorum; çünkü diyor, din faktörü bir milletin teşkilinde etkili bir faktör olsa bile bu diyor bizim Türk milleti fikrimiz bakımından dışarıda bırakılması gerekir. Çünkü İslam dini diyor enternasyonalisttir. O yüzden de diyor Türkler İslamiyet'ten önce de vardı ve büyük millet idi, -açık bakıp okuyabilirsiniz, aynen bu kelimeler var- Türkler İslamiyet'ten önce de büyük bir millet idi, İslamiyet'ten sonra Türklerin İslamiyeti kabul etmelerinden sonra İslamiyet Türklerin millî hislerini ve he-

yecanlarını uyuşturdu diyor. Çünkü Hazretî Muhammed'in kurduğu din tüm milletlerin fevkinde şamil bir ümmet siyaseti güderdi, yani enternasyonalisttir diyor, dolayısıyla bırakalım.

Ama biz biliyoruz ki Türk siyasi hayatına 1950'den sonra, ama hatta 2. İnci Dünya Savaşı'nın bitiminden hemen sonraki Cumhuriyet Halk Partisinin imam hatip okullarını açması teşebbüslerinde de ve bunların gerçekleştirilmesinde de İnönü zamanından bildiğimiz bir biçimde toplumun geleneklerini tanımlama gayreti içine giren siyasi akımlar, örneğin millî ve manevî değerlerimize bağlılık adı altında dinle beraber düşünülecek, İslam unsurlarıyla beraber düşünülebilecek bir toplumsal geleneklere bizim millî hususiyetlerimizin ayrılmaz parçası saymışlardır ve bunu artık Kemalizm değil Atatürkçülükle bütünleştirmek istemişlerdir.

Dikkat edin dediğim şey şu, dikkat etmenizi önerdiğim şey şu: 1935 ya da 1930'lı yılların tümü boyunca, 1939'a kadar Kemalizm diye gelen bir program ve onun tanımlanma ilkeleri İsmet İnönü zamanından itibaren yumuşatılmış, fakat 1950'lerden 1960'lardan sonra Kemalizm bırakılmış Atatürkçülüktən bahsedilmiştir. Neden acaba? Kurtuluş Hoca'nın söylediği doğru. Kemalistlerin bazıları sosyalist olurken, bazı sosyalistler de Kemalist olmuşlardır ve meselâ Yön Dergisini ve sonra Doğan Avcıoğlu'nun Yön Dergisini ve sonra gene Doğan Avcıoğlu'nun Devrim Dergisini, "millî demokratik devrim" fikri etrafındaki siyasi sol gruplaşmaları hatırladığımızda, Kemalizm aslında Türkiye'de siyaseten solun sahiplendiği bir kavramsal çerçeveyi ifade eder olmuştur.

O yüzden devrim sözcüğü bile battığı için Atatürkçülere 12 Eylül'den hemen sonra Türk Devrim Tarihi dersi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi olmuştur. Çok saygıdeğer bazı hocalarımız da hemen kitaplarının adlarını değiştirmişler, Türk Devrim Tarihi ders kitaplarının adı hemen Türk İnkılap Tarihi oluvermiştir. Bu tabii akademisyenliğin bir örneği. Ama böyle bir tercih vardır.

Şimdi bugün biz tekrar Avrupa Birliği çerçevesinde, Barlas Hoca'nın söylediği Durkheim, merkezîyetçi Ahmet Rıza Bey geleneği vesaire, işte İşçi Partisi MHP, CHP, işte aynı geleneği sürdürebilirseniz bütünleştirmeci, buna sosyolojinin Amerikan katkısını da ekleyerek hem ulus oluşturunca, hem o ulusu demokratikleştirici, ama merkezîyetçi gelenek içinde bunu yapmayı öngören modernleşmeci

Levent Köker

1980

Anayasası,
hem Türkiye'nin
kendisine
dar geldi,
hem
Türkiye'nin
uluslararası
tarihsel
geçmişine ve
müktesebatına
dar
geldi

bir çizginin varyantları olarak da bakabiliriz. Bu çerçeve içinde Kemalizm öyle bir çevre tarafından sahiplenilen bir şey olmuştur. Onların Türk toplumunun özgünlüğünü koruma meselesi biraz farklıdır. Kâh Avrupa'ya karşı değiliz ama diyerek başlayan, kâh doğrudan bu Avrupa Birliği zaten samimi değil, zaten ne işimiz var Avrupa'da diyerek Türkiye'nin dış politika-sını, ama iç politika meselelerini aslında bu şekilde görmeyi öngören bir çizginin geldiği nokta aslında bir kutuplaşmanın, bir ayrışmanın olduğunu gösteriyor. Bu ayrışmanın üzerinde durmak, bu ayrışmanın fikri ideolojik kaynaklarına değinmek, bu ayrışmanın normatif çerçevesinin herhangi bir siyaset felsefesi veya etiğin bir, ahlak felsefesinin bir alt ve önemli alanı olarak siyaset etiği çerçevesinde düşünülmesini başarmaya çalışmak elbette ki felsefenin tarihten kopukluğu oranında, tarih dışı olma özelliği gösterecektir. Amma velâkin hukuk düzenine dayanması gereken devletlerin tümünün yaşadığı, ama kendi tarihi özgünlükleriyle tabii bu yaşayışı gerçekleştirdikleri bir problem vardır. Devlet hukuksuz olmaz, ama hukuk kuralları davranış kurallarıdır ve bu davranış kurallarının arkasında da müeyyide olarak devlet müeyyidesi vardır. Yani hukuk kurallarını ihlal ettiğimizde zora başvurulur. Bu çok primitif bilgiyi hatırlatmak şunun için gerekli: Peki devletin bu hukuk kuralı, yani davranışlarımızı düzenleme hakkı nereden gelmektedir? Bu sorunun Orta Çağ'da cevabı ilahiydi, o zaman kolay, zaten kutsal kitap var bir şey diyemiyorsunuz.

Modern dünyada bu sorunun cevabı oturmamıştır. O yüzden demokrasi oturmaz, demokrasinin çünkü kaynağı budur. Hukukun meşruluk kaynağı toplumun iradesidir, ama toplum tek bir homojen ve değişmez bir bütün değildir. Toplum millet gibi tanımladığımız zaman o tanımın parametrelerinin içinde hapsedebileceğiniz bir soyut kavrama sıkıştırılabilecek bir şey değildir, toplum plüralisttir. Plüralist olduğu için bu plüralizmin ne zaman ne şekilde kendisini siyasete yansıtacağı, yani hukuk oluşturma süreçlerine damgasını vuracağı da önceden kestirilemez. O yüzden demokrasinin bir raya oturması, bitmesi, hah böyle olduğu zaman işte demokrat olduk ne güzel diye söyleyebileceğimiz bir çerçevesi yoktur. Sadece şu vardır, belki şunu söyleyebiliriz. İnsanlar zulme ve kadre maruz kalabilirler ya da kalmayabilirler, daha az kalabilirler. Devletlerin olduğu yerde baskı vardır, devletler de vazgeçemeyeceğimiz –bir liberal

gözyle söyleyelim- katlanmamız gereken kötülüklerden sayılır ideolojik olarak; liberaller öyle görürler yani.

Dolayısıyla, bir devletin meşruiyet zemini sürekli değişen bir dinamizmle ve sürekli bir oluşum halindedir. O yüzden demokrasi zaten bitmemiş bir serüvendir, bir bitmemiş proje olarak adlandırılır. Bu bitmemiş projenin içinde kişiyi, demokrasiyi düşünürken çimdikle-mesi gereken husus siyasî iktidarın kurulu çerçevesinin, statükonun veya devletin müesses nizamının devam ettirilebilir ettirilemeye-ceği konusundaki kaygılar olamaz. Bir devlet sonuna kadar demokratik olamaz zaten, ama demokrasi insanî olarak saygıdeğer bir prensipler manzumesidir. Dolayısıyla, demokrasi bir devletin müesses nizamını eleştirmek için bize dinamik bir çerçeve sunar, ama demok-rasiden hareketle biz bir devletin kurulu düzeninin, ya işte bizde bu kadar oluyor ne yapalım deyip geçiştirebileceğimiz, bir gayri ciddi-likle ele alabileceğimiz bir kavram değildir ma-aletsef. Çünkü bizim işimiz, -siyasetçilerin öyle işleri olabilir ama- bizim işimiz, yani akademik veya değil, bir dünyanın mensupları olarak, entelektüeller olarak bizim işimiz baskının nasıl meşrulaştırılacağı hakkında kafa yormak değildir. Biz baskının açığa çıkarılmasıyla daha çok ilgilenmeliyiz.

• **O. Başkan** - Çok teşekkürler.

Son olarak Profesör Sayın Barlas Tolan buyurun.

• **Barlas Tolan** - Tabii konu Levent'le beraber biraz demokrasiye kaydı. Demokratik değerleri yeşerttik mi biz bu dönemde, bunları aile içinde, iş yaşamında, güncel yaşamımızın hangi noktasında yeşerttik ki bir-den bire demokrasi uygulamaya kendimizi haklı görebiliyoruz ki, bunlar gökten zembille inen şeyler değil ki. Yani o bakımdan biraz daha realist olmak lazım.

Bu bir eğitim ve kültür olayı, yani bu kültürün asgarisi yerleşmeden biz Batı demokrasi-lerindeki düzeye gelmemiz zaten mümkün de-ğil. Bakın bazen de olayları fazla da abartamamak lazım. Tabii çok geriye demokratik anlayış bakımından, kavrayış uygulama bakımından. Ama unutmayalım ki daha 40-45 yıl önce Cezayir'deki Fransız ordusu Paris'in üzerine paraşütçü birliklerini yolluyordu, iyi ki son dakikada De Gaulle gibi bir adam çıktı da 200 yıldır demokrasi havariliği yapan bir ülkeyi askerî bir cuntanın boyunduruğundan kurtardı. Yani 1958, 45 yıl önce oldu.

Levent Köker

Toplum
millet
gibi
tanımladığımız
zaman
o tanımın
parametrelerinin
içinde
hapsedebile-
ceğiniz
bir soyut
kavrama
sıkıştırılabilecek
bir şey
değildir,
toplum
plüralisttir

Biraz insanımızı demokratik değerler doğrultusunda, devletle uğraşmayı bırakıp da, insanı eğitmeyi, kadını, kocayı, ana babayı eğitmeye biraz daha fazla önem versek sanıyorum daha hızlı gideceğiz, daha hızlı yürüyeceğiz gibime geliyor.

Devletle ve Kemalizm'le yeterince uğraşıyoruz, tamam bununla uğraşalım tabii, gayet tabii bir daha 12 Eylül'ler istemiyoruz. 1979'daki basılan kitap sayısına sanıyorum 1995'te falan çıkabildik. 12 Eylül 15 yıl düşüncüyü durdurdu. 12 Eylül'ün en büyük zararlarından biri bu oldu, yani tabii ben devleti ve Kemalizm'i savunarak, yani savunuyor gibi olmayayım, düşüncüyü durdurdu. Onun için bunları daha dikkate almak lâzım ve sanıyorum demokrasi, demokratik değerlerin öğretilmesine, eğitime önem vermezsek kendimize karşı koca olarak, baba olarak, hoca olarak, önce kendimize karşı buna önem vermezsek sanıyorum biz bu konuda çok daha çene yorarız.

Kaba taslak karikatürize edilmiş çerçeve içerisinde sanıyorum Türkiye daha derinlemesine bir farklılaşmaya gidiyor. Yani sadece merkezietçi liberal iki genel yahut işte bütünlükçü ve daha bireyci iki eğilim dışında bunun adını koymak biraz zor. Sanıyorum birinci, merkezietçi akım daha çok ulusalcı diyebileceğimiz, ama milliyetçi anlamından çok farklı. Ötekisi daha globalist bir şey almaya doğru gidiyor ve burada tabii hani eskiden sağ sol ayrırımları, dinci lâik, yani dinciyle lâik sosyal yaşamda hiçbir arada değillerdi, beraber meyhaneye de gitmezlerdi, sağcı solcuyla pikniğe gitmezdi vesaire.

Ama bu yeni ayırım, globalist ve ulusalcı ayrımı alle içine kadar geliyor. Yani genelde ana babalar daha ulusalcı, işte biraz çocuklar ve yetişen çocuklar biraz daha globalist oluyorlar. İş dünyası parçalandı, bir tarafta TUSİAD, öbür tarafta Odalar Birliği. Bir tarafta Doğan Medya Grubu, Radikal, CNN Türk, hatta üniversiteleri bile var, adını söylemeyeyim çok ayıp olur; neyse Bilgi Üniversitesi. Çünkü Avrupa Birliği oraya son zamanlarda 1 milyon euro'luk bir bağış yaptı.

Böylece demek ki bir yanda basında, siyasal partilerin içinde çok belirgin değil ama, bu teskere olayı sırasında biliyorsunuz AKP bile neredeyse ortadan bölündü. Şimdi CHP Deriş'in son girişimleriyle bir yerden, ortadan bölünüyor. Eskisinin bir miktar devamı olan yeni bir ikili, daha derin bir ikiliyi yaşamaya hazırlanıyoruz gibime geliyor.

Bunun adı şu anda yanlış düşünüyor olabilirim. Dediğim gibi işte globalist ve ulusalcı, belki költürcü, belki öyle bir şey daha denebilir ama, şimdilik böyle diyelim.

Sonra tabii globalistler açısından baktığımız zaman bu tabii Avrupa Birliği olayı biz Türkiye için iyi bir test oluyor ve bu her iki grup için de aynı zamanda test. Tabii bunun daha karşımızdakini, yani kendi kimliğimizi biliyorsunuz artık, bunun a-b-c sini herkes biliyor. Kendi kimliğimizi kurarken hep ötekine göre kurarız. Türkler hakikaten 15. yüzyıldan itibaren biri diğeri için öteki oldu. Avrupa kimlik belki o zamanki Türk baskısına, Osmanlı baskısına göre oluşturuldu.

Bir örneğini bunun vereyim. Bernard Lewis'in bir çalışmasında, 1400'lü yıllarda İslam dinini seçen bir Hristiyan için "İlsefe Türk" deyişi kullanıyor, Türk oldu, Türkleşti, yani Avrupa 500 yıldır, belki son 100 yılı 50 yılı dışında Avrupa kendi kimliğini biraz en büyük düşmanı olan veya en büyük öteki olan İslam Türk'e, Türk İslam'ı neyse karşı oluşturdu.

Şimdi tabii Avrupa'nın bakış açısı önemli. 2 yıl kadar önce bir İsveçli diplomat çok güzel söylemiş. Birisi bir soru soruyor, eski bakan bir diplomat sanıyorum. Türkiye mi, o da ne diyor, ben Türkçe'yi biliyorum sadece diyor. Türkçe gerçeğini yadsıyamıyor. Hani biraz evvel dilimize değindiler de, bunu gavur Türkoğulları, Türkçe'nin ne kadar güçlü bir dil olduğunu söylüyorlar. Yani sözcük demek değildir sadece... Bütün bir senta gramer yapısıyla beraber düşünmek lâzım.

Türkçe'yi kabul ediyor, ama Türkiye'yi mi? Bilmiyorum gibilerden bir şey işte. Bugün aslında Avrupa Birliği'nin yaklaşımını da bu şekilde görmek belki gerekir. O bakımdan sanıyorum yeni arayışlar bu ikili çevresinde olacak, yani Avrupa Birliği sınavı bizim toplumumuz için bir makro sınav haline dönüşecek. Küçüğü yarın oynanıyor, büyüğü daha sonra gelecek. Böylece yeni kimlikler, yeni bir kimlik arayışı içerisinde alt kimlikler bu şekilde bundan böyle oluşmaya doğru gidecek. Geleceğe doğru, yakın geleceğe, uzak geleceği ne diyordu Keynes, "Uzun vadede zaten hepimiz ölüyüz" diyordu. İşte biz sosyal bilimci olarak iktisatçılar kadar da olamayız.

• **O. Başkan** - Ben hepimiz adına teşekkür ederim.

• **Levent Köker** - Çok özür dilerim söylemeden geçemeyeceğim. Profesör Ülgener'in Türkiye'deki çalışmalarının değerinin anlaşılma-

Barlas Tolun

İnsanımızı
demokratik
değerler
doğrultusunda,
devletle
uğraşmayı
bırakıp da,
insanı
eğitmeyi,
kadını,
kocayı,
ana babayı
eğitmeye
biraz daha
fazla
önem
versek
sanıyorum
daha
hızlı
gideceğiz

mamasındaki Marksizm'in etkisine değinmişti Kurtuluş Kayalı. Yani bir 1960'larda Marksizm'in etkisinde bir iktisat ve iktisadî süreçler çalışmalı ama, kültür tarih filan önemli değildir, o yüzden bu değerli hocamız da aslında suflî işlerle uğraşıyor gibi bir yaklaşımla belki görmezden gelinmişti.

Galiba aslında Weber'ciliğin sağcılıkla ve anti Marksizm'le beraber düşünüldüğü bir uzun dönem yaşadık ve belki de hâlâ o zihniyet örüntüsünün içindeyiz. Bu doğrudur ama bunun sebebi Marksizm'in kendisi ve tümü değil, Türkiye'deki Marksizm'in aslında kaba, determinist bir Sovyet Marksizm'i veya onun türevlerinden oluşmuş olmasıdır.

Türk entelektüelinin Marksist olanları Batı Marksizm'le hem hâl olmuş olsa idiler, -ki Şerif Mardin'in bir tespiti bu- o zaman Sabri Ügener çok daha başka bir çerçevede bir değerlendirme konusu olabilirdi. Evet suç Marksizm'indir ama, Türkiye'deki Marksizm'in özel serüveninde Batı Marksizm'inin ihmal edilmesidir. Böylece de Galiba Barlas Hocanın değindiği bir şeye de hafif kuşkulu gördüğümü söylemiş oldum. Marx' tan Weber'e doğru bir kayma, yani Batıda olan bir şey mi, yoksa hep var mıydı zaten?

Teşekkürler.

• **O. Başkanı** - Pekî çok teşekkür ederim. Ben şimdi zamanı çok aştık endişesi içindeyim ama, hiç kuşku yok ki düşünsel dünyamızın buradaki temsilcilerinin zemin düşünce içeriklerinin yansımaları. Son olarak Sayın Kayalı'ya söz vereceğim.

• **Kurtuluş Kayalı** - Şimdi söylenecek çok şey var da ben söyleyemem, bir de Levent Köker arkadaşımız kadar kibar söyleyemem, benim tarzım ayrı, kesinlikle söylediği şeyler üzerinde konuşmayacağım, yani tuhaf olur, ek söz aldığım için hoş olmaz.

Şuna dikkat etsek hoş olur gibi geliyor. Şerif Bey, ki Levent Köker'in söylediği şey haklı, Şerif Mardin Ügener'e gönderme yapmıştır eski dönemde de, 1980 öncesinde de. Levent'in söylediği o açıdan haklı. Şerif Mardin'in bir anısı var, bizim hoca kısmı hiç anı yazmıyor. Hüseyin Batuhan yazdı, Doğan Medya da sansür koydu, kimse de bilmiyor Hüseyin Batuhan'ın yazdığını. Üslubuna uygun yazmadığı için yapıyorlar bunu bu ayıp bir şey.

Şimdi Şerif Bey hayatını anlatıyor, diyor ki; 1950'lere geldiğim zaman diyor herkes Siyasal Bilgiler Fakültesine gidiyor. Türkiye'nin

imtiyazsız, sınıfsız, kaynaşmış bir kitle olduğunu savunuyor ve herkes birbirine bunu diyor. Fransız hukukçularını birbirinden nasıl daha iyi bildiğini ispat etmeye çalışıyor. Akademisyenlikte biraz hiç birbirini sevmeme hali çok yaygın bir şey. 1960'lı yıllar geldi, 1960'lı yıllarda da, aynı kişiler, birbirine Türkiye'nin nasıl sınıflı bir toplum olduğunu anlatmaya başladılar. Marx'ı Engles'i Lenin'i birbirlerine nasıl daha iyi bildiklerini anlatmaya başladılar, diyor.

Şimdi bu anekdot olarak kalmaz, şimdiki dönemde de aynı şey var. O duruma, yani Türkiye'de siyasetten falan filan daha çok o duruma dikkat etmek daha önemli gibi geliyor. Bir de Levent Köker'in söylediklerinin bir kısmına katılıyorum, çok önemli bir kısmına da katılmıyorum, o ayrı bir şey. Hoş bir şey söyledi, dedi ki, bu kaba Marksizm, bu hikâyeyi fazla anlamadılar dedi. Tamam mı, ben bir şeye dikkat çekiyorum. Bugün de bu kaba birtakım şeyler çerçevesinde gidiyoruz. Burada biraz ince olmamız lazım. Birara beni konuşturuyorlardı Ankara'da Sanatseverler Lokali'nde. Çünkü herkesin ne diyeceğini biliyorum, okuyorum. Şimdi yazılı olacak dediler, ben 2 sayfalık bir metin verdim, yazılı. Evde yazmıştım... Çünkü ne konuşacaklarını biliyorum. Bu bir örneklik çok azla anlatabiliyor muyum?

Homojenlikten biraz vazgeçelim o iyi olur.

Teşekkür ederim.

• **O. Başkanı** - Teşekkürler Buyurun Sayın Alkan.

• **Türker Alkan** - Teşekkür ederim.

Efendim Levent Köker'in söylediği bazı şeylere pek katılamayacağım.

Atatürk döneminde, Atatürk emir verseydi toplum birdenbire demokratikleşecekmiş gibi bir izlenim yarattı. Bu işler öyle emirle komutla olmuyor, haydi demokrat olalım demekle demokrat olunmuyor. Demokrasinin birtakım sosyo ekonomik koşulları var, ön koşulları var. Neden sanki aydınlara fazladan oy hakkı verilmek mi isteniyor gibi bir şey söyledi. O fazladan oy hakkını savunan kişi John Stuart Mill'dir, çok daha önceden savunmuştur. Evet, eğitilmişlere fazladan oy hakkı verilmelidir demisti ve İngiltere'de bu yüzyılın başına kadar bazı önde gelen üniversite mezunlarına iki oy hakkı verilmiştir. Kadınlara oy hakkı 1916-18 yıllarında İngiltere'de verilmiştir. Türkiye'de oy hakkı kadınlara Fransa'dan ve İsviçre'den daha önce verilmiştir.

Levent Köker

Galiba
aslında
Weber'ciliğin
sağcılıkla ve
anti
Marksizm'le
beraber
düşünüldüğü
bir uzun
dönem
yaşadık ve
belki de
hâlâ
o zihniyet
örüntüsünün
içindeyiz

Pek çok yerde oy hakkı servete, mülkiyete bağlanmıştır. Bütün bunlar zaman içinde, Batı ülkelerinde zaman içinde evrilerek, gelişerek hal olmuş sorunlardır. Demokrasi adım adım, bütün bu ülkelerde adım adım gelişmiştir. Bunu Batıdan geliştiği zaman normal sayıp da Türkiye'de geliştiği zaman eleştirilmesini anlamakta zorluk çekiyorum.

Türkiye'de lâiklik olmasaydı, kadın hakları olmasaydı, modernleşme olmasaydı, kentleşme olmasaydı, bireyselleşme olmasaydı, orta sınıf yaratılmasaydı demokrasi kurulabilir miydi? Bütün bunların oluşması zaman işidir ve bütün dünyada zaman almıştır, Türkiye'de de zaman almıştır.

Demokrasiyle ekonominin gelişmiş düzeyleri arasında yapılan mukayeseler var, Huntington'un vesairenin çalışmaları var. Dünyada bütün demokratik ülkeler ekonomik gelişmeyle paralel olarak demokrasilerini geliştirmişlerdir. Örneğin, kişi başına düşen ulusal geliri 500 doların altında olan ülkelerin büyük bir oranda demokratik olmadıkları görülmüştür. Bir tek istisna Buhara üstüne yapıldığı zaman Hindistan'dı. Ulusal geliri kişi başına 500 dolarla 1000 dolar arasında olan ülkelerin büyük bir kısmının otoriter olduğu ve askerî darbe yapılabildiği ve başarıya ulaştığı görülmüştür. Ulusal geliri kişi başına 3 bin doları aştığı zaman askerî darbe ihtimalinin ortadan kalktığı ve askerî darbe teşebbüsü olsa bile başarısız olduğu görülmüştür. Yani ekonomik gelişmişlik düzeyi ki, ekonomik gelişmişlik düzeyi sade kişi başına düşen gelir anlamına değil, sosyal yapının karmaşıklaşması, uzmanlaşma, orta sınıfın güçlenmesi, bütün bu anlama gelen, sosyolojik anlamı var bunun, sadece ekonomik anlamı yok. Bütün bunlar **dururken** demokratikleşmeyle veya siyasal rejimle **ekonomik** yapı arasındaki, gelişmiş düzeyi arasındaki bütün bu bağlar ve ilişkiler ortada dururken Atatürk döneminde, kişi başına düşen gelir 45 dolar. Yıllarca süren savaştan çıkmış bir ülke, kentleşme yüzde 10 civarında, okur yazarlık oranı yüzde 10 civarında, seküler hiçbir eğilimi olmayan bir ülke. Kendini hatta Türk bile diye tanımlamayan, kendini ümmetçilikle tanımlayan bir ülke, vatandaş kavramının gelişmemiş olduğu bu ülke. Siz bu ülkede Atatürk emir vermedi diye, demokrasi olmadı diye nasıl diyebilirsiniz. Bu bana ters geliyor. Teşekkür ederim.

• **O. Başkan** - Ben çok teşekkür ederim. Şimdi bu yorumlar yorumları doğuruyor.

• **Levent Köker** - Hakikaten benim son olarak bunu söylemem lâzım. Kitabım da ortada, ne yazdığım da belli, yazdıklarım da ortada. Ben konuşmamda da herhangi bir yerde de Atatürk döneminde neden demokrasi yok, Atatürk demokrasi isteseydi olurdu, Atatürk istemediği için demokrasi olmamıştır, o yüzden biz böyleyiz gibi bir düşünce zinciri kurmadım, hiç böyle bir şey söylemedim, hiç böyle bir şey yazmadım. Atatürk'ün iradesiyle ilgili, onun demokrattığıyla veya olmayışıyla ilgili herhangi bir değer yargısı ifade eden hiçbir cümle kullanmadım. Atatürk'ün kişisel olarak tarihteki yerini değerlendirmek için bir tespit yapmak isteyenler ona bazen aydınlanmacı despotizm geleneğinin temsilcilerinden birisi olarak bir değer verirler, bir yer verirler tarihte. Ben bununla ilgili herhangi bir tartışma yaratabilecek bir söz de söylemedim. Ama Kemalizm'in bugünün Türkiye'sinde, 21. yüzyılın başında daha demokratik bir Türkiye oluşumu bakımından herhangi bir olumlu ilke içermediğinde ısrarlıyım. **Kemalist** prensiplerin hangisini ele alırsanız **alın oradan** demokrasiyi türetmeniz zordur. **Bu 1930'lar için** söylemiyorum ben bunu. **Kemalist** cumhuriyet perspektifine sahip olan bugünün politik tercihleri için söylüyorum; bugün mümkün değildir. Bugün şu mümkün: **Kemalist** olursunuz ve demokratik olmadığınızı, **demokrat** olmadığınızı, çünkü **demokrat** olmanın **zaten** gerekmediğini ve Türkiye'nin şartlarında da **demokrat** olmanın fazlaca ütopyacı ve lüks olacağını söyleyebilirsiniz. Bunun için çeşitli sosyal bilimcilerden veya fikir adamlarından kanıtlar da getirebilirsiniz. Ben böyle bir şeyin yanlış olduğunu söylüyorum, ama bugünle ilgili benim söylediğim; bugünün geçmişle ilgili. Geçmişte Atatürk **demokrat** değildi veya böyle bir şey söylemedim ben. Okumuşlara iki oy hakkı verilsin hiç demedim. İki dereceli seçim sisteminin tek dereceli seçim sistemine dönüştürülmesi gerekir diyenlere karşı Cumhuriyet Halk Partisi tek parti yönetiminin iki dereceli seçimi korumakta fayda olduğunu, çünkü halk cahil olduğu için kötü tercih yapacağını, müntehi bir saniller eliyle milletvekillerinin seçilmesi gerektiğini, bu usulün devam ettiğini, 1946 seçimlerinde de -zaten nasıl seçim olduğunu da biliyoruz- tek dereceli usule döndüğü için o hilelerin olduğunu da hatırlatmış olayım.

Teşekkür ederim.

• **O. Başkan** - Saygıdeğer konuşmacılara ve sizlere çok teşekkür ediyorum.

Levent Köker

Bu
işler
öyle
emirle
komutla
olmuyor,
haydi
demokrat
olalım
demekle
demokrat
olunmuyor.
Demokrasinin
birtakım
sosyo
ekonomik
koşulları
var

80. yılda düşünce akımlarının uygulamaya yansımaları ve geleceği

Prof. Dr. Halil Sahillioğlu'na armağan

3. gün

13 aralık 2003, öğleden sonra

oturum başkanı : Dr. Cengiz Arın
panelistler : Metin Çulhaoğlu (Yazar)
Fehmi Kuru (Gazeteci - Yazar)
Haluk Özdalga
Prof. Dr. Taner Timur



• **O. Başkanı** - 28. İktisatçılar Haftasının son gününün son oturumunu açıyorum. Sayın konuşmacıları kürsüye davet ediyorum. Lütfen buyurun.

Şimdi izin verirseniz hemen konuşmalara geçeceğiz. Her konuşmacı için ilk konuşma süresi 20'er dakika. Sonra soruları alacağız salondan, yorumları alacağız ve yanıtlar için sayın konuşmacılara 10'ar dakika daha ek süre vereceğiz.

"Cumhuriyetin 80. Yılında Düşünce Akımlarının Uygulamaya Yansımaları ve Geleceği" ana başlıklı konuda ilk sözü Sayın Metin Çulhaoğlu'na veriyorum.

Buyurun.

• **Metin Çulhaoğlu** - Teşekkür ederim.

Hepiniz hoş geldiniz. Bu tür konu başlığının hayli geniş olduğu panellerde genellikle insanlar bir ikileme karşılaşırlar. Acaba çok diktik, tarihsel sıra itibarıyla da kronolojik betimleyici bir şey mi yapsak, yoksa başka bir yol mu izleseک biçiminde.

Şimdi bunlardan bir tanesi belki daha kolay gelebilir, ama bana göre dinleyicilerin ilgisini çekmek ve belirli tartışmalara ön açıcı olması açısından bu yöntem pek iyi değil bana göre. Nicede ben de bunu dikkate alarak kendi yöntemimi seçtim. Bu yöntem de şöyle: Konumuzu ele aldığımızda bu konunun en çarpıcı noktaları, tartışma yaratabilecek noktaları ve geleceğe ışık tutabilecek noktaları neler olabilir ben kendi anlayışım çerçevesinde bunlar üzerinde duracağım, ama bununla birlikte açıklayıcı bir giriş yapmak sanıyorum yerinde olur.

Açıklayıcı girişten kastım şu: Uluslararası plânda, dünyada, Avrupa'da da diyebiliriz, kapitalizmin gelişmesinin ve buna eşlik eden modernleşme sürecinin uzantısı olan dört soy ideolojiden, dört ana ideolojiden söz edebiliriz ya da düşünce akımından, buradaki başlıkla daha tutarlı olma açısından 4 düşünce akımından söz edebiliriz. Ben bunları bir milliyetçilik, iki liberalizm, üç sosyalizm, dört muhafazakârlık olarak tanımlıyorum. Bunların özelliği

Metin Çulhaoğlu

Uluslararası
plânda,
dünyada,
Avrupa'da da
diyebiliriz,
kapitalizmin
gelişmesinin ve
buna
eşlik
eden
modernleşme
sürecinin
uzantısı
olan
dört ana
ideolojiden
söz
edebiliriz

kapitalizmin gelişmesiyle ve ona eşlik eden modernleşme süreciyle birlikte evrensel diyebileceğimiz düşünce akımlarıdır ya da ideolojik konumlardır.

Kuşkusuz modernleşme süreci ya da onun temelini oluşturan kapitalistleşme süreci farklı tarihselliklerde ve farklı mekânsallıklarda yaşanıyor, kimisi gecikiyor, kimisi başka bir yol izliyor, vesaire. Şimdi bu kısa dört ideoloji ya da düşünce akımı sıralamasının ardından Türkiye'ye dönecek olursak, bu dört temel ideolojinin Türkiye toprağında, Türkiye'nin tarihselliğinde iki temel diyebileceğimiz düşünce sistemiyle ya da akımıyla eşleştiğini söyleyebiliriz.

Ben bunlardan bir tanesine dinci ideoloji diyorum, diğerine ise Kemalizm diyorum. Şimdi burada kavramlar üzerinde pek çok tartışma yaparız, yani Kemalizm'in bir ideoloji olup olmadığı, bir düşünce akımı olup olmadığı konusunda değişik görüşler titizlikle ileri sürülebilir, daha titiz yaklaşılabilir ama, ben kabaca Türkiye Cumhuriyeti'nde 1930'larda şekillenen, kimilerinin resmi ideoloji biçiminde atıfta bulunduğu ideolojik yapılanmayı kastediyorum.

Dinci ideoloji dediğimizde, ben burada bazı akademisyenlerin değimiyle halk İslamı tabiri edilen, yani sıradan vatandaşın İslamiyeti benimseyiş biçiminden değil, dinin bir siyasi ideoloji olarak şekillenmesinden söz ediyorum. Başta ana ideoloji akımlarına ya da düşünce akımlarına dönecek olursak, milliyetçiliğin sol versiyonlarını da, diğer uçtaki faşist ya da faşizan versiyonları da barındıran bir kapsayıcılıkta kullanıyorum.

Liberalizm dediğimizde, bunu hep ekonomik liberalizm, yani serbest piyasacılık anlamında liberalizm, hem de siyasetteki serbesti anlamında liberalizm olarak kullanıyorum. Sosyalizm dediğimizde, bunun içerisine Ortodoks Marksizm'i ya da komünizmi de katıyorum, sosyal demokrasiyi de katıyorum tabii Batılı anlamda; çünkü Batılı anlamda sosyal demokrasi işçi hareketlerinin, Marksizm'in bir uzantısı olarak şekillenmiştir.

Şimdi arkadaşlar bu dört akımı, dört ana akımı Türkiye'ye dinci ideoloji ve Kemalizm'le birlikte projekte etmemiz mümkündür, yani bu dört ana temel ideolojinin Türkiye toprağına daha özgü olduğunu söyleyebileceğimiz dinci ideoloji ve Kemalizm'le ya da resmi ideolojiyle birlikte Türkiye'deki düşünce akımlarının ana çerçevesini oluşturduğumuzu söyleyebiliriz.

Türkiye'de dediğim gibi geç kapitalistleşme süreci yaşandığı için, buna bazıları geç

modernleşme derler, bu tartışmalara girmeyeceğim. Tarihsel dönemler itibarıyla bu ana düşünsel akımların ideolojik motif diyebileceğimiz başka öğelerle eklemlendiğine tanık oluyoruz. Dönemlerde bu eklemlenme daha uzun süreli olabiliyor, daha başka dönemlerde ise daha konjonktürel, yani gelip geçici olabiliyor.

Bu ideolojik motiflere baktığımızda, bunları halkçılık, lâiklik, devletçilik, korporatizm ve tescinütçülük olarak tanımlayabiliriz. Yani tescinütçülük biraz eski bir deyim oluyor ama, İttihat ve Terakki döneminden gelen, yani ülkenin biraz Batılı ülkeler karşısında küllen mazlum halktan oluştuğunu iddia eden bir tür dayanışmacı ideolojik motif diyebiliriz buna.

Bunlara motif dememin nedeni, yani ana ideolojilerden ya da ana düşünce akımlarından ayırıp, bunlara motif dememin nedeni, söz konusu motiflerin ana ideolojik akımlar ya da düşünce akımları tarafından tercihli biçimde ve eklenti olarak kullanılmasıdır. Sözgelimi Kemalizm kendi uzantısı olarak halkçı, lâik, devletçi ve -1930'lar itibarıyla konuşuyorum- korporatist diyebileceğimiz motiflerle eklemlenmiştir.

Dinci ideolojinin de halkçı, tescinütçü ve bir yere kadar da belki korporatist motiflerle eklemlendiğini söylemek mümkündür. Tarihsel olarak baktığımızda sosyalizmin de, Türkiye'deki sosyalizmin de halkçı, devletçi, tescinütçü birtakım ideolojik motiflerle gene döneme göre eklemlendiğini söylemek mümkün.

Benim burada ileri süreceğim ve eğer ilginç bulunursa tartışılmasını da arzu ettiğim bir zaman boyutu var, yatay bir zaman eksenidir. Bu zaman eksenini 1930'lardan günümüze kadar getirdiğimizde, ben Türkiye'deki düşünce akımlarının canlılığı, sentezi, hareketlenmesi, bir dönüşüm oluşması, şekillenmesi, içeriğinin daha fazla doldurulması ya da tam tersine oluşmuş ideolojik yapıların çözülmesi anlamında, kendi içinden çözülmesi anlamında üç önemli tarihsel uğraktan geçtiğini düşünüyorum. Yani bir zaman skalası içerisinde baktığımızda üç kritik dönem tespit etmek mümkün Türkiye'deki düşünce akımları açısından.

Bana göre, Türkiye'de milliyetçilik, sosyalizm, halkçılık, lâiklik, devletçilik, korporatizm vesaire gibi ana ideolojik akımlarla, bunlara eşlik eden motiflerin özgül bir senteze kavuşturulduğu yıllar olarak bakmak lâzım 1930'lu yıllara. Dolayısıyla, ben 1930'lu yılların, Türkiye'deki düşünce akımlarının belirli bir netleş-

Metin Çulhaoğlu

**Türkiye'deki
düşünce
akımları
açısından
bir zaman
skalası
içerisinde
baktığımızda
üç kritik
dönem
tespit
etmek
mümkün**

me, belirli bir eklemlemeye ve senteze kavuştuğu özel bir dönem olarak adlandırılabilir. Bunun ayrıntılarına gerek yoksa soru cevap kısmında geçebiliriz.

1960'lı yıllara yine aynı önemi vermekle birlikte, 1960'lı yıllarda bu kez 1930'ların sentezinin kendi içinden çözülüp, daha has temsilcileri tarafından ayrı mecralara götürüldüğüne tanık oluyoruz. Sözgelimi 1930'ların ideolojik sentezine içselleştirilmiş milliyetçiliğin faşist ve faşizan akımlar tarafından o sentezden çekilip, kendi mantığı içerisinde bir yerlere taşındığını görüyoruz.

Sözgelimi, 1930'ların ideolojisine içselleştirilmiş olan sol, devletçi vesaire görüşlerin bu kez kendini bilimsel sosyalist olarak tanımlayan kesimler tarafından, o sentezin içinden çekilip başka yere taşındığını görüyoruz. Keza 1930'lardaki ideolojik sentezin, bir başka bileşenin de Cumhuriyet Halk Partisi tarafından bu sefer ortanın soluna doğru, daha ayrıştırmış bir çizgiye doğru çekildiğini görüyoruz.

Dolayısıyla ikinci kritik dönem olarak 1960'ları vermek mümkün. 1960'ların 1930'lara kıyasla bana göre çok büyük önem taşıyan iki özelliği var. Daha doğrusu 1930'ların özelliğinden kaynaklanıyor bu. Çok açık söylemek gerekirse, modern Türkiye dediğimiz şeyin kurucu öğeleri tarafından dışlanan ve belirli bir tepkiyle karşılanan iki akım var, o dönemin otarşik ve devletçi ideolojik ortamı nedeniyle 1930'ların ideolojik şekillenmesinde bir dinci ideoloji, iki liberalizm -ikincisi uluslararası evrensel bir ideolojik düşünce akımı, birincisi ise Türkiye'ye özel bir olgu- merkezi eklemlemeye ya da sistemde yer bulamıyor, buradan dışlanıyor.

1960'ların özelliği ise, 1930'ların sentezinden dışlanan dinci ideoloji ve liberalizmin bu kez kendi ideolojik doğrultuları içerisinde gelişmesi ve 1930'larda dışlandıkları merkeze yeniden nüfuz etmeye, o merkezi yeniden etkilemeye başlamalarıdır.

Ve son olarak, belki de 1980'lerden itibaren başlatılabileceğimiz dünyadaki neoliberal dalga ile birlikte, ama taşların yerli yerine konması açısından bana göre 1990'lı yıllar diyebileceğimiz yıllarda ortaya çıkan bir başka ideolojik ya da düşünce akımlarına ilişkin bir hareketlenme görüyoruz.

1980'lerden günümüze süren, özellikle 1990'larda hız kazanan sürecin başat özelliği, düşünce akımlarının katı, merkezi çekirdeklerinin daha fazla içe doğru büzülmeleri, yani

ideolojinin sert çekirdeği diyebileceğimiz çekirdeğin dış gelişmeler, dış tepkiler vesaire karşısında bir savunma refleksiyle daha fazla içe doğru büzülmesi ve geleneksel ideolojik yapıların yine dış dünyadaki ve Türkiye'deki gelişmeler sonucunda çok farklı eklemlemeler içerisine girebilmesidir. Geçmişte kendilerine eklektizmden bir ölçüde uzak tutan eklemlemeler, artık 1990'lı yıllardan itibaren başat hale geliyor ve bu eklemlemeler sonucunda ideolojik yapılar giderek eklemlemenin ötesinde eklektik hale geliyor, yani başat, katı, belirleyici ideolojik çekirdek, katı çekirdek içe doğru büzüldükçe dış çeperde daha çeşitli ve katı çekirdekle uyumlayacak birtakım eklemlemeler cereyan ediyor.

Süremi aşmamak için süratle devam etmeye çalışacağım, pek çok noktanın altı boş kalabilir ama bunları daha sonra bir ölçüde de olsa tamamlayabiliriz.

Biz bu düşünce akımlarını hangi kriterler açısından değerlendirebiliriz? Eğer bu düşünce akımlarının Türkiye'de nasıl bir seyir izledikleri, ne ölçüde başarılı oldukları konusunda bir yargıda bulunmak gerekiyorsa, bu yargıya hangi ölçütlere başvurarak ulaşabiliriz?

Bunlardan bir tanesi, sınıfsal köken, destek ve kitle tabanı. Ona bakabiliriz, yani bu ideoloji kendi hitap ettiği sınıftan destek bulabilmiş midir ya da belirli bir kitle tabanına ulaşabilmiş midir? İkincisi, bir düşünce akımı olarak kendi içinde ne kadar tutarlılığa sahiptir, ne kadar kapsayıcıdır? Yani bir düşünce akımı olarak ne kadar fazla soruya yanıt verebilmektedir. Üçüncüsü, kendi dışındaki süreç ve değişikliklerle nasıl bir etkileşime girmektedir. Yani bu süreçler tarafından oraya buraya savrulacak kadar amorf mudur, yoksa bunlara kendinden fazla ödün vermeden tepkide bulunma başarısını gösterecek ölçüde esnekliğe sahip midir?

Benim bu konudaki yargılarım şunlar: Yani bu ölçütlere bakıldığında, bunları temel tezler olarak, daha doğrusu temel saptamalar olarak dile getirmek istiyorum. Bir kere Türkiye'deki düşünce akımları ve ideolojik motifler, gecikmişlik sendromunun aşırı belirleyiciliğindeki pragmatik arayışların davetiyle bir araya gelen fikirler olarak şekillenmiştir. Yani Türkiye'deki ideolojik şekillenmelere ya da düşünce akımlarına, gerçek anlamda bir düşünce sistematiğinden çok, sistemleşmiş düşünceler bütünlüğünden çok, ülkedeki siyasal paradigmanın, o ondaki başat paradigmanın çözümü

Metin Çulhaoğlu

1960'ların
özelliliği ise,
1930'ların
sentezinden
dışlanan
dinci
ideoloji ve
liberalizmin
bu kez
kendi
ideolojik
doğrultuları
içerisinde
gelişmesi ve
1930'larda
dışlandıkları
merkeze
yeniden
nüfuz
etmeye,
o merkezi
yeniden
etkilemeye
başlamalarıdır

için, eklektik biçimde bir araya getirilen fikirler kümesi olarak bakmak daha doğrudur.

Bunun bir başka özelliği, ülkedeki sınıf içi dinamiklerin yeterince başat ve belirleyici olmaması nedeniyle, özellikle belirli bir dönem boyunca bu düşünce akımlarının dış dünyadaki gelişmelere ve dış süreçlere çok daha fazla alıcı, onlar tarafından çok daha fazla belirlenici olması. Türkiye'deki düşünce akımlarının durumu konusunda bir yargıda bulunacak-sak, bence birinci olarak bunu söyleyebiliriz.

İkincisi; Türkiye'deki düşünce akımlarının sınıfsal bağları ve aldiyetleri zayıftır. Düşünce akımlarının aydın kesimlerde şekillenmesi söz konusudur. Başka pek çok yerde de böyledir, Batıda da böyledir, ama Batıda aydın katında şekillenen düşünce sistemleri, aşağı yukarı onunla senkronize biçimde belirli kitlelere de hitap edebilmiştir, belirli kitle desteği de bulabilmiştir. Oysa Türkiye'deki düşünsel akımlarla onların bir sınıf ya da kitle tabanı bulması arasındaki zaman aralığı hayli uzun olmuştur ve her zaman da bu sınıf desteği sağlanamamıştır. Üstelik belirli düşünce akımları asıl murat edilen sınıf ve kesimlerden daha başka kesimlere de hitap edebildiği için, kitle tabanına sahip olduğu dönemlerde bile bu kitle tabanı başka ülkelerde pek fazla görülmeyecek bir heterojenlik içerebilmiştir.

Üçüncüsü; bunun bir uzantısı olarak Türkiye'deki düşünce akımlarının çekirdek anlamında sahiplenicileri, militanları vesaire olabilmemiş, ama daha geniş anlamdaki kitle desteği hep yüzer gezer ve istikrarsız bir yapı göstermiştir.

1980'lerden bugüne uzanan bir dönemden bahsetmiştim. Bana göre 1980'lerden sonra, özellikle dünya sosyalist sisteminin çöküşünden sonra dünyada yeni bir paradigmanın şekillendiği, yeni bir modelin şekillendiği iddia edildi ve bu model şuna dayanıyordu, çok açık altını çizmek istiyorum. Serbest piyasacılık artı ileri demokrasi modeline dayanıyordu bu. Özellikle Sovyetler Birliği'nin ve sosyalist sistemin çöküşünden sonra serbest piyasacılıkta tam yol giden toplumların demokrasi plânında da, halkın yönetimi plânında da, demokratikleşme plânında da buna koşut ileri ve önemli adımlar atacakları varsayılıyordu. 1990'larla birlikte dünyaya hâkim olan ya da hâkim kılınmaya çalışılan paradigma buydu; model buydu. Ben özellikle son bir-iki yıl içerisinde bu paradigmanın ya da bu modelin iflas ettiğini söylüyorum, yani -yanlış anlamayın- serbest

piyasacılık iflas etmemiştir, serbest piyasacılıkta tam yol ileri gidilmek istenmektedir gene eskiden olduğu gibi, ancak serbest piyasacılık artı demokrasi denkleminde artıdan sonra demokrasi yerine 'otoritarizm' konacaktır bundan sonraki süreçte. Çok açık söylüyorum, dünya bu asude günlerin ardından, yani işte her tarafta demokrasi geliyor, totaliter rejimler çöküyor, serbest piyasacılık demokrasi de getirecek falan diye herkesin birtakım naif denebilecek beklentiler içerisinde olduğu dönem artık kapanmaktadır, şimdi serbest piyasacılık artı otoriter rejimler gündeme gelmektedir.

Otoriter rejimler derken felâket tellallığı yapar görünmek istemiyorum. Dünyamızın yeniden bir faşizm girdabına sürüklendiğini söylemiyorum. Otoriter rejim sözcüğünü seçerek ve bilerek kullanıyorum. Burada ekonomide tam boy serbest piyasacılık, yoksulluğun kaçınılmaz olduğu, dolayısıyla yoksullukla mücadele stratejilerinin de gerekli olduğu fikriyle süslenmiş bir serbest piyasacılık ve bazı alanların kutsal dokunulmaz alanlar ilân edilmesi söz konusu. Yani bize şunu diyecekler: Demokrasi mi, İnsan hakları mı, istediğin siyasi partiye gir, istediğin partiye oy ver, istediğin kadar yerel yönetimlere katıl, şunu yap bunu yap ama, esneklik, özelleştirme, toplam kalite yönetimi, eğitimin baştan aşağı piyasacılığa göre, piyasa mantığına göre yeniden organizasyonu falan filan bunlar bizim Anayasamızdır, bunların tartışılması olmaz, tartışacaksan, oynayacaksan git sana tahsis ettiğimiz sivil toplum alanında oyna, serbest rekabet, bilmem piyasanın faziletleri şu bu gibi şeyleri, söylemleri sorgulama. Bu anlamda bir otoritarizm geliyor ve bu elbette bununla da sınırlı kalmayacaktır. Türkiye'de patlayan bombaları, 11 Eylül olaylarını, başka olayları bu anlamda bir otoriter rejime -faşizm demiyorum, altını çiziyorum- sürüklenme olarak görmek lâzım.

Eğer son bir nokta daha söylememe izin verirseniz, 1700'lü yılların sonunda, 1800'lü yılların başında John Stuart Mill'in, daha sonra Hayek'in serbest piyasacılıkla plebian kesimin arzularının bağdaşmayacağı, dolayısıyla serbest piyasacılığın demokrasiye mutlaka belirli sınırlar getirmesi gerektiği düşünceleri, günümüzde büyük ölçüde bu dediğim kanallardan hortlatılmaya çalışacaktır.

Bir tek cümle daha söyleyeceğim. Onun ayrıntılarını not almıştım izninizle daha sonra gireyim, başka arkadaşların vaktini de almayayım.

Metin Çulhaoğlu

**Türkiye'deki
düşünsel
akımlarla
onların
bir sınıf
ya da
kitle
tabanı
bulması
arasındaki
zaman
aralığı
hayli
uzun
olmuştur ve
her zaman da
bu sınıf
desteği
sağlanamamıştır**

Türkiye'deki milliyetçilik, Türkiye'deki liberalizm, Türkiye'deki sosyalizm, Türkiye'deki dincilik, Türkiye'deki korporatizm, Türkiye'deki devletçilik vesaire hepsi, bütün bu düşünce akımları bu yönelim karşısında bir sınav vermek zorundadır. Önümüzdeki dönemde ve bu saydığım ideolojik akımlardan birçoğu bu yeni yönelime ayak uydurmak için geçmişten devraldığı, tarihsel olarak bugüne taşıdığı pek çok şeyden vazgeçmek zorunda kalacaktır.

Teşekkür ederim.

• **O. Başkan** - Biz teşekkür ederiz. Kendi adıma ve salonda izleyenler adına teşekkür ediyorum, Şimdi söz Sayın Özdalga'nın. Buyurun.

• **Haluk Özdalga** - Teşekkür ediyorum.

İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti'ne bu toplantılar dizisini düzenlediği için ve bugün Prof. Dr. Halil Sahillioğlu'na armağan edilen bu toplantıda bize konuşma fırsatı verdiği için çok teşekkür ediyorum, şükranlarımı sunuyorum.

Bize verilen bu sınırlı süre içinde ben kendi konuşmamı Türkiye'deki sosyal demokrat hareketin bugünkü durumuyla, Türkiye'deki sosyal demokrat hareketle sınırlı tutmak istiyorum. Türkiye'deki sosyal demokrat hareketin bugün bana göre en temel özelliği, sosyal demokrat olmamasıdır. Bu tabi bazı arkadaşlarıma biraz katı ve sert bir değerlendirme olarak gelebilir, ama 25 yıldır, 1970'lerden beri bu Türkiye'deki sosyal demokrat siyasî hareketin içinde sürekli çalışan bir arkadaşınızın değerlendirmesi olarak bu tespitime kulak vermenizi ben istirham ediyorum.

Bugün Türkiye'de sosyal demokrat hareketin birçok sıkıntısı var. Bir tanesi şu: Oyunu almak istediği kitleyle, seçmenle, halkla arasında bir kan uyuşmazlığı var. Bunu isterseniz size daha bilimsel bir kavramla, sosyolojik bir kavramla ifade edeyim. Türkiye'deki sosyal demokrat hareket bugün oyunu almak istediği halkla aynı türden, aynı cinsten değil ve bunun sonucunda da sosyal demokratlarımızda bugün çok yaygın olarak, belki kolay görülme-yen, fakat çok kuvvetli olarak var olan, halktan, seçmenden endişe duyma korkusu var, güven yok, güven bunalımı var. Bu sık sık karşımıza çıkıyor. Eğer dikkatli bir gözlemciyseniz, bunu daha çok görebiliyorsunuz.

Türkiye'deki sosyal demokrat siyasî hareket sosyal demokrat değildir derken, biliyorsunuz sosyal demokrasi belirli bir tarih döneminde, 1800'lerin ikinci yarısında Avrupa'da ortaya çıkmış sınıf kökenli, işçi sınıfı hareketi ola-

rak ortaya çıkmış ve kendisine ideoloji olarak Marksizm'i benimsemiş bir hareket, öyle doğuyor. Ben bunlara işaret etmiyorum, bizim sosyal demokrat hareketimiz sınıf kökenli başlamadı, Marksizm'den kaynaklanmadı, kökeninde Marksizm yok demiyorum, benim hareket noktam bu değil. Çünkü zaten Avrupa'daki sosyal demokrat partiler, hareketler de bugün artık sınıf partisi olmaktan çıktılar ve kendilerini demokratik kitle partisi olarak tanımlıyorlar ve Marksist partiler olarak görmüyorlar. Uzun süren bir tarihî hesaplaşmanın sonunda Marksist olmayan daha çoğulcu bir ideolojiye bağ-lılar. Bugün sosyal demokrat partilerin hâlâ kendi tarihlerinden ve geleneklerinden gelen çok kuvvetli özellikleri var. O açıdan baktığımızda, Türkiye'deki sosyal demokrat hareketin ben en önemli eksiğinin sosyal demokrat olmaması olduğunu düşünüyorum.

Bunlardan birkaç tane örnek vereyim hemen size. Sosyal demokrat partiler, sosyal demokrat hareketler öncelikle toplum içindeki zayıfların, dar gelirlielerin, dışlanmış kesimlerin, horlanan kimselerin partisidir, onların sözcülüğünü yapar. Ama Türkiye'ye baktığımız zaman, Türkiye'deki sosyal demokrat partiler seçkinlerin ve tuzu kuruların partisi olarak karşımıza çıkıyor.

Bir başka nokta, sosyal demokrat hareketler, devlet merkezli hareketler değildir, devlet merkezli siyasî akımlar değildir, insan merkezli ve toplum merkezli hareketlerdir. Bu hem iktisadî anlamda böyledir, hem de siyasî anlamda böyledir. Bunun çok önemli, ekonomide ve siyasette çok önemli sonuçları vardır. Meselâ siyasette doğurduğu sonuçlardan bir tanesi sosyal demokrat partiler, devlet merkezli partiler olmadıkları için, insanlar için vazgeçilmez olduğunu farz ettiğimiz temel hak ve özgürlüklerin en önde gelen savunucularıdır, onun bayraktarlığını yaparlar, ama Türkiye'de durum böyle değildir. Hatta zaman zaman bizim sosyal demokrat partilerimiz bazı konularda Türkiye'de bizim şiddetle ihtiyacını duyduğumuz temel hak ve özgürlüklerin genişletilmesine de karşı çıkabilirler.

Türkiye'de askerler yönetime, demokrasiyle bağdaşmayacak ölçüde müdahale ederler, karışırlar, ama sosyal demokrat partilerimizin, bu konuda da son zamanlarda sık sık en yetkili ağızlardan duyuyoruz, ciddi bir rahatsızlığı yoktur, hatta bunun hiçbir sorun yaratmadığını, bir sıkıntı olmadığını söylerler.

Bir başka konu, ortaya çıktığından beri sosyal demokrat partiler yerel yönetimleri ve

Haluk Özdalga

**Türkiye'deki
sosyal
demokrat
hareketin
bugün
bana
göre
en temel
özellliği,
sosyal
demokrat
olmamasıdır**

yerinden yönetimleri savunurlar. Özellikle son dönemlerde daha şiddetli bir şekilde görüyö-
ruz ki, maalesef sosyal demokrat partilerimiz
Türkiye'de bunun da sözcülüğünü kaptırmak,
terk etmek üzere, hatta terk ettiler.

Bundan bir hafta önce Ankara'da bir pa-
nele katıldım ben, izleyici olarak katıldım ko-
nuşmacı olarak değil. Orada dört konuşmacı
vardı, bir tanesi iktidar partisinin bir milletvekili
ve temsilcisi, bir tanesi Türkiye'deki ana mu-
halefet sosyal demokrat partinin temsilcisi.
Ben 25 yılını, 30 yılını bu işe vermiş, hâlâ da
uğraşan bir arkadaşınız olarak utanç duydum.
Türkiye'deki yerel yönetimlerin güçlendirilme-
sine ciddi hiçbir gerekçe öne sürülmeden kar-
şı çıkmış. Söylenen tek bir ciddi gerekçe var -
kabul ediyorum anlamında söylemiyorum-,
Türkiye henüz ulusallaşma sürecini tamamlamamıştır deniliyor. Çok yakın arkadaşlarıma
bununla neyi kast ettiklerini sordum. "Türki-
ye'de biliyorsunuz etnik sorunlar var, mezhep
farklılıkları var, yani Türkiye'de Alevi kökenli
yurttaşlar var -bu şekilde söylemiyorlar ama
düşünülen bu- Kürtler var, Kürt kökenli yurt-
taşlarımız var, onun için biz yerel yönetimleri
güçlendiremeyiz" diyorlar. Peki o zaman ne
zaman güçlendiririz? Bizim Kürt kökenli yurt-
taşlarımız etnik olarak Türk oldukları zaman
mı, yahut Aleviler, Sünni oldukları zaman mı,
ne zaman yapacağız bunu? Bunun da cevabı
yok.

Hemen buradan bir başka konuya işaret
edeyim. Türkiye'nin siyasal olarak önündeki
en önemli sorun hâlen bence Kürt sorunu. Bi-
zim nüfusumuzun ne kadar olduğunu bile tam
olarak bilemiyoruz ama, benim hesaplarıma
göre bugün yüzde 21-22, belki 25 civarında
Kürt kökenli bir nüfus Türkiye'nin çok geniş bir
coğrafyasında yaşıyor. Bizim sosyal demok-
ratlar olarak, bunu hem bir demokrasi, hem bir
insan hakları sorunu olarak görmemiz gereki-
yor. Çünkü bunun üstesinden gelemeden biz
Türkiye'nin başka hiçbir sorununu, ne demok-
rasi sorununu, ne iktisadi kalkınma sorununu
çözemeyiz üniter devlet yapısı içinde. Ve ben
o bölgeyi çok iyi biliyorum. Orada aslında bu-
gün HADEP'te DEHAP'ta olan yöneticilerin
veya o partiye oy veren kitlenin sosyal demok-
ratlar tarafından kazanılması çok kolay, ama
biz o konuya büyük ölçüde maalesef yabancı-
yız, sahip çıkmıyoruz sosyal demokratlar ola-
rak. Bu genel siyasî çizgisi.

Bir de sosyal demokratların bir başka çok
önemli özelliği daha vardır. Sadece program
olarak değil, yapı olarak, hareket olarak da

kendi içlerinde demokrasiyi, örneklerine ba-
karsanız diğer başka akımlardan, partilerden
daha kuvvetli olarak yaşatırlar, güçlü örgütleri
vardır. En güçlü örgütler genellikle sosyal de-
mokrat partilerindir. Bizde o konuda da ciddi
sıkıntılar var ve sosyal demokrat partilerimizin
kurumsal -bu çok ciddi bir sorundur- yapıları
ya sıfırdır ya da sıfıra yakındır.

Kurumsal yapı derken tabi büyük binaları,
genel merkez binalarını, teşkilât binalarını, il
merkezlerini, ilçe merkezlerini, tabalarını kas-
tettimiyorum. Kurumsal yapıyı oluşturan çok
önemli bir temel ölçüt vardır: kuralların geçerli
olması. Bizim sosyal demokrat hareketimizde
maalesef olmayacak hiçbir şey yoktur işleyişte
ve kurallar geçerli değildir. Eşi görülmemiş bir
tek kişinin egemenliği vardır ve parti içinde
yükselme, siyasî akım içinde yükselme veya
seçimle gelinen görevlere aday olma, bunu
olanca samimiyetimle söylüyorum, çok çok
büyük ölçüde ilderin gözüne girmeye, yaltak-
lanmaya bağlıdır; parti içinde de demokrasi
işlememektedir.

Kısaca özetlediğim bu durumun iki tane
önemli sonucu var diye düşünüyorum siyasî
olarak. Bunlardan bir tanesi, bugünkü durum-
larıyla sosyal demokrat partilerimiz seçimlerde
başarılı olamazlar, iktidara gelemesler. İki,
eğer bir özel konjonktür, özel koşullar dizisi al-
tında iktidara gelse bile başarılı olamazlar.
Türkiye'nin ihtiyacı olan demokratikleşme-
nin, Türkiye'nin modernleşmesinin öncülüğü-
nü bir şekilde iktidara gelse bile yapamazlar.
Zaten bu benim söylediğim iki hususun kanıt-
ları hepimizin gözü önünde.

3 Kasım seçimlerinde başarılı olamadık
ama, bütün olağanüstü uygun koşullara rağ-
men, diğer bütün siyasî akımların yere serildi-
ği ortamda başarılı olamadık. Ama, bakışımızı
sadece 3 Kasım'la sınırlı tutmayalım, 1983'ten
sonra, yani 12 Eylül darbesinden sonra Türki-
ye'de seçimlerin tekrar başladığı 1983'ten gü-
nümüze kadar, olağanüstü uygun koşullara
rağmen 20 yıl içinde seçimlerde sosyal de-
mokratlar başarılı olmadılar.

Uygun konjonktürde, meselâ 1999 seçim-
lerinde başarılı olduklarında ve birinci parti ol-
duklarında, hükümeti kurduklarında -57. hü-
kümeti kastediyorum- bir üç parti hükümeti ku-
rulmuştu aslında, ama o bir demokrasi sol
hükümetti, sadece başbakanı sosyal demok-
rat değildi, üç önemli bakanı da o partideydi.
Dışişleri Bakanı, ekonomi o partinin sorumlu-
luğundaydı ve bana göre üç önemli bakanlık-
tan biri olan Millî Eğitim Bakanlığı da o parti-

Haluk Özdalga

**Türkiye'nin
siyasal
olarak
önündeki
en önemli
sorun
Kürt
sorunu.
Kürt
nüfusunun
ne kadar
olduğunu
bile tam
olarak
bilemiyoruz**

nin sorumluluğundaydı. Ve ekonomi tamamen onların, sosyal demokratların sorumluluğundaydı, ekonomiyi cumhuriyet tarihinin en büyük iflasına sürüklemeleri için sadece 18 ay gerekti. Bu ekonomik iflas aslında Allah'ın emri değildi. Tamamen ve tamamen -burada ayrıntısına girmiyorum- akıl almaz beceriksiz ekonomik yönetimin bir sonucuydu ve sonra yine benim bütün bu söylediklerimi teyit edersine dışarıdan ekonomiyi kurmak için Sayın Kemal Derviş getirildi; bu da çok önemli bir gösterge. Şunu gösteriyordu: Türkiye'nin birinci partisi, Sosyal Demokrat Partisi Türk ekonomisini yürütecek bir kişiyi kendi içinden, kendi yapısı içinden, parti içinden, Meclis içinden veya dışından bulamamıştı. Sayın Kemal Derviş'le ilgili bir yorum yapmıyorum burada, ama bu çok önemli bir göstergedir.

Millî Eğitim Türkiye'nin en büyük sıkıntısıdır, en büyük sorunlarından bir tanesidir. Ben olanca dikkatimle 57. hükümetin Millî Eğitim politikalarını izledim, Türkiye'de Millî Eğitimde yapılması gereken köklü reformlarla ilgili hiçbir şey yapmadılar, çünkü Türkiye'de nasıl bir Millî Eğitim politikası olmasıyla ilgili hiçbir hazırlıkları yoktu.

Çok iyi hatırlıyorum, Milliyet Gazetesi'nin eğitim sayfasını yazan, bu konularla uğraşan bir değerli gazeteci arkadaş, başbakanla gidip konuştuğunda, köşesinde hayret ettiğini, bir sosyal demokrat hükümetin, bir sol hükümetin başbakanının eğitim konularına bu kadar yabancısı olduğunu çok geçirerek tespit ettiğini köşesinde yazmıştı.

Sonuçta bu sınırlı sürede şunu söylemek istiyorum: 1983-2003 arası 20 yıllık dönemde sosyal demokratların Türkiye'deki bilançosu maalesef çok vahim. Biz, Türkiye'nin ihtiyacı olan dönüşümlere, değişimlere, demokratikleşmeye, iktisadî gelişmeye daha adil bir toplum yaratılmasına 20 yıl boyunca hemen hemen hiçbir katkı yapamadık. Hatta zaman zaman da bana öyle geliyor ki köstek olduk.

Bizim kendimizi kıyaslayabileceğimiz Avrupa'daki ülkelere baktığımız zaman, benim aklıma hemen üç tanesi geliyor, üç Akdeniz ülkesi; Yunanistan, Portekiz ve İspanya. 1980'lerin başında bu ülkelerin üçü de Avrupa Birliği üyesi oldu ve olağanüstü büyük bir dönüşümü yaşadılar, ama sadece Avrupa Birliği üyesi oldukları için değil. Bu üç ülkeye daha önceleri gidenler, o ülkelere 1960'larda, 1970'lerde gidenler bilirler, özellikle Avrupa'dan bakıldığında ekonomileriyle, kurumla-

rıyla, sosyal yapılarıyla geri kalmış ülkeler olarak görüldü.

Bu üç ülke bugün artık ekonomik ve sosyal yapılarıyla Avrupa'nın önemli bir ayrılmaz parçası haline gelmiştir ve bu 20 yıllık dönemde bu amaçların başarılmasında her üç ülkede de sosyal demokratlar değişen ölçülerde çok önemli katkılar yapmışlardır.

Biz ise Türkiye'de maalesef nal topladık. Bir örnek vereyim, bunlardan sadece İspanya örneğini vereyim. Orada 1982'de iktidara geldiler 1996'ya kadar iktidarda kaldılar, hatırlarsınız, İspanyol sosyal demokratları, Sosyalist İşçi Partisi Gonzales'in liderliğinde olağanüstü büyük başarılar imza attı, olağanüstü büyük seçim başarıları kazandı, İspanyol ekonomisini baştan sona yeniledi ve dünya ile bütünleşti. İspanya'da askerler siyasete yoğun biçimde karıştırdı, onları kenara çıkardılar. İspanya'da çok köklü köhnemiş bir millî eğitim düzeni vardı, çok köklü bir millî eğitim reformu yaptılar ve hemen aklıma gelen bir başka nokta, İspanya'da yine bugün Türkiye'deki gibi köhnemiş bir kamu yerel yönetim sistemi vardı. İspanyol millî bütçesinin sadece yüzde 3'ünü harcıyorlardı, orada çok köklü bir yerel yönetim reformu yaptılar. Şu anda yerel yönetimler İspanya'da millî bütçenin bildiğim kadar yaklaşık üçte birini harcıyorlar.

Kendimizi Avrupa'da en yakın hissedebileceğimiz üç ülkede de sosyal demokratların bu büyük başarısına rağmen, biz son 20 yılda sosyal demokratlar olarak büyük bir başarısızlık sergiledik ve karnemiz hiç iyi değil, iyi şeyler yapamadık.

Türkiye'nin büyük bir nüfusu var, 70 milyon nüfusu var, bu nüfus ağırlıklı olarak iyi eğitilmiş bir nüfus. Çok ağır iç siyasî sorunlarımız var ve Türkiye'nin gelir düzeyi de maalesef 3 bin dolar civarında ve bu ülke dünyanın en tehlikeli jeopolitik bölgesinin içinde yer alıyor.

Bizim kötü yönetilme lüksümüz yok. Ülkenin önündeki büyük sorunları aşmasında aslında sosyal demokratlara çok büyük görevler düşüyor diye düşünüyorum, ancak bu görevlerin üstesinden gelebilmemiz için Türkiye'deki sosyal demokrat hareketin kendisini çok köklü biçimde yenilemesi gerekiyor.

Liderlik çok önemli, fakat yeni bir liderlik anlayışına, padişah olmayan bir liderlik anlayışına ihtiyacımız var. İyi işleyen bir kurumsal yapıya ihtiyacımız var, iyi işleyen kurumsal yapılar tarafından yönetilmeyen bir Türkiye'nin sorunlarının çözülmesi çok zordur ve Türki-

Haluk Özdamga

**Kendimizi
Avrupa'da
en yakın
hissedebilece-
ğimiz
üç ülkede de
sosyal
demokratların
büyük
başarısına
rağmen,
biz son
20 yılda
sosyal
demokratlar
olarak
büyük bir
başarısızlık
sergiledik**

ye'deki sosyal demokrasinin sağlam, sağlıklı, çağdaş bir siyasi programa ihtiyacı var. Bunları başararak, sosyal demokrasinin ben önmüzdaki on yıllarda geçtiğimiz 20 yılda olduğundan çok daha olumlu ve çok daha iyi katkılar yapmasını temenni ediyorum.

Zamanımı da doldurduğumu fark ediyorum ve çok teşekkürler ediyorum.

• **O. Başkanı** - Sayın Özdalga'ya çok teşekkür ediyorum. Şimdi söz sırası Sayın Profesör Doktor Taner Timur'un. Buyurun.

• **Taner Timur** - Değerli arkadaşlar ben de burada bana konuşma fırsatı veren İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti'ne teşekkür ederek sözlerime başlamak istiyorum.

Benim konuşmam biraz daha tarihi olacak, biraz daha da soyut olacak sanıyorum. Sayın Özdalga'dan sonra pek fazla ortak noktalar arz eden bir konuşma olmayacak ama, bu zaten bütün panellerde böyle olan bir durumdur sanıyorum.

Ben fikir hareketleri çerçevesindeki gelişmemizi lâiklik çerçevesinde tartışmak ve bu konuda bazı referanslar etrafında düşünce beyan etmek istiyorum.

Türkiye'nin tek demeyeceğim, ama en önemli sorunlarından biri lâikliktir. Buradaki lâiklik kavramı da sanıyorum bizi aldatmamalı, çünkü bu lâiklik kavramı aynı zamanda inanç hürriyeti, düşünce hürriyeti, bilim hürriyeti, siyasi hürriyet, hepsini kapsayan bir anlama gelmektedir. Bu Batı ülkelerinde az çok, az çok diyorum çünkü hiçbir memlekette tam anlamıyla çözülmüş değildir, yine de bize göre çok daha sağlıklı bir şekilde tarihi evrim içinde çözüme yolundadır. Ama bizde bilindiği gibi en önemli sorun, en önemli tartışma alanlarından biridir.

Dünyada Türkiye'ye bakan Türkolog, oryantalist, sosyal bilimci, tarihçi, ne dersiniz deyin insanların çok büyük bir kısmı çok sık tekrarlanan bir eleştiri getirmişlerdir Türk lâiklik anlayışına ve uygulamasına. Çok tepeden inme oldu, ani oldu, temel sorunlar tartışılmadı vesaire. Oysa ben bunun ancak kısmen doğru olabileceği kanaatindeyim.

Türkiye'de lâiklik, Batı modeli gibi, fakat gecikmeli bir şekilde din ve felsefe ilişkileri çerçevesinde gelişmiştir. Batıda aydınlanma devrimi veya aydınlanma yüzyılı denilen yüzyıl aslında aklın ön plâna çıktığı, rasyonalizmin egemen olduğu, sosyal bilimlerin ve felsefenin geliştiği ve kısaca rasyonalizmin egemen olduğu bir dönem olmuştur.

Son zamanlarda biliyorsunuz bizde de Atatürk Devrimine daha çok aydınlanma devrimi demek moda oldu, çok sık tekrarlanıyor. Tabii bir bakıma doğrudur ama, eksiktir. En azından daha çok tamamlanması ve açılması gerekir. Şu anlamda ki, aydınlanma rasyonalizm demekse bile, rasyonalizmin çeşitli versiyonları vardır. Rasyonel felsefe çok çeşitli, hatta birbirine çok ters taraflar içeren formlar içerisinde gelişmiştir. 19. yüzyılda en yaygın rasyonalizm şekli pozitivizmdi, daha sonra aynı yüzyıl içerisinde ütopyacı sosyalizm şeklinde, fakat gene rasyonalist ve daha sonra Marksist rasyonalist düşünce akımları da gelişmiş ve Batıda fevkalâde etkili olmuş düşüncelerdir.

Bu çerçevede bakarsak, bizim tarihimize daha Mustafa Reşit Paşa reformlarından itibaren pozitivist düşünce akımının yavaş yavaş girmeye başladığını görüyoruz. Hatta Auguste Comte bile bir mektup göndermiştir Mustafa Reşit Paşa'ya, "Sizin ülkenizde benim düşüncelerim fevkalâde geçerli olur, bir an önce kalınmasını sağlar" diye. Tabi bu mektup yayınlanmıştır, ama buna bir cevap verildiği sanmıyorum; o dönem, muhtemelen Mustafa Reşit Paşa bu garip mektubu çöp kutusuna atmış. Daha sonralarda Saint Simon'un öğrencileri de garip kıyafetlerle gelmiş, pozitivist, yani rasyonalizmi Türkiye'de, Osmanlı Devleti'nde bir reform aracı olarak sunmaya çalışmışlardır.

Kısaca şunu söyleyeyim: Daha sonra pozitivist Türkiye'de ilkel de şekiller altında da olsa gelişmiştir. Bunun çeşitli örneklerini burada vermek istemiyorum, Beşir Fuat'lar var. Özellikle de yurt dışında faaliyet yapan, Meşveret, Meşrutiyet vesaire gibi dergiler çıkaran aydınlar arasında. Bunlar zaten Fransa'daki pozitivist düşünürlerle de temas halindeydiler.

Burada iki şey söylemek istiyorum. Bir, pozitivist Türkiye'ye etki yaparken, sanayileşmenin, burjuva devriminin dışında kalmış bütün ülkelerde de çok etkili olmuştur. Brezilyalılar bayraklarına Auguste Comte'un ilerleme ve terakki, düzen ve terakki kavramını, devizini işlemişlerdir. Japonya'da Nişi Amane - Japonya'da modern felsefesinin kurucusu sayılır- 1860'larda Avrupa'ya gitmiş, pozitivist düşüncelerle gelmiştir. Arap düşüncesinde pozitivistizmin yerini ünlü Arap düşünce tarihçisi Faslı Abdullah Larui uzun uzun anlatmıştır. Bizde de, bu çerçeve içerisinde, meşrutiyette, özellikle Ziya Gökalp'in Durkheim'dan etkile-

Taner Timur

Dünyada
Türkiye'ye
bakan
Türkolog,
oryantalist,
sosyal
bilimci,
tarihçi,
ne dersiniz
deyin
insanların
çok büyük
bir kısmı
çok sık
tekrarlanan
bir eleştiri
getirmişlerdir
Türk
lâiklik
anlayışına ve
uygulamasına

nen düşünce çerçevesi içerisinde pozitivist düşünceler belirmiştir.

Ayrıca bu bir siyasi uygulama dersek, daha uygulama o zaman da başlamıştır; çünkü dikkat ederseniz İttihat ve Terakki'yi aynen aşağı yukarı Auguste Comte'un "Ordre et Progres", düzen ve terakki, düzen ve ilerleme fikrinin aynen bir siyasi parti adı olarak kabul edilmesi olarak yorumlanabilir. Bunun doğru- dan doğruya ilişkisini ben kurmuş değilim ama, kendiliğinden konuşuyor izlenimindeyim.

Pozitivizmin önemi iki açıdan, sadece önemi değil aynı zamanda bir uygulama alanı bulması da açıklanabilir. Son dönem için bu daha açıklayıcıdır; çünkü Durkheim, bizde şimdi pozitivism eptiğine karşı din düşmanlığı olarak gösteriliyor. Aslında pozitivism'in Durkheim'daki versiyonu, ki en çok Ziya Gökalp'i etkilemiştir, dine karşı olmak şöyle dursun, insanın ontolojik özelliği olarak kutsalı vermektedir. Yani insan kutsalsız yaşayamaz. O bakımdan ikinci versiyonu, yani Auguste Comte değil de Durkheim'cı versiyonu Osmanlı aydınları arasında dini inançlarıyla siyasi fikirlerini de bağdaştırma alanı ve kolaylığı sağlamıştır.

Türk devrimi, Kemalist devrimler de pozitivist fikir alanı içerisinde gerçekleşmiştir ve Mustafa Kemal'e yönelen bütün düşüncelerini, bütün yazdıklarını okudum, şematik bir şey. Atatürk çıkıp ben pozitivistim, pozitivist felsefeyi getiriyorum falan dememiştir, ama her düşünce ve eylem akımının düşünceleri incelenir, bir söylem analizi yapılırsa, şimdi moda tabiri kullanılırsa, orada o düşünce sisteminin esasları ortaya çıkar zannediyorum.

Mustafa Kemal'i de eğer en şematik, en sloganımsı şeklinde ele alırsak, demiştir ki "Hayatta en hakiki mürşit ilimdir." Çünkü pozitivism ilim dışında bir şey kabul etmez, hatta metafizik olarak felsefeyi de reddeder. İkincisi ise, pozitivism sosyal ahenge dayanır, işte Çulhaoğlu'nun biraz önce dediği solidarizm, yani tesanütçülük fikri de vardır Durkheim'da. O da ben sen yokuz, biz varız veya imtiyazsız, sınıfsız, kaynaşmış bir kitleyiz.

Çok genel bir plânda söylüyorum, ayrıntıya da inerseniz bu fikrin gelişmesiyle karşılaşsınız. Şimdi bu pozitivist fikir kendiliğinden kutsallığı ortaya koymamıştır, fakat Mustafa Kemal'in daha sonraki başarılarıyla elde ettiği karizmatik liderlik ve Atatürk kültürü çerçevesi içerisinde Atatürk'ün bütün düşüncelerinde olduğu gibi, bu da bir kutsallık kazanmıştır.

İslamcı çevrelerden gelen itirazlar, belki de o konudaki bir fikir karışıklığından doğmuş olabilir; çünkü dediğim gibi, aslında Durkheim'de kutsallık insanın ontolojik bir özelliğidir. Lâiklikle ilgili söyleyeceğim şey bu haliyle hâlâ tartışma konusudur Türkiye'de. Ama ayrıntılı bir felsefi teorik tartışma şeklini maalesef almamaktadır. Ya pozitivism'e karşı veyahut da pozitivism. Pozitivism, başka ülkelerde olduğu gibi, Türkiye'de de bence bir geçiş döneminin aracı olmuştur. Çünkü pozitivist düşünce, dinin devlet dini olmaktan çıkarılmasında fevkalâde faydalı ve yararlı olmuştur. Çünkü din devlet dini olunca onu sadece içeriden gelen bir ilkeyle değiştiremezsiniz, ancak dışarıdan bir müdahaleyle değiştirebilirsiniz. Çünkü hem devlet dinidir, hem kutsaldır. Halbuki pozitivism devlet felsefesi olursa, ki öyle bir şey de ilân edilmemiştir, ama ona yakın bir fiili durum olmuştur, o kendi içinde, kendi kendini kritik ve demokratik bir şekilde aşma ilkesine sahiptir ve nitekim öyle olmuştur. Şimdiki pozitivism bugün de modern şekilleri altında Anglosakson üniversitelerinde çok güçlü bir felsefedir. Dinin en yaygın olduğu Amerika'da da en yaygın felsefe pozitivist şekiller altında uygulanmaktadır.

O bakımdan pozitivist insanlar da olur, birçok pozitivist felsefecimiz, düşünürümüz de vardır ama böyle bir kutsallığı yoktur, kalkmıştır da. Ama bir de pozitivism'in sosyal ahenk dolayısıyla Marksizm'e karşı kullanılmış yönü var ki, o tabii sınıfsal nedenlerle, sınıf çıkarları nedenleriyle hâlen kullanılmaktadır. O ayrı bir şey, onun dinle falan alakası yoktur, o tamamen sınıfsal çıkarların dürtüleri ile ilgilidir.

Cumhuriyet dönemimizdeki düşünce yapımızın ayrıntısı çok tabii uzun tartışmaları gerektiren bir şey, fakat bunu dikotomik bir şekilde ele alırsak, üstünde durulmayan bir iki referans vermek istiyorum. Pozitivism gibi dışarıdan değil de, İslamiyet'in içinden acaba lâik düşünceye gidebilir miyiz? Türkiye'de mesele- nin bu boyutu çok tartışılmamaktadır. Türkiye'de insanlar pek tartışmıyorlar, yani ya İslamcısınız ya değilsiniz, arada bir diyalog yok, arada bir kopukluk var. Oysa belli bir düşünce çevresinde bunu aşmak mümkün, İslamiyet'in içinden lâikliğe, düşünce özgürlüğüne varabilir miyiz şeklinde tartışılabilir.

Bu konuda verilebilecek çok referans var, ama ben bir edebi plânda bir de felsefi plânda iki referans vermek istiyorum. Bunlardan edebi plânda olanı, Meşrutiyet'in başlarında bir roman şeklinde -onun üzerinde çok durmaya- cağım ama fevkalâde ben önemli görüyorum-

Taner Timur

Mustafa
Kemal'i de
eğer
en şematik
şeklinde
ele alırsak,
demiştir ki
"Hayatta
en hakiki
mürşit
ilimdir."
Çünkü
pozitivism
ilim
dışında
bir şey
kabul
etmez,
hatta
metafizik
olarak
felsefeyi de
reddeder

Filibeli Ahmet Hilmi Efendi'nin "Şehbenderza-de Amakı Hayal," Hayallerin Derinliği şeklinde çok ilginç bir romanı var. Roman tarihimizde de ben gerçek yerini bulmadığı kanısındayım. Orada dinden hareket ederek felsefi ve metafizik sorunlara değiniyor, rölativist felsefeye varıyor, kahramanı Ahmet Raci var, sonunda deliriyor, Manisa tımarhanesine giriyor. Fakat ben mi deliyim dışarıdakiler mi deli şeklindeki delilik üzerinde fukuldüyen bir söylem üzerinde meseleleri koyuyor ve sonunda vardığı nokta da, yani ben buradayım ama, benle dışarıdaki insanlar arasında pek fark yok. Kriz sonucunda, mistik bir kriz sonucunda, Manisa tımarhanesinden dostuna son olarak gönderdiği mektupta da, ilmi gerçeklere iliraz etmeye kimsenin hakkı yoktur. Yalnız bir hakikatin varlığı diğer hakikatin varlığına da engel olmamalıdır. Bazı vicdanlar var ki, başlangıç ile son arasında bir çizgi, ayırıcı bir çizgi gibi duran gerçeklerin önünde durmaya cesaret edemiyorlar. Ben ise bu dünyaya niye geldiğimizi, ne olacağımızı, bizi göndereni anlamadan bu alemi terk etmemeye kararlıyım.

Burada roman şeklinde, felsefi bir sistem getirmiyor, ama roman şeklinde daha 1900'lerin başlarında felsefi bir düşünce. Kendisi sonunda inancından vazgeçmiyor, fakat bilimle özgür düşünceyle inanç arasında da bir gerginliğin en azından azaldığı, bunların bir arada olabileceği bir düşünce sisteminin öncülerinden biri olarak görülüyor. Biraz önce söylediğim bu dikotomik kopukluk yüzünden de edebiyat tarihimizde, roman tarihimizde pek üzerinde durulmamış benim kanaatimce, bir de Türkiye'de pek büyük bir felsefe geleneği olmadığı için.

İkincisi ise, felsefi planda ikinci vereceğim örnek de İsmail Hakkı İzmirli'dir. İsmail Hakkı İzmirli ise, "Yeni Kelam" kitabı çok önemli bir kitap. Çünkü biliyorsunuz Osmanlı kültüründe kelam ilmi çerçevesinde ilim ve felsefe yan yana yer alıyordu. Felsefe varsa Osmanlı düşüncesinde kelam çerçevesinde yer alıyordu, fakat felsefe özgür bir felsefe değildi. Ancak İslamî akidelere, yani başta Kuran ayelleri olmak üzere Kuran hadislerini desteklemek ve onların doğruluğunu ortaya koymak için kullanılıyordu kelam ilmi. Ama kelam ilmi Gazali'yle beraber bitti, daha doğrusu bu şekli aldı. Özgür felsefe bitti daha doğrusu, kelam ilmi de bu şekli aldı.

Ondan sonra da kelam ilmi özgür felsefeye karşı bir statüye büründü. Şimdi İsmail Hakkı İzmirli Bey yeni kelamdan bahsediyor

bir kere, bu önemli bir şey, bunu aşmak lazım. Gazali'den sonraki bütün İslam düşüncesini müteahhirin, sonradan gelenler, daha öncekileri kudema, eskiler, kadimler, sonra müteahhirin olarak şey yapıyor ve kendisi felsefe tarihini de gayet iyi incelemiş bir insan olarak, Descartes'la Spinoza'yla, Leibnitz'le, Kant'la ve daha sonra da İspatıyon dediği pozitivistlerle de polemik yapıyor, onların düşüncelerini inceliyor.

Vardığı sonuç yine de muhafazakâr bir sonuç, yani bunlar tam ayrılmalıdır, tam özgür bir felsefe olmalıdır, bu böyledir, Batıda böyle olmuştur şeklinde bir görüşe varmıyor. Fakat yeni kelimadan bahsederek ve meselenin bu boyutunu ortaya koyarak, yani kelam ilmini modern felsefeyle diyalog haline sokuyorlar: İspatıyon, pozitivistlere İspatıyon, ispatçılar, Osmanlıca tabiri bu. Bu tabir altında, bununla polemik yaparak bence geliştirilmesi gereken ve tam dışarıdan değil de, Osmanlı medrese sisteminden özgür üniversiteye geçiş yollarının açılabilirdiği bir işaret ortaya çıkıyor.

Sorbonne da Oxford da, Harvard da, bunların hepsi de medrese tipi üniversitelerdi, bunların içerisinden bağımsız düşünce çıktı, ama bunu yaratan sosyal sebepler, sınıfsal sebepler, işte burjuvazinin doğuşu sanayileşme vesaire olmadığı için Türkiye'de, Osmanlı Devleti'nde bu olmadı, medreseler de kendilerini yenileyemediler, fakat verdiğim örnekler bile gösteriyor ki, Kemalist devrim de o kadar tepeden filan inmedi. Burada benim anlatabileceğimden çok daha farklı şekillerde dinle ilimin ve felsefenin tartışması uzun uzun devam etti. Fakat hepsini sonunda tayin eden sosyal faktörler Türkiye'de gerçekleşmedi.

Bunun dışında bir de çok kısaca Marksizm'den bahsetmek isterim. Türkiye'de Marksizm 1960'larda, 1920'lerde, zaman zaman çok yaygın oldu, fakat Marksizm'in başka düşünce akımlarından farklı bir özelliği var ve bence daha olumlu, lehine farklı bir özelliği var. Çünkü Marksizm öyle bir düşünce ki, aynı zamanda yani Marksizm eğer belli bir sınıf hareketiyle, bir sendikal hareketle, sınıf kavgasıyla özdeşleşmezse salon Marksizm'i olarak, akademik Marksizm olarak, yazar Marksizm olarak bir anlamı vardır Türkiye'de de. Bu olmuştur, ama onun dışında fazla önemli bir rolü olamaz.

O anlamda Jön Türkler dikkatimi çekmiştir, Ziya Gökalp de, Said Halim Paşa da, sadece Jön Türkler değil, onun dışında da bir sürü aydın Marksizm'i reddediyorlar. Bir bakıma

Taner Timur

**Marksizm
eğer belli
bir sınıf
hareketiyle,
bir sendikal
hareketle,
sınıf
kavgasıyla
özdeşleşmezse
salon
Marksizm'i
olarak,
akademik
Marksizm
olarak,
bir anlamı
vardır
Türkiye'de**

haklılar. Marksizm kapitalizmin analizidir. Türkiye'de kapitalizm olmadığı için Marksizm çok ilkel, daha çok çekirdek halindedir. Uymuyor. Ama bunları okuyunca görüyorsunuz ki, Batıya atıflarında hep Marksist bakışla bakıyor. Hatta Mustafa Kemal Atatürk bile Halk Partisi'ni kurarken diyor ki, Batıda diyor bütün partiler sınıflar üzerine kurulur, her parti bir sınıf partisidir, ama bizde böyle sınıflar olmadığı için Halk Partisi hepsini toplar, hepsini kapsar.

Dikkat ederseniz, Batıda partiler sınıf partisidir, Batılıların hepsi de bunu söylemiyorlar, muhafazakâr partiler biz sınıf partisiz demiyor, şimdiki sosyal demokratlar bile demiyor. Bu açıdan bakılırsa Marksizm'in Sovyetler Birliği'nin çökmesiyle hiçbir alakası yoktur, çünkü Sovyetler Birliği sosyalist sayılan, geçinen bir toplumdur, halbuki Marksizm kapitalizmin bilimini yapmaya çalışmıştır ve bence, büyük, çok büyük bir ölçüde de geçerlidir.

O bakımdan kapitalizmle birlikte düşünülmesi lâzımdır, Sovyetler Birliği o ayrı mesele. Şimdi onu anlamak için hâlâ en önemli araçlardan biridir diye düşünüyorum ve bu da benim kişisel düşüncem değil, Fransa'nın en önemli haftalık dergilerinden birinde var, geçen ay çok kalın bir ek çıkardı, Marx'a ayırmış ve altındaki yazı üçüncü milenyumun düşünürü Marx diye ve 30-40 tane yazar var, hepsi de Fransa'nın en önemli üniversitelerinde profesör, hoca filan.

Türkiye'yi de etkilemiş bir düşünce sistemi hakkında bir fikir beyan ederek sözlerime son vermek istiyorum. Marksizm de bitmiş değildir, ama Marksizm dediğim gibi sadece bir analiz yöntemi değildir, aynı zamanda bir sosyal değişim, bir sosyal eylem programıdır, bu birliktedir, ama bu her zaman birlikte olmaz, yani eyleme verilecek manaya göre değişir. Marx'ın kendi hayatı da hep kütüphanelerde geçti.

Evet, bu çerçeve içerisinde daha ana hatlarıyla söylemek istediğim şeyleri söylemiş bulunuyorum. Sonra da tartışmalar olursa ve bana bir soru sorulursa cevaplarım.

Teşekkür ederim.

• **O. Başkan** - Çok teşekkür ederiz. Şimdi sözü Sayın Kuru'ya bırakıyorum.

Buyurun.

• **Fehmi Kuru** - Teşekkür ederim Sayın Başkan.

Ben de sözlerime önce böyle bir platformda konuşma fırsatı bulduğum için teşekkür etmekle başlamak istiyorum. Konuşmama geç-

meden önce de iki noktada sizleri uyarmak istiyorum. Birincisi ben yıllardır dört-beş dakikada okunan, tüketilen bir uğraşın içerisindeyim. Dolayısıyla, fikirler bölük pörçük ifade edilen bir ortamda ona uygun ürüyor. Bu arada son zamanlarda televizyonlarda programlara katılıyorum, orada da CNN'nin keşfettiği bir kural var. 4 dakikadan fazla izleyicinin dikkatini yoğunlaştırması mümkün olmadığı için programı yöneten 4. dakikaya doğru işaret yapıyor, dolayısıyla hem günlük yazılarım dolayısıyla, hem bu televizyon programları dolayısıyla üç-dört dakika içerisinde tüketilen bir uğraşın içerisindeyim. O bakımdan sizi uyarıyorum bundan sonra söyleyeceklerimle ilgili.

İkincisi de, doğrusu böyle panellere çıkan insanlar daha çok ne söyleyeceğini önceden çok iyi tartan insanlar, tezleri var biliyorlar, o tezleri tekrarlıyorlar, ifade ediyorlar, anlatıyorlar. Benim maalesef kafam çok karışık, dolayısıyla söyleyeceklerim çok keskin fikirler değil, tartışmaya açık, beraberce belki sonuca varabileceğimiz şeyler. Ama izleyebildiğim kadarıyla sadece Türkiye'de düşünen insanların çoğu benim gibi olmakla kalmıyor, dünyada da temel kabullerin sarsıntı geçirdiği bir dönemde olduğumuz için hemen hemen herkesin kafası karışık. Bu bakımdan da kendimi çok yalnız hissetmiyorum.

Eskiden olsa tasnifler belliydi, işte Osmanlı'nın son zamanlarında fikir çatışmalarının zirveye çıktığı dönemlerde Osmanlılar, İslamcılar, Garpcılar vardı ve insanları bu sınıflardan bir tanesine kolaylıkla ayırabilirdiniz ve o gruptaki insanların neler düşündüğünü üç aşağı beş yukarı tahmin edebilirdiniz nüanslarla birlikte.

Cumhuriyet'e döndüğümüz zaman, yine milliyetçi, Türkçü, İslamcı, Batıcı, lâik ayrımları uzun yıllar bizleri belirlemek için, aydınları belirlemek için kullanılabilen sıfatlar oldu. Sonra solculuk, sağcılık daha yaygın kullanıma girdi. Ama bugün galiba bu konuda çok ciddi farklı gelişmeler ve paradigma sarsıntıları yaşanıyor. Kime sağcı kime solcu diyeceğinizi, kimi nasıl sıfatlandıracağınızı biraz zorlukla tespit edebiliyorsunuz. Uluslararası arenada meydana gelen gelişmeler bunu daha da iyi görmemizi sağlıyor. İşte meselâ bir Irak konusu oldu, bu uluslararası gelişmeler de öyle gelişmeler ki, biz Irak'tan veya Amerika'dan veya Avrupa'dan bahsederken, aslında kendimizden de bahsetmiş oluyoruz. Çünkü o gelişmeler bir şekilde bizdeki zihinsel gelişmeleri ya da siya-

Fehmi Kuru

Cumhuriyet'e
döndüğümüz
zaman,
yine
milliyetçi,
Türkçü,
İslamcı,
Batıcı,
lâik
ayrımları
uzun
yıllar
bizleri,
aydınları
belirlemek için
kullanılabilen
sıfatlar
oldu

sal gelişmeleri etkileyecek çapta, ama tersi de doğru bunun. Meselâ Irak'taki gelişmeler şu anda ve yakın geçmişte, belki de Amerika'daki 11 ay sonra yapılacak olan başkanlık seçimlerini de etkileyecek. Yani dünyamızın aldığı biçimle de çok yakından ilişkili bu şu anda içinde geçtiğimiz dönemin özellikleri.

Tekrar Türkiye'ye dönersek, bu zorluğu belki daha da artıran bir şey son zamanlarda siyaset alanında yaşanan gelişmeler oldu. 3 Kasım seçimleri sandıktan pek çoğumuzun tahmin edemeyeceği bir sonuç çıkardı. 28 Şubat'ın hemen arkasından geldiği için AK Parti gibi seçimden 8-10 ay önce kurulmuş olan bir siyasi kuruluşun birinci parti olarak çıkması, yüzde 10 barajının cilvesi sebebiyle de Meclis'e bunun 3/2'lik bir çoğunluk olarak yansması, sadece bir ikinci partinin Meclis'te temsil hakkını alması, bunlar ciddi gelişmeler Türkiye açısından. Ama daha da kafa karıştırıcı olan bu AK Parti'nin nasıl bir parti olduğu. Şimdi baktığınız zaman klasik parti tasnifleri içerisinde oturtabileceğiniz yer bulmakta zorlanıyorsunuz. Sağ sol dediğiniz zaman, sağda olması gereken bir parti, ama baktığınız zaman programından başlayarak burada sosyal demokrasi olarak da ifade edilen ya da çok rahatlıkla sol söylem içerisinde de ifade edilebilecek birtakım ilkeleri o program içerisinde bulabiliyorsunuz. Kendilerini muhafazakâr demokrat olarak tanımlıyorlar. Belki Müslüman Demokrat daha uygun ama Anayasal zorunluluk böyle sıfatların kullanılmasına engel. Ayrıca AK Parti kurulmadan hemen önce bu konuda yapılan tartışmalara taraf olan bir akademisyen grubun da, anladığım kadarıyla bunda mahzur bulmaları ve bunu ilân etmelerinin de etkisiyle... Mahzur şu; böyle bir sıfatın siyasete yansmasının getireceği hukuki sorunlar var, ama buna karşılık bunun mahzurları da var; çünkü o siyasi akım içerisinde kendilerini görmeyen insanlar Müslüman sıfatının kendilerinden alındığını da düşünebilirler.

Dolayısıyla bu, partiye aleyhte bir durum olarak da dönebilir. Muhafazakâr demokrat, fakat özellikle bu sıfatı siz bildiğiniz kalıplar içerisinde ifade etmeye çalıştığınızda zorlanıyorsunuz. Muhafazakâr, bir şeyi muhafaza etmek demek, oysa Meclis'ten çıkarmaya çalıştıkları reform paketlerine bakın, Sayın Özalpa'nın bahsettiği bir paket var meselâ bu yerel yönetimler daha fazla yetki verilmesi, ama daha da önemlisi Millî Güvenlik Kurulu'nun yerini demokratik bir sistem içerisinde belirleyen bir paketi de çıkartılar Meclis'ten.

Dolayısıyla, bunlara baktığınız zaman, bir de Avrupa Birliği hedefine de kendilerini kilitlediklerini gördüğünüz zaman biraz muhafazakâr sıfatının ters düştüğü bir durum. Yani siyaset açısından bir muhafazakârlık yok, tersine reformcu, belki atılımcı denilebilecek bir parti. Muhafazakârlığı herhalde dindarlık anlamına tercüme etmek lâzım.

Buna karşılık demokrat dediğiniz zaman da, evet demokratik söylemlere sahip çıktığı görülüyor bu parti içerisinde, ancak içinde de bir damar olduğu belli, geleneksel sağ partilerde hep olan bir damar. Demokrasiyi çok geniş anlamda istiyorlar ama, uygulamaya geldiği zaman çok o kadar da demokrat olmayabiliyorlar. Meselâ parti içerisinde, son Genel Kurullarında gördük. Demokrasinin kanallarını tıkayacak ve tek adam, tek lider görüntüsünü pekiştirecek değişiklikleri de yapabildiler. Yani, muhafazakârlığı da, demokratiği de sorgulanması gereken bir durumla karşı karşıyayız.

Bu altüst oluş bizden Kıbrıs'a da yansıdı, Kıbrıs da güncel olduğu için, ne olup bittiğini hepimiz takip ediyoruz. Orada da geçen hafta ben işte mesleğim gereği gittim, gördüğüm oradaki kafa karışıklığı daha da büyük. İktidar da bir parti var ve iki partili bir hükümet var ve bu iki partinin hem tabanlarına, hem savunduklarına baktığınız zaman sağcı partiler bunlar. Ama o sağcı partiler Türkiye'deki Cumhuriyet Halk Partisi'nin savunduğu fikirleri orada Kıbrıs özelinde savunuyorlar. Buna karşılık muhalefet solcu bir muhalefet, hatta aşırı solcu bir muhalefet, solculuğa evrilmiş, daha hafif bir solculuğa. 'Değişim' söylemi oraya da taşınmış, ama solda taşınmış.

O ise, kendisini AK Parti çizgisinde görüyor, yani AK Parti gibi reformcuyum diyor, kendisini tanımlarken AK Parti'yle tanımlıyor. Gerçekten bu kavram karışıklarının hem Türkiye'de hem Kıbrıs'ta yaşandığını görüyoruz. Sağ partiler statükoyu orada temsil ediyor, statükocu parti deniliyor onlara. Dediğim gibi, burada onların destekçisi olduklarını ilân eden, koca koca ilânlar yayınlanıyor ve altında o ilânların yüzlerce isim var, o isimlere baktığınız zaman Türkiye'de sol olarak bildiğimiz isimler bunlar.

Belki de bu dalgalanmayı, bu sarsıntıyı başka türlü kavramlarla karşılamak ve geleneksel sağ sol ayrımını, İslamcı, Batıcı, lâik ayrımını, milliyetçi ayrımını bir tarafa bırakarak, belki daha farklı bir zeminde bunları yapmak lâzım. Bazı arkadaşlarımız, işte Avrupa

Fahmi Kuru

Ama
daha da
kafa
karıştırıcı
olan
bu
AK Parti'nin
nasıl
bir parti
olduğu.
Klasik
parti
tasnifleri
içerisinde
oturtabileceğiniz
yer
bulmakta
zorlanıyorsunuz



Fehmi Kuru

AK Parti,
kökleri
Fazilet
Partisi'ne,
Millî Selamet
Partisi'ne
dayanan
bir yeni
siyasi
kuruluş
olsa bile,
lâiklik
konusunda
kendisinden
önce
gelen
partilerden
farklı bir
ayrışmayı
yansıtır

Birliği çevresinde böyle bir tanımlama yapmak istiyorlar, ama galiba daha doğru olan bu demokrasi eksenli bir tanımlama. Dolayısıyla, demokrasi konusunda, yani hak ve özgürlüklerin en yaygın biçimiyle kullanımı ve halka dayalı bir yönetim tarzının benimsenmesi çevresinde yapılacak olan bir tanımlama daha doğru. Hak ve özgürlükler, işte onun içerisine yerel yönetimlerin en geniş biçimde sorumlulukları da üstlenmesi dahil olmak üzere reformcu bir anlayışı benimsediğiniz zaman, bunu bir demokrasi olarak, demokrasi kelimesiyle kavramlaştırdığınız zaman belki Türkiye'deki siyasî yapılanmayı da daha rahat görmeye başlayabiliyoruz.

Ben bunu şu andaki tartışmaların bundan sonraki alabileceği biçim açısından çok sağlıklı görüyorum. Çünkü Türkiye'de yaptığımız bu tartışmalar başka ülkeler için de önemli. İşte bugünkü gazetelere yansıdı, dün NTV'de İran Cumhurbaşkanı Hatemi'yle görüşen bir meslektaşımızın mülakatı yayımlandı uzun uzun. Gördüğünüz gibi, Türkiye'deki tartışmalar, bir açmazda oldukları bilinen, belli olan İran'daki hâkim olan insanlar açısından, kadro açısından da dikkatle izleniyor. Bunu sadece İran izliyor zannetmeyiniz, Avrupa'da da tartışmalar düzeyinde çok yakından izleniyor ve izlenmek zorunda; çünkü burada dünyanın aldığı yeni biçim içerisinde yaptığımız tartışmaların başka yerlere aktarımı da söz konusu.

Meselâ türban bizde çok uzun yılların tartışması, Fransa aynı şekilde tartışıyor. Öğreniyoruz ki, Fransa'ya taşınmasının da sebebi

buradan giden fikirler, yani Türkiye'den biz Fransa'dan lâikliği aldığımız ve oradan etkilendiğimizi düşünürken, şimdi Türkiye'den etkilenen bir Fransa gerçeğiyle karşı karşıyayız. Bu tartışmaların tabii temelleri var, Sayın Timur'un çok yetkin biçimde anlattığı Türkiye'nin belli döneminde yapılan tartışmalar bugün de aslında hararetili biçimde ve çeşitli ülkelerde, o ülkelerin düşünürlerinin Türkiye'ye yansıtmalarıyla da tartışılıyor. Şu anda meselâ Mısırlı Hasan Hanefi diye bir düşünür var. Bunun kitapları Türkçe'de de yayınlanıyor ama, maalesef Türkiye'de bu belli kesimler arasında Çin duvarına benzer duvarlar olduğu için bu tartışmalardan çok haberdar olunamıyor. Aslında tercümeleri var bu kitapların.

Meselâ Amerika'da öğretim üyesi olan Pakistan asıllı Prof. Fazurrahman var, vefat etti, Türkiye'de de bulunduğu için Türkiye'yi de çok iyi tanıyan bir adamdı. Onun getirdiği bu lâiklik eksenli tartışmalar. Şimdi İslam'dan, Müslüman toplumlardan bir lâiklik anlayışı üreyebilir mi? Bu bizim şu anda karşı karşıya olduğumuz siyasî realite açısından da çok önemli; çünkü AK Parti, kökleri Fazilet Partisi'ne, Millî Selamet Partisi'ne dayanan bir yeni siyasî kuruluş olsa bile, lâiklik konusunda kendisinden önce gelen partilerden farklı bir ayrışmayı yansıtır. Yani lâikliğe ters bakmayan, lâikliği devlet sistemi için önemli gören, hatta şart gören bir anlayışı benimsemiş görünüyor hiç de değilse. Bu bakımdan bunu sadece şartlar zorladığı için, 28 Şubat zorladığı için kabullenmek zorunda kalmış bir parti değil, kendi içerisinde-

ki tartışmaların, İslam dünyasının içindeki tartışmaların da ürettiği kavramsallaşma etrafında bunu yapabilmış bir partiye dönüşmesi bunlarla ilgili. Bu bakımdan ben çok önemsiyorum. AK Parti konusunda üzerinde durulması gereken noktalardan bir tanesi Türkiye için yillardan beri tartışılan temel tartışma maddeleri, işte demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü, laiklik gibi kavramlar bu parti sadece iktidarda çok büyük milletvekili oranıyla temsil edildiği için değil, ama bu konular onun doğal sorunları olduğu için. Yani demokrasinin az olması ya da olmaması doğrudan (ı) partiyi ilgilendiriyor, dolayısıyla demokrasiye diğer partilerden daha fazla sahip çıkmak zorunda.

Geçmişte insan hakları ihlallerinden en fazla şikâyetçi olan bir tabana sahip parti olduğundan dolayı ve hukukun üstünlüğü işte şu günlerde dokunulmazlık etrafında tartışılıyor, sanki dokunulmazlıkla ilgiliymiş gibi, ama aslında belirtilen kuşklar Türkiye'deki hukuk sistemine, yargı sistemine dönük olduğu için hukukun üstünlüğü kavramını güçlendirecek reformların gelmesini zorlayabilir ve laiklik dediğim gibi üzerinde toplumun uzlaşabildiği en önemli unsurlardan biri olduğu için ve din konusu eğer devletin dışında tutmak zorundaysa ki bu zorunluluğu kabul ediyor AK Parti kuruluş felsefesiyle. Dolayısıyla, laiklik etrafında bir buluşmayı da bu parti eliyle yapmak mümkün gibi görüldüğü için önemsiyorum.

Yalnız benim önemsemem önemli değil, bu tartışmalar yapılıyor. Meselâ Başbakanın yakınlarından Danışman sıfatıyla ona fikir veren bu anlattığım tartışmaları da kendisiyle yapan isimlerden bir tanesi geçen gün bir yazı yazdı. Söylediği önemli, diyor ki İslam dünyasında iki tane model var. Bir, devleti dönüştürerek Müslümanlaştırma modeli. Meselâ İran'daki model, devleti siz ele geçiriyorsunuz ve Müslüman bir yapı kuruyorsunuz. İki toplumu Müslümanlaştırarak dönüştürme projesi. Bunu yapan ülkeler var, ama sonuç itibarıyla ikisi de laiklikle problemi olan formüller, laiklikle problemi olan modeller, ama üçüncü bir model var ve Türkiye'de AK Parti'nin üzerinde bulunduğu model bu diyor o arkadaş. O da bireyin kimliği üzerinde oynamaksızın bir dönüşümü sağlamak. Yani Müslümanlaşma diye bir derdi olmayan, ama bireyin din ve vicdan özgürlüğünü sağladığı için onun tatmini üzerine oturan bir sistemi sağlamak.

Böyle bir tartışma aslında çok önemli olduğu hâlde, hemen ertesi gün çok satan bir gazetede, AK Parti çevreleri böyle Müslüman-

laşma konularını tartışıyorlar. Yani tartışmadan bu konuların halledilmesi istenen bir ortam zorlanıyor.

Söylemeye çalıştıklarımı toparlamak istiyorum. Türkiye çok önemli bir dönemden geçiyor, ama bu bizden çok dış şartların zorladığı bir dönem. Yani bugün dünyada sistem, global sistem kendisini elden geçiriyor, iki ana çizgiyi, iki ana damar var. Bir tanesi işte daha emperyal bir yaklaşımla tek bir devlet, dünya üzerinde tek bir devlet modeli arayışı içerisinde, başarılı olamayacağı benziyor, Irak üzerinde elde edemediği egemenliği, bütün dünyaya yayabileceği benzemiyor, ama yine de o bir proje olarak hâlâ gündemde.

İkinci ise, 11 Eylül öncesine kadar yaygın olduğunu bildiğimiz bir model. İşte insan haklarını, demokrasiyi ön plânda tutan bir model bu. Bu model yeniden dönülebilecek bir model gibi görünüyor mu görünmüyor mu bunlar herhalde önümüzdeki günlerde daha açık olarak ortaya çıkacak, ama bunların tartışma alanı, savaş alanı Türkiye'yi de çok yakından etkiliyor. Biz AK Parti hükûmetiyle yakalandık bu dalgaya, bu sarsıntıya. Dolayısıyla, bu hükûmetin döneminde hiçbir konuyu tartışılmaz kabul etmeksizin en açık bir şekilde, ama demokrasi içerisinde, yani sistemi zedelemeyen, var olanı bir yerlere ihbar ederek oradan sonuçlar çıkartmak yerine, var olanı demokrasi içerisinde değerlendirerek mutlaka en iyi biçimde kendimiz açısından kullanır hâlde tutmamız lazım diye düşünüyorum.

Teşekkür ederim.

• **O. Başkan** - Sayın Kuru'ya çok teşekkür ederim.

Şimdi önce konuşmacılara yönelteceğiniz soruları alacağız. Lütfen soru soracak ya da yorum yapacak salondaki konuşmacıların önce adlarını ve soyadlarını belirtsinler konuşmacılar lütfen.

Bir küçük ricam da kuşkusuz yorumlarınız önemli, böyle bir katılım önemli, ama yine zaman sınırını lütfen sizler de aklınızda tutarsanız teşekkürler.

Şimdi sorusu olanlara mikrofon verilecek. İlk olarak size vereceğim buyurun.

• **Salim Sayar** - Sorumu Sayın Çulhaoğlu Bey'e ve Kuru Bey'e yönelteceğim ve değerli hocalarım da tabiatıyla eğer iştirak ederlerse çok çok memnun olacağım.

Türkiye ideoloji prensipleri, ekonomi ve tarih, din siyaseti ve jeopolitik bakımlardan asır-

Fehmi Kuru

Türkiye
çok
önemli bir
dönemden
geçiyor,
ama
bu bizden
çok
dış şartların
zorladığı
bir dönem.
Yani
bugün
global
sistem
kendisini
elden
geçiriyor

ları kapsayacak bir şekilde zaman kesitine sahiptir ve bu zaman kesitinde birçok medeniyetler kurmuştur ve bu medeniyetlerde her bakımdan, eğitim bakımından, prensip bakımından ve yapılanma, eğitim yapılanması bakımından, dünya tarihinde sanat bakımından birçok eserler meydana getirmişlerdir ve bu medeniyetler asırlara mâl olmuştur. Acaba biz tahlillerimizde bu medeniyet kesitindeki tahlilleri veyahut da yapılanmayı neden göz ardı ediyoruz, yani ideoloji bakımından, ekonomi bakımından, tarih bakımından, din siyaseti bakımından, jeopolitik bakımından bu geriye doğru, doğruya doğru tahlilleri niçin yapmıyoruz? Acaba bu kopukluk nereden kaynaklanıyor? Acaba bu durumu meydana getiren dış güçlerin tesiri var mıdır? Çok teşekkür ederim hümetle saygılarımın kabulü efendim.

• **Birsan Ersel** - Ben İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde öğretim üyesiyim.

Benim iki sorum olacak. Bir sorum Sayın Özdalga'ya, diğer sorum da Sayın Kuru'ya. Sayın Özdalga çok güzel bir öz eleştiri getirdi, sosyal demokratların eğitim alanında başarılı olamadıklarını belirtti. Acaba bugün Acil Eylem Planı adı altında Hükümetin eğitim politikası hakkında ne düşünüyorlar? Bunu almak istiyorum.

Sayın Kuru da konuşması sırasında anlatırken yargının etki altında olduğunu belirtti, kendileri bir gazeteci, son günlerde işte tartışmalar da oluyor. Bu dokunulmazlıklara dokunmayalım, çünkü yargı etki altındadır söylemleri var en yetkili ağızlardan. Sayın Başbakan Başbakanlık yolunu açan bu yargı değil miydi? Benim zihnimde şöyle bir soru oluştu, acaba etkiyle mi bu yol açıldı, yine etki edilip başka yollar mı açılacak? Bu konuda ne düşünüyorsunuz Bunu almak istiyorum. Teşekkür ederim efendim, saygılarımla.

• **Kurtuluş Kayalı** - Ben Metin Çulhaoğlu'na bir soru soracağım.

Doğru anlıdysam üç şeyden bahsettiniz, bir geç kapitalistleşmeden bahsettiğiniz, bunun getirdiği bir acelecilikten bahsettiniz, 1980 sonrasında, 1980 sonrası açısından düşünce akımlarının kendi dışındaki süreçlere ne ölçüde tepki gösterebileceği ve buradaki fleksibiliteden bahsettiniz. Bunu herhalde sadece dışsal şeylerle söylemediniz.

Üçüncüsü de, Türkiye'de sınıflar arası ilişkilerin belli ölçüde farklı olması açısından, bunun dinamiklerinin farklı olması açısından en

azından yurt dışındaki düşünsel etkilerin oluştuğundan söylediniz. Ben sizden şunu açmanızı istiyorum. Bunun, bu durumun, çünkü çok temelde, temel düşünce akımları üzerinde bunun açılımını çok fazla yapmadınız. Bunun Türkiye'de Marksist anlamda sosyalizmin şekillenmesinde ne tür etkileri olduğunu ve bunun Türkiye'de sosyalizmi ne biçimde biçimlendirdiğini Batıdaki soldan, farkları çerçevesinde izah etmek ister misiniz? Teşekkür ederim.

• **Şükrü Kayaçatal** - İlk sorum Sayın Timur'a. Sayın Timur, İslam'dan, İslam'la lâikliğin bağdaştırabilmesi için İslam'ın içinde bazı kaynakların çıktığından bahsetti, iki tane de misal verdi bir felsefe, bir de edebiyatla ilgili.

Orada benim aklıma şu geldi: Felsefeyle ilgili vermiş olduğunuz misalde İsmail Hakkı İzmirli Bey'den bahsettiniz, onun fikirlerini söylediniz, benim aklıma Said-i Nursi geldi. Beş aşağı beş yukarı o da aynı şeyleri söylüyordu. Acaba Said-i Nursi'yi de İslam'la lâikliği bağdaştırabilecek düşünceleri olan bir insan olarak kabul edebilir miyiz?

İkinci sorum, Sayın Özdalga'ya. Sayın Özdalga çok güzel bir öz eleştiri yaptı. Söylemiş olduklarının zannederseniz bütün sosyal demokrat sıfatını taşıyan insanlar tarafından reddedilmesine imkân yok, çünkü hadiseler bunlar. Şu benzetmeyi benim aklıma getirdi. Birisi diyor ki, benim bir diz üstü bilgisayarım var diyor, fakat tarife sonunda bunun Sayın Ecevit'in kullandığı bir daktilo tipinde bir alet olduğu ortaya çıkıyor, dolayısıyla sosyal demokrat sıfatını taşıyan insanlar bu şartlar altında niçin hâlâ bu sıfat altında hareket yahut da bu sıfatla bir partiyi yürütmekte ısrar ediyorlar?

• **Batur İtler** - Ben bu Kemal Derviş'in, Hürşit Güneş'in olduğu toplantıya da katıldım, o nedenle biraz geç gelebildim buraya. Fakat orada da aynı şeyi gördüğüm için buradaki konuşmacılara da daha çok düşünce akımlarına yakın ve o konuyu irdeledikleri için onlara da sormak istiyorum.

Şimdi bu sosyal demokrat politikalar ya da işte sağın İslamî demokrasiyi savunduğunu söyleyen gruplarının oluşturduğu politikalarla, tabii uygulamayı da bir turnusol kâğıt olarak kabul edersek, meselâ IMF politikalarını nasıl bütünleştiriyorsunuz? Yani bugün gerek Deniz Bey, gerek AKP'nin sayın liderleri IMF politikasını çok rahatlıkla biz daha iyi uygularız, daha iyi yapmalıyız anlamında konuşuyorlar. Bunun kendi düşünce yapılarıyla bir bütünselliği var mı?

İkincisi de, sosyal demokrasinin evrensel ilkeleri, yaklaşımı belli, demin Fehmi Bey de bahsetti. İşte demokrasiden en çok talebi olan ve bunu savunması gereken parti AKP olması gerekir dedi bir sav ve düşünce olarak. Peki, bu partilerin son derece totaliter ve hiç kimse tarafından denetlenmeyen bir parti modeli ve yapısına sahip olmaları bu demin vurguladığınız ve anlattığınız düşüncelerle, düşünce akımlarıyla veya sizin öyle olduğunu söylediğiniz şeylerle bir özdeşliği, bir bütünleşmesi var mı? Yoksa bu ideoloji olarak bize sunulan ya da belli kesimlerin sunduğu şeyler esasında bir ideolojik, genel bir ideolojik hafıza kaybını mı resmediyor ve temelde esas sağın klasik bireysel ele geçirme, ideolojinin bütün Türkiye'deki düşünce akımlarına ve örgütlerine hakim olduğunu bu gösteriyor?

• **Refik Abakoğlu** - Ben öncelikle bütün konuşmacılara çok teşekkür ederim, hepsinden çok yararlandım. Fehmi Bey'e bir atıfla başlamak istiyorum. Kafamız karışık dedi, hakikaten de o saptamasına katılmamak mümkün değil, herkesin kafası karışık gibi gözüküyor ama, anladığım kadarıyla iktisatçıların, sosyologların kafası karışık ama biz işletmecilerin fazla kafası karışık değil. Şöyle kafamız karışık değil. Bir yere gittiğimiz zaman ne şekilde rekabet edeceğimizi biliyoruz. İşle ya maliyet giderleri oynamaktır ya farklı bir noktada farklı bir konumlamayla rekabettir ya da rekabetten ayrı bir yerde kendinizi konumlandırarak, işte fokuslanarak, fokus stratejisi uygulayarak bir şekilde bunu uluslararası yazına taşıdığımız zaman da yine aynı şeyi yaparız ve çok da karışıklık yoktur, yapmak istediklerimiz de belirlidir.

Bu giriş neden yaptım? Çünkü sonuçta sevgili Kuru'nun çözüm noktası olarak gördüğü demokrasiyle ilgili, ki buna fikir olarak katılmamak mümkün değil ama, bir konuda uyararak belki dikkatli olmak gerektiğinin altını belki çizmek lazım. Herkes böyle bir çözüm buluyor ama, demokrasi dediğimiz zaman acaba herkes demokrasiden aynı şeyi anlıyor mu ve onun dışında demokrasiyi meselâ benim izlediğim kadarıyla çok uluslu girişimler şu anda çok demokratik yöntemleri konuşuyorlar ve uyguluyorlar, gittikleri yerlerde çok yerel birimlerle falan iş birliği içerisinde, çeşitli sosyal standartları gündeme getiriyorlar ve baktığınız zaman insanı, insanlık filan gibi kavramları çok fazla kullandığınızı, kullanıldığını görüyorsunuz. Bu şekilde baktığınızda da hakikaten ne oluyor filan diye düşündüğünüzde bir bakıyor-

sunuz işletmeler çok daha fazla belki de şu anda sivil alanları tanımlayacak duruma gelmeye başladıklarını gözlemlemeye başlıyorsunuz.

Sonuç olarak şunu söylemek istiyorum. Bu kadar, aslında bir yandan çok net çizgileriyle gelişmeleri belli olan, ne yapılmak istendiği belli olan, yani baktığınız zaman gördüğünüzde bu durum söz konusuyken biz kendimiz, yani işte özellikle bizim gibi gelişmekte olan ülkelerin realitesi açısından baktığınız zaman bu sizin söylediğiniz tartışmalar açısından nerelere götüreceğim? Yani oradaki tanımları veya sorunsalları ne şekilde netleştirmem gerekiyor? Yani benim sizin genel kategorilerle düşünmem birazcık daha zor ve genel gelişmelerin yansımalarına bakarak kendimi anlamam zor. Kendi realitemle kendim bir şey üretmem gerekirken, burada tam tersine gelişmeler söz konusu ve her şey bu anlamda da karışık görünüyor, aslında karışık değil. Onu söylemek istiyorum. Bilinçli bir şekilde karıştırılıyor, ama karışık değil, bir mücadele var hepimiz bir yanıyla belirli boyutları görmemiz isteniyor. Görmemiz istenmiyor mu? Teşekkür ederim.

• **Aziz Hatman** - Ben mühendisim, bende hiç kafa karışıklığı yok. Zaten baktığım zaman, siyasal alanda pek kafa karışıklığı olduğunu görmüyorum. Bu anlamda bire bir olmasa bile yakın olduğunu düşündüğüm üç konuşmacıya, Çulhaoğlu, Sayın Fehmi Kuru ve Özdalga'ya sorumu yöneltmek istiyorum. Lütfen kendileri bir taraftan sosyal demokrasi, bir taraftan sosyalist hareket, bir taraftan da muhafazakâr demokrat hareket adına sorduğumu lütfen yorumlasınlar.

Özellikle şu anda mevcut muhafazakâr parti, iktidarda olan ve muhalefette olan sosyal demokrat parti açısından değerlendirdiğimde, hiçbir şekilde IMF politikalarını uygulamakta, o uzaklıkta ya da yakınlıkta Amerikan çıkarlarıyla birlikte hareket etmekte ya da iş gücü piyasalarında esneklik uygulamalarını hayata geçirmekte, eğitim alanında özelleştirmeleri hayata geçirmekte. Örneğin, Derviş'in CHP'de olması ya da AKP'de olması arasında ne Derviş açısından ne de AKP ya da CHP açısından hiç fark olmadığı gibi, İngiltere'de Tony Blair'in partisinde olmasının da bir farkı olmadığını düşünen biri olarak sormak istiyorum.

Aslında tüm kafa karışıklığına rağmen, özellikle ekonomik programda ücretlerin düşü-

Fehmi Kuru

Türkiye'de partileri iktidara taşıyan bir dalga var, bir rüzgâr var, o rüzgâr parti iktidara geldikten sonra kesiliyor, onun yerine hafif bir meltem esiyor, o meltem de genellikle dışarıdan esiyor

rülmesi, sosyal hakların budanmasında Türkiyeli sosyal demokratların da, İngiltere'deki sosyal demokratların da ya da Türkiyeli muhafazakârların ya da Amerikalı muhafazakârların ben birbirlerinden hiç de farklı düşünmediklerini ve hiç de farklı uygulama yapmadıklarını düşünüyorum.

Bu anlamda mevcut bu iki sosyal demokrasi ve muhafazakâr alanın bu konuda aslında iç içe geçmiş olmasını nasıl yorumladıklarını soruyorum sayın konuşmacılara. Teşekkür ederim.

• **O. Başkan** - Ben de teşekkür ederim. Galiba başka soru yok. Bu durumda ilk sözü Sayın Kuru'ya veriyorum izninizle. Kendisi aramızdan erken ayrılmak zorunda uçağına yetişmek için.

Buyurun, teşekkürler.

• **Fehmi Kuru** - Efendim önce özür dilerim. Gerçekten 14.00'te başlayacak bir panelden o saate rahatlıkla yetişirim hesabıyla önceden yapılmış bir rezervasyon olduğu için böyle bir durumla karşılaştık, yoksa daha geç bir saatte de gidebilirdim.

Şimdi bana yöneltilen sorular var, öncelikle kafası karışık olanın sadece ben olduğumu öğrenmek beni ayrıca mutlu etti. Ama ben hâlâ pek çok noktada, aslında baktığınız zaman sizin kafanızı fazla zorlamasa bile, gördüklerimizin kafa karıştırıcı olduğu tespitimde ısrarlıyım. Onun için de en son sorudan başlayarak cevaplandırmak istiyorum.

Şimdi Türkiye'de geleneksel olarak sol ve sağ ayrımıyla ya da partilerin dış politikada geleneksel saf tutuşlarıyla şu anda gördüğümüz manzara arasında bir farkın olmaması da benim kafamı karıştırıyor. Dış politikada meselâ iktidardaki AK Parti'nin Körfez Savaşı, Irak'a karşı tavır noktasında sergilediği çelişkilerin elbette fena hâlde farkındayım ve biliyorum ki, onun içerisindeki esas damar burada farklı bir tavır almasını gerektirirdi. Ama Türkiye'de partileri iktidara taşıyan bir dalga var, bir rüzgâr var, o rüzgâr parti iktidara geldikten sonra kesiliyor, onun yerine hafif bir meltem esiyor, o meltem de genellikle yurt dışından, dışardan esiyor. O meltemin rahatlığı içerisinde partiler farklı politikalar üretiyorlar.

Bu sadece işte son 1 yıldır yaşadığımız ve bize çelişkili gelen, kafa karıştıran noktalarda olmuyor, daha önceye de gidersek, son 10 yılı alsak, yüzlerce örnek gösterebiliriz. Sağ parti iktidara geliyor sol politikaları sağ politikalarından uzak düşüyor, 28 Şubat'ın meselâ politi-

kalarını uygulayabiliyor ya da tersi sol parti iktidarda ama ekonomide, dış politikada sağ politikalar uygulayabiliyor.

Bu tabii dışarıdaki konjonktürle Türkiye'nin çok yakın irtibatlı olduğunu, Amerika Birleşik Devletleri'nin özellikle bazı uluslararası kuruluşlar -kendi güdümünde onlar- eliyle Türkiye gibi ülkelere üzerinde istediği sonucu alıracak tarzda bir etki uygulayabildiği, bu maalesef IMF politikalarının Türkiye'de şu anda hassasiyetle uygulanmasına yansıyor, maalesef bu politikalar Irak konusunda Türkiye'nin tavırını etkiliyor. Bunu anlaşılmaz buluyorum, ama getirebildiğim tek anlaşılır tespit de bu.

Şimdi aslında tabii pek çok üzerinde durulması gereken nokta var. Ben aldığım notlara bakarak onlara teker teker cevap vermeye çalışacağım. En başta bana soru yönelten arkadaşlarımız tahlillerde dış boyutun, pardon tarih boyutunun eksikliğini tespit etmiş konuşmamda veya hepimizin konuşmalarında buna dönük eksiklikler bulmuş. Evet, doğrudur, bugünün konularını konuşurken bazen, bazen değil çoğunlukla olaya tarihsel boyuttan bakmayı unutuyoruz ama, bu panelde çok yerinde bir tercihle olaylara tarihsel boyutu getirecek bir konuşmacı da bulunduruluyor ve benim de çok yararlandığım bir konuşma dinledik.

Genel olarak tahlillerimizde bu boyut eksik mi? Ben şahsen genellikle yakın tarihimizde yakından ilgilenmeye çalışıyorum, dolayısıyla anlamlandırmaya çalıştığım olaylarda o tarihsel boyutu ihmal etmeme gayreti içerisindeyim ama, yine de bunu bir not olarak aldım.

Yargı bağımsızlığı güncel, dokunulmazlık konusuyla irtibatlı olarak tartışma gündemimize girdi. Dokunulmazlık Türkiye'de uygulanan biçimiyle çok geniş, bunu hepimiz kabul ediyoruz ve sadece kürsü masuniyetiyle sınırlı kalması gereken bir dokunulmazlık uygulamasının adı suçları bile kapsayacak şekilde Türkiye'de uzun yıllardan beri uygulanması yanlış. Bunun ancak tartışma gündemine girdiği boyut, yargının bağımsızlığı boyutu. Maalesef her meslek kendisine karşı olan eleştiriler konusunda hassas. Meselâ benim mesleğim gazetecilikte biz kendi kendimizi gazetelerimizde aşırı eleştirebiliyoruz, birbirimizle hakarete varan kalem münakaşaları yapabiliyoruz, hatta pek çok gazetede, artık başka gazeteleri, televizyon programlarını eleştiriyor ciddi şekilde, ama diyelim İstanbul'da patlayan o bombalardan sonra bir kamu görevlisi "işte gazeteciler de çok oluyor" dediği zaman hepimiz birleşiyoruz ve ona dönüp bu defa bağırıyoruz.

Fehmi Kuru

Bugün
Türk
vatandaşlarının,
yarisının
mutlaka
bir davası var.
Dolayısıyla,
bu yargı
konusunun
birinci
madde
haline
dönüştürülmesi
ve çözülmesi
lâzım,
yargıyı
gerçek
anlamda
bağımsız
yapmamız
lâzım

Aynı şeyi bu dokunulmazlık vesilesiyle yargının bağımsızlığı gündeme gelince yaşadık. Benim hatırlayabildiğim son 10-15 yılın bütün Yargıtay başkanları adli yılın açılış törenlerinde yaptıkları konuşmalarda yargının aşırı şekilde baskı altında tutulduğunu kendileri şikâyet konusu yapıyorlar. Hatta bir sayın başkanın "cüzdanımızla vicdanımız arasında sıkıştık" lafı hepimizin zihninde çok açık. Ama siyasiler böyle bir eleştiri yöneltti mi, oradan tepki geliyor.

Siyasiler normal bir siyasi olsalar ben bu eleştirilerine sahip çıkarım da, burada biraz sıkıntı tabii iktidarda, yürütmelerde, yürütme ve yasamanın başında olan kişilerin bunu dile getirmesi, aslında onlar yargıyı bağımsız kıla- cık gerçek anlamda tedbirleri almakla mükellef olan insanlardır. Ama ben bu tartışmayı bu bakımdan hayırlı görüyorum, yani ileride veya en yakın zamanda adaleti tekrar mülkün temeli yapacak tarzda tedbirler alınmasını sağ- lamalılar.

Recep Tayyip Erdoğan'ın yolunu açan yargıdır, ama unutmayalım Recep Tayyip Erdoğan'ın yolunu kapayan da yargıydı. İkisi de siyasidir, ikisi de, biri muhalefetleyen, daha doğrusu iktidara gelmemişken öñü kapanmış- tı, iktidara geldikten sonra, öñü açıldı. Bu bile yargının bağımsızlığı konusunu soru işareti olarak kafalarımızda taşımamızı bence gere- kendir. O bakımdan yargı bütün sorunların aslin- de temelidir. Hepimiz bir şekilde yargıyla irtibatlıyız. Bugün Türk vatandaşları, 70 milyonun, 35 milyonunun mutlaka bir davası var. Dolayısıyla, bu yargı konusunun birinci madde haline dönüştürülmesi ve çözülmesi lâzım, yargıyı gerçek anlamda bağımsız yapmamız lâzım. Tabii bunu yaparken, nitelikler üzerin- den gitmemiz lâzım. Bugün maalesef çok sa- yıda Hukuk Fakültemiz var, ama nitelikli me- zunlar vermiyor, onlara az paralar ödendiği için kendilerini güvende hissetmiyorlar, bu vic- dan ve cüzdan ikilemi oradan çıkıyor. Bütün bunların da tedbirlerinin alınması lâzım geldi- ğini düşünüyorum ben.

Demokrasi konusu tabii çok önemli. Ben demokrasinin önüne, işte sosyalist demokrasi nasıl biraz sınıtılıyorsa ve artık zaten bugünler- de kullanılmaz olduysa, İslam demokrasisi ve- ya İslamî demokrasi tarzında getirilen sıfatlar- ın da çok yanlış olduğu kanaatindeyim. Be- nim kanaatim İslam demokrasiyle problemi olan bir inanış tarzı değildir, Müslüman kitleler çok rahatlıkla demokrasiyi benimseyebilirler, kendi kendilerini idareye olgunlaşmış kitleler-

dir ve dolayısıyla bir sorunu yok zaten İslam açısından demokrasinin. Onun önüne herhan- gi bir sıfat getirilmesi gerekmiyor. Evrensel an- lamda demokrasiden ne anlaşılıyorsa Müslü- man ülkelerde, başta Türkiye olmak üzere o demokratik kurumlar, kurallar uygulanır ve bu- nun başka bir şekilde tanımlaması için zorla- ma yapmaya gerek yok. Yeter ki, bu uygula- malar yapılırken bize özel şartlar tarzında o demokrasiyi kendimiz kısıtlamayalım.

Tabii bir haklı eleştiri, bugün sadece sağ- da değil solda da, yani en demokrat olması gereken tanımları gereği kitlede de maalesef hegemonik özellikler vardır, tek adam anlayışı bütün partilere hakimdir ve liderler de başta biz kolektif aklı temsil ediyoruz deseler ve tar- tışmaya açık olduklarını söyleseler bile, bir sü- re sonra bu tartışmayı ortadan kaldırmanın doğal ilkeleri olduğunu düşünmeye başlıyorlar ve o andan itibaren de sorunlar ortaya çıkıyor.

Ben böyle bir sorunla şu anda AK Parti'nin karşı karşıya olduğunu zannediyorum, görü- yorum daha doğrusu. Yeni iktidar oldu, bunun getirdiği sıkıntılar çok yüksek bir oranda mil- letvekiliyle temsil edildiği için, onun da getirdi- ği sıkıntılar var. Yani bu kadar büyük bir güç ve bu güçlü nasıl kullanacağı konusunda hâlâ tereddüt eden bir yönetim var. Ama bunun bir de tecrübesizlik yanı var, yani bütün bunları da düşünmeniz lâzım. 8 ay önce kurulmuş olan bir siyasi parti, her ne kadar içinde olan- ların bir bölümü, hiç değilse uzun yıllardır poli- tikada olsalar da, bir parti kendi içerisinde par- tilerle ilişme sürecine öyle kolay gelmiyor. Bu ba- kımdan onun da sıkıntılarını yaşıyorlar, ama daha büyük sıkıntıyı önümüzdeki seçimden sonra, yani Mart seçiminden sonra yaşaya- caklar. Çünkü bütün kamuoyu yoklamaları so- lun hâlâ gerilediğini, diğer partilerin daha da gerilediğini gösterirken, bütün eleştirilerimize, yani toplumdaki eleştirilere rağmen AK Par- ti'nin oylarında ciddi artışlar gösteriyorlar, yüz- de 50'ye varacak bir sonuç alması mümkün.

Bu bakımdan esas Türkiye'nin ve AK Par- ti'nin Türkiye ile sınavı o dönemde başlayacak ve böyle bir Parti etrafında böyle oturumlarda olduğu gibi, her yerde de bence hiçbir sınırla- maya zihinlerimizde yer vermeksizin tartışma ortamları yaratarak mutlaka tartışmak gerekir. Çünkü bizler maalesef bazı şeyleri kedinin ayıbını örttüğü gibi örtmeyi, tartışmamayı, ama onların üzerinden politikalar üretmek, ya- sakçı zihniyetleri hortlatmayı seviyoruz.

Bunun tam tersini yapalım, yasağı en son düşünelim, en önce tartışalım, her şeyi tartış-

Metin Çulhaoğlu

Manifestoda

bir söz

geçer,

kapitalizm

katı

olan

her şeyi

buharlaştırıyor

diye.

Katı

olan

her şeyi

buharlaştırıyor

mu

bilmiyorum

ama,

tarihsel ve

kültürel

olan

her şeyi

metalaştırdığı

çok

kesin

şalım, yanlışlarıyla doğrularıya tartışalım, zihinlerimizdeki sınırlamaları kaldırarak bence tartışalım. Bu tartışmalar toplumun gündemi-ne de yansıyor; böyle bir partinin büyümesi ve iktidarda kalması, bu kadar güçlü kalması yanlışsa, o toplum ondan o görevi geri alması-nı da bilecektir. Ama bu tartışmalar böylesine kısa zamanda gelmiş ve tecrübesizlik içerisinde yanlışlar da yapabilecek olan bir partiye de mutlaka yararlı oluyor. Onu da bence ihmal etmemekte yarar var.

Benim görebildiğim kadarıyla bana sorulmuş sorular bunlar. Hepinize çok teşekkür ediyorum.

• **O. Başkanı** - Biz Sayın Kuru'ya bugün öğleden sonra yaptığı katkı için teşekkür ediyoruz.

Şimdi izin verirseniz başlangıçta konuşma sırasını izleyeceğim. Sayın Çulhaoğlu buyurun.

• **Metin Çulhaoğlu** - Şimdi arkadaşlar bana yöneltilen ilk soruyu ben doğal olarak belirli bir yoruma tâbi tutmak zorunda kaldım, dolayısıyla o yorumdan hareketle açıklamaya çalışacağım. Manifestoda bir söz geçer, kapitalizm katı olan her şeyi buharlaştırıyor diye. Katı olan her şeyi buharlaştırıyor mu bilmiyorum ama, tarihsel ve kültürel olan her şeyi metalaştırdığı çok kesin olarak ortada. Bunu şuna atıfta söylüyorum. İlk soru yönelten arkadaşımız Anadolu'nun tarihsel olarak zengin medeniyetler barındırdığını söylemişti, bu medeniyetlerin özgün bir kimlik yaratabileceğinden belki de söz etmek istemişti ya da ben öyle yorumlamıştım.

Çok fazla bu konuya girmek istemiyorum, hayli vaktimizi alabilir, ama şundan ben çok eminim. Bugün, yani kapitalizmin her şeyi metalaştırıcı, tarihsel ve kültürel olanı da metalaştırıcı mantığı içerisinde baktığımızda ve üstelik bugünkü çok çarpıcı bölgesel eşitsizliklere ve toplum içi eşitsizliklere baktığımızda, ben Hakkari'deki, Van'daki ya da Mardin'deki bir kişinin ben işte Urartu artı Süryani artı Selçuklu artı bilmem ne kültürünün sentezi bir kimliği temsil ediyorum demek yerine, bu kimliği kullanıp da Avrupa projelerinden nasıl fon desteği alırım diye düşünüldüğüne eminim. Biliyorum böyle olduğu yani, tahmin ediyorum demiyorum.

Dolayısıyla, o arkadaşımızın kendi kültürel kimliğini sahiplenememesi, bunu bir yana atması meselesi değildir mesele. Günümüzün kapitalizminin her şeyi metalaştırıcı etkilerinin

bir sonucudur. Ama bu sorunun diğer bölü-münden, yerlilik ya da yerleşme meselesine geçebiliriz ve geçtiğimiz takdirde de sanıyo-rum Kurtuluş arkadaşımızın sorusuyla buluş-muş olacağız.

Şimdi Kurtuluş arkadaşımızın yönelttiği sorulara geçmeden şu gecikmişlik sendromunu kısaca bir açmak istiyorum. 1930'ları inceleyenler iyi bilirler, özellikle Ahmet Hamdi Başar'ın, başka bir deyimle Limancı Hamdi'nin yazdıklarına bakanlar, 1920'lerin başındaki İzmir İktisat Kongresi'nden sonra li-beral, yarı liberal diyebileceğimiz bir yöntem-den büyük bir düş kırıklığı yaşandığını ve dünyadaki gelişmelere bakan Kemalist yön-etimin tren kaçıyor mantığı içerisinde çok radi-kal bir rota değişikliği yapmak zorunda kaldı-ğını görürüz. Bu 1930'ların ideolojik şekillen-mesi de böyle açıklanabilir. Yani 1930'larda tren kaçıyor.

1930'lardaki kadar bariz olmasa bile 1960'larda da tren kaçıyor bazı geleneksel siyasî çevreler için. Kaba bir deyim kullanaca-ğım mazur görün. Yoksa bu TİP, Türkiye İşçi Partisi malı alıp götürecekti miydi? Yani onun için Amerika'yla balayı önemi, Türkiye'nin Bandung Konferansı gibi uluslararası konfe-ranslarda rezili rüsva olmasına yol açan, ne bileyim işte dış politikada Mısır Elçimizin ko-vulmasına yol açan bu ABD'nin kayıtsız şart-sız yandaşlığından bir nebze daha çok yönlü aranıslara glimezsek, tren kaçıyor muydu sendromuyla 1960 yıllara bakıyoruz. Ve tren kaçıyor mu sendromunu herhalde en son dö-nemdeki kadar yoğun yaşamamıştık, çünkü ben evime giderken sürekli Meclis'in oradan geçiyorum, sanıyorum 1 yıl önce bir saat vardı orada, Avrupa Birliği'ne 24 gün 12 saat bil-mem kaç dakika kaldı diye. Yine bir tren kaç-ıyor sendromu.

Kıbrıs'ı halletmezsek tren kaçacak, içeri-deki demokratikleşme bilmem nelerini yapamazsak tren kaçacak, özelleştirmelere hız ve-remezsek tren kaçacak vesaire vesaire. Ve bu tren kaçırma mantığı ya da geç kalmışlık sendromu Türkiye'de ya 1930'larda olduğu gi-bi yeni ideolojik sentezlerin oluşmasına yol açıyor ya da tam tersine oluşmuş birtakım sentezlerin kendi içinde çözülmesine ve amorfleşmesine ve eklektikleşmesine yol açı-yor. Bunu anlatmaya çalışmışlar gecikmişlik sendromuyla.

Kurtuluş arkadaşımızın kitaplarını yazıları-nı okuyabildiğim kadarıyla okumuş bir arkada-

Metin Çulhaoğlu

Marksizm
evrensel
bir düşünce
sistemidir,
Marksizm'in
yerelleşmesi
ya da
yerleşmesi
diye
bir şey
söz konusu
olamaz,
olmamalıdır

şınızdır. Onun yerlilik vurgusuna olan hassasiyetini iyi bilirim ben. Şimdi burada ve hak da veririm kendisine. Ne kadar yanıt verebileceğimi bilmiyorum ama, belirli ölçülerde hak veriyorum kendisine. Belki de şu bir yaklaşım olabilir arkadaşlar, bu benim kendi özel düşüncemdir.

Marksizm evrensel bir düşünce sistemidir, Marksizm'in yerleşmesi ya da yerleşmesi diye bir şey söz konusu olamaz, olmamalıdır. Ama bazıları bundan hareketle Marksist düşüncüyü temsil eden siyasal hareketin de aynı ölçüde evrensel olması gerektiğini düşünür, ki bana göre bu yanlıştır. Bana göre, bir düşünce sistemiyle, bir düşünce sistemi olarak Marksizm ile bir siyasal hareket olarak sosyalizm arasında her dönemde ve her yerde mutlaka bir transformasyon sorunu yaşanacaktır. Transformasyon derken, Marksizm'i reddetmeyi düşünmüyorum. Marksizm belirli bir özü koruyarak siyasal hareket haline dönüştüğünde şu ya da bu ölçüde yerleşmek zorundadır. Yerleşmek zorunda olan siyasal harekettir, düşünce sisteminin, yani Marksizm kendisi değildir.

Yerleşme nasıl olur? Yerleşme belirli bir Marksist özü siyasal plana taşıırken, siyasal hareket planına taşıırken, bu ülkedeki insanların özel, tarihten süzülüp gelmiş birtakım özelliklerine, kültürüne, dikkat etmeniz, yani bunları baş tacı etmeniz lazımdır demiyorum. Öyle bir dengeli ve ihtiyatlı yol bulacaksınız ki, size Marksistler ya da sosyalistler, "kardeşim Müslüman mahallesinde salyangoz satma" demesinler. Çok basit bir örnek verebilirim. Biz Marksizm'i vazettiğimizde -eski deyimle- ateizmi de vazederiz, ama bir siyasal hareket, örgütlü bir sosyalist hareket hiçbir zaman insanların karşısına ateizm propagandasıyla çıkmaz ve çıkmamalıdır. Buna benzer başka şeyler söylenebilir.

Kurtuluş arkadaşımın kafasında muhtemelen şöyle bir soru da vardır. Ben kişisel olarak o sorunun yanıtını ancak belli bir biçimde verebilirim. Türkiye'de sosyalist hareketin bugün marjinal bir konumda olduğunu pek çok kimse söyler. Acaba sosyalist hareket yerleşerek mi belirli bir eşiği aşacaktır, yoksa belirli bir eşiği aştıktan sonra mı daha fazla yerleşme ihtiyacını duyacaktır. Bana göre, bu sorunun kuramsal planda bir yanıtı olamaz. Bu sorunun yanıtı, hareket ve pratiktir. Sosyalist özneler hedefledikleri kesimlere ulaşmak için çaba gösterirler, ama şu donanımla gösterirler ama bu donanımla gösterirler ve bunlardan belirli bir deney birikimi elde

ederler ve derler ki, şu yolları denediğimizde etkili oluyoruz, şu yolları denediğimizde etkili olamıyoruz. Ve bu pratik süreç içerisinde bir yer gelir ve öndümüzü tıkayan yerli olamama, yerel olamama meselesini biz sosyalist hareket aşmış oluruz.

Şu anlamda benim bir cevabım yok buna. Böyle bir kimyager gibi oturup, işte dört birim Marksizm'i iki buçuk birim yerlilikle karıştırırsak olur, iki buçuktan aşağı olursa olmaz gibi bir, hani sarraf terazisiyle eskilerin deyimiyle teorik planda çözülebilecek bir mesele değildir bu.

Bir arkadaşım sormuştu, dört temel ideoloji. Sanıyorum orada ne dediğimi iyi anlatamamış olabilirim. Ben şöyle demiştim, milliyetçilik, liberalizm, sosyalizm ve muhafazakârlık kapitalizmin gelişmesiyle dünya ölçeğinde ortaya çıkan evrensel ideolojiler demiştim ya da düşünce akımlarıdır. Bunu Türkiye'ye projekte ettiğimiz zaman gene başat ideolojik ya da düşünce akımı olarak dincilik ve Kemalizm'i görüyoruz demiştim. Dolayısıyla, ben dinciliği ya da Kemalizm'i bir motif olarak değil, Türkiye'de şey olarak görüyorum, belli başlı; çünkü aydınlanmanın ardından modernleşmeyle birlikte Batı'da ortaya çıkan ideolojilerin içerisine muhafazakârlığı katabilirsiniz, ama dinci ideolojiyi katamazsınız ya da dinciliği katamazsınız. Ben evrensellik açısından öyle demiştim.

Son olarak şuraya geleceğim, bu malum, meşhur kafa karışıklığı meselesine geleceğim. Şimdi burada basit bir örnek vereceğim size, hani kapitalizmin çağdaş yönelimlerinden, güncel yönelimlerinden bahsediyoruz. Bir ülkede örneğin işsizlik yüzde 15'e gelip dayanmış, işsizlik oranı, gelir dağılımı Türkiye'deki akademik, bu alanda yapılan eski akademik araştırmaların gösterdiğinden çok daha fazla bozulmuş; Türkiye'deki gelir dağılımından söz ediyorum. Diyelim ki, yoksulluk sınırında yaşayanların sayısı şu kadar artmış, diyelim ki emek süreci giderek daha fazla bilinçli politikalarla entomalleştiriliyor, yani emek giderek daha sosyal güvencesiz, deyimli mazur görün, gelip geçici, tam karşılığı oluyor mu bilmiyorum ama, keju dediğimiz alanlara kayıyor. Gelip geçici olmayan alanlarda çalışanlar bile, emeğin entomalleştirilmesi gibi bir süreçle muhatap oluyorlar. Yani çok daha kırılgan koşullarda çalışmak zorunda kalıyorlar ve bütün bunlar oluyor ve diyelim olacak, işten çıkarmalar, vs.

Böyle bir Türkiye'de eğer insanlar asker siyasete fazla karışmasın, desantralizasyona

Metin Çulhaoğlu

Bugün
sosyal
demokratta
olsun,
Kemal Derviş
gibi
olanlar
olsun
ya da
Dünya
Bankası
yetkilileri
olsun,
mağdur
durumda
olan
insanları
hiçbir
zaman
sınıf
bazında
tanımlamazlar

gidilsin, yerel yönetimlere ağırlık verilsin ve Kürt meselesi çözülsün diyebilirler, ama buraya baktıktan sonra işte bütün bunlar olursa ilk söylediklerim de ortadan kalkar düşüncesi iki nedene dayanabilir. Ya insanlar bana göre gerçekçi olmayan bir biçimde bu ademi merkezileşimle, asker karışmasıyla, Kürt meselesi çözülsünle, vesaireyle, bu işsizlik yoksulluk meselesinin hallolacağına satıyane biçimde inanıyorlardı ya da bizim o konularda zaten diyecek bir şeyimiz yok diyorlardı.

Ben tabi Haluk'u çok eskiden tanırım. Çok eski bir arkadaşımıdır. Ben meselâ sadece Haluk'un değil, bütün sosyal demokratların ya da kendilerini sosyal demokrat olarak tanımlayanların şöyle bir muasebe yapmaları gerektiğine inanıyorum. Burada şart değil, kendi parti meclislerinde, başka ortamlarda da yapabilirler. Eğer kapitalizmin bugünkü güncel yönelimlerini, bugünkü güncel yeniden yapılanmasını, bugünkü konfigürasyonunu, uluslararası ve ulusal ölçekte neoliberalizm olarak adlandırsak ve bunun belirleyici özelliklerini sıralarsak; burada geleneksel sosyal demokrasiye nasıl bir yer düşüyor, geleneksel sosyal demokrasi bunun neresinden girebilir diye ciddi bir muasebe yapmaları gerekir. Çünkü benim bildiğim kadarıyla, daha sonra Marksizm'le bağlarını kopardıktan sonra bile sosyal demokrasi bir ücret sendikacılığıyla, yüksek ücret sendikacılığıyla, iki refah devleti anlayışına ilişkin, anlayışı çerçevesindeki transferlerle, vesaireyle sosyal demokrasi kimliğini kazanabilmişti. Eğer günümüz kapitalizmi bunlara hiçbir şekilde imkân tanımiyorsa, o zaman sosyal demokrasi kendine bu sistemde, bu konfigürasyonda nasıl bir yer bulabilecek sorununun sosyal demokratlar tarafından ciddi biçimde tartışılması lâzım. Bugün kusura bakmayın Türkçe karşılığına belki yanlış söylerim diye bir tanesini İngilizce'sini de ya da hepsini söyleyeceğim. Bugün sosyal demokratta olsun, ortanın biraz bilmem neresinde olanlar olsun, Kemal Derviş gibi olanlar olsun ya da Dünya Bankası yetkilileri olsun, IMF yetkilileri olsun mağdur durumda olan insanları hiçbir zaman sınıf bazında tanımlamazlar. Nasıl tanımlarlar? "Marjinalize olmuş" kesimler olarak tanımlarlar, iki, dış etkilere aşırı açık, kırılğan da diyebiliriz, yani dış etkilere çok çabuk etkilenen. Üç, dışlanmış.

Dolayısıyla günümüzde şuraya irca olmaktadır eski deyimle. Sosyal devlet, refah devleti, işte şu politikalar, bu politikalar, eğer solculuk, sosyal demokratlık adına bir şeyler

yapılacaksa, eğer Dünya Bankası ya da IMF, ya ben bu eleştirilerinizden çok feyiz aldım, politika değiştiriyorum daha sosyal gözle bakacağım meselelere derse hepsinin diyeceği şey şudur: Marjinalleştirilmiş, dışlanmış kesimlere yardım yapalım, bunlarla yoksulluğu hafifletelim. Burada hafifletme sözcüğü çok önemlidir. Meselâ çiçek aşısını, çiçek hastalığını eradicate edersiniz, çocuk felcini eradicate edersiniz, yani mikrobun kökünü kazırsınız. Ama kapitalizm yoksulluğu eradicate edemeyeceğini bu kavramla kabul etmiştir. Aleniyet ederiz, hafifletiriz yoksulluğu biçiminde.

Neticede, bana göre bugünkü koşullarda bir vahşi kapitalistle, tam boy liberal bir vahşi kapitalistle bir demokratik solcu ya da sosyal demokrat ya da başka bir insan arasında hiçbir fark yok mudur dersiniz, belirli bir fark olduğunu şöyle anlatabilirim ben. Sokakta aç, işsiz, hani dilenmeyen falan ama, aç işsiz bir insanı gören neoliberal ya da vahşi kapitalist bu insanın insanlık özelliklerinden nasibini almadığı için piyasa mekanizmalarından yararlanıp kendini ihya edecek becerililikten, kapasiteden yoksun olduğunu, bu nedenle bu duruma düştüğünü söyler. Diğer ipe, bu insana demek ki zamanında yeterli eğitim imkânları tanınmamış, oysa bunu günümüzün ülkeleri rekabet arenasında daha güçlü kılacak eğitim sistemleri çerçevesinde bu insan bir iyi eğitimden geçmiş olsaydı bugün bu duruma düşmezdi diyecektir. Bu anlamda bir fark vardır ikisi arasında.

Teşekkür ederim.

• **O. Başkan** - Çok teşekkürler. Şimdi sözü Sayın Özdağ'a bırakıyorum.

• **Haluk Özdağ** - Evet, şimdi bana yöneltilen sorulara çok da belki lafı dolaştırmadan, uzatmadan vakit geciktirip cevap vermeye çalışacağım.

Birincisi benim eğitim politikalarıyla Sayın Birsan Erşel'in sorusu, sosyal demokratların eğitim, millî eğitim yahut eğitim konusuna yaklaşımına yönelttiğim eleştirilerden hareketle AKP ile ilgili görüşümü sordu.

Ben şunu söyledim: Bizim sosyal demokratlarımızın Türkiye'nin olağanüstü önemli konularından bir tanesi olan eğitim sorunuyla ilgili maalesef ciddi, siyasî, zihinsel bir hazırlıkları yoktu, bunu da iktidara geldiklerinde gördük. Çünkü eğitim hakikaten bizim değil sadece, bütün Türkiye gibi özellikle modernleşmek isteyen toplumların en önemli sorunu ve bu konuda yapılmış ben yeni bir ilginç araştırma-

Haluk Özdağ

Bizim
sosyal
demokratları-
mızın
Türkiye'nin
olağanüstü
önemli
konularından
bir tanesi
olan
eğitim
sorunuyla
ilgili
maalesef
ciddî,
siyasî,
zihinsel
bir
hazırlıkları
yoktu,
bunu da
iktidara
geldiklerinde
gördük

yı okudum. Bazı toplumlar neden daha başarılı oluyorlar, bazıları daha az başarılılar diye acaba din mi, iklim mi, işte sanayi yatırımı vesaire gibi akla gelebilecek bütün faktörlerin pek çok ülkede ampirik olarak incelendiği bir çalışma, çok uzun yıllar süren. O çalışmada benim ve benimle beraber birçok insanın inancını teyit ediyor. Başarılı toplumlar eğitime en çok yatırım yapan toplumlar, yani gerçekten de sanayiye, teknolojiye, ileri teknolojiye hatta yapılan yatırımdan daha önemlisi eğitime yapılan yatırım. Ama biz hazırlıksızdık.

AKP açısından baktığımız zaman, görebildiğim kadarıyla, benzer bir durum var. Onların da bu konuda iktidara gelmeden önce yaptıkları ciddi bir hazırlık, heyecan duyarak ortaya koydukları bir yaklaşım görebildiğim kadar yok; onlarda da yok böyle bir şey. Ama bizim bu konuda kendimizi daha sorumlu hissetmemiz gerekir, yahut sosyal demokratların kendisini daha sorumlu hissetmesi gerekir diye düşünüyorum.

Niye hâlâ bu kadar eleştiriden sonra bu sıfatı kullanıyorsunuz sorusu var. Tabii yani buna bir iki değişik cevap verilebilir. Eğer biz yapmamız gereken ve sosyal demokratlar olması gereken gibi değillerse, eğer ya bu sıfatı terk etmeleri, bırakmaları gerekir, ona katılıyorum, ama benim önerim daha iyisi. Kendilerini daha düzgün bir hale getirmeleri ve başarılı olabilecek, Türkiye'nin geleceğine daha olumlu katkılar yapabilmek için kendilerini düzeltmeleri ve bu sığara layık olmaya çalışmaları daha iyi olur diye düşünüyorum.

Sosyal demokrat politikalarla IMF politikaları nasıl bütünleşiyor? Bütünleşmiyor tabii. Sayın İler'in sorduğu soru. Böyle bir şey yok, IMF politikalarıyla birleşmesi diye bir şey yok, ama ne kadar acı ki, bu bir gerçek. 1999-2001 arasında benim yakından izlediğim bir konuydu. Türkiye'nin ekonomisi, istikrar programı IMF'den gelen fakslarla, telekslerle, talimatlarla yönetiliyordu ve iş başında bulunan iktidar biraz sert bir tabir kullanacağım belki, aşırı bir tabir kullanacağım ama, uyguladığı stabilizasyon programıyla ilgili olarak ne yaptığının farkında dahi değildi. Bunun çok kanıtını söyleyebilirim. Şimdi istikrar programları uygulanırken dünyanın her tarafında değişmeyen bir görüntü vardır, bir uygulama vardır. En başta ki siyasî sorumlu, yani başbakan çıkar kamuoyunun önüne, televizyonun, medyanın önüne, halkın önüne ne yaptığını anlatır, ikna etmeye çalışır, kemer sıkacağız der, fedakârlık yapacağız şu kadar dönem şöyle, sonra düze

çıkacağız der ve bir siyasal toplumsal destek kazanmaya çalışır. Böyle bir şey olmadı hatırlarsınız. Bürokratlar çıkıyorlardı. Neden? Çünkü siyasî iktidar gerçekten ne yaptığını bilmiyordu değil de, ne yaptığının farkında değildi. Bu acı bir tablo ve sadece genel anlamda IMF politikaları nedeniyle değil, IMF'nin özel olarak o dönemde bize önerdikleri, şu veya bu nedenle yanlış politikalar, yanlış ekonomi politikaları bizimkilerin de böyle seyirci kalması nedeniyle, kendi sorunlarına sahip çıkamadıkları için. Ben burada da birinci olarak IMF'yi eleştirme hakkını kendimde görmüyorum, önce kendimizi eleştirmemiz gerekir diye düşünüyorum. Bir büyük ekonomik iflasa götürdü Türkiye'yi, bence ekonomik olarak en az 10 sene geri gitti Türkiye. Tabii IMF politikalarıyla da sosyal demokrasinin, sosyal demokrat politikaların hiçbir ilgisi yok, böyle bir bütünleşme söz konusu değil.

İlginç bir soru yahut gözlem, İsmet Bey'den geldi. İşte Batı ve Doğu sosyal demokratları farklıdır diye. Gerçekten burada önemli bir pay var tabii, bir doğruluk payı var, geçerlilik payı var. Bu konularla daha ayrıntılı olarak ilgilenmek isteyen arkadaşlarımıza da şunu söyleyeyim: Türkiye'deki siyasî yapılar, buna sosyal demokrat siyasî yapılar, partiler de dahil tabii, onları anlamak için ben 20 sene önce, 15-20 sene önce Batıdaki örnekleri daha yoğun olarak inceliyordum, okuyordum, gi-di-yordum, gözlemliyordum, ama bir süre sonra gördüm ki, Batıdaki, meselâ Almanya'daki veya Hollanda'daki, her neyse bir sosyal demokrat partiyle bizim sosyal demokrat partimiz arasında ismi dışında, yani parti adını taşımak dışında pek bir benzerlik yok. O zaman kendi kendime şu soruyu sordum. Tabii biz kendi imkânlarımızdan, kendi tarihimizden, kendi kültürümüzden ve koşullarımızdan hareket edeceğiz ama, insan kendisini daha geniş bir perspektife oturtmak istiyor, daha anlamlı olarak bu işe nasıl yaklaşabiliriz diye. Yukarı doğru, Kuzeye doğru gidince demokrasi yok, Güneye doğru gidince yok, Orta Doğu'da yok, Doğuya doğru gittiğiniz zaman sırt ben bu soruyu kendi kendime sorarak başladım. Doğuya doğru gittiğiniz zaman Hindistan'a geliyorsunuz demokrasi bulabilmek için. Orada bir Kongre Partisi var, bizimle muazzam bir benzerliği var. Belki oradaki Kongre Partisi bize Almanya'daki, bilmem Danimarka'daki sosyal demokrat partiden daha fazla benziyor her şeyiyle; tarihiyle, kuruluşuyla, işte orada bir bağımsızlık savaşı, Gandi'nin yürüttüğü kongre-

Haluk Özdalga

**Marksizm'in
üzlerine
oturduğu
çok
önemli bir
tarih
felsefesi
vardır;
bir toplum ve
toplumsal
değişme
felsefesi
vardır,
bir siyasî
eylem
önerir
Marksizm ve
ayrıca
bir ahlak
felsefesi
öngörür**

ler var, onun için kongre adını, o kongreler partiye dönüşüyor, bizim işte CHP'nin millî müdafa, Anadolu ve Rumeli Müdafaayı Hukuk Cemiyetlerinin o kongrelerin partiye dönüşmesi gibi. Başında Hindistan'ın kurucusu Gandi var orada partinin kurucusu, burada Atatürk var. Gandi ölüyor ikinci adam Nehru, Büyük Nehru geliyor partinin başına. Bizde işte onun yakın arkadaşı İsmet Paşa'nın gelmesi gibi ve ayrıca da partinin genel anlamda ideolojisi, iç işleyiş yapısı bize çok benziyor. Burada vaktimiz yok, onun ayrıntılarına girmek isterdim. Sadece teyit etmek için bu gözlemi söylüyorum.

Tabi burada değerli arkadaşım Metin Çulhaoğlu'nun bana hem yönelttiği eleştiriler var, bir kere birincisi tamamen haksız, onu söyleyeyim daha genel düzeyde. Ben hiçbir zaman için yerel yönetimleri güçlendirsek askerlerin siyasete demokrasiyle bağdaşmayan müdahalesini kaldırırsak veya en aza indirirsek, Kürt sorununu çözersek, yoksulluğu işsizliği çözeceğiz diye bir şey söylemedim de, ima da etmedim. O tabii haksız, biraz haksızca bir eleştiri diye düşünüyorum, öyle bir şey yok. Onu kimse aklından geçirmiyor. Ama daha önemlisi bana değil de sosyal demokrasiye, sosyal demokratlara. Bunun üzerinde pek durmuyorum ben. Marksist açıdan eleştiriler yöneltti, yani tabii bunlar, Marksizm kapitalizmin analizidir, evet, kapitalizmin analizidir ama sadece o değildir. Marksizm'in üzerine oturduğu çok önemli bir tarih felsefesi vardır; bir toplum ve toplumsal değişme felsefesi vardır, bir siyasî eylem önerir Marksizm ve ayrıca bir ahlak felsefesi öngörür, bilgi felsefesi, epistemoloji çok önemli, epistemolojik bilgi felsefesiyle ilgili ve ahlak felsefesiyle ilgili çok güçlü yönleri vardır.

Bunlardan böyle parça parça kalkarak sosyal demokrasiye, Marksist perspektiften eleştiriler yöneltti değerli Metin Çulhaoğlu. Bunları burada tabii uzun uzun tartışmak çok zor, ama bunların tartışması 5 yıl, 10 yıl değil, onlarca yıl yapılmıştır ve Marksizm'in sadece kapitalizmin analizi olarak değil, toplum felsefesi olarak, değişme felsefesi olarak, bilgi felsefesi olarak, ahlak felsefesi olarak ve bu eleştiriler de sosyal demokratlar tarafından çok olgun ve yetkin bir düzeyde yapılmıştır, pek yürümediği, geçerli olmadığı eleştirileri dile getirilmiştir.

Bunlar çok eksik, yetersiz, felsefi açıdan ve ekonomik açıdan, kapitalizm ekonomisine yaptığı analizler açısından yetersiz eleştirilerdir ve tarihte de zaten bu yaklaşımların çok

acı, çok olumsuz, çok başarısızlıkla ve trajedilerle biten sonuçlarını yaşamışsınız, insanlık olarak yaşamışsınız. Ama o eleştirilerle ilgili söylenebilecek çok şeyler var, söylenmiştir de, bu konuda ciltlerce kitap yazılmıştır ve bu tartışmalar da zaten dünyadaki büyük sosyal demokrat hareket içinde, hatta onun da dışında bir muhasebesi yapılmış, belirli bir noktaya gelinmiştir. Ben sadece onu söylüyorum, hiç kimseyi de ayağımın altında ezmiyorum, hepsine saygım var. Marksizm de bizim, yani insanlık tarihinin, kültür tarihinin bir taşlarından, önemli taşlarından bir tanesidir, ama sadece bir tanesidir. Bunu görmemiz lâzım. Bizim insanlık, düşünce tarihinin, felsefe tarihinin, siyaset tarihinin, siyaset felsefesi tarihinin, ahlak felsefesi, -bu çok önemlidir- bilgi felsefesi tarihinin taşlarından bir tanesidir.

Çok teşekkür ediyorum.

• **O. Başkanı** - Sayın Özdalga'ya çok teşekkür ediyorum.

Ben genellikle yorum yapmaktan kaçınıyorum. Yine de yapmayacağım ama, başta sosyal demokrasinin ne kadar Türkiye'de başarısız, kendi tezleri açısından başarısız olduğunu belimlediler. Tabii bizim gözlemlerin ötesinde, çözümlemelere çok ihtiyacımız var.

Şimdi son taşın söz edince acaba sosyal demokrasinin ayağına Marksizm'in taşı takıldı mı takılmadı mı diye de kafama soru geliyor doğrusu. Ama uzun bir tartışma konusu. Haklılar.

Son olarak Sayın Profesör Taner Timur'a sözü bırakıyorum. Buyurun.

• **Taner Timur** - Evet, ben kısa konuşacağım, bana zaten çok fazla bir soru gelmedi.

Marksizm tartışmaları da gerçekten uzun sürer, yalnız Özdalga'nın böyle bu iş bitmiştir şeklindeki görüşünü paylaşmadığımı sadece söylemekle yetineyim. Zaten ona ait bir örnek de vermişim. Tabii böyle düşünenler vardır, önce de vardı, Sovyet sisteminin çökmesinden önce de vardı, sonra da vardı, daha çok da olmuştur vesaire, ama öyle düşünmeyenler de. Ve biraz önceki konuşmamda söylediğim gibi, Batı üniversitelerinde çok önemli yerlerde, çok önemli eserler vermiş insanlar kesinlikle de böyle düşünmüyorlar. Ama bunu tartışmanın yeri bu değildir, burası değildir, yarın saat de yetmez, konumuz da bu değildir.

Onun için ben sadece bana yöneltilen bir soru üzerinde durmak istiyorum. Saidi Nursi'yle İslam tarihimiz açısından, ki o düşünce tarihimizin, inanç tarihimizin önemli bir yönü,

Taner Timur

Marksizm
tartışmaları da
gerçekten
uzun
sürer,
yalnız
Özdalga'nın
böyle
bu iş
bitmiştir
şeklindeki
görüşünü
paylaşmadığımı
sadece
söylemekle
yetineyim

onun için üzerinde durmuştum; çünkü bütün düşünce özgürlüğümüzle ilgili. Verdiğim örnek İsmail Hakkı İzmirli örneğiydi, Yeni Kelam çerçevesinde geliştirdiği düşüncelerdi. Buna karşılıklı Saidi Nursi de aynı şeyleri söylemiştir aşağı yukarı, bir itiraz oldu aralarında bir benzerlik olup olmadığı.

Aralarında önemli bir benzerlik var. Osmanlı toplumunun son döneminde toplumun farklı kesimlerinde yer alıyorlar, yetişme tarzları, formasyonları farklı, hitap ettikleri zümre farklı, temsil ettikleri entelektüel gelenekler farklı. İsmail Hakkı İzmirli ulema geleneğinden geliyor, medrese geleneğinden geliyor ve onu ben bunun için verdim. Medreseler hakkında ne kadar olumsuz ve çoğu da haklı olarak ne kadar olumsuz düşüncelere sahip olursak olalım, onun içinde de bir dönüşümler, değişimler olduğunu gösteren bir misal. Çünkü Batı düşüncesini de biliyor, Batı felsefesini de biliyor ve Gazali geleneğinin aksine bu ikisi arasında bir uyuma sağlamaya çalışıyor ve eserine de Yeni Kelam adının vermiş ki, bu felsefeyle, yani özgür düşünceyle dini, kelamı, yani Allah'ın sözünü bağdaştırmaya çalışıyor.

Saidi Nursi ise okumuş, ulema geleneğinden gelmiyor. Kendi kendini yetiştirmiş, feodal ilişkiler içerisinde gelişmiş, Kuran'ı okumuş, kendine göre anlamış ve Nur Risaleleri denilen Arapça'yla Osmanlıca'nın sentezi, Arapça-Farsça-Osmanlıca sentezi anlaşılması çok zor risaleler yazmış ve bunları da, kendisini de bir tarikat kurucu olarak değil, bir Kuran yorumcusu şeklinde sunmuş bir tarikat lideri; tarikat demek de dediğim gibi pek yerinde olmuyor.

Zamanımızda nurluluk olarak hâlâ yaşayan canlı bir düşünce ve inanç sistemi biliyorsunuz, hatta bu konuda ciddi plânda tartışmalar da oldu. Bu tartışmalarda Saidi Nursi'ye verilen isim daha çok halk İslamı, folk İslam. Aslında halk İslamı kavramı üzerinde önce düşünmemiz lâzım, bunu yerine oturtmamız lâzım. Aradaki iki farkı da ortaya koyan bir şey bu bence, yani İzmirliyle Nursi, Saidi Nursi arasındaki farkı. Saidi Nursi halka hitap ediyor ama, halk lehine hitap etmiyor. Yani halka dini götürüyor ama, feodal ilişkiler içerisinde bir din götürüyor. Yani halka dönük, fakat halkçı değil; çünkü ittihamçıların liderleriyle de temaslar ediyor, iş birliği yapıyor vesaire ve ayrıca İslam içerisinde söylediğim gibi, daha sonraki reformist lâik gelişmelere açık bir tarafı. Hiç olmazsa kendi döneminde, kendi eserleri çevresinde daha sonraki yorumcularıdan bahsetmiyorum, bu da ayrı bir tartışma

konusu. Söz konusu gördüğüm kadarıyla olmuyor.

Meselâ kadın konusu, günümüzün en önemli tartışması İslam ve lâiklik konusunda bütün tartışmalar kadın statüsü etrafında cereyan ediyor. Bu nereye giderseniz gidin, erkekler istediği gibi giyinirler, belli olmazlar, düşünürler vesaire, ama bugün lâiklik etrafında tartışılan bütün sorunlar kadın statüsü etrafında. Talibanlar kovalıyorlar kadınları.

Bu noktada Saidi Nursi'de ileriye açık bir pencere yok, halka dönük, feodal eleştirilere dönük bir söylem getiriyor. Halbuki İzmirli ulema geleneğinden geliyor, üniversite geleneğinden geliyor, cumhuriyeti kabullenmiş biri. Atatürk'ün reformlarına, getirdiği lâiklik prensibinden sonra da İstanbul Darülfünunu'nda derslerine devam ediyor. Sonra emekli oluyor. Yani farklı bir düzeyde, farklı bir gelenekte. Ama onun da halka inmiş bir tarafı yok. İzmirli'de bırakınız halka, daha sonraki gelişmeler bağlamında bakarsak, aydınlarla bile ulaşılmış bir hal yok, ismini de çok kimse bilmez bugün. Neden? Çünkü onun izahı ve tartışması ayrı.

Fakat İzmirli ulema, bilimsel, ciddi, Batı düşüncesini bilen aydın bir insan, inançlı bir insan. Zaten Halk Partisi de sonunda biliyorsunuz 1946'da filan Şemsettin Sami, Günaltay Bey de din alimiydi, tarihçi, din alimi vesaireydi. Bu Halk Partisi döneminde de, yani dinciler tarafından, İslamcılar tarafından koyu din düşmanlığı olarak görülen dönemlerde de böyle uzlaşma yolları aranmıştı. O bakımdan aralarında hem sınıfsal bir fark var, öbür taraftan Saidi Nursi'nin dini mesajları halka gidiyor ama, gördüğüm kadarıyla halkçı değil, feodal ilişkiler içerisinde tutulan halka bir açılım sağlamayan bir görüş.

Bir de IMF'yle ilgili bir soru vardı. Hakikaten partiler değişiyor, IMF değişmiyor. İktidar partisi IMF Türkiye'de. Birbirleriyle kanlı bıçaklı olan partiler değişiyor, işte o son 20 yılda uygulanan politikanın eseridir ve bütün Türk sınıfsal sınıfları, yönetici zümreleri burada ortak bir sorumluluğa sahip. Belki en az sorumluluğa da AKP iktidarda olmadığı için sahiptir. Ama ondan önce, özellikle başta en büyük sorumlu olarak Özal iktidardan itibaren Türkiye'yi doğru dürüst bir finans sistemi olmadan, kontrolsüz bir finans sistemi içerisinde, kimi ne olduğu belirsiz insanların banka üzerine banka açtığı bir ortamda, Türkiye'nin 32 Sayılı Karar ile uluslararası spekülatif sermayeye açıldığı bu ortam içerisinde her doğan Türk çocuğu bugün 2 bin dolar, ki Türkiye'de 2 bin

Taner Timur

Bugün
lâiklik
etrafında
tartışılan
bütün
sorunlar
kadın
statüsü
etrafında

dolar gören, birdenbire birarada gören insan azdır. Bu da tabii tamamen alışılmış demokratik sistem dışında da yapılmıştır. Hiçbir parti lideri de seçim nutuklarında biz borçlanacağız dememiştir, borç alacağız dememiştir, programında borç alacağız, aldık, iyi ettik dememiştir, ancak birbirlerini suçlamıştır.

O bakımdan son 20 yılın, özellikle 1989 senesi de bir dönüm noktasıdır. 32 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile Türk Parasının Kıymetini Koruma Kanunu'nda değişiklik yaparak Türkiye uluslararası spekülasyona açılmıştır ve zaten Özal da "gemileri yakacağız" diyordu, yakmıştır. Bugün çaresizlik içerisinde Türkiye.

Devrimci bir metolla Türkiye buradan çıkamaz, Türkiye birdenbire eskiye dönemez, dönerse çok büyük bir kriz olur, ancak çok zulüm ve terör uygulayan bir iktidar ancak Türkiye'de iktidar. Geçici reformist yollarla buradan kontrol sistemlerini geliştirebiliriz. Bu tabii benim konumun dışında, zaten ayrıca buradaki konumuzun dışına da çıkıyor.

Fakat şunu söyleyeyim ki, birçoğumuz konuşabiliriz ama, Türkiye'nin ulaştığı bugünkü durumda, Türkiye büyük bir kısıp altında, Irak'a onun için asker göndermek kararı almıştır ve Irak'a asker gönderme kararını alırken de en önemli karar mercilerinden biri olan Genel Kurmay Başkanı "kötüyle daha kötü arasında tercih yapıyoruz" demek zorunda kalmıştır. Türkiye'nin durumu budur, ama Türkiye'de bu anda ileriye dönük devrimci düşünce ne olabilir? Devrimci düşünce, bu politikanın alternatiflerini halk temeline oturtabilmeyi, bunları anlatabilmeyi ve bunu dereceli bir şekilde gerçekleştirmeyi gerektirir. Mesela spekülasyon sermayeye önce kontroller getirerek, bu konuda çok sıkı spekülasyon sermayeye ve banka sistemini, finans sistemini kontrol altına alan aşamalardan geçerek gidilebilir. Onun dışında ani bir şekilde Türkiye'de bugün mesela

bir sosyalist, komünist, çok radikal bir komünist partisi -teorik olarak söylüyorum- iktidara gelse, duramaz veyahut da dünyadan kopuk, eğer halka güçlü bir şekilde kendini, iktidarını tutabilecek durumdaysa baskı yapmak zorunda kalır. Dikkat ederseniz Lula çok hızlı bir komünist Brezilya'da, bugün, iktidara da geldi, hem de yüzde 60 oyla geldi, ama bugün ne uyguluyor? IMF'yle de temas halinde, iş birliği halinde, göreceli. Çünkü zeki bir insan, çevresi de öyle, fikirlerinden de vazgeçmiş değil.

Kısaca sosyal demokrasi, demokrasi, sosyalizm ve Marksist sosyalizm, komünizm bunlar tartışılırken alttaki şu gerçeği unutmamamız lâzım. Son 20 yılın siyasî kadroları, 12 Eylül Cuntasının eseridir. O ikisi birleşerek, Türkiye'yi bugün dünya sorunları karşısında tam bir kısıp altında olan bir ülke durumuna getirmişlerdir. Ama bizim siyaset adamlarımız gene çok yüksekte konuşmaya devam ederler, ediyorlar da. Onları da, işte o da iç politikaya yönelik bir şeydir, kimsenin zaten dışarıda bunları dinleyip de fazla ciddiye aldığı da yoktur. Mesele böyle.

Ben de meseleyi böyle görüyorum, IMF açısından bu soruldu diye söyledim, yoksa doğrudan hazırladığım konuşmada yoktu.

Teşekkür ederim.

• O. Başkanı - Şimdi ben önce sayın konuşmacılara kendi adıma, dinleyenler adına, cemiyet adına teşekkür etme konumundayım, ama onun da ötesinde İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti'ne artık kurumsallaştırdığı bu toplantı için de teşekkür ediyorum.

Kendi adıma ediyorum, büyük olasılıkla burada sabah ve şimdi oturan sayın konuşmacılar da bu teşekküle katılırlar diye düşünüyorum. Böylece 28. İktisatçılar Kongresi'nin son gününün son oturumu bitmiş oluyor.

Hepinize ilginizden ötürü ayrıca teşekkür ediyorum. İyi günler efendim.

Taner Timur

1989
senesi de
bir dönüm
noktasıdır.
32 Sayılı
Bakanlar
Kurulu
Kararı ile
Türk
Parasının
Kıymetini
Koruma
Kanunu'nda
değişiklik
yaparak
Türkiye
uluslararası
spekülasyona
açılmıştır



İKTİSATÇILAR HAFTASI'NIN 27 YILI...

1. 1974 - "SANAYİLEŞMENİN NERESİNDEYİZ ?"
2. 1975 - "1975 YILINDA TÜRKİYE"
3. 1976 - "1976 YILINDA TÜRKİYE EKONOMİSİ VE IV. BEŞ YILLIK PLAN"
4. 1977 - "İKTİSADİ KALKINMA VE MUCİZE"
5. 1978 - "AZ GELİŞMİŞ ÜLKELER VE KEYNESGİL TEORİ"
6. 1979 - "SANAYİLEŞME SORUNLARI VE AZGELİŞMİŞ ÜLKELER"
7. 1982 - "BUNALIMDAN BÜYÜMEYE GEÇİŞTE TÜRKİYE EKONOMİSİ"
8. 1983 - "CUMHURİYETİN 60. YILINDA TÜRKİYE EKONOMİSİ"
9. 1984 - "PIYASA EKONOMİSİNE GEÇERKEN"
10. 1985 - "İKTİSAT POLİTİKALARI VE GELİŞME DOĞRULTULARI"
11. 1986 - "EKONOMİ VE DEMOKRASİ"
12. 1987 - "AVRUPA TOPLULUĞU VE TÜRKİYE"
13. 1988 - "YAPISAL DEĞİŞİKLİĞİN NERESİNDEYİZ?"
14. 1989 - "TÜRKİYE İÇİN ALTERNATİFLER"
15. 1990 - "DEĞİŞEN DÜNYA , DOĞU AVRUPA VE TÜRKİYE"
16. 1991 - "EKONOMİ VE SİYASETTE YENİ STRATEJİLER"
17. 1992 - "DEĞİŞEN DÜNYA, TÜRKİYE VE ON YILLAR"
18. 1993 - "YENİ YÜZYILA DOĞRU DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE NE OLABİLİR?"
19. 1994 - "DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE YENİ EĞİLİMLER"
20. 1995 - "EKONOMİ VE SİYASETTE KRİZ VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ"
21. 1996 - "DÜNYA NEREYE GİDİYOR ? KÜRESELLEŞME VE TÜRKİYE"
22. 1997 - "TÜRKİYE'DE SERMAYE, DEVLET, SİYASET"
23. 1998 - "TÜRKİYE'NİN DİNAMİKLERİ"
24. 1999 - "YÜZYIL BİTERKEN GELECEĞE BAKIŞ"
25. 2000 - "DEĞİŞEN DÜNYADA TÜRKİYE'NİN YERİ"
26. 2001 - "İKTİSAT-İSTİKRAR VE TÜRKİYE"
27. 2002 - "2003'E GİRERKEN SORUNLAR VE ARAYIŞLAR"

Post Otistik İktisat ÇIKTI!



Derleyen : Kaya Ardıç
Yayınlayan : İ.Ü. İktisat Fakültesi
Mezunları Cemiyeti
İktisat Dergisi

2000 yılında Fransa'da iktisat öğrencilerinin internette yayımladıkları bir bildiri ile kıvılcımlanan Post-Otistik İktisat Hareketine, bugün dünyanın pek çok ülkesindeki iktisat öğrencileri ve öğretim üyeleri destek veriyor. Fransa'da bu hareketi başlatırken öğrencilerin karşı çıktıkları temel nokta, iktisadın gerçeklikle bağının kopartılması ve araç olmaktan öte bir amacadönüştürülerek aşırı matematik ağırlıklı ve "otistik" hale getirilmesi olmuştu. Bu karşı çıkışın ardından, "Nasıl Bir İktisat? Nasıl Bir İktisat Eğitimi?" sorusu pek çok zeminde tartışılmaya başlandı. "Post Otistik İktisat", bu tartışmalara ait metinlerin çevirilerinden oluşuyor.

"Post Otistik İktisat" kitabını İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti'nden ya da kitapçılardan edinmek mümkün.



İKTİSAT FAKÜLTESİ MEZUNLARI CEMİYETİ

Cumhuriyet Cad. Ceylan Apt. No: 27/6 80090 Taksim / İSTANBUL
Tel.: 0.212 250 50 34 - 235 61 55 • Faks: 0.212 255 17 73
E-posta: dergi@ifmc.org.tr • web sitesi: www.ifmc.org.tr

“İktisat’ın dama taşları III”

ÇIKTI!



İktisat’ın Dama Taşları’nda
yolculuğumuza 2000 yılında başladık.
Her zaman öğrenecek daha fazla şey vardır diyor,
yola devam ediyoruz.

“İktisat’ın Dama Taşları I”,

“İktisat’ın Dama Taşları II”

ve

“İktisat’ın Dama Taşları III”

kitabını

İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti’nden ya da
kitapçılardan edinmek mümkün.



IFMC

İKTİSAT FAKÜLTESİ MEZUNLARI CEMİYETİ

Cumhuriyet Cad. Ceylan Apt. No: 27/6 80090 Taksim / İSTANBUL

Tel.: 0.212 250 50 34 - 235 61 55 • Faks: 0.212 255 17 73

E-posta: dergi@ifmc.org.tr • web sitesi: www.ifmc.org.tr



28. iktisatçılar haftası'na katkılarından dolayı

AKBANK

OMSAN
LOJİSTİK

COMMERCIAL UNION
Hayat ve Emeklilik

SELÇUK ECZA DEPOSU



DD DemirDöküm

İZOCAM

TÜRKİYE \$ BANKASI

ŞİŞECAM

EREN HOLDİNG



LACOSTE



FINANSBANK

TIRSAN

Garanti

**TRAKYA
BİRLİK**

'a teşekkür ederiz.

İFMC Kredi Kartı'nızla yaptığınız her harcama "İktisatlılar Evi"ne destek demek.

**İktisat Fakültesi
Mezunları Cemiyeti
üyelerine özel,
CardFinans özelliklerine
sahip kredi kartı:
İFMC Kredi Kartı.**



İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti üyelerine özel IFMC Kredi Kartı'yla hem çok özel avantajlardan yararlanacak, hem de kredi kartınızı kullandıkça, hiçbir ek ödeme yapmaksızın "İktisatlılar Evi" ne destek sağlayacaksınız. (Finansbank, IFMC Kredi Kartları ile yapılan harcamaların belirli bir oranını, "İktisatlılar Evi" destek fonuna bağış olarak aktarmaktadır.)

Her Karınca IFMC Kredi Kartı kullandıkça, "İktisatlılar Evi" kısa sürede hayat bulacak...



IFMC Kredi Kartı'yla Türkiye'de ve yurtdışında tüm harcamalarınızı yaparken CardFinans'ın "avantaj işareti"ni gördüğünüz her yerde, çok özel indirimlerden, çok özel taksitlerden, çok özel avantajlardan yararlanırsınız, kartınızı kullandıkça para yerine geçen ParaPuan kazanırsınız.

FINANSBANK
SUISSEDEUTSCHLAND
HOLLANDTURKEY

IFMC Kredi Kartı başvurusu yapmak için herhangi bir Finansbank şubesine uğramanız, 444 0 900'den Telefon Bankacılığı'nı aramanız ya da www.finansbank.com.tr'den İnternet Bankacılığı'na girmeniz yeterlidir.

Telefon Bankacılığı: 444 0 900